

FÖLDTUDOMÁNYOK DOKTORI ISKOLA

**A NONPROFIT SZERVEZETEK A DÉL-DUNÁNTÚLI RÉGIÓBAN,
KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A TERÜLET- ÉS
TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSRE**

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS

BUCHER ESZTER

**TÉMAVEZETŐ: DR. LÁSZLÓ MÁRIA, PHD
EGYETEMI DOCENS**

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM TERMÉSZETTUDOMÁNYI KAR

PÉCS, 2010

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS	3
1.1 A témaválasztás indoklása	3
1.2 A dolgozat célkitűzése, hipotézisek	5
1.3 A dolgozat szerkezete	9
1.4 Kutatási módszerek.....	10
2. A NONPROFIT SZÉKTORHOZ KAPCSOLÓDÓ ELMÉLETEK, EGYÜTTMŰKÖDÉSI LEHETŐSÉGEK	12
2.1 A fogalomhasználatról röviden.....	12
2.2 Nonprofit elméletek	15
2.3 Társadalmi tőke.....	20
2.4 Civil társadalom.....	21
2.5 Nemzetközi trendek	26
2.6 Területi szemléletű hazai kutatások	31
3. JOGI KERETEK	37
3.1 Általános szabályozások	37
3.2 Az önkormányzat és nonprofit szféra	44
3.3 Területfejlesztés és nonprofit szektor	47
3.4 Szervezeti formák	50
4. MAGYARORSZÁG NONPROFIT SZÉKTORÁNAK TERÜLETI, TELEPÜLÉSI SAJÁTOSSÁGAI	56
4.1 A szektor mérete és szerkezete	56
4.2 Területi, települési sajátosságok	58
4.3 Tevékenységi szerkezet	65
4.4 Gazdálkodás.....	69
4.5 Humán erőforrás	73
5. A DÉL-DUNÁNTÚLI RÉGIÓ NONPROFIT SZÉKTORÁNAK TERÜLETI, TELEPÜLÉSI ELEMZÉSE	75
6. NONPROFIT SZERVEZETEK A TERÜLET- ÉS TELEPÜLÉSFEJLESZTÉS KÜLÖNBÖZŐ SZINTJEIN.....	88
6.1 Regionális szint.....	88
6.2 Megyei szint.....	91
6.3 Kistérségi szint.....	98
6.3.1 Civil Egyeztető Fórumok	98
6.3.2 Nonprofit szervezetek megjelenése a kistérségi programokban, stratégiákban	101
6.4 Települési szint	105
6.4.1 Az önkormányzati rendszer és a nonprofit szervezetek.....	105

6.4.2	<i>Az önkormányzatok által alapított nonprofit szervezetek</i>	111
6.4.3	<i>Szerződéses feladatellátás</i>	112
6.4.4	<i>Közös pályázat, pályázat</i>	118
6.4.5	<i>Pénzügyi támogatások</i>	120
6.4.6	<i>Természetbeni támogatások</i>	123
6.4.7	<i>Nonprofit hozzájárulás</i>	125
6.5	<i>Településrész</i>	127
6.5.1	<i>Civil szervezetek Pécs keleti városrészében a szervezetek szemszögéből</i>	131
6.5.2	<i>Társadalmi szerveződések a városrész lakói szemszögéből</i>	136
7.	KÖVETKEZTETÉSEK	142
8.	KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	150
9.	FELHASZNÁLT IRODALOM	151
10.	FÜGGELÉK	162
11.	TÁBLAJEGYZÉK	175
12.	ÁBRAJEGYZÉK	177

Kutatásaimat a Magyary Zoltán Felsőoktatási Közalapítvány és a Civil Társadalomért Alapítvány „Humán erőforrás fejlesztése a civil szektorban” doktoranduszi ösztöndíjának támogatásával sikerült elvégezniem.

1. BEVEZETÉS

1.1 A témaválasztás indoklása

Felgyorsult, globalizálódott világban élünk, mellyel szemben egy egészen **más értékrendet** képviselnek az alulról szerveződő társadalmi képződmények és a nonprofit szervezetek. Hangsúlyozni kell a helyi, lokális közösségek jelentőségét, hiszen **a civil társadalom „építőkövei”**, hozzájárulnak az alapvető értékek átadásához, egy **jól működő helyi társadalom** létrejöttéhez, a társadalmi, gazdasági élet formálásához.

Hazánkban a rendszerváltozás óta eltelt két évtized alatt a nonprofit szektor jelentős **számbeli gyarapodáson és minőségi fejlődésen** ment keresztül, de a helyét a magyar társadalomban még ma is keresi. Az országban az 1980-as és 1990-es évek fordulóján végbement politikai, gazdasági és társadalmi átalakulás megnyitotta az utat a civil szféra kibontakozása előtt, a korábbi gátak megszűnésével **a fejlődés robbanásszerű** volt. Egyre erősebben nyilvánultak meg azok a jelenségek, amelyek közösségi választ adtak a problémákra, szükségletekre. A nonprofit szektor létrejöttének egyik legfontosabb oka, hogy olyan új társadalmi igények jelentek meg, amelyeket sem az állami, sem a piaci szektor nem tudott biztosítani. A korábbi mindenható és gondoskodó **állam visszaszorulásával** nem csak igény, hanem szükség is volt a társadalom önszerveződéseinek egyre szélesebb tevékenységi kört felölelő feladatvállalására. Hazánkban a rendszerváltozást követően az állampolgároknak jóval nagyobb lehetőségük van arra, hogy közösségek formájában meghatározó szereplőivé váljanak a településeiket és térségeiket érintő feladatok alakításában. A társadalmi szerveződések számos olyan pozitív tulajdonsággal rendelkeznek, melyek **indokolttá teszik szerepüket a terület- és településfejlesztés terén is**. A civil szervezetek az állami, a piaci szektor és a társadalom tagjai között **összekötő** funkciót töltenek be, **érdekérvényesítésre, -képviselőre** képesek, hosszú távú jövőképpel, jelentős **szabad kapacitással** bírnak és emellett olyan **helyismereti, és kapcsolati tőkével** rendelkeznek, melyek pótolhatatlanná teszik őket a helyi ügyek szervezésében, a térségeiket érintő fejlesztésekben. Az élhető környezet kialakításában a cél a társadalmi szereplők közötti együttműködés, melyet az Európai Unió is jelentős összegekkel támogat. A decentralizáció, a nyilvánosság, a részvétel, a partnerség és a szubszidiaritás elvek a civil szervezetek bevonását igénylik a területi, települési problémák megoldásába. Az uniós csatlakozás és a területfejlesztési törvény

legutóbbi módosításai, ezen belül a civil fórumok létrehozásának ösztönzése egyszerre jelent kihívást és új lehetőségeket a terület- és településfejlesztés szereplői, köztük a nonprofit szervezetek számára.

A nonprofit szervezetek **közel kétharmada települési szinten működik**. A település lakosságának érdekeit, céljait, az alulról jövő kezdeményezéseket képviseli, így ezek a közösségek együttműködő partnerei lehetnek a települési önkormányzatoknak. A települések a különféle érdekek megnyilvánulásának szinterei. A terület- és településfejlesztés céljaiban különböző helyi kezdeményezésű csoportok, az állam, az önkormányzat és a vállalkozók érdekei találkoznak és ütköznek meg. (LÁSZLÓ M. – KŐSZEGFALVI GY. 2007)

A nonprofit szektor újjáéledésének alapját **a jogi keretek változásai tették lehetővé**, úgy, mint a Polgári Törvénykönyv módosítása, az 1989-ben született egyesülési törvény, illetve a gyülekezési jogról szóló törvény¹. Az 1990. évi LXV. törvény a helyi önkormányzatokról, az első, amely rámutatva a helyi kezdeményezések szükségességére, a decentralizációt tűzi ki célul. Fontosnak tartja, hogy minden problémát azon a szinten oldjanak meg, ahol keletkezett, erre pedig a helyi lakosság saját kezdeményezései a legalkalmasabbak. Jól érzékeli a helyi, települési szint és a civil kezdeményezések szerepét. Az 1997. évi CLVI törvény vezeti be a hármas minősítést: a nem közhasznú, közhasznú², és kiemelten közhasznú³ kategóriát. A legutolsó ebben a sorban a Nemzeti Civil Alapprogramról szóló 2003. évi L. törvény, amely szféra lehetséges bevételeit bővíti, illetve a szektor kiteljesedését szolgálja. A törvény adta lehetőségeknek és céloknak megfelelően igen **sokféle szervezet jött létre**, melyek számos funkció betöltésére vállalkoztak. A nagy országos alapítványok, egyesületek mellett megtalálhatók az igen kis pénzből gazdálkodó és helyi, kis csoportok céljaiért harcoló civil szervezetek.

A témához való személyes kötődésem már az egyetemi diplomamunkám írásához kapcsolódik. A szakdolgozatomat szülővárosom, Mohács helyi társadalmáról írtam és ekkor kerültem személyes kapcsolatba civil szervezetek vezetőivel, tagjaival, megfogott az elkötelezettségük, lokálpatriotizmusuk. OTDK dolgozatomat a „Humán erőforrás fejlesztése a civil szektorban” ösztöndíj támogatásával készítettem, hasonló témában. A Pécsi Tudományegyetem Földtudományok Doktori Iskolájában, 2003-ban elkezdett tanulmányaim irányították rá még inkább a térbeli, a területi, a települési

¹ Az 1989. évi II. törvény az egyesülési jogról és az 1989. évi III. törvény a gyülekezési jogról szóló törvény a szabad közösségalkotás elidegeníthetetlen jogát biztosította.

² A közhasznú szervezetek szolgáltatásait tagjain kívül mások számára is elérhetővé teszi.

³ Állami feladatnak minősített feladatokat lát el és tevékenységéről a sajtó útján értesít.

aspektus társadalmi folyamatokra gyakorolt hatásának jelentőségére. A doktori iskola hallgatójaként jelentős szakmai segítséget kaptam Tolna, Baranya, Somogy megye, Pécs, Szekszárd, Kaposvár, Dombóvár, Mohács, Siklós városok helyi társadalmi életének vizsgálata során. A kutatásaim és a disszertáció megírásának anyagi fedezetét a Magyar Zoltán Felsőoktatási Közalapítvány ösztöndíja is segítette.

1.2 A dolgozat célkitűzése, hipotézisek

A Dél-Dunántúl nonprofit szektorának kutatásakor a szervezetek **szerepvállalását** vizsgáltuk a helyi társadalom életében, illetve a terület- és településfejlesztésnek a különböző szintjein. Az elemzések alkalmával igyekeztünk a nonprofit szervezeti struktúra bemutatásával átfogó képet adni a szervezetek **helyzetéről, céljairól, jellegzetességeiről**. A területi egységek társadalmi szerveződéseinek **strukturális és működési sajátosságai** mellett, a kutatás céljaként tűztük ki, hogy feltárjuk a szervezetek szerepét, lehetőségeit, **társadalmi beágyazottságát**, valamint a társadalmi szereplőkkel való kapcsolatrendszerét. Kiemelt fontossággal kezeltük **a helyi önkormányzatokkal, a területfejlesztés különböző szintjeinek szereplőivel való együttműködést**. A kapcsolatrendszer feltárása mellett törekedtünk arra is, hogy mindkét oldal (civil szervezetek és a terület- és településfejlesztés intézményei) szemszögéből vizsgálódjunk.

Az elemzések célja azoknak a lehetőségeknek a feltárása, amelyek a civil társadalom erősítése, a civil szervezetek társadalmi szerepvállalásának érdekében működnek, **megalapozhatják** az önkormányzatok és a civil társadalom közötti partneri viszonyt és a munkamegosztást. A kutatások segíteni kívánják a civil szektor egyenrangú partnerré válását a piaci és az állami szektor mellett, civil szövetség, érdekképviselő létrehozását, valamint erősíteni szeretnék a társadalmi jelenlétet, amely a civil kontrollt biztosítja. A társadalmi, gazdasági fejlődést csak úgy tartjuk elképzelhetőnek, ha a három szektor együtt tud gondolkodni, és egyforma súllyal vesz részt a lakosságot érintő döntési mechanizmusokban.

Kutatásaink létjogosultságát az a tény indokolja, hogy **hasonló jellegű és mélységű** alapkutatás, általános felmérés, mely a területiség szempontjából elemzi a nonprofit szektort, **még nem készült** a Dél-Dunántúlon. A térbeliség a társadalom számos szegmensében jelen van, főként a társadalmi cselekvéseket szervező különböző ágazati rendszerekben, azok hálózatában. Az 1990 után bekövetkezett változások a közérdeklődés fókuszába helyezték a területi problémákat, az akkoriban egyre markánsabban kirajzolódó

válságjelenségeket, és a megújulás térségi tagozódásának folyamatait (NEMES NAGY J. 1998). A rendszerváltást követő években a mindennapi és a politikai közbeszédben is felértékelődött a térdimenzió (CSÁSZÁR Zs. 2002). A hazai nonprofit szektor megismerésére irányuló kutatásokat a szervezeti, illetve tevékenység szerinti vizsgálatok jellemzik, **hiányzik a szektor területi szemléletű felmérése**. Mindez azért fontos, mert a magyar nonprofit szektort **erős területi differenciáltság** és megosztottság jellemzi, amelyet a kilencvenes évekig a **nyugati–keleti megosztottság** jellemzett, az utóbbi években viszont már sokkal inkább az adott régió **társadalmi, gazdasági erejének függvényében** alakult (BARTAL A. M. 2005). A disszertáció választ keres arra, hogy milyen szerepük lesz a jövőben a nonprofit szervezeteknek a szolgáltatói és ellátórendszerben, a válaszok megadásához fontos ismernünk a szektor térbeli, települési helyzetét, kapcsolatrendszerét.

A témával kapcsolatos hipotéziseim a következők voltak:

- A régióban a civil társadalom szervezeteiben **visszatükröződnek a térség történelmi hagyományai, nemzetiségi és kulturális sokszínűsége**, illetve a földrajzi, gazdasági helyzete.
- A területfejlesztés és közszolgáltatási feladatok terén a nonprofit szektor, a települési önkormányzatok és a területfejlesztési szervek kapcsolatrendszerét jelenleg még a **bizalmatlanság** jellemzi.
- Az önkormányzatok és a területfejlesztés intézményrendszerének szereplői az együttműködést csak **formálisnak** tekintik, a helyi ügyek intézésében csak magukat tekintik legitim, megválasztott hatóságnak. A valóságos partnerség intézménye nem létezik, az „együttműködés” a nonprofit szervezetek meghallgatásán kívül nem terjed tovább.
- Mindezek ellenére azt feltételezzük, hogy **a fejlődés a kapcsolatrendszerben tetten érhető**. A régióban található olyan nonprofit szervezetek, amelyek szakmai, infrastrukturális és gazdasági szempontból megfelelő partnerei a terület- és településfejlesztés szereplőinek.

1. ábra: A Dél-dunántúli régió kistérségei

Szerkesztette: Pirisi Gábor

Az empirikus kutatás folyamata

A Dél-dunántúli régióban a következő vizsgálatokat készítettük⁴:

- 2003/2004-ben **Mohácsi kistérség**, különös tekintettel Bóly városra.

A munkában azon civil szervezetek gazdasági - társadalmi szerepét vizsgáltuk, amelyek a német kisebbség hagyományainak, kultúrájának, nyelvének megőrzésével, a helyi németiség érdekvédelmével és szabadidős tevékenységének szervezésével foglalkoznak. Feltételeztük, hogy a helyi kisebbség szervezetei komoly gazdaságélénkítő és társadalomfejlesztő hatással rendelkeznek.

- 2004/2005-ben Tolna megye nonprofit szektorának vizsgálata.

A kutatás célja, **Tolna megye** civil társadalmi struktúrájának általános bemutatása volt, mely során átfogó képet kaptunk a szervezetek helyzetéről, jellegzetességéről, különös tekintettel a nonprofit szervezetek tevékenységi körére, helyi

⁴A kutatások a Magyar Zoltán Felsőoktatási Közalapítvány és a Civil Társadalomért Alapítvány „Humán erőforrás fejlesztése a civil szektorban” doktoranduszi ösztöndíjának támogatásával készültek. A disszertáció alapjául szolgáló és bemutatott vizsgálatok saját kutatás eredményei. Pécs keleti városrész esetében a kérdőívek lekérdezése hallgatói közreműködéssel történt.

kapcsolatrendszerére (önkormányzatok, sajtó, civil kapcsolati háló), elért eredményeinek feltárására.

- 2005/2006-ban Pécsi kistérség civil társadalma.

A felmérés a **Pécsi kistérség** civil szektorát mutatta be és vele együtt a Dél-dunántúli régió központját, Pécsset, amely sok szempontból példa értékkel bír a helyi társadalom összetartó erejét és alkotóértékét nézve. A civil kezdeményezések és a civil élet szemszögéből igyekeztünk megragadni a vizsgált kistérséget és adtunk átfogó képet életükben, fejlődésükben szerepet játszó nonprofit szervezetek helyzetéről, jellegzetességéről, feltártuk a szervezetek szerepét, lehetőségeit, társadalmi beágyazottságát.

- 2006-ban civil szervezetek a települési környezet fejlesztéséért – a Dél-dunántúli régió példáján.

A vizsgálat során a régióban a **környezetvédelem, a terület- és településfejlesztés terén tevékenykedő civil szervezetek** szerepvállalását vizsgáltuk települési, kistérségi szintre lebontva. Megnéztük a létrejött partnerség eredményeit, bemutattuk az együttműködések írásos alapjául szolgáló civil stratégiákat, környezetfejlesztési terveket. A kutatás rámutatott a nonprofit szférán belüli együttműködések nehézségeire és a megfelelő érdekképviselő, érdekvédelem fontosságára (civil fórumok, kerekasztalok).

- 2007-ben **Siklós város** önkormányzata és a nonprofit szervezetek együttműködése. A település nonprofit szervezeteinek bemutatása során kerestük a lehetséges együttműködést a nonprofit szervezetek és az önkormányzat között.
- 2007-ben **Pécs kelet** városrehabilitációs programján belül a civil szervezetekkel való együttműködési lehetőségek feltérképezése.

A kutatás a nonprofit szervezetek feltérképezésén, társadalmi beágyazottság vizsgálatán túl, arra kereste a választ, hogy a városrészben működő civil kezdeményezések alkalmasak-e arra, hogy a városfejlődés és rehabilitáció aktív tagjaivá váljanak, illetve képesek-e a lakosságot megszólítani és érintetté tenni a vizsgált kérdésben. A kutatás az INTERREG IIIC program által támogatott együttműködés keretében készült, fókuszában egyrészt a civil szervezetek álltak, ahol felmértük a tevékenységüket, elképzelésüket a városrész megújításával kapcsolatban. Kerestük a választ arra, hogyan értékelik szerepkörüket Pécs keleten, milyen kapcsolataik vannak, milyen az érdekvédő és érdekképviselő, együttműködő

képességük, mennyire sikeresek a helyi lakosság megszólításában, szervezésében. Kérdéseink arra irányultak, hogy mit tehetnek maguk a civil szervezetek: alkalmasak-e arra, hogy összefogják a helyi társadalmat és a fejlődés aktív tagjává váljanak, vagy csak kis csoportok speciális igényeit képesek kielégíteni.

- 2008-ban a nonprofit szervezetek **szerepei a területfejlesztés intézményrendszerének területi szintjein**, a Dél-dunántúli régió területén.

A felmérés vizsgálta a társadalmi szereplőkkel való együttműködés lehetséges formáit, kiemelte a lehetséges partnerség kialakítását az önkormányzatokkal és a kistérségi társulásokkal, Baranya, Somogy és Tolna megye Területfejlesztési Tanácsaival, a Regionális Fejlesztési Tanáccsal. Felhívta a figyelmet a nonprofit szférán belüli együttműködés fontosságára, kerekasztalok, civil tanácsok, fórumok formájában, ahol az érdekegyeztetés, egységes álláspont kialakítása a cél.

- 2009-ben **Dombóvár város** nonprofit szervezeteinek vizsgálata.

A kutatási terep keresésekor azért esett a választás erre a településre, mert a kisváros a településméretén belül a régióban egyedülként rendelkezik civil referenssel (kapcsolati referens) és civil koncepcióval. Az elemzés során egy civilbarát önkormányzat kapcsolatát tártuk fel a helyi szervezetekkel.

1.3 A dolgozat szerkezete

Az értekezés **három nagy tartalmi egységre** tagolható.

- Az első tartalmi egységben a nonprofit szervezetek elméleti hátterét foglaltuk össze. Elsőként a szektorra vonatkozó alapfogalmakat tisztáztuk és az ehhez kapcsolódó elméleteket, mint a szektor létrejöttét magyarázó különböző tudományterületekről származó teóriákat, a civil társadalom kialakulásához, elterjedéséhez és sikeres működéséhez szükséges társadalmi tőke definíciója, alakulása hazánkban. Majd a szervezetek általános jogi szabályozását tekintettük át. Kerestük a párhuzamot a terület- és településfejlesztés és a nonprofit szektor sajátosságai és feladatai között, megvizsgáltuk a partnerség alapjául szolgáló jogi szabályozásokat.
- A második tartalmi egységben, a témában született empirikus kutatások alapján elemeztük, hogy a Dél-dunántúli régióban milyen szerepet töltek be a különböző területi szinteken és településeken működő nonprofit szervezetek, hogyan kapcsolódtak a terület- és településfejlesztés kérdésköréhez.

- A harmadik és egyben befejező részben a dolgozat eredményeit, következtetéseit, hasznosíthatóságát vettük sorra, a hipotézisek ellenőrzését végeztük el, illetve a további kutatási irányokat tűztünk ki.

1.4 Kutatási módszerek

Az értekezés témájából adódóan többféle módszer került alkalmazásra. A kutatás alapját a régióban található nonprofit és civil szervezetek adták, nem képezték részét az informális szervezetek. A szektor fogalmi meghatározásának, a civil társadalom, a társadalmi tőke sajátosságainak, valamint a hazai terület- és településfejlesztés főbb jellemzőinek áttekintése után a témában született hazai és nemzetközi szakirodalmak elemzésére támaszkodtunk. A kutatások során elsősorban **empirikus módszereket** használtunk. A terepek mindegyikében készítettünk **félig strukturált és célzott interjúkat** a kiválasztott szervezetek vezetőivel (40 fő), illetve a vizsgált városok, területi egységek civil referenseivel (4 fő) és polgármestereivel (12 fő), a kistérségi irodák munkatársaival (8 fő), területfejlesztési szakemberekkel (5 fő). Az interjúk mellett a **kérdőíves vizsgálatokat** (636 nonprofit szervezetet, 39 települési önkormányzatot és 539 lakost érintő mintákon), **dokumentumelemzéseket** (SZMSZ, közhasznúsági jelentések, együttműködési megállapítások, alapító okiratok) végeztünk, illetve az így elkészült saját kutatásainkat **statisztikai adatok másodelemzésével** (KSH által végzett felmérések adatai, T-STAR adatok) egészítettük ki.

A szektort érintő kutatások során **több esetben nehézségekbe ütköztünk**. A szervezetek számáról nyilvántartást kapni szinte lehetetlennek bizonyult. A bíróságon megszerezhető dokumentáció a szervezetekről, az összes eddig bejegyzettet jelentette, melyek közül ténylegesen működők száma ismeretlen, mivel a megszűnéseket és a változásokat nem követik nyomon. A városi önkormányzatok, kistérségi irodák, megyei önkormányzatok csak a velük kapcsolatban lévő szervezetekről tudtak információt adni, a megyeszékhelyeken működő Civil Házak a nonprofit szféra egy szeletét, a civil szervezeteket tartják nyilván, de itt sem teljes a lista. A KSH „Nonprofit szervezetek Magyarországon” évente megjelenő kiadványában országos, régiós, megyei statisztikai adatok találhatóak, ennél kisebb területi egységre (kistérségek) csak 1999-ben szolgáltatott adatot. Kistérségekre, településekre, településrészekre statisztikai adatot csak a T-STAR adatbázisból vásárolhattunk, melynek nyilvántartás is hiányosnak bizonyult. Az elemzéseink alapjául a KSH Regionális Igazgatóságától kapott a bejegyzett, bírósági

nyilvántartásba vett nonprofit szervezetek listája szolgált, amely ugyancsak tartalmazott már nem működő öntevékeny szervezeteket. A kapott listákról a kutatások során kapott információink alapján folyamatosan húztuk ki, illetve vettük fel a szervezeteket.

A **Pécsi kistérség** civil szervezeteinek kutatásánál kérdőívek⁵, célzott interjúk, települési dokumentumok kritikai elemzése segítségével kerestük a választ a településeken tapasztalható különbségekre, az önszerveződés létének vagy hiányának okára, a motivációkra vagy gátló tényezőkre. A kutatás gerincét a kérdőíves felmérés jelentette. A kistérségben található szervezetek száma 1553, ebből 1417 Pécs városában működik. A kérdőíveket postai úton juttattuk el a mintában szereplő 636 nonprofit szervezetnek és a 39 települési önkormányzatnak. A pécsi nonprofit szervezetek egyharmada kapott kérdőívet (500 darab), míg a környező települések összes szervezetéhez eljutott a felmérés, amely 136 nonprofit szervezetet jelentett. A mintaválasztás alapját a nonprofit szervezetek tevékenységi szerkezete és szervezeti formája szerinti százalékos megoszlása jelentette. A nonprofit szervezeteknek kiküldött kérdőívek közel egynegyede érkezett vissza. A válaszadási hajlandóság a községekben működő szervezetek esetében magasabb volt, ahol közel egyharmaduk küldte vissza a kitöltött kérdőívet. Az önkormányzatoknál sokkal nagyobb volt az adatszolgáltatási kedv, mivel több mint 60%-uk részt vett a kutatásban. A kutatásból levonható következtetések felhasználhatóságát nagymértékben befolyásolta a nonprofit szervezetek válaszadói hajlandósága, ami várakozások alatt maradt, azonban hasonló, a civil szervezetekről készített kérdőíves felmérések visszaérkezési százalékát meghaladta. Az adatgyűjtést nehezítette a szférában egyre jellemzővé váló versengés és bizalomhiány a kutatók és egymás iránt.

A **Pécs keleti városrész** kutatási alapját szintén kérdőíves felmérés⁶ és a civil szervezetekkel készített célzott interjúk adták. A kérdőívek esetében összesen 539 lakos került a mintánkba mely életkor, nem és lakóhely alapján tükrözi az alapsokaságot. (A városrész lakóinak száma 20.056 fő.) Interjút 11 civil szervezet vezetőjével készítettük, valamint a városrész egy-egy önkormányzati képviselőjével.

Tolna megye, Siklós, Mohács, Bóly, Dombóvár, Szekszárd, Kaposvár esetében féligstrukturált interjúk segítségével végeztük a kutatást, a városok mindegyikében a helyi társadalom kulcsfiguráit kérdeztük meg. (az összes település polgármestereivel, 29 nonprofit szervezet vezetőjével) E mellett dokumentumelemzésre és a statisztikai adatok másodelemzésére támaszkodtunk.

⁵ A kérdőívek megtekinthetők a mellékletében.

⁶ A kérdőívek lekérdezésében a PTE BTK Szociológia Tanszékének hallgatói közreműködtek.

2. A NONPROFIT SZEKTORHOZ KAPCSOLÓDÓ ELMÉLETEK, EGYÜTTMŰKÖDÉSI LEHETŐSÉGEK

2.1 A fogalomhasználatról röviden

Mint általában a társadalmi jelenségek a nonprofit szektor is igen **sokszínű, állandó változásban** van, sok szempontból megközelíthető, és rengeteg problémával küzd. A kutató, aki nonprofit szektorral foglalkozik, nem kerülheti el, hogy meghatározza, milyen fogalmi megközelítéseket, terminust használ, hiszen e nélkül értelmezhetlenné válnak megállapításai. Ugyanakkor a kutatási terület áttekintése után kis túlzással kijelenthető, hogy **ahány kutató annyi értelmezés létezik ezen a területen**. Kezdve azzal, hogy nem csak a szektor léte, hanem elnevezése is sokáig élés viták keresztüztüében állt. Lényeges volt ezért elsőként tisztáznunk a nonprofit szférájára vonatkozó **fogalmakat**, ezután a sokszínű nonprofit **elméletekből** igyekeztünk magyarázatot adni a szervezetek létrejöttére. Majd rövid **nemzetközi** kitekintés után a **hazai területi szemléletű** kutatásokat vettük sorra. A társadalmi szerveződések és az önkormányzatok **sajátosságainak és feladatainak** elemzése alapján rámutattunk **a két szektor hasonlóságára, egymásraultalságára**. Ugyanezen elvek szerint legitimáltuk a szervezetek **lehetséges szerepét a területfejlesztés** terén.

A **nonprofit kifejezés** napjainkra általánossá vált, azonban a média és a politika világa sok esetben keveri a civil társadalom fogalommal és sok a zűrzavar a nonprofit és a civil szervezetek kifejezések használatának esetében. Nonprofit szervezetet önálló jogi személyiség, a profitszétosztás tilalma, a működési autonómia, az intézményesültség és a szervezeti elkülönülés jellemez (KUTI É. 1998). A nonprofit definícióval szemben felhozott érvek közül a legerősebb, hogy nem magát definiálja, hanem azt határozza meg, hogy „mit” nem értünk alatta. A negatív definíció önmagában is számos kérdést vet fel. Az elnevezés azt emeli ki, hogy olyan szervezetekről van szó, amelyeknek célja nem a nyereség szerzése, valamint (implicit) azt is tartalmazza, hogy sem a gazdaság, i sem a piaci szektorhoz nem sorolható. (BARTAL A. M. 2005)

Napjainkra a „nonprofit”-ot a civil szóhasználat váltja fel, miközben a civil társadalmat, mint definíciót pontosan, jól operacionalizálhatóan senki nem határozta meg. Csupán annyi történt, hogy rácsúszott a nonprofit fogalomra. Miközben egyre több területen használják a civil kifejezést, arról kevés szó esik, hogy a két fogalom között

komoly különbségek vannak, melyek elkülönítése nem is olyan egyszerű feladat. (KUTI É. 2008)

A **civil társadalom szervezetei** közé általában, a be nem jegyzett, informális szervezeteket, konkrét célokra létrehozott tiltakozó, spontán mozgalmakat és a nonprofit szervezetek közé tartozó alulról szerveződő alapítványokat, egyesületeket soroljuk. Emellett van egy sor olyan nonprofit szervezet, amely nagy jóindulattal sem sorolható a fenti kategóriába, hiszen szolgáltató, redistribúciós tevékenységet folytat, állami feladatot lát el és az is tagadhatatlan, mikor a „**a szabadság kis köreire**” (BIBÓ I. 1986) gondolunk akkor nem a nonprofit szolgáltatók jutnak eszünkbe. Így civil társadalom kifejezés tágabb és szűkebb, is mint a vele sokszor szinonimaként használt **nonprofit szektor**, amelyet a civil és nonprofit szervezetek egyaránt alkotnak, de nem tartoznak bele az informális szerveződések. A **civil szervezetek**, pedig azok a bejelentett társadalmi képződmények, amelyek alulról szerveződnek. Tovább bonyolítja a kérdéskört, a civilség definiálatlansága. **Kuti Éva** (2008) véleménye szerint, ha **a civilséget hétköznapi értelemben vizsgáljuk**, akkor a szolgáltató típusú szervezetek egy részét is nevezhetjük civilnek. Ezek a szervezetek nem a klasszikus értelemben vett köz érdekeit szolgálják, de olyan szükségletet elégítenek ki, melyek olyan társadalmi kihívásokhoz kapcsolódnak, amelyekre közösségi választ kell adni.

1. táblázat: A különböző típusú nonprofit szervezetek funkciói és szerepkörei

Funkciók, szerepek	Magán-alapítvány	Közalapítvány	Egyesület	Köztestület	Gazdasági érdekékv.	Szakszervezet	Közhasznú társaság
Civil társadalmi szerepek							
Társadalmi részvétel	X		XX		X	X	
Tiltakozó mozgalmak	X		XX	XX	XX	XX	
Proaktív érdekérvényesítés	X		XX	XX	XX	XX	
Társadalomlélektani szerep	X		XX		X	X	
Gazdasági, szolgáltató szerepek							
Szolgáltatási innováció	XX		XX				X
Szolgáltató szerep	X	X	X	X	X		XX
Adománygyűjtés és osztás	XX						
Állami támogatás elosztása	X	XX					

Forrás: Kuti É. 2008, saját szerkesztés (XX = kiemelkedően fontos szereplő, X = fontos szereplő)

A nonprofit szervezetek **nemzetközi kritériumrendszere** (SALAMON, L. – ANHEIER, H. 1995) alapvetően öt szempontban határozza meg a szektorhoz való tartozás kritériumait:

1. A nonprofit szervezetek nem állami, hanem magán szervezetek, amely azt jelenti, hogy **jogilag és intézményileg elkülönülnek** az állami szférától. Az állam csak törvényességi felügyeletet gyakorolhat felettük. Végrehajtó feladatokat nem látnak el, még akkor sem ha az állami feladatok során szoros államháztartási kapcsolataik alakulnak ki. Ugyanakkor ez nem zárja ki az állam pénzügyi támogatását.

2. A nonprofit szervezetek nem profitorientáltak, helyesebben **nem a profitszerzés az elsődleges céljuk**, termelhetnek nyereséget, de azt nem oszthatják szét a tagok és az alapítók között, hanem az alaptevékenységbe kell visszaforgatniuk.

3. A harmadik, de nagyon lényeges kritérium alapján a szervezeteknek **intézményesültséggel** kell rendelkezniük. Ez azt jelenti, hogy a magyar jogrendben meghatározott módon alapított, hivatalosan nyilvántartott és szabályozott működéssel kell rendelkezniük, másrészt létre kell hozni a vezetésüket, az eljárási, a működési szabályzatukat és folyamatos működés jellemzi őket.

4. Fontos a szervezetek **önigazgatása**, azaz maguk határozzák meg működési szabályaikat, tevékenységüket saját vezető testületük irányítja. A döntések a szervezeten belül jönnek létre.

5. Végezetül az **önkéntesség** minimális szintjének kell teljesülnie nem csak a tevékenységre és a vezetésre, hanem az adományokra is.

A kilencvenes évek elejétől a nemzetközi kutatások eredményeként ez az ötponos definíciós keret két szemponttal bővült. (BARTAL A. M. 2005)

6. **Kizárják a politikai pártokat**, mivel ezek politikai célokat követnek és nem felelnek meg a semlegesség kritériumának.

7. **Nem tekinti a szektorhoz tartozónak az egyházakat**, mivel ezek az egyházi hierarchia részeként funkcionálnak, elsődleges céljuk a hitéleti tevékenység gyakorlása.

Ez a két pont azonban nem zárja ki a pártfogói, polgárjogi, valamint a vallásilag elkötelezett karitatív szervezeteket.

A nonprofit szektor szakmai, tudományos definícióján kívül más értelmezésekkel is találkozhatunk. Ezek közül a legismertebb és egyben a legtágabb a jogi definíció, amely a nonprofit szervezetekkel, mint önálló jogi személyekkel foglalkozik. Minden nem profit célú szervezetet, amely nem költségvetési gazdálkodást folytató intézmény és önálló jogi személyként bejegyzett, azt nonprofit szervezeteknek tekinthetjük. Ezeket a társadalmi szerveződéseket az Európai Unió gyakorlatát átvéve államháztartáson kívüli

szervezeteknek nevezzük (egyesület, alapítvány), a költségvetési gazdálkodást folytatókat (közalapítvány, köztestület), pedig államháztartáson belülinek hívjuk. A statisztikai definíció körébe a fenti hét kritériumnak megfelelő minden szervezet beletartozik. A nemzetgazdasági-statisztikai definíció tovább szűkíti a nonprofit szervezetek érvényességi körét, mivel ide csak azok tartozhatnak, amelyek döntően magántámogatásból finanszírozottak, bevételszerző tevékenységet csak korlátozottan folytatnak és alapvetően a lakosságot szolgálják. (BARTAL A. M. 2005)

2.2 Nonprofit elméletek

Az elmúlt négy évtizedben lezajló változások eredményeként az egész világban, főképp a jóléti állam válságának következtében alapjaiban kérdőjeleződött meg a kétszektoros (állam, piac) gazdaság. A hagyományos modell széttöredezett és kialakult a három szektor (állam, piac, nonprofit) hatékony együttműködése. A nonprofit szervezetek felé irányuló érdeklődés, a jóléti állam válsága mellett, a pártokra épülő képviselői demokráciából való kiábrándulással is magyarázható. A szektor térhódítása területi különbségekkel is rendelkezik, míg Északon és Nyugat Európában a hagyományos jóléti szociálpolitikának a megkérdőjeleződése, Délen az állam által irányított fejlődés, addig Kelet-Közép Európában az államszocializmus összeomlása hívta életre a nonprofit szervezeteket (SALAMON, L. – ANHEIER, H. 1999). A nonprofit szektort vizsgáló területileg is eltérő megközelítések rávilágítanak arra a sokrétű és összetett folyamatra, melynek végén a háromszektoros piacgazdaság elnyerte mai arcát.

A harmadik szektorral foglalkozó közgazdasági elméletek a jóléti állam válságának kialakulásával egyidőben jelentek meg. A jóléti állam növekedését az első majd a második olajárrobbanás következtében kibontakozó gazdasági válság törte meg. A jóléti állam válságából kivezető út keresésekor, a társadalmi, a tudományos, a gazdasági és a politikai figyelem középpontjába a civil társadalomból kinövő szervezetek kerültek. A nonprofit szervezetek már létezésükkel is kérdések és okfejtések sorozatát indították el. A harmadik szektorral foglalkozó elméletek egy része a gazdaságban betöltött szerepére, míg mások a viselkedésére keresi a választ. A szektor gazdasági szerepével foglalkozó elméletek arra keresik a választ, hogy melyek a nonprofit szervezetek létrejöttének az oka, milyen a gazdasági szerepvállalásuk és miért csak bizonyos területen működnek. A viselkedés témakört végigjáró elméletek azokat a kérdéseket tették fel: hogy mennyire

hatékonyak a harmadik szektor szervezetei, milyen célokat követnek? (BARTAL A. M. 2005)

A közgazdaságtani elméletek az Egyesült Államokban születtek és az USA rendkívül színes és fejlett szervezeteit vizsgálták. Az első nagyhatású elmélet **Burton Weisbrod** (1991) nevéhez fűződik, a piac és az állam kudarcának elmélete, vagy **heterogenitás teória**. Ezt gondolta tovább **Henry Hansmann bizalomelméletében**. Ide soroljuk még **Estelle James kínálati oldal elméletét**, illetve az optimalizálási és hatékonysági elemzéseket.

Weisbrod 1975-ben megjelent tanulmányának a célja nem valamennyi nonprofit szervezet létének a magyarázata volt, hanem arra kereste a választ, hogy mi az oka annak, hogy a magánszférához tartozó szervezetek résztvesznek bizonyos kollektív javak létrehozásában. A válasz keresése közben arra jött rá, hogy ahol nagy a véleménykülönbség, hogy milyen közjavakat szolgáltatson az állam, ott jelentős kielégítetlen reziduális kereslet jelenik meg a közjavak iránt. Ez a kormányzati elégtelenség, vagy az állam kudarcá az országokban tapasztalható, melyeket a nagyfokú heterogén társadalom jellemez. Elméletéből az derül ki, hogy a nonprofit szektor azokban az országokban jelentős, ahol a lakosság nagyobb gazdasági, kulturális, politikai különbségei következtében a fogyasztói kereslet heterogén, amely jelentősen eltér az állam által biztosított "átlagostól". Egy ország nonprofit szektorának mérete és a kollektív javak biztosításának mértéke között fordított a kapcsolat, vagyis minél nagyobb az adóterhek mellett a kielégítetlen reziduális kereslet, annál nagyobb a harmadik szektor. (WEISBROD, B. 1991)

Henry Hansmann elmélete szerint a nonprofit szervezetek akkor jelennek meg szolgáltatóként, amikor a fogyasztók bizonytalanok abban, hogy az adott szolgáltatást megfelelő minőségben vagy mennyiségben kapják. Ebben az esetben az öntevékeny szektor megbízhatóbbnak tűnik a piaccal szemben, mivel a szolgáltatásnál nem célja a profit leföldözése, hiszen nem tagjai zsebébe vándorol a keletkezett többlet, hanem a szervezet alaptevékenységét erősítik vele. (HANSMANN, H. 1991)

Estelle James (1991) szerint fontos elméleti következménye van annak, hogy a nonprofit szervezetek alapítói között megtalálhatók az egyházak és a politikai szervezetek. A szervezet alapítója és alapításának célja közötti összefüggés alapján azt a következtetést vont le, hogy a harmadik szektor azokban az országokban jelentős, ahol a különböző ideológiai szervezetek között egyfajta „vallási” verseny van. A vallási szempontból homogénebb társadalmakban kisebb a nonprofit szektor.

A nonprofit szervezetek viselkedésével foglalkozó optimalizálási modellek a szolgáltatások minőségének, mennyiségének emelése és a költségek csökkenésének ambivalenciájára hívják föl a figyelmet, míg az ugyanezt vizsgáló hatékonysági modellek hangsúlyozzák az alacsony hatékonyságot a profitérdekelt tulajdonosok hiánya miatt. (BARTAL A. M. 1999)

2. táblázat: A nonprofit szektor kialakulásával, szerepével foglalkozó elméletek két nagy csoportja

Közgazdaságtani megközelítésű elméletek	Interdiszciplináris megközelítésű elméletek
<ul style="list-style-type: none"> ▪ A nonprofit szervezetek szerepével foglalkozó elméletek: <ul style="list-style-type: none"> a) keresleti modellek: heterogenitásteória (Weisbrod), bizalomelmélet (Hansmann) b) kínálati modellek: kínálati oldal teória (James) ▪ A nonprofit szervezetek viselkedésével foglalkozó elméletek: <ul style="list-style-type: none"> a) optimalizálási modellek b) hatékonysági modellek 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Interdependencia-elmélet (közgazdaságtani-politológiai) ▪ A „jóléti állam” elméletek (politológiai-szociálpolitikai-közgazdaságtani) ▪ A társadalmi eredet teória (komparatív elmélet – szociálpolitikai, történeti, politológiai, közgazdaságtani) Salamon-Anheier

Forrás: Bartal A. M. 2005, saját szerkesztés

Az interdiszciplináris megközelítésű elméletek a nyolcvanas évek végén, a kilencvenes évek elején születtek, nem a jóléti állam válságának termékei, hanem már a kiútkeresés és a jóléti állam újradefiniálásához kapcsolódnak. Ezen elméletek közé három sorolható: Salamon interdependencia elmélete, a jóléti államelméletek, és a Salamon-Anheier nevével fémjelzett társadalmi eredet teória.

Lester Salamon (1991) szakít azzal a nézettel, mely szerint a harmadik szektor szervezetei másodlagos képződmények, azokat a feladatokat látják el, melyeket az állam és a piac betöltetlenül hagy, hanem azt vallja, hogy az állami szektor a nonprofit szervezetek kudarcára reagál, amikor a szervezetek erejét meghaladja a kollektív javak előállításának feladata. A társadalmi kérdésre az öntevékeny szervezetek adják az első választ, a kormány beavatkozását csak akkor kérik, amikor a saját erejüket meghaladja, vagy az adott válasz nem elég hatékony. Ezt nevezzük az öntevékenység kudarcának, melyet négy tényező idézhet elő:

- az amatőrizmus (a jó szándék önmagában szakértelem nélkül a szolgáltatások alacsony színvonalához vezethet);
- a nonprofit szervezetek alacsony társadalmi hatékonysága (aminek a legfőbb oka a bizonytalan anyagi forrás);
- a partikularizmus (egyres csoportok speciális igényeinek kielégítésére való törekvés, ami a másik oldalon hiányokhoz, vagy fölösleges párhuzamosságokhoz vezethet);
- a paternalizmus (ami abból fakad, hogy az adományozók határozzák meg, hogy a szektor kivel foglalkozzon, milyen szolgáltatást nyújtson, így a közösség helyett a vagyonos tagok, adományozók preferenciái lehetnek a meghatározóak).

Konklúzióként az állam és a nonprofit szektor együttműködésének fontosságát magyarázza, mivel mindkét félnek egymást kiegészítő erősségei, gyengeségei vannak.

A kormányzat potenciálisan megbízhatóbb partner:

- a szolgáltatások anyagi bázisának megteremtésében;
- a szolgáltatási prioritások demokratizálásában;
- az ellátások állampolgári jogként való biztosításában;
- normák és kontrollok felállításában.

A nonprofit szervezetek alkalmasabbak arra, hogy:

- személyes szolgáltatásokat nyújtsanak, képesek az egyéni esetkezelésre;
- rugalmasan alkalmazkodnak a kereslethez;
- versenyhelyzetet teremtsenek a szolgáltatások piacán.

A **jólétmix**-konceptiója három intézmény, az állam, a piac és a háztartások hozzájárulását jeleníti meg a társadalom jólétéhez. A jólétmix működését modellezte **Evers** később az ún. jóléti háromszögben. Ez egy olyan rendszer, amely egymás közti viszonylatai által működik, mivel mind a háztartás, mind a piac, illetve az állam is önmagában tökéletlenül biztosítja a jólétet. A modell a nonprofit (önkéntes és önszegélyező) szervezeteket az állam és a háztartások, azaz a köz- és a magán, illetve a formális és informális szerveződések között helyezi el. Ugyanakkor hangsúlyozza, hogy a nonprofit szervezetek tevékenységének van ugyan gazdasági dimenziója, de nem korlátozhatók csak arra. A kilencvenes években tovább bővült a jóléti pluralizmus fogalma, a társadalompolitikában négy szereplő részvételt modelltáltak: a piaci, az állami, az informális (azaz háztartás) és a nonprofit szektorét. A nonprofit szektor tehát a jóléti pluralizmus modelljében már önálló szektorként szerepel, ahol már meghatározó jelleget ölt a szektor gazdasági szerepe is. (BARTAL A. M. 2005)

Az interdiszciplináris megközelítések harmadik elmélete, a társadalmi eredet elmélet **Salamon és Helmut** (1995) nevéhez kötődik. Történeti kutatások alapján a kutatók választ kívántak adni a nonprofit szektor nemzetenként eltérő kialakulási és fejlődési folyamatára, illetve modellezték az állam és a nonprofit szektor közötti együttműködés jellegzetes típusait. Salamon és Anheier szerint a közszolgáltatások igénybevételekor a szektorok közötti választás nem egyszerűen az egyéni fogyasztók szabad döntésétől függ, hanem e választásokat történeti fejlődés előzményei befolyásolják. A nonprofit szervezetek szorosan beágyazottak a társadalmi, gazdasági struktúrákba, ami nemzetenként eltérő. Ideáltipikus besorolásokat mutatnak a szektor lehetséges fejlődési modelljei, a valóságban tiszta esetek nem léteznek:

- liberális modell: relatíve alacsony állami jóléti kiadások mellett relatíve nagy nonprofit szektor a jellemző (pl. USA);
- szociáldemokrata modell: az állam által nyújtott univerzális szolgáltatások mellett a nonprofit szektornak a közszolgáltatások előállításában kevés hely jut, azonban fontos a politikai, a társadalmi szereplők, a társadalmi integráció tényezői (pl. Svédország);
- korporatista modell: magas kormányzati jóléti kiadások mellett egy meglehetősen nagy méretű nonprofit szektor jellemzi (pl. Németország, Olaszország);
- államhatalmi modell: korlátozott kormányzati szociális, jóléti szolgáltatások mellett korlátozott nonprofit szektor jellemzi (pl. Japán).

A társadalmi eredet elméletek alapvető mondanivalója, hogy a jóléti szolgáltatások igénybevételekor a választás az egyes szektorok között sokkal inkább a történeti fejlődés eredőjének tekinthető, semmint az egyik vagy a másik szektor, illetve a mechanizmus kudarcaként. Végezetül a társadalmi eredet teória összeköti a közgazdasági elméletek modelljeit a komparatív történeti elemzések eredményeivel, híd szerepet tölt be a kétfajta megközelítés között.

Ezek az igen sokszínű elméletek **különböző magyarázatot adhatnak a nonprofit szervezetek szerepére** a terület- és településfejlesztés terén. Nézhetjük ezt az állam, a piac vagy az öntevékenység kudarca oldaláról is, **mindegyik elmélet megvalósulására találunk példát a gyakorlatban**, egyik sem zárja ki a másik létét.

2.3 Társadalmi tőke

A társadalmi tőke **az együttműködés és a fejlődés kulcsa** a helyi társadalom szereplői között. A tőkefajtának többfajta értelmezése létezik, de a lényege egyfajta **kollektív társadalmi bizalom és kölcsönösség**, ami az alapját képezi a társadalmi kooperációknak. **Putnam** (1993) kutatásaival igazolja a társadalmi szervezetek száma és a bizalom, az együttműködési készség közötti párhuzamot. A társadalmi tőke akkor működik igazán jól, ha a társadalom sűrű hálózatára épül. A szervezetek szövevényes hálózata erősíti a helyi kapcsolatok kialakulását, az önkormányzatok és a civil szervezetek együttműködését. A nonprofit szervezetek és az önkormányzatok összekötő, híd szerepet töltenek be az állam és a polgárok között. A társadalmi tőkével való ellátottság segíti ezt a tevékenységet, a kollektív problémák megoldását. A bizalom csökkenti a társadalmi, gazdasági tranzakciók költségeit. A társadalom önszerveződő, közösségteremő képességére ezért számos kutató (BOURDIEU, P. 1999), (FUKUYAMA, F. 1995) hívta fel a figyelmet, műveikben a civil szervezetekről, mint a modern társadalom közösségeinek fontosságáról, valamint a társadalmi tőkéről írnak. A civil közösség képződésének feltételeit a társadalmi tőkével való rendelkezés és a bizalom fogalmával kötik össze. A közösség tagjai között fennálló bizalmat, együttműködési készséget, a civil szerveződések és a közös normák betartásának mértékét együttesen társadalmi tőkének nevezzük. (SKRABSKI Á. – KOPP M. 1999)

Kopp Mária és Skrabski Árpád szerint a társadalmi tőke olyan „közjónak“ tekinthető, amellyel egy közösség bizonyos, meghatározott mértékben rendelkezik, forrásai a család, az iskola és a társadalmi, önkéntes szervezetek, mint a normák, értékek átadásának színterei. (KOPP M. – SKRABSKI Á. 2008) Kutatásaik rámutatnak arra, hogy míg 2002 előtt a bizalom és a civil társadalom fokozatosan erősödött, addig 2002 után a felnőtt népességekörében a társadalmi tőke csökkent. 2002 és 2006 között az egyesületi tagok aránya 13 százalékról 10 százalékra esett vissza a felnőtt népesség körében.

A magyar társadalomban meglévő jelentős bizalomhiányról számolnak be a **Meggyesi Márton és Tóth István György** (2005) szerzőpáros által szerkesztett kötet tanulmányai is. A kutatási adatok szerint a bizalmatlanság főleg vidéken, a fiatalok, a szegények és a kevésbé mobilak körében erősödött.

2.4 Civil társadalom

A nonprofit szervezetek és az önkormányzatok a helyi problémák kezelése, szolgáltatások nyújtása mellett **a polgári öntudat létrehozásában, erősítésében is jelentős feladatokat láthatnak el**, ezért a civil társadalom kulcsfontosságú részének tekinthetők. (KÁKAI L. 2004)

A civil társadalom fogalmát általában **az államhoz való viszonyrendszere** alapján értelmezik. A civil társadalom eszméje az autonóm kezdeményező személyiségen, az állampolgári ethoszon alapszik, azon állampolgári kezdeményezéseket értjük alatta, amelyekben az állampolgárok önkéntesen vesznek részt érdekeik, értékeik megjelenítése érdekében, ahol kiemelt kritérium, hogy a működésük az államtól elkülönülve, autonóm módon történik. (BARTAL A. M. 2005)

A civil társadalom fogalmának értelmezése szerteágazó a politikai filozófia, politológia, és a szociológia gondolkodói. **Arisztotelész és Cicero** írtak elsőként a civil társadalomról, de nem tettek különbséget az állam és a társadalom között. Ez a felfogás csak a felvilágosodás korában változott meg, amikor szétvált az állam és társadalom fogalma. John **Locke** számára a civil társadalom civilizációt jelentett, amely a nép és az uralkodó társadalmi szerződésén alapszik. Locke különbséget tesz politikai és polgári társadalom között, de nem választja el egyértelműen a polgári társadalmat az államtól. Immanuel **Kant** az első, aki ezt megteszi és megkülönbözteti az államot és a polgári társadalmat. Hasonló elveket vall **Hegel** is aki, kimondta, hogy a civil társadalom független az államtól, noha szimbiózisban él vele. (SZOBOSZLAI ZS. – PÉTER J. 2000)

Marxnál és Engelsnél meglehetősen élességgel jelent meg a társadalom - állam kettőssége. Az állam jelentette a politikai rendet, míg a civil társadalom a gazdasági kapcsolatok keretét, olyan társadalmi teret, ahol az egyének gazdasági cselekvéseiket intézik. (SZOBOSZLAI ZS. – PÉTER J. 2000)

Tönnies, német szociológus két fogalmi kategóriát alkot a civil társadalom értelmezésére: közösség (Gemeinschaft) és társadalom (Gesellschaft) kifejezésekkel. A közösség a feudális élet személyközi kapcsolataira épül, a társadalmi interakciók és az egyezkedések közvetlen jellegűek, erős érzelmi kötődés és a „face to face” kapcsolatok határozzák meg. Az együttélésnek ezen formáját az emberben rejlő akarat-típus hívja életre. A közösségben az egyetértés a meghatározó, melyet „kölcönös és közös, összekötő érzületet, a közösség egységes akaratát kell egyetértésnek tekintenünk.” (TÖNNIES, F. 1983) Tönnies szembeállítja a közösséget és a társadalmat egymással. Míg az előbbiben az

emberek közötti viszonyok valóságosak és személyes jellegűk, bizalmon és egyetértésen alapulnak, mint például a családi, a rokonsági, szomszédsági, a baráti viszonyok. Ezzel ellentétben a társadalmi viszonyok személytelen jellegűek, egymástól független emberek egymásmellettiisége. Úgy véli „két korszak áll a nagy kulturális fejlődésben egymással szemben, melyben a közösség korszakát a társadalom korszaka követi. Az egyiket az egyetértés, hagyomány, vallás jellemzi, a másikat konvenció, politika, közvélemény.” (TÖNNIES, F. 1983)

Durkheim esetében a közösség és társadalom megkülönböztetése az organikus és mechanikus szolidaritás fogalmában figyelhető meg. A társadalmi munkamegosztásról szóló munkájában mechanikus szolidaritásnak nevezi az olyan viszonyokat, amelyekre a közeli, bizalmas, a szemtől szembeni kölcsönhatás a jellemző, amely a munkamegosztás alacsonyabb szintjén általános. A munkamegosztás magasabb szintje az emberek között az organikus szolidaritásnak nevezett viszonyt hozta létre, amelyben kölcsönösen függővé válnak egymástól és kölcsönhatásuk kevésbé személyes. A mechanikus szolidaritás Tönnies közösségi viszonyainak, az organikus szolidaritás a társadalmi viszonyoknak felel meg. Ugyanakkor Durkheim nem különbözteti meg egymástól a közösség és társadalom fogalmat mindkét esetben társadalomról beszél. Durkheim megkülönbözteti a primitív társadalmakat, amelyre a mechanikus szolidaritás a jellemző, ahol a fő integráló tényező a kollektív tudat és a modern szervezett társadalmakat, amelyekben az organikus szolidaritás a megfigyelhető, ahol az egyén szerepe megnő. A kollektív tudat „meggyőződések és érzések együttese, amely közös egy adott társadalom átlagos tagjaiban, meghatározott rendszert alkot, melynek saját élete van.” (DURKHEIM, E. 1986) Jellemzőek a represszív szankciók, amelyek a társadalom összes tagjára érvényesek, ha valaki vét a kollektív tudat ellen. A modern társadalmakban az organikus szolidaritás érvényesül, a fő integráló tényező a társadalmi munkamegosztás, amelynek révén a társadalom tagjai egyre erősebben függnak egymástól. A mechanikus szolidaritással ellentétben a társadalmi struktúrát nem homogén egymáshoz hasonló részek alkotják, hanem különböző szervek rendszere, s e szervek mindegyike sajátos szereppel bír. (DURKHEIM, E. 1986) Durkheim szerint az ember egyrészt biológiai igényeinek kielégítésére törekszik, és ez az önérdekű tevékenysége nehezé teszi a társadalmi szerveződések létrejöttét. Másrészt az embernek megvan az a képessége, hogy erkölcsi értékekben higgyen, ami a kollektív tudatot és a közmegegyezés kialakulását teszi lehetővé. Véleménye szerint egy „normális” társadalom működése azt jelenti, hogy az adott társadalmat nagyfokú kohézió, egység és integráltság jellemzi. Ez a stabil társadalom alapja.

Max Weber is megkülönbözteti egymástól a közösség és társulás fogalmát. Az előbbinek azt a társadalmi kapcsolatot nevezi, amelyet az egyének szubjektíve átértzett, érzelmi-indulati vagy tradicionális összetartozásán alapuló beállítottsága egyesít. A közösség mindenféle indulati vagy emocionális, vagy tradicionális alapon létrejöhet. Lehet lelki közösségben gyökerező testvériség, valamilyen erotikus kapcsolat, tiszteleten nyugvó viszony, „nemzeti” közösség vagy bajtársiasan összetartó csapat” (WEBER, M. 1987). Társulásnak nevezi azt a társadalmi kapcsolatot, amelyet a célracionálisan vagy értékracionálisan cselekvő egyének érdekeken alapuló beállítottsága tart össze. „Társadalmi kapcsolatról akkor beszélünk, ha többek magatartása értelmi tartalmának megfelelően egymáshoz igazodnak és magatartásukat ez a kölcsönös igazodás irányítja” (WEBER, M. 1987). A közösségi és társulási kapcsolat Webernél tulajdonképpen megfelel annak, ahogyan Tönnies értelmezte a közösségi és társulási viszonyokat. (FARKAS F. 2001)

Jürgen Habermas (1993) szerint a komplex, modern társadalmakban egy időben többféle egymáshoz alig kapcsolódó létszféra él egymás mellett, ezek rendszerlogikája eltérő lehet. A civil társadalom mindenféle a társadalmi érintkezés színtere, amely folyamatosan veszélyben van, mert a formalizált rendszerlogika behatol, a nem formalizált, félig meddig szabályozatlan, közvetlen személyes kapcsolatokra épülő világába.

John Keane (2004) „A civil társadalom. Régi képzetek, új látomások” című könyvében napjaink civil társadalmát mutatja be, annak is három jellegzetes megközelítési módját. Ez a három értelmezési mód:

- Empirikus-analitikus értelmezés. Ez az értelmezés a civil társadalmat, mint az összetett társadalompolitikai valóság ideáltípusát írja le és magyarázza elméleti és tapasztalati kutatások alapján. Az értelmezés középpontjában a civil társadalom eredetének a vizsgálata, fejlődési szakaszainak és formáinak elemzése áll.

- A civil társadalom és az állam közötti különbségek feltárásával foglalkozik a politikai stratégiai felfogás. A civil társadalom politikai stratégiaként való értelmezése a nyolcvanas években, Kelet-Európa országaiban terjedt el. Ezt jól szemlélteti az új evolúcionalizmus elmélet, mely alapján a civil szervezetek között kiépült szolidaritási háló kiszorítja pártállamot mindennapi élet színteréről. Ez a felfogás a civil társadalmat társadalmi ténynek tekinti, a demokratizálódás kulcsa és a társadalmi önvédelem eszköze.

- Az utolsó megközelítés a civil társadalom demokratizálódás, illetve a demokráciában betöltött szerepét vizsgálja.

White (1994) négy pontban foglalja össze a társadalom ilyen jellegű szerepét:

- a hatalom és a társadalom közötti egyensúlyt a társadalom oldalára billenti;

- kontroll szerepet tölt be, ellenőrzi az államot;
- közvetítő szerepet tölt be az előbb említett szereplő között;
- olyan demokratikus intézmények létrejöttét segíti, melyek legitim módon adnak választ az új társadalmi elvárásokra.

A legismertebb és legelfogadottabb civil társadalom meghatározás **Cohen és Arató (1988)** nevéhez fűződik, a modern civil társadalmat a következő tulajdonsággal ruházzák fel:

- személy- és szervezetegyesülések, önellátó szervezetek halmaza, melyek megalakulásukban és működésükben is eltérnek az állam és a gazdaság intézményeitől;
- a civil társadalom nem állam nélküli társadalom;
- önkéntes és szabadon vállalt társulásokból álló, nyilvános szféra;
- artikulálja az általa képviselt érdekeket az állam felé;
- alkotmányos és jogi alapját a jogállami demokratikus működés biztosítja.

A **magyarországi nonprofit szervezetek** jelentős szerepet játszottak a **történelem során** a helyi társadalom életében, az öntevékeny szervezetek elég erősek voltak ahhoz, hogy céljaikat a felülről szervezett magyar társadalomban is elérjék. Sikerült átvészelniük a betiltásokat, kijátszották a kormányzati ellenőrzést, igyekeztek érvényt szerezni akaratuknak. Így még a diktatórikus rendszereket is átvészelték, és a legkisebb enyhülésre újra tudtak éledni. A nonprofit szervezetek viszontagságos története azt megmutatja, hogy ma is legalább olyan fontos szerepük van a település életében, mint a megelőző korszakokban. A lakóhely értékeinek őrzése, a lakókörnyezet minősége, csinosítása, gazdagítása, már a 19. század óta foglalkoztatja a helyi társadalom tagjait, a városvédők, -szépítő egyesületek, fürdőegyletek, társaságok formájában. A helyi társadalmi szervezetek településfejlesztő tevékenysége **komoly múltra tekint vissza**, amely a dualizmus korában volt a legmeghatározóbb.

A **dualizmus** kora, mind a társadalmi, mind a gazdasági, jogi feltételeket biztosította a helyi lakosság számára, hogy aktív közösségi életet éljen. A szervezetek minőségi és innovációs szerepe ebben az időszakban kiemelkedő volt. Magas volt a kulturális, a társadalmi, a segélyező és a szociális egyesületek száma. Ezzel a tevékenységükkel jelentős mértékben befolyásolták az állami szektor szociális és kulturális politikáját, megteremtették a két szféra együttműködését. A **két világháború közötti** időszakban is számottevő a számuk és a szerepük, de már nem érték el egykori fénykorukat. Az államszocializmus időszaka egy törést jelentett a civil szervezetek életében, megszűntek az alapítványok és csak azok az egyesületek maradhattak életben, akik politikai

szempontból veszélytelenek voltak. Az államszocializmus negyven éve nagy pusztítást okozott a társadalom kezdeményező készségében, közösség-szervező kedvében.

Magyarországon 80-as években a civil társadalom fogalma elsősorban **Hankiss Elemér** (1982) nevéhez fűződik, a „második társadalom” kifejezés megteremtésével. Hankiss által meghatározott fogalom a hatalomtól független, autonóm tevékenységek struktúrája a gazdaságban, a nyilvánosság fórumain, a kultúrában, a politikai interakciókban, a társadalmi tudatban. **Kondorosi** (1998) okfejtése alapján a civil társadalom olyan személy-szervezetegyesülések, valamint önálló szervezetek hálózata, melyek működésüket és létrejöttüket nézve különböznek az állam és a gazdaság intézményeitől. A civil társadalom nem jelent állam nélküli társadalmat, a köztük lévő határ a politikai viszonyoknak megfelelően változik. Nem azonosítható nyilvános szférával, de önkéntes és szabadon választott társulásokon alapul. Feladata, hogy az általa teremtett nyilvánosság és érdekartikulációs képesség felhasználásával szembesítse az államot az általa képviselt értékekkel, törekvésekkel.

Hazánkban az állam és a társadalom viszonyát a rendszerváltás előtt az együttműködés és a megosztás kádári elve egyaránt jellemezte. Fontos kiemelnünk a magyar átalakulás tárgyalásos jellegét (BARTAL A. M. 2005), az értelmiség szerepét, valamint azt, hogy Magyarországon a társadalmi rétegek közötti különbségek nem csökkentek. **Anheier és Siebel** szerint a magyar helyzetet egy sajátos kettősség jellemezte: a régi rendszer és az új nomenklátúra kompromisszumos együttélése. Véleményük szerint a kelet-európai országok közül itt volt a legnagyobb folyamatosság az állam és a társadalom közötti kapcsolatokban, ezt támasztja alá a reformkommunisták és az ellenzék közötti kapcsolat és a második gazdaság továbbélése. A magyar politikai, társadalmi, gazdasági átalakulást a szerzők kontrolált átalakulásnak nevezték: az állam és a társadalom kapcsolatának intézményesülésében a civil társadalom kiemelt szerepét emelik ki. A kontrollált átalakulást az államszocializmus alatt működő szervezetek rendszerváltás utáni pályájával illusztrálják. Magyarországon a harmadik szektor többféle szervezeti forrásból alakult ki. Az egyik az államszocializmus alatt is működő szervezetek, a másik az újonnan alapított szervezetek sora. 1991-es felmérés szerint a magyar nonprofit szektor legjellemzőbb típusa a szolgáltató alapítvány. A magyar nonprofit szektort inkább látták az amerikaival hasonlónak, mintsem az európaival, a szektor jogi szabályzásában inkább a német jogrendszer hatása érvényesült. (ANHEIER, H. – GLASIUS, M. – KALDOR, M. 2004)

Kuti Éva szerint a magyar kormányzati gyakorlat előtt két előkép kínálkozott a harmadik szektor társadalmi, gazdasági szerepének a kijelölésére, vagy a kormányzat külső

szolgáltatókra és közvetítőkre támaszkodó, újraelosztó tevékenysége az amerikai modell szerint, vagy a magánjótékonyásra és az öntevékeny szervezetekre alapozó nyugat-európai modell. (KUTI É. 1991) Mára kiderült, hogy egyik út sem valósult meg a maga tiszta formájában, egy sajátos magyar modell jött létre, amely nem tudatos koncepció alapján alakult ki, hanem sokkal inkább a kormányzati politikákat befolyásoló politikai és szakértői csoportok alakították. (BARTAL A. M. 2005)

Az elmúlt évtizedben a tudatos koncepció hiányában, a kormányok a húzd meg ereszd el politikát folytatva viszonyultak a nonprofit szektorhoz, mind a szabályozásban és a finanszírozásban. A nonprofit szektor úgy lett a jólétinek nevezett modell része, hogy nem tisztázódott például az, hogy melyek azok a közszolgáltatások, amelyeket kizárólag az állam saját intézményrendszerén keresztül lát el és melyek azok, amelyek kiadható, kihelyezhető szolgáltatások a nonprofit, vagy akár a piaci szektor felé. (HARSÁNYI I. 1997)

2.5 Nemzetközi trendek

Az 1990-es évek elején a nonprofit szektor méretéről és szerkezetéről még az alapvető ismeretek sem állnak mindenütt rendelkezésre. Ezt az űrt kívánta betölteni 1991-ben **Johns Hopkins Összehasonlító Nemzetközi Nonprofit Szektor Projekt**. Célja a rendelkezésre álló ismeretek és elméleti tudás bővítése és elmélyítése, valamint az állami és magánszféra nonprofit szektorral kapcsolatos magatartásának tudományos megalapozása. A nemzetközi felmérés két évben, három lépésben zajlott. 1991-ben kezdődő kutatásban 12 ország nonprofit szektoráról gyűjtöttek adatot, hat fejlett (USA, Egyesült Királyság, Franciaország, Németország, Olaszország, Japán), öt fejlődő (Brazília, Ghana, Egyiptom, Thaiföld, India) és egy volt szocialista (Magyarország) országot jelöltek meg a vizsgálat céljául. Az 1991-ben elindult kutatást 1995-ben egy újabb követte, további összefüggéseket tárva fel a szektor sajátosságaiban. A vizsgálat ekkor már 22 országra terjedt ki. Az Európai Unió országai közül Ausztria, Belgium, Finnország, Franciaország, Németország, Írország, Hollandia, Spanyolország és az Egyesült Királyság került bevonásra. A többi fejlett országot Ausztrália, Izrael, Japán és az Amerikai Egyesült Államok képviselte. Közép-Európából: a Cseh Köztársaság, Magyarország, Románia és Szlovákia; Latin-Amerikából: Argentína, Kolumbia, Mexikó és Peru, valamint Dél-Afrika nonprofit szektorának főbb adatait vizsgálták. (SALAMON, L. – ANHEIER, H. 1999) Az 1995-ben 22 ország bevonásával megismételt felmérés eredményei azt bizonyították, hogy a nonprofit szektor nem csupán komolyabb gazdasági erőt képvisel az általánosan

feltételezettnél, de az utóbbi években a foglalkoztatás területén az átlagosnál nagyobb növekedést is mutatott.

Az elemzések alapján elmondható, hogy a nonprofit szektor a fejlett országokban jelentősebb, mint Latin-Amerikában és Kelet-Közép Európában, azonban a szektor méretét illetően jelentős különbségek figyelhetők meg országonként és régióként is. Az országonként eltérő méret a kormányzati jóléti kiadások meglétével vagy éppen azok hiányával is magyarázható. A vizsgált 12 országból, ahol a kormány jóléti kiadásai viszonylag alacsonyak (azaz alatta maradnak a 22 ország átlagának), ötben jelentős a nonprofit szektor. (SZOMOLÁNYI ZS. 2004)

A 22 országot érintő kutatás tipizálja a szektor szervezeteit, mely során **öt típust különböztet** meg:

- Az **oktatás dominanciája** volt a legelterjedtebb. A 22 ország közül Belgium, Írország, Izrael és az Egyesült Királyság, valamint az öt latin-amerikai országból négy tartozik ebbe a csoportba. A latin-amerikai országokban, Belgiumban és Írországban az ok a katolikus egyház erős jelenléte, valamint az alap- és középfokú oktatásban betöltött meghatározó szerepe. Izraelben szintén az oktatás vallási szervezetekhez való kötődése adja a magyarázatot. Az Egyesült Királyságban felsőoktatás kikerült az állam felügyelete alól nonprofit státuszba került.
- Az **egészségügy dominanciája** az Egyesült Államokban, Japánban és Hollandiában jellemző, amely az állami szektor kivonulásával magyarázható.
- A **szociális ellátás** a meghatározó a nyugat-európai országok közül Ausztriában, Franciaországban, Németországban és Spanyolországban. Mind a négy országban jelentős a katolikus egyház befolyása.
- A **kultúra-rekreáció dominanciája** Magyarországon és a három közép-európai országban figyelhető meg. A szervezetek a kultúra, sport és szabadidő területére összpontosulnak. Ez a szocialista időkből származó örökség, amikor a sport és szabadidős egyesületek jelentős mértékű állami támogatásban részesültek.
- Az **egyensúlyi modell** ott jellemző, ahol egyetlen tevékenységi csoport sem emelkedik ki jelentősen. Ide tartozik Ausztrália, Kolumbia és Finnország.

A kutatást még ebben az évben tovább **bővült, 35 országra** terjedt ki. Közöttük Észak-Amerika, Nyugat-Európa és Ázsia 16 fejlett ipari országa, Latin-Amerika, Afrika, a Közel-Kelet és Dél-Ázsia 14 fejlődő országa, valamint Kelet-Közép Európa öt átalakulóban lévő országa szerepel. Fejlett országok: Amerikai Egyesült Államok, Ausztrália, Ausztria, Belgium, Egyesült Királyság, Finnország, Franciaország, Hollandia,

Írország, Izrael, Japán, Németország, Norvégia, Olaszország, Svédország, Spanyolország. Fejlődő országok: Argentína, Brazília, Dél-Afrikai Köztársaság, Dél-Korea, Egyiptom, Fülöp-szigetek, Kenya, Kolumbia, Marokkó, Mexikó, Pakisztán, Peru, Tanzánia, Uganda. Átalakulóban lévő országok: Cseh Köztársaság, Lengyelország, Magyarország, Románia, Szlovákia.

A kutatások eredményei azt bizonyították, hogy a nonprofit szektor a mellett, hogy társadalmi és politikai szerepe meghatározó, időközben gazdasági szempontból is megkerülhetetlen tényező lett, mind a nemzeti kiadások, mind a foglalkoztatottság területén meghatározó szerepe. A civil szektor (az egyházakat is beleértve) összes kiadása az 1990-es évek második felében 1,3 ezermilliárd USA dollár, ami a fenti országok együttes bruttó hazai termékének (GDP) 5,1 százalékát tették ki. (SZOMOLÁNYI ZS. 2004)

A különböző országok nonprofit szektora **távrolról sem tűnik egységesnek**, minden országban más formát ölt a helyi kulturális, a társadalmi, a történelmi, a gazdasági és a politikai viszonyok függvényében. A nonprofit szervezetekről - hasonlóan a hazai viszonyokhoz - nincs egységes nyilvántartás, amely jelentősen megnehezíti a különböző országok harmadik szektorának elemzését.

Nyugat-Európában a civil szerveződések **jellemtős méretet** öltöttek a piaci és állami szektor mellett. Társadalmi és gazdasági szempontból meghatározó tényezővé váltak az európai társadalomfejlődés során. A három szféra kapcsolata kiegyensúlyozott, partnerségen alapul, a civil szervezetek bevételeik több mint 60%-át az államtól kapják, ezért jelentős feladatot vállalnak át, szolgáltató funkciókat töltenek be. A civilek jelenléte meghatározó az egészségügy, a szociális ellátás és az oktatás területén. **Angliában** az ezredfordulón közel fél millió nonprofit szervezet tevékenykedett. A szervezetek jelentős része a kultúra és a rekreáció, valamint az oktatás területén működött.⁷ A lakások 10%-át a nonprofit szervezetek építették, vagy újjították fel. A harmadik szektor bevételeit a saját forrás jellemzi, az állami támogatás elenyésző. (SALMON, L. – ANHEIER, H. 1995) Skóciában a nonprofit szervezeteket egészen a 2000-es évek elejéig a hagyományoknak megfelelő „önkéntes szektor” (voluntary sector) gyűjtőnévvel illették. Az utóbbi években e tekintetben komoly változásoknak láthattunk. Az „önkéntes szektor”-t a hivatalos dokumentumokban felváltotta a „harmadik szektor”, újabban a „szociális gazdaság” említései is szaporodni látszanak. A skót nonprofit szektort a Scottish Council for Voluntary Organisations (SCVO) 2007-re vonatkozó adatai szerint 45 ezer szervezet

⁷ A Thatcher éra alatt a felsőoktatás az állami felügyelet alól magán, nonprofit státusba került.

alkotta. Ezek között vannak hivatalosan bejegyzett szervezetek és önálló jogi személlyel nem bíró egyesületek, de ez utóbbiak is a tagjaik által elfogadott alapszabályok szerint, többé-kevésbé intézményesülten működnek. **Hazánk és Skócia harmadik szektora közötti hasonlóság**, hogy a 40 százalékát a sport, szabadidős, kulturális tevékenységekkel foglalkozó, kis méretű szervezetek teszik ki, melyeket a tagjaik gyakran minden bevétel nélkül működtetnek. Szintén hasonló (csak tizedszázalékokban tér el) három viszonylag kisebb tevékenységi csoport, a gazdaság- és településfejlesztés, az egészségügy és a környezetvédelem területén működő szervezetek szektoron belüli aránya. A valódi nagy szerkezeti különbséget két tevékenységi csoport, az oktatás és a szociális ellátás okozza. Előbbinek Magyarországon, míg az utóbbinak Skóciában van sokkal nagyobb súlya. Szintén felfedezhető bizonyos különbség a jog- és érdekvédelem területén: Magyarországon nagyobb számban működnek szakmai és gazdasági érdekképviselők. A szektor bevételének több mint felét állami támogatások teszik ki, melyekhez szerződésben rögzített teljesítmények fejében jutnak hozzá. (KINYIK M. 2008) **Németországban**, 2001-ben 554701 szervezet működött, mely alapján 1000 lakosra 6,6 szervezet jutott. A civil szerveződések jelentős rész, majdnem 40%-a sport, 17%-a a szabadidő, 13%-a szociális és több mint 10%-a a kulturális szolgáltatások területén tevékenykedett. (KÁKAI L. 2004) A bevételek jelentős részét, több mint felét az állam adta. A foglalkoztatottak öt százaléka dolgozott ebben a szférában, jellemzően az egészségügy és a szociális ellátás területén. (BÍRÓ E. 2002) **Franciaországban** a civil szervezetek az elmúlt 30 év alatt erősödtek meg számuk az ezredfordulóra 730000-re nőtt. A tevékenységük 41,6%-át a kultúra és a szabadidő, egyötödét a szociális ellátás, egyhatodát az oktatás és a tudományos kutatás teszi ki. (JOHANCSIK J. 2002) A francia munkavállalók közel öt százaléka ebben a szektorban dolgozott. Kiemelkedő szerepvállalásuk a bentlakásos szociális ellátás és a közoktatás területén. **Svédországban** a nemzetközi nonprofitkutatások (SALAMON, L – SOKOLOWSKI, S. – LIST, R. 2003) eredményei alapján a skandináv országok civil szektorát egy olyan modellként jellemzik, ahol az állam biztosítja a jóléti szolgáltatásokat, és a civil szervezetek érdekképviselői, kulturális, szabadidős, sport, hobbi, rekreációs feladatokat töltenek be. Az állami feladatok átvállalása és a szolgáltatói szerepkör csak az utóbbi években vált jellemzővé. Az önkéntesek száma magas, a szervezetek kevésbé intézményesültek.

Kelet-Közép Európában a civil társadalom fejlődése összefonódik az 1989-ben lezajlott rendszerváltozással. A régió országaiban a kommunizmus évei alatt csak a rendszer számára „semleges” szervezetek működhetek, hagyományos értelemben

nonprofit szektor nem létezett. A civil társadalom kialakulása Lengyelországban a Szolidaritás Mozgalom, Magyarországon az értelmiségi klubok, társaságok, zöld szervezetek, Csehszlovákiában a béke és zöldmozgalmaknak volt köszönhető. (KALDOR, M. – VEJVODA, I. 1997) **Szlovákiában** a szervezetek többsége 1989-es rendszerválás után jött létre. Az 1989 utáni fejlődés Szlovákiában olyan különleges helyzetet eredményezett, mely elsősorban a civil szektor aktív szerepvállalását, központi koordinatív rendszerének kialakulását, nemzetközi aktivitását és sikerességét eredményezte. 2004-ben 24126 civil szervezet működött, ennek közel 90%-a polgári társulás formájában. Az öntevékeny szervezetek jelentős része a szociális szektor és az egészségügy területén tevékenykedik. A szektoron belül körülbelül 2 000 szlovákiai magyar szervezetről lehet beszélni, melyeknek a felét a nagy országos szervezetek (Csemadok, Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége stb.) adják. (TÓTH K. 2005) **Lengyelországban**, 2004-ben 45000 egyesület és több mint 7000 alapítvány volt bejegyezve. A szervezetek többsége a „sportok, turizmus, az üdülés és a hobbitevékenység”, majd a kultúra és művészet, oktatás és nevelés, szociális szolgáltatás és szociális segélyezés és egészségügy területén működött. (KLON-JAVOR 2006) A szektor újkori története az 1970-es évek Szolidaritás Mozgalmához politikai törekvéséhez köthető. A civil társadalom megerősödésében komoly szerepe volt az egyház és világi szervezetek formális és informális összefogásának, a keresztény egyház tradícióinak, és az emberek függetlenedési vágyának. (ARATÓ A. 1992) A szervezetek jelentős része a főváros és környékén található, de Dél és Észak Lengyelországban is nagy a civil szervezetek sűrűsége, viszont az ország délnyugat és keleti részén alig találunk önkéntes szervezeteket. A szervezetek kétharmada egyesület, több, mint 20%-a alapítvány, a fennmaradó részt különféle klubok, mozgalmak, társaságok teszik ki. (LES, E. 1997) Az egész szektor bevételének legnagyobb része – valamennyi szervezet összes bevételének 30 százaléka – állami (helyi és országos) forrásokból származott. A lakosság közel 10%-a tagja valamilyen nonprofit szervezetnek, közel 1 millióan önkéntes munkát végeztek. (KLON-JAVOR 2006) **Bulgáriában** 1990-es évek elején csupán 400 szervezetet tartottak nyilván, 1998-ra a számuk 9000-re nőtt. A civil szektor gyenge területi eloszlása egyenlőtlen, a szervezetek jelentős része külföldi székhelyű és a fővárosban működik. A civilek többsége a kultúra, tudomány és az oktatás területén működik. (KÁKAI L. 2004) Romániában a nonprofit szervezetek az értelmiségi körökhöz köthetők. A kilencvenes évek második felében a civilek száma 33000 volt. A szervezetek a nagyvárosok és a főváros környékére koncentrálnak, a szociális ellátás, az egészségügy, az oktatás és a kultúra területén működnek. (POP, L. 2002)

A kelet-közép európai országok nonprofit szektorára jelentős mértékben rányomta bélyegét a szocializmus évei, a szervezetek nagy része még ma is a szabadidő, a hobbi és a kultúra területén működik. Azonban mára a szektor tevékenységi szerkezete kiszélesedett nagyfokú térnyerés történt az egészségügy, szociális ellátás, oktatás területén, azonban hiányosságok találhatók a szolgáltató típusú nonprofit szervezetek körében. A szervezetek bevételeinek meghatározó része az államtól érkezik, e miatt a nonprofit szféra kiszolgáltatottá vált az állam és a politika irányába.

2.6 Területi szemléletű hazai kutatások

Magyarországon a nonprofit szektorral kapcsolatos kutatások a rendszerváltást követően kezdődtek el, s ebben meghatározó szerepet játszott a **Nonprofit Kutatócsoport**, amely a nonprofit kutatás szakmai műhelyeként felhívta a figyelmet e szervezetek társadalmi és gazdasági jelentőségére. Az elmúlt években számos a szektorra vonatkozó összefoglaló kiadvány és tanulmány jelent meg, és egyre több információ vált elérhetővé a nonprofit szervezetek működéséről. A szakirodalmak magyar és idegen nyelven egyaránt elérhetőek lettek. A kutatások egy része **a szektor általános bemutatására**, a külföldi elméletek ismertetésére helyezték a hangsúlyt: (KUTI É. – MARSCHALL M. 1991, BARTAL A. M. 1999, 2005, SZALAINÉ H. A. – NAGY JÓZSEFNÉ 2002, NÁRAI M. 2004). A **szintetizáló jellegű** munkák a szektor fejlődési tendenciáit, jogi és közgazdasági környezetét taglalták: (KUTI É. 1996, 1998, PAVLUSKA V. 1999, BÍRÓ E. 2002), míg a statisztikai elemzések (KSH) a hazai nonprofitok működési és gazdálkodási adatainak megismeréséhez nyújtottak segítséget. Az átfogó jellegű publikációk mellett számos olyan tanulmány is megjelent, amelyek **speciális területeket** vizsgáltak. Az önkormányzatok és nonprofit szervezetek közötti együttműködést ismertették: (SEBESTÉNY I. 1998, 2002, KATONA P. 1999, HARSÁNYI L. – SZÉMAN ZS. 1999, GYENES SZ. 1999, KASSÓ ZS. 1999, ZÁM M. 2001, KÁKAI L. 2002, MÉSZÁROS G. 2002, SOMLYÓDYNÉ PFEIL E. 2003, KINYIK M. – VITÁL A. 2005). A területfejlesztés terén való részvételt két értekezés elemezte: (KOVÁCH I. 2005, PUPEK E. 2006). A nonprofit szektor **területi alapú** megközelítését mutatták be: (RECHNITZER J. 1998, 2000, JAGASICS B 1998, 1999, BOKOR I. 2003, NÁRAI M. 2003, 2004, 2005, BARTAL A. M. – KÁKAI L. – SZABÓ I. 2005, BARTAL A. M. 2005, BAKOS O – GAJZAGÓ É. – KÖVÁGÓ GY. 2007, DOMBI G. – OLÁH M. – RETZ T. 2007, KÁKAI L. 2009, OSVÁTH L. 2009).

A hazai nonprofit szektor megismerésére irányuló kutatásokat a szervezeti, illetve tevékenység szerinti vizsgálatok jellemzik, hiányzik a szektor területi szemléletű elemzése. Mindez annak ellenére van így, hogy a magyar nonprofit szektorra az erős területi differenciáltság és megosztottság a jellemző. Ezek ma már nem a kelet-nyugati lejtő mentén rendezőknek, hanem az adott régió gazdasági erejének függvényében alakulnak. A magyar társadalom gazdasági, társadalmi helyzete leképződik a szektorra is. (BARTAL A. M. 2005)

Bartal (2005) a területi adatokat elemzése során a következő főbb tendenciákat vázolja fel:

- a szektor számbeli gyarapodás 1993-2000 között az ország gazdaságilag hátrányos és előnyös helyzetű régióiban is egyaránt kimutatható;
- a tapasztalt növekedés azonban nem volt kiegyenlítő jellegű, hanem a kialakulási előnyök és hátrányok konzerválódását jelentette;
- Budapest a nonprofit szervezetek számbeli növekedését nézve az ezredfordulóig őrizte a centrális jellegét, majd vidéki városok helyzete erősödött meg.

Az ezredforduló óta eltelt időszak a megyék és régiók összevetésében a szervezetekről alkotott kép strukturált átalakuláson és jelentős változáson ment keresztül, de összességében nem a területi kiegyenlítődést segítette. (KÁKAI L. 2009). **Rechnitzer** (1999) rendszerváltás utáni években készített kutatása alapozta meg a szektor területi szempontú elemzéseit, két fontos szemszögből vizsgálta a magyar nonprofit szektort:

- Meghatározza-e a településhálózatban elfoglalt hely vagy földrajzi fekvés a nonprofit szervezetek megjelenését? Vannak-e erre vonatkozó regionális különbségek?
- A területi jövedelmi potenciál, a gazdasági aktivitás kapcsolatba hozható-e a nonprofit szervezetek számának alakulásával?

Mindkét kérdés esetében a válasz egyértelmű igen. Az akkor tevékenykedő szervezeti formák és elterjedésükre meghatározó tényezőként hatott a településhálózatban elfoglalt hely és a földrajzi fekvés. Elmondható az is, hogy a gazdasági innovációk térbeli terjedését jól követték a nonprofit szervezetek. Szoros kapcsolat figyelhető meg a térségek gazdasági potenciálja és nonprofit szervezetek alakulása között. (RECHNITZER J. 1999)

Hasonló eredményre jutott **Kákai** egy későbbi kutatásában, melyben Rechnitzer mutatóit alapul véve 2000-es és 2006-os év területi statisztikai adatai alapján dolgozott. A vizsgálat eredményeként megállapítható, hogy 2000-ben a civil penetráció állapotát leginkább az egyéni adófizetőkhez kötődő mutatók, mint a az adófizetők száma, adóalap,

az adó összege, közepes mértékben az egy főre jutó GDP és a külföldi tőke befolyásolta. A vállalkozások általános helyzetét bemutató változók csak gyenge hatást fejtettek ki. Az 1000 lakosra jutó szervezetek száma az átlagnál magasabb azokban a régiókban, ahol a lakosság jövedelmi viszonyai átlag feletti, illetve ahol nagy számban telepedett le a külföldi tőke. 2006-ra a külföldi és a hazai vállalkozások tőkeerejének befolyásoló hatása közel azonossá vált az adófizetőkhez kötődő mutatókhoz. (KÁKAI L. 2009) A szerző által készített tanulmány alátámasztja Rechnitzer vizsgálatát, amely szerint az országban kimutathatók aktivizálódó térségek, ez leginkább Közép- és Dél-Dunántúlra jellemző, ahol a nonprofit szervezetek növekedési üteme a kilencvenes évek elejétől az évtized közepéig az országos átlagnál jobban emelkedett. Ezekben a térségekben a gazdasági bázis gyenge, alacsony gazdasági potenciál, de erősek a közösségi hagyományok. E mellett vannak passzív térségek is, ahol a nonprofit szervezetek növekedési üteme elmarad az átlagostól, ezek a tiszántúli és észak-magyarországi területek, ahol az alacsony civil aktivitás, kedvezőtlen gazdasági potenciállal, és gyenge közösségi hagyományokkal párosul. (RECHNITZER J. 1998)

A **régiók, megyék, kistérségek** nonprofit szektorának vizsgálata **még várat magára**, kevés a tudományos, szakmailag megalapozott kutatás. A **Közép-dunántúli régió** mutatta be Dombi, Oláh, és Retz 2007-ben készült elemzése, valamint a **Balatoni régiót** vizsgálta Bokor 2003-ban. **Zala megye** civil társadalmát elemezte Jagasics (1998). Tudományos jellegű, kistérséget vizsgáló kutatásokból van a legnagyobb hiány. Üde színezteti a legkisebb területi egységet érintő felméréseknek a **dunaújvárosi kistérség** vizsgálata (BAKOS O. – GAJZAGÓ É. – KÖVÁGÓ GY. 2007). A települések helyi társadalmát elemző publikációk közül ki kell emelnünk **Nárai** (2003) Zircről készített tanulmányát, amely egy konkrét település civil struktúrájának bemutatásával átfogó képet nyújt a társadalmi önszerveződések helyzetéről, jellegzetességeiről. A vizsgált kisváros civil szervezeteinek strukturális és működési jellemzői mellett feltárta a szervezetek település életében betöltött szerepeit, kiemelt fontossággal kezelte a helyi önkormányzatokkal való viszonyt és a szférán belüli együttműködést. Hasonló jellegű **Bartal, Kákai és Szabó** (2005) nagyobb terjedelmű kutatása, amely **Debrecen** város helyi társadalmát mutatta be, valamint **Osváth** (2008) **Budapest** harmadik szektorát vizsgálta.

Az **önkormányzatok és a nonprofit szervezetek együttműködését** elméleti és gyakorlati szempontból elemző publikációk száma viszonylag magas. Találunk olyan művet is, amely **külföldi** példákkal kívánja segíti a partnerség erősödését. Ilyen **Csanády**

(2002) írása a skót társadalmi szerveződésekéről. **Széman és Harsányi** (1999) a szociális nonprofit szervezetek helyzetét taglalták a települési önkormányzatok vizsgálata és a különböző tulajdonú és működésű szociális intézmények elemzése mellett. Értékes fejezetei a közép-európai gyakorlatról számoltak be, illetve a szociális ellátás hazai óriásainak tevékenységét mutatják be. A hazai szakirodalmak közül számos **elméleti munkát** olvashatunk. **Gyenes** (1999) a helyi önkormányzatok és a területfejlesztés, a környezetvédelem terén tevékenykedő szervezetek közötti együttműködési lehetőségeket mutatta be. **Katona** (1999) az önkormányzatok és a civil szervezetek együttműködésnek különböző formáit vázolta fel:

- **Egycélú szervezetek**, (általában alapítványok) amelyek valamely költségvetési intézmény támogatására jönnek létre. Elsődleges céljuk az intézményi források kiegészítéséül szolgáló adománygyűjtés. Amellett, hogy pluszforrást biztosítanak és az állami ellátórendszer hiányait foltozgatják, korlátozott formában megjelenítik a fogyasztói igényeket az önkormányzati ellátórendszerben.

- Valamely **ellátatlan társadalmi igényre létrejövő szervezetek**, részben állami költségvetési, részben önkormányzati forrásból, és adományokból biztosítják működésüket. Abban az esetben, amikor az egyes emberek igényeiből tömeges társadalmi elvárás jön létre, akkor háttérül szolgálhatnak az önkormányzati szektornak. pl. hajléktalan ellátás

- Az együttműködés legszorosabb formája, az önkormányzati feladatátadásnak az a módja, amikor a **nonprofit szervezet látja el a feladatot, a megkötött szerződés alapján**. Két formája létezik. A társadalmi igényre létrejövő ellátást az önkormányzat befogadja, és a feladatot ellátó szervezettel szerződéses viszonyt létesítve rendszeres támogatással, biztosítja az ellátást. A másik forma, amikor az önkormányzat a már meglévő feladatait adja át.

Az együttműködési formák között **létezik átjárhatóság**. A civilbarát önkormányzatok egy jelentős részére ma már a kétlépcsős rendszer a jellemző, kezdetben egy lazább együttműködés után, szerződéses viszonyt alakítanak ki. A jó együttműködés alapja az egymás megismerése, a képességeik feltárása és elismerése, a bizalom megjelenése és elmélyülése és e különbségek a helyi közösség javára való fordítása. Ugyanakkor ezek mellett fontos, hogy a civil szervezetek megfelelő érdekképviseléssel és érdekvédelemmel rendelkezzenek (KATONA P. 1999).

Kassó (1999) cikke a két fél közötti együttműködések fontosságára mutat rá. Értékelte a hazai helyzetet és vizsgálta azokat a tényezőket, amelyek a két szektor

közeledését segítik. Kitért az együttműködések formai kereteire, elemzi ezeket, valamint további lehetséges partnerségi viszonyokat vázolta fel.

A gyakorlati tapasztalatokat bemutató elemzések a két oldal együttműködést vagy annak hiányát boncolgatják. **Sebestény** 1996-ban és 2000-ben a KSH adatgyűjtésére támaszkodva a következő témaköröket járta végig: önkormányzati szövetségek, társulások, együttműködés a nonprofit szervezetekkel a közfeladatok ellátásában, önkormányzati támogatások, a szervezetek hozzájárulása az önkormányzatok működéséhez, az együttműködés formái. Ugyancsak a KSH kiadvány **Mészáros** (2002) tanulmánya a településfejlesztő nonprofit szervezetekről, amelyben meghatározta mit ért a településfejlesztő nonprofit szervezetek alatt. Bemutatta a szektor e részének fejlődését, szerkezetét, szervezeti jellemzőit, bevételeket, gazdálkodását, pályázási aktivitását, tevékenységi szerkezetet, a szervezetek ismertségét, részvételét a helyi társadalom életében. **Lévai** (1998) Debrecen és Eger példáján keresztül tanulmányozta a kooperáció lehetőségeit, elsősorban a szociális területre fókuszálva. **Zám** 2001-ben egy Phare kutatás eredményeit mutatta be, rámutatott arra, hogy az önkormányzatok forrásai sok esetben csak az alapellátásokra elegendőek, ugyanakkor a társadalom igényei folyamatosan növekednek, ezért van szükség a nonprofit szervezetek szerepvállalására, szolgáltató tevékenységére. Ennek az alapja az önkormányzattal való együttműködés, az érdekegyeztetés, a felelősségmegosztás, és a szervezetek függetlensége. **Csegény és Kákai** (2001) a hazai nonprofit szektor helyzetét, állapotát tárták fel. Kutatásaik országos empirikus vizsgálatokra épültek. Kiemelt témáik: - a szektor szervezeti kiterjedtsége,- részvételi lehetőségei az önkormányzatok döntéshozatali folyamataiban, - az önkormányzatok megjelenése a civil szervezetekben, - a közöttük lévő pénzügyi kapcsolat, - Civil Házak, civil referensek. **Hóbor és Varga** (2003) az önkormányzatok és civil szervezetek közeledését, együttműködését elemezték Zala megye területén, feltárva az együttműködések fokát és eddigi eredményeit. **Kinyik és Vitál** (2005) egy országos szociológiai vizsgálat eredményeit mutatták be, amely a közfeladatok ellátására fókuszált a civil szektorban. A kutatás célja az állami és a nonprofit szektor közötti feladatmegosztás vizsgálata a közfeladatok biztosítása terén. Olyan témákat tárgyaltak, mint a közfeladatok civil szervezetek bevonásával történő ellátására vonatkozó nemzetközi és hazai tapasztalatok, a nonprofit szektor és az önkormányzatok kapcsolatai Magyarországon, különös tekintettel a szerződéses viszonyra.

A szervezetek és a **területfejlesztés** együttműködésének jogi alapjai az elmúlt években tették lehetővé a partnerség intézményének kiépülését, az ezt vizsgáló szakirodalmak a téma újszerűsége miatt még alacsony számban találhatóak meg. **Kovách** szerkesztésében 2005-ben megjelent tanulmánykötetben átfogó ismertető olvashatunk a hazai nonprofit szektorról, bemutatásra kerültek a területfejlesztést segítő nonprofit szervezetek jogi és működési keretei. A szerző kistérségi szinten foglalkozott a civil szerveződések sajátosságaival, jelenlegi helyzetével, partneri kapcsolataival, a civilek szerepével az európai területfejlesztésben. Az elkészült kutatások eredményeit összegezve, véleménye szerint a civil szervezetek jelenlegi részvétele a területfejlesztésben átmeneti állapot tükröz. A civil aktivitás a területfejlesztésben még csak éppen elkezdődött, nonprofit szervezetek alig 1%-a regisztráltatta magát a Civil Érdekképviselői Fórumokban, mely lehetővé tenné beleszólásukat a területfejlesztés kérdéseibe.

A civil szervezetek bevonását a területfejlesztés egyik kiaknázatlan erőforrásának tekinti mert:

- a civil szervezetek egy része tapasztalatot szerzett a pályázati rendszerekben;
- a területfejlesztés feladatainak jelentős része állami, önkormányzati feladatként nem végezhető el;
- a civil szervezetek képesek alternatív források felkutatására és megszerzésére;
- képesek meggyőzni, bevonni és mozgósítani a lakosságot a területfejlesztési programokban történő hatékony és öntevékeny részvételre;
- a civil szervezetek érdekeltek a területfejlesztési programokban történő sikeres részvételben.

Pupek (2006) tanulmányában a közigazgatás korszerűsítésével, a szubszidiaritás mint közigazgatási-szervezési elv előtérbe kerülésével látta indokoltnak a civil szektor bevonását a fejlesztéspolitikai kérdésekbe. Újból meghatározóvá vált a tervezés és a fejlesztéspolitika, amely mint szakpolitika érvényesül, vagyis a széles értelemben vett társadalmi tervezés a közélet fontos témájává vált. A szerző a nonprofit szervezetek képességét vizsgálta a fenti feladatokban, majd az állam által kialakított mozgásteret elemezte, amely az elmúlt években sokat javult, de még nem biztosítja az optimális helyzetet a civilek számára. A nonprofit szervezetek számára további fejlődési lehetőségként jelölte meg a szakmai tervezési munkát, a válságkezelést, a mintaprojektek kidolgozását és megvalósítását.

3. JOGI KERETEK

3.1 Általános szabályozások

A magyar nonprofit szektor szabályozása **három alapelven** nyugszik:

- **Az önálló jogi személyé válás** elve, amelynek lényege az alapítóktól való függetlenedés. Ez az elv a jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetektől és természetes személyektől való megkülönböztetést szolgálja.
- **A közhasznúság** elve, amely a társadalom és az egyén közös érdekeinek kielégítésére irányuló tevékenység társadalmi hasznosságának elismerését jelenti.
- **A szektorsemleges finanszírozás** elve, amely szerint a közszolgáltatást nyújtó nem állami, nem önkormányzati szervek részére megállapított normatív költségvetési hozzájárulás összege nem lehet alacsonyabb, mint a helyi önkormányzat részére ugyanazon jogcímre megállapított normatív támogatás. (BARTAL A. M. 2005)

A nonprofit szakirodalmak alapján a szervezetekre vonatkozó **fejlődést négy szakaszra** bonthatjuk:

- A nonprofit szektor jogi szabályozásának első korszaka a "nyitás időszaka" (1987-1991).
- A nonprofit szektor jogi szabályozásának második korszaka: az adókedvezmények általános csökkentése és új nonprofit formák megjelenése (1991-1994).
- A nonprofit szektor jogi szabályozásának harmadik korszaka: az adókedvezmények szelektív csökkentése, az államközeli nonprofit szervezetek megkülönböztetett kedvezményezése, a közvetett állami támogatás szelektív növelése (1995-1997).
- Paradigmaváltás: a szervezeti forma helyett a közhasznúság válik az adókedvezmények legfontosabb meghatározójává (1998-tól napjainkig). (BIRÓ E. 2002)

A magyar nonprofit szektor jogi újraszabályozásának **kiinduló pontját** az alapítvány jogintézményének 1987-es megjelenése, majd az ezzel kapcsolatos Polgári Törvénykönyv 1990. évi módosítása jelentette, valamint az 1989-es egyesülési törvény. A nonprofit szektor jogi kezelésének legalapvetőbb kiindulópontja az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában, valamint a Magyar Köztársaság Alkotmányában egyaránt deklarált egyesülési jog. Ez az elemi szabadságjog az alapja a társadalom különböző érdekek és

értékek alapján történő önszerveződésének, az önkéntes alapon létrejövő szervezett társadalmi közösségek működésének. Mint az egyesülési jog gyakorlását szabályozó **1989. évi II. törvény** miniszteri indoklása kifejti, "...az egyesülés szabadságának tényleges mértéke az emberi szabadságnak és a társadalom demokratizmusának alapvető jellemzője. Az egyesülés szabadsága a népszuverenitásból ered, tehát az egyesülés szabadságának korlátozása nem egyszerűen egy szabadságjog korlátozását, hanem a népszuverenitás, a demokrácia korlátozását jelenti. Ebből következően egy demokratikus társadalomban az egyesülési jogot csak olyan korlátozásnak lehet alávetni, amely a társadalom védelme érdekében szükséges, vagyis az egyesülési jog gyakorlása keretében sem lehet olyan tevékenységet végezni, amely Alkotmány- vagy törvényellenes, illetőleg mások jogait sérti." (1989. évi II. törvény)

Az 1990-ben bevezetett **adótvények** (adómentesség, alapítványoknak nyújtott adományok teljes összegű leírása) igen kedvező módon befolyásolták a szektor területén tevékenykedő szervezetek számát. Ugyanakkor fontos megemlíteni, hogy ezek az adókedvezmények javarészt az alapítványoknak kedveztek az egyesületeknek és az egyesülési jog alapján létrejövő egyéb szervezetek számára koránt sem volt olyan előnyös. Ugyanis az egyesületek alap és- vállalkozói tevékenysége is rendelkezett némi adókedvezménnyel, de csak az alapítványoknak nyújtott adót lehetett leírni.

A **második szakaszra** jellemző, hogy a szektor szabályozása, főképp az alapítványok körüli botránnyok hatására, minden esetben szigorodott, a jelentős restriktív szabályozások a következők:

- a természetbeni adományok elvesztették adókedvezményüket;
- a társasági adót kiterjesztették a gazdálkodó nonprofit szervezetekre;
- felére korlátozták az adományok leírhatóságát.

Azonban az 1991 és 1994 közötti időszak ennél is meghatározóbb változása, hogy a 1993. évi XCII. törvény alapján három új szervezeti forma lépett életbe, és került be a Polgári Törvénykönyvbe: a közalapítvány, a köztestület és a közhasznú társaság. Ezeket a szervezeteket nevezi Kuti Éva (1998) ún. kvázi nem kormányzati szervezeteknek, hiszen nem alulról szerveződtek, mégsem tekinthetők teljesen állami szervezeteknek, mivel minden esetben megfelelnek a nonprofit kritériumoknak. Ugyanakkor ebben az időben született jogi szabályozások nem alkottak egységes rendszert és nem a kialakulóban lévő szektor egészét szabályozták, hanem csak egyes részeit. A hiányosságok a következők:

- töredékes szabályozás;
- a nonprofit jelleg explicit meghatározásának hiánya;

- a nonprofit státusz megadásával és megvonásával kapcsolatos jogosítványok tisztázatlansága;
- a szektorhatárok rendezetlensége. (BIRÓ E. 2002)

A nonprofit szektor jogi szabályozásának **harmadik szakaszában** jelentős jogszabályváltozás történt. 1995-ben lépett életbe az alapítványoknak nyújtott adományok utáni adókedvezmény 30%-ra való csökkenése. A közalapítványoknak nyújtott vállalati adományok teljes összege levonhatóvá vált az adóalapból. 1997-ben bevezették az 1%-os törvénynek nevezett szabályozást. A törvényi változásoknak köszönhetően a megosztottság tovább nőtt a szektoron belül. Míg a kilencvenes évekre a szektoron belül a rendszerváltás előtti és utáni szervezetek között húzódozott ellentét, most a megosztottság újabb dimenziói kerültek felszínre, a gazdag-szegény és a **vidék-város ellentét**. (KUTI É. 2002)

Az „1%-os” **törvény** hamar szakmai elemzések témájává vált. Egyrészt mivel ezzel az állampolgárok eddig soha nem látott mértékben szólhattak bele a civil szféra állami támogatásának kérdésébe, sőt még a potenciális szervezetet is megnevezhették. A személyi jövedelemadó meghatározott részének az adózó rendelkezése szerinti közcélú felhasználásáról szóló 1996. évi CXXVI. törvény jogot adott az adófizetőknek arra, hogy az általuk befizetett adó egy százalékát átengedjék egy olyan közcélú szervezetnek, amely megfelel a törvényben rögzített követelményeknek. A kedvezményezettek közé (egyéb, jórészt állami intézmények mellett) azok a:

- legalább 3 éves;
- belföldi székhelyű;
- a hazai lakosság vagy a határon túli magyarság érdekében működő;
- egyesületek, alapítványok és közalapítványok kerülhetnek be, amelyek több mint egy éve foglalkoztak betegségmegelőző és gyógyító, szociális, kulturális, oktatási, tudományos, kutatási tevékenységgel, a gyermekek, a fiatalok, az idős korúak, a fogyatékosok, a hátrányos helyzetűek segítségével, a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek, illetve a határon túli magyarság támogatásával, környezetvédelemmel, műemlékvédelemmel, természetvédelemmel, gyermek-és ifjúságvédelemmel, közlekedésbiztonsággal, az állampolgári jogok, a közrend, közbiztonság védelmével, gyermek-, ifjúsági és szabadidősporttal, valamint a fogyatékosok sporttevékenységével;
- nyilatkoztak arról, hogy pártoktól függetlenek, azoktól támogatást nem kapnak, országgyűlési képviselőjelöltet nem állítottak és nem támogattak, s ezt alapszabályukban a továbbiakra is kizárják;

- igazolták, hogy köztartozásaik és társadalombiztosítási tartozásaik nincsenek. (1996. évi CXXVI. törvény)

Ennek az új támogatási formának a jelentőségét elsősorban az adta, hogy pótlólagos bevételhez juttatta a nonprofit szervezeteket és soha nem látott mértékben szélesítette ki az állampolgárok beleszólási jogát a civil szféra állami támogatásával kapcsolatos döntésekbe. Elvben valamennyi adófizető számára lehetővé tette akaratának, preferenciáinak kinyilvánítását, s ezzel nyilvánvalóan a közpénzek egészen más típusú elosztását eredményezte, mint amelyet a központosított döntési mechanizmusok működése szokott kialakítani (MÉSZÁROS M. – SEBESTÉNY L. 1997).

Ez a törvény igen kedvező fogadtatást kapott, de hiányosságai ennek ellenére voltak:

- sok esetben a megnevezett szervezet nem fért bele a törvény által megszabott feltételekbe;
- a személyi jövedelemadó nem egy, hanem alig fél százaléka jutott el a szervezetekhez;
- az oktatási, részben az egészségügyi felajánlások nem a nonprofit szektort támogatták, hanem a hiányos állami és önkormányzati forrásokat egészítették ki.

A lakossági oldalon is találhatók hiányosságok, hiszen az állampolgárok csak mindegy harmada ajánlotta fel személyi jövedelemadójának egy százalékát, ugyanakkor az adófizetők 94%-a tudott erről a lehetőségről (MÉSZÁROS M. – SEBESTÉNY L. 1997).

A **negyedik szakasz** kétség kívül legjelentősebb törvénye az 1997. évi CLVI. ún. közhasznúsági törvény. Kuti Éva (1998) szerint ez a törvény paradigmaváltást jelentett a magyar nonprofit szektort érintő kérdésekben. A korszak másik igen nagy hatású törvénye az 2003. évi L. törvény a Nemzeti Civil Alapprogramról.

A **közhasznúsági törvény** értelmében a nonprofit szervezetek két típusát határozhatjuk meg a közhasznú és a kiemelten közhasznú szervezeteket. Erre a fajta minősítésre már régóta szükség volt. A jogi és gazdasági szakértők régóta érzékelték, hogy a nonprofit szektor adópolitikai kezelésében a szervezetek jogi formája nagyon rossz iránytű, igen keveset árul el a tényleges tevékenységről, s még kevesebbet arról, hogy ez a tevékenység köz- vagy magáncélokot szolgál-e. Egyre több érdekelt értett egyet abban, hogy a szabályozásnak nem a jogi forma, hanem a tevékenység valódi társadalmi hatásai szerint kell különbséget tennie a nonprofit szervezetek között, s a közvetlen és közvetett támogatásokat egyaránt a közhasznúság mértékéhez kell igazítani. Ez az elemi konszenzus volt az alapja annak a mélyreható átalakulásnak, amely a nonprofit törvény 1998. január elseji hatályba lépésével még éppen csak megindult, s amelynek a szektorra gyakorolt

hosszú távú hatásait rendkívül nehéz lenne a maguk összetettségében előre látni. (1997. évi CLVI. törvény)

A **két fajta jogállást** a szervezetek bírósági nyilvántartásba vétellel szerezhették meg. Ugyanakkor a törvény hallgatólagosan **egy harmadik típust** is meghatározott: a nem közhasznú szervezetekét. Közhasznú szervezetként az alapítvány, közalapítvány, egyesület, közttestület, közhasznú társaság vehető nyilvántartásba, amely közhasznú⁸ tevékenységet folytat:

- nem zárja ki, hogy közhasznú szolgáltatásaiból a tagjain kívül más is részesülhessen;
- vállalkozási tevékenységet csak közhasznú céljainak megvalósítása érdekében, azokat nem veszélyeztetve végez;
- gazdálkodása során elért eredményét nem osztja fel, azt a létesítő okiratában meghatározott tevékenységére fordítja;
- közvetlen politikai tevékenységet nem folytat, szervezete pártoktól független és azoknak anyagi támogatást nem nyújt;
- betartja a közhasznú szervezet működésével, belső felépítésével, gazdálkodásával kapcsolatban a törvényben részletesen is rögzített szabályokat.

A kiemelkedően közhasznú jogállás megszerzéséhez két további feltételnek is teljesülnie kell:

- közhasznú tevékenysége során olyan közfeladatot kell végeznie, amelynek ellátásáról egyébként törvény vagy ennek felhatalmazása alapján más jogszabály rendelkezése szerint valamely állami szervnek vagy helyi önkormányzatnak kellene gondoskodnia;
- tevékenységének és gazdálkodásának legfontosabb adatait a helyi vagy országos sajtó útján nyilvánosságra kell hoznia. (1997. évi CLVI. törvény)

A **Nemzeti Civil Alapprogramról** (NCA) szóló törvényt 2003. július 23-án fogadta el az Országgyűlés. A NCA előkészítésében maguk a civil szervezetek is részt

⁸ 1. egészségmegőrzés, betegségmegelőzés, gyógyító, egészségügyi rehabilitációs tevékenység; 2. szociális tevékenység, családsegítés, időskorúak gondozása; 3. tudományos tevékenység, kutatás; 4. nevelés és oktatás, képességfejlesztés, ismeretterjesztés; 5. kulturális tevékenység; 6. kulturális örökség megóvása; 7. műemlékvédelem; 8. természetvédelem, állatvédelem; 9. környezetvédelem; 10. gyermek- és ifjúságvédelem, gyermek- és ifjúsági érdekképviselet; 11. hátrányos helyzetű csoportok társadalmi esélyegyenlőségének elősegítése; 12. emberi és állampolgári jogok védelme; 13. magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségekkel, valamint határon túli magyarsággal kapcsolatos tevékenység; 14. sport, a munkaviszonyban és a polgári jogi jogviszony keretében megbízás alapján folytatott sporttevékenység kivételével; 15. közrend és közbiztonság védelme, önkéntes tűzoltás, mentés, katasztrófa-elhárítás; 16. fogyasztóvédelem; 17. rehabilitációs foglalkoztatás; 18. munkaerőpiacon hátrányos helyzetű rétegek képzésének, foglalkoztatásának elősegítése és a kapcsolódó szolgáltatások; 19. euroatlanti integráció elősegítése; 20. közhasznú szervezetek számára biztosított - csak közhasznú szervezetek által igénybe vehető - szolgáltatások; 21. ár- és belvízvédelem ellátásához kapcsolódó tevékenység; 22. a közforgalom számára megnyitott út, híd, alagút fejlesztéséhez, fenntartásához és üzemeltetéséhez kapcsolódó tevékenység

vettek. A törvénytervezetet helyi és országos fórumokon vitatták meg a civilek képviselői. A különböző munkacsoportok tevékenységét mintegy 300-an segítették. Elkészítésének legvégző szakaszában közel 3000 nonprofit kapta meg véleményezésre a tervezetet.

A NCA a **magyar állam tenni akarását** mutatja, továbbá azt, hogy világossá vált számára, hogy az öntevékeny szervezetek **komoly társadalmi tényezővé**, megkerülhetetlen szereplővé váltak. A kezdeményezés legnagyobb értéke, hogy a már oly régóta kért az adózók által fel nem ajánlott egy százalékot a szektor rendelkezésére bocsátja, és megmarad az eddigi felajánlott egy százalék is. A másik érdeme, hogy a felhasználható összeg 60%-át működési támogatásra kell költeni. Ez azért nagy segítség, mert az egyéb pályázatokon elnyerhető összeget a meghirdetett célon kívül nem lehetett másra költeni, ugyanakkor telefon- és működési költségeikre nem volt pénz. Igazságos az is, hogy a tehetős közalapítványokat, biztosító egyesületeket, pártokat, munkaadói és munkavállalói érdekképviseleteket és az egyházakat kizárták a NCA támogatási rendszeréből. A felsoroltak kirekesztése azért tekinthető fontos lépésnek, mert ők rendelkeznek a szféra bevételeinek jelentős részével, az önkormányzati, központi támogatásokkal.

A pénzösszeg **nem állami hivatalok osztják szét**, hanem nyílt pályáztatás útján a szektor által választott Kollégiumok⁹ bírálják el. A pályázatok nyilvánosak, a Tanács¹⁰ és a Kollégiumok döntései is bárki számára megtekinthetőek. A NCA-nak honlapja (www.nca.hu) működik, amelyen nyilvánosságra kerül minden döntés és elbírálás.

A támogatások minden esetben előfinanszírozásúak lesznek, amit a Kollégiumok döntése szerint egy összegben vagy részletekben utalnak ki. Lehetőség van részben vagy egészben visszatérítendő támogatás folyósítására is, amely nagy szponzorok által támogatott rendezvények esetében nyújt segítséget.

A NCA azonban **negatív folyamatok** lehetőségét is magában rejti. Amennyiben az állam támogatni kívánja és hangsúlyozza, hogy nagy szüksége van a magyar társadalomnak a közösségekre és kezdeményezéseikre, akkor ennek egyik leghatékonyabb módja a normatív támogatás lenne, erre a NCA keretein belül van lehetőség, de ez a támogatások csak 20%-át teheti ki.

⁹ „A Kollégiumok az alapprogram regionális és civil szakmai szempontok alapján szerveződő operatív döntéshozó szervei” (A Nemzeti Civil Alapprogramról szóló 2003.évi L. Törvény).

¹⁰ „A Tanács az Alapprogram elvi irányító testülete. A törvény keretei között a Tanács határozza meg az Alapprogram működésének alapvető szabályait, az Alapprogramból nyújtható támogatások maximális összegét, a Kollégiumok közötti forrásmegosztás arányait, valamint ellátja az e törvényben ráruházott egyéb feladatokat” (A Nemzeti Civil Alapprogramról szóló 2003.évi L. Törvény).

A törvény másik szépséghibája, hogy a nonprofit szektor nagyobb része csak megfigyelő lehet, mivel a Tanács és a Kollégiumok tagjait választó elektorokat csak a legalább egy megye területére kiterjedő civilek és az országos (minimum hét megye területén működő) nonprofit szervezetek küldhetnek. Lényeges feltétel, hogy az alapító okiratban a területi meghatározás szerepeljen. Így valójában a kicsik – akiket az állam kiemelten támogatni akart – kimaradnak a döntéshozó testületekből. Fennállhat annak a lehetősége, hogy **esetleg nem lesz meg a megfelelő érdekképviselőjük**, pénzük és lehetőségük a pályázatok elnyeréséhez. A táblázatok kigyűjtött adatai egyértelműen rámutatnak a kérdésre és alátámasztják az aggodalmakat. 2006-ban az egy megye területénél nagyobb tevékenységi területtel rendelkezők régióként kiírt elektori gyűlésén a községek civil szervezetei minimális szerepkörhöz jutottak. Míg a szféra 1/4-e kistelepülési székhelyű, addig az elektori gyűlésre tagot delegáltak csupán 22%-át teszik ki. Ennél markánsabban jelentkezik a falvak előnytelen helyzete (7%), közel 12 ezer falvakban működő nonprofit szervezetből csupán 140 szerepel a NCA elfogadott vagy hiánypótlásra küldött sorai között. A terület szerinti felbontás rámutat a Nyugat-Dunántúl községeiben működő civil szervezetek rendkívül alacsony részvételére. Ugyanakkor példaként jelenik meg Dél-Dunántúl, ahol ezek az arányok jóval kedvezőbb és kiegyensúlyozottabb képet mutatnak.

3. táblázat: A NCA elektori gyűlésébe tagot delegált és elfogadott, valamint hiánypótlásra visszaküldött civil szervezetek, 2006

Településtípus	Az NCA elektori gyűlésébe delegált és elfogadott, valamint hiánypótlásra visszaküldött civil szervezetek, (%)	A civil szervezetek eloszlása Magyarországon (%)
Főváros	16,0	23,8
Megyeszékhely	55,4	22,1
Többi város	21,6	28,9
Község	7,0	25,2
Összesen	100,0	100,0

Forrás: www.nca.hu alapján saját szerkesztés

A magyar nonprofit szektor jogi szabályozásának két évtizedes változásai a következőkkel jellemezhetők:

- A nonprofit szektort fejlődésének kezdetén egy rendkívül kedvező liberális szabályozási légkör vette körül. Azonban ez a kezdeti támogató környezet hamar megszűnt a mindenkori kormányzatok ambivalens magatartása következtében ad hoc jellegű, töredékes „lereagáló jellegű” törvényhozó attitűd és mechanizmus formálódott ki. Az „1 százalékos” és a közhasznúsági törvény trendfordító hatású volt, mivel elmozdította a jogi-szabályozási szemléletet a szervezet szempontú megközelítéstől a tevékenység nézőpontú felé. (KUTI É. 2005)

- A Nemzeti Civil Alapprogrammal egy olyan törvény lépett életbe, amely a kormányzat elkötelezettségét mutatja a civilek fejlődése mellett. Hatása megkérdőjelezhetetlen a szektor bevételi és tevékenységszerkezeti fejlődésére, ugyanakkor a nonprofit szektor néhány negatív tulajdonságát erősítette, mely nem segíti a szervezetek együttműködését.

3.2 Az önkormányzat és nonprofit szféra

Az Európai Unióban a közszolgáltatások körének meghatározása tagállami feladat, melyet alaptörvények és ágazati törvények szabályoznak. Ebben az értelmezésben közszolgáltatás az, amit az adott állam és az önkormányzat annak minősít. A verseny és a hatékonyság érdekében a közszolgáltatások terén is biztosítani szükséges a választási lehetőségeket, a közszolgáltatások szervezésének alternatíváit és érvényesíteni kell a szektorsemlegességet is.

Hazánkban a nem állami szervezetek bekapcsolódását a **közfeladatok ellátásába** a 1990-es évek során született jogszabályok (állami szervek működésére vonatkozó és ágazati törvények), ágazati eltérésekkel ugyan, de megteremtették. A különbségek az ágazati szabályozások között abból adódnak, hogy milyen formában teszik lehetővé a nem állami szervezetek számára a közfeladat-ellátást (közvetlenül, alapítóként vagy közvetetten, önkormányzatokon keresztül), illetve milyenek a finanszírozási lehetőségek és eljárások az egyes területeken. A közszolgáltatások körébe **számtalan feladat tartozik**, melyek jelentős mértékben **függnek egy ország társadalmi-gazdasági fejlettségétől**, a gazdaságpolitikától, a fejlődés irányaitól és természetesen az igények, szükségletek feltételrendszerétől és a társadalmi hagyományoktól is. Elsőként a **közfeladatok** körét kell értelmeznünk. A Ptk. 74/G 8§- alapján közfeladatnak minősül az állami vagy helyi önkormányzati feladat, amelynek ellátásáról az államnak vagy az önkormányzatoknak kell gondoskodni. A **helyi önkormányzatokról** szóló 1990. évi LXV. törvény (önkormányzati törvény) a helyi (települési) önkormányzatok feladatait 8§ (1) bekezdése részletezi: „a

települési önkormányzat feladata a helyi közszolgáltatások körében különösen: a településfejlesztés, a településrendezés, az épített és természeti környezet védelme, a lakásgazdálkodás, a vízrendezés és a csapadékvíz elvezetés, a csatornázás, a köztemető fenntartása, a helyi közutak és közterületek fenntartása, a helyi tömegközlekedés, a köztisztaság és településtisztaság biztosítása, gondoskodás a helyi tűzvédelemről, a közbiztonság helyi feladatairól, közreműködés a helyi energiaszolgáltatásban, a foglalkoztatásban, a foglalkoztatás megoldásában, az óvodáról, az alapfokú nevelésről, oktatásról, az egészségügyi, a szociális ellátásról, valamint a gyermek és ifjúsági feladatokról való gondoskodás, a közösségi terek biztosítása, a közművelődési, tudományos, művészeti tevékenység, a sport támogatása, a nemzeti és etnikai kisebbségek jogai érvényesítésének biztosítása, az egészséges életmód közösségi feltételeinek elősegítése.” (1990. évi LXV. törvény a helyi önkormányzatokról, 8. § (1)) A törvényben szereplő felsorolás nem teljes körűen határozza meg a feladatokat és nem jelenti ugyanazt a kötelezettséget valamennyi települési önkormányzat számára. A felsorolt feladatok között (a törvény (4) bekezdésében) találunk kötelezően ellátandó, valamint önként vállalható feladatokat. A törvény a kötelező feladatot így értelmezi: „A települési önkormányzat köteles gondoskodni az egészséges ivóvízellátásról, az óvodai nevelésről, az általános iskolai oktatásról és nevelésről, az egészségügyi és szociális alapellátásról, a közvilágításról, a helyi közutak és a köztemetők fenntartásáról; köteles biztosítani a nemzeti és etnikai kisebbségek jogainak érvényesülését.” Ezek a kötelező feladatok a települések minimális működéséhez elegendők csupán, a helyi közösség alapfokú ellátását és üzemeltetését jelentik. A feladatok mélységét az önkormányzati törvény nem határozza meg, erről más törvényekben (ágazati, hatásköri törvények) olvashatunk. Ezek értelmében a kötelezettségek a település nagyságától, lakosságától és egyéb feltételektől függően eltérően is megállapíthatók. A kötelező feladatokon kívül a helyi önkormányzat önként vállalhat minden olyan helyi közügy ellátását, amelyet jogszabály **nem utal más szerv hatáskörébe**. Ugyanakkor a kötelező feladatok teljesítése mindig elsőbbséget élvez a **fakultatív feladatokkal** szemben. A fakultatív feladatokat a települési önkormányzatok a helyi szükségletek, az önkormányzat anyagi helyzete és egyéb tényezők figyelembe vételével láthatják el. (1990.évi LXV.törvény a helyi önkormányzatokról, 8. §)

Az önkormányzatok nem intézményfenntartásra, hanem szolgáltatásbiztosításra kötelezettek. A feladatok ellátását az önkormányzatok saját intézményein belül láthatják el, vagy élnek a szervezetalapítás szabadságával, vagy átadják. Az önkormányzatok létrehozhatnak közhasznú társaságot és a közalapítványt, annak érdekében, hogy a

közfeladatellátás zökkenőmentes legyen. **Átadás esetén** figyelembe kell venni azt, hogy a törvény előírja az együttműködést az önkormányzatok számára a lakosság önszerveződő közösségeivel, amelyet a Szervezeti és Működési Szabályzatukban kell rögzíteni (1990. évi LXV. törvény a helyi önkormányzatokról, 8. § (5) bekezdés).

Az Önkormányzati tv. 81 § (1) bekezdése ad alapot arra, hogy az önkormányzatok feladataikat más, nem állami szférában működő szervezetek útján is biztosíthassák, az alábbi megfogalmazás szerint: „Az önkormányzat a helyi lakosság szükségleteiből és a jogszabályokból adódó feladatait saját költségvetési szerv útján, más gazdálkodó szervezet támogatásával, szolgáltatás megvásárlásával, illetve egyéb módon látja el”.

A helyi önkormányzatokról szóló törvény más törvényekkel együtt szabályozza a települések egymás és a szintek közötti feladatmegosztásnak, feladatátadásnak a kérdéseit, valamint a nonprofit szervezetekkel való együttműködés lehetőségeit is. Az önkormányzati és nonprofit szabályozásnak, pedig összhangban kell lenni a közhasznú szervezetekkel és más gazdasági szabályozással is. A települési önkormányzatoknak széleskörű, szerteágazó feladataik vannak, melyek folyamatosan szélesedtek és változtak az elmúlt időszakban. Nem tekinthetünk el annak megállapításától, hogy mindezekhez a feladatokhoz az önkormányzatok nem rendelkeznek megfelelő forrásokkal, vagyis a feladatokhoz nem áll rendelkezésre a gazdasági eszközrendszer. A felsorolt feladatokban a települési önkormányzat maga határozza meg a lakosság igényei alapján, a település anyagi lehetőségeitől függően, hogy mely feladatokat milyen mértékben és módon lát el, vagyis a helyi önkormányzatok a helyi igényektől és teljesítőképességtől függően egymástól eltérő önkormányzati feladat- és hatásköröket vállalhatnak. A közszolgáltatások fogalomkörének értelmezésénél a gyakorlatban a közszolgáltatásokat azonosítják azokkal a nonprofit típusú tevékenységekkel, melyek elsősorban a jövedelemtermelés, illetve a tevékenység elsődleges célja szempontjából nem profitorientáltak. Mindez szoros korrelációt mutat azokkal a feladatokkal, amelyeket a Non-profit Szervezetek Osztályozási Rendszere – összhangban a Nonprofit Szervezetek Nemzetközi Osztályozási Rendszerével (ICNPO) – is tartalmaz és tükrözi a nonprofit szervezetek strukturálódását is. Ez a csoportosítás alapvetően a társadalmi törekvések, igények, érdeklődés és érdekek változását követi a tevékenységek elkülönítése révén. (LÁSZLÓ M. – BÁTORI G. – BUCHER E. 2008)

Ha megnézzük a magyar nonprofit szektor tevékenységek szerinti megoszlását és sajátosságait és ezt összehasonlítjuk az önkormányzatokéval számos hasonlóságot találunk, hiszen mindkettő helyi közösségre épül, alulról szerveződő, önálló szabályozással rendelkezik, önkormányzó, összekötő szerepet tölt be és a lokális érdekeket tartja

elsődlegesnek. Tevékenységük számtalan esetben fedi egymást, amely indokoltá teszi szorosabb munkamegosztásukat.

4. táblázat: A nonprofit szervezetek és az önkormányzatok közötti főbb azonosságok és különbségek

Azonosságok	Különbségek
Alulról szerveződés	Területi megoszlás
Önkormányzás	Tevékenységi szerkezet
Önálló szabályozás	Irányítás, szabályozás
Lokális érdekek összehangolása	Munkafolyamatok
Híd-összekötő szerep	Államigazgatási kapcsolatok
Helyismereti tőke	Költségvetési források
Intézményesültség	Bevételi szerkezet
Elsődleges célja nem a profitszerzés	Ellenőrzés, kontroll

Forrás: A helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény alapján, saját szerkesztés

3.3 Területfejlesztés és nonprofit szektor

A területfejlesztés egy olyan összetett folyamat, melyben nem csak vertikális szintű együttműködésekre van szükség, hanem egyre nagyobb hangsúlyt kapnak a horizontális összefonódások és így a nonprofit szervezetek is. A közösségek megjelenése és szerepvállalása elengedhetetlen, hiszen így a probléma az egyes ember szintjéről indul el és válik a társadalom közös, megoldandó feladatává, ezért válik meghatározóvá a civil szervezetek szerepe:

- **összekötő szerepet** és információ-áramlást képesek létrehozni a lakosság, az állami és a piaci szereplők között, alkalmasak arra, hogy a különböző társadalmi szereplők között **a társadalmi tőkét és a bizalmat** erősítsenek;
- **társadalmi kontrollként** működnek, az intézmények működése így átláthatóbbá és nyilvánosabbá válnak, társadalmi elfogadottságuk nő;
- **innovatív és multiplikáló funkcióval** bírnak, tevékenységük rugalmas, költségkímélő, egyedi esetkezelésre képesek,
- könnyebben próbálnak ki **új módszereket**,
- jelentős **szellemi tőkét** tudnak mozgósítani, pályázatírásban és kapcsolatépítésben, lobby tevékenységben tapasztalattal bírnak;
- **kapacitásuk részben kihasználatlan**, jelentős tartalékokkal rendelkeznek;
- **problémaérzékenység és rendszer-szemléletű gondolkodás** jellemzi tevékenységüket

és hosszú távú jövőképpel rendelkeznek;

- az EU fejlesztésekre szánt támogatásai nem szerezhetők meg a civil szervezetekkel való együttműködés, partnerség hiányában. Az EU alapelvei segítik a civil szervezetek bevonását a társadalmi, gazdasági folyamatokba;

- a harmadik szektor működése **rugalmas, kevésbé bürokratikus**. Települési, kistérségi szinten olyan fontos helyismereti tőkével rendelkeznek, melyek elengedhetetlenek a helyzetfeltárás, a stratégiakészítés területén. (KOVÁCH I. 2005)

A szervezetek tevékenységükkel, figyelemfelhívással és nonprofit jellegükkel hozzájárulhatnak a közszolgáltatások minél magasabb színvonalú és szélesebb körben való elterjedéséhez. Egyéni esetkezelésüknek köszönhetően elérnek olyan egyéneket, társadalmi csoportokat, melyekhez a közsféra nehezen vagy a fennálló bizalmatlanság miatt egyáltalán nem jut el. Több esetben bebizonyosodott, hogy a társadalmi kontroll nem kellő mértékű beépítése a fejlesztésbe jelentős károkat okozhat. (PUPEK E. 2006)

A közösségek szerepvállalási készsége a területfejlesztés szintjeit nézve az országos és regionális területeken fejlődőben van, a megyei szinten visszaszorulóban, kistérségi szinten igen alacsony. A területfejlesztés terén a nonprofit szervezetek **megfelelő jogi keretekkel rendelkeznek**, ahhoz, hogy szerepük a fejlesztések területén megerősödjön, és egy alulról induló folyamatként, meghatározóvá váljon. **A területfejlesztésről és rendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény** az Európai Unió regionális politikáját figyelembe véve megteremtette Magyarország területfejlesztésének intézményrendszerét. A törvény értelmében a területfejlesztés alatt az alábbiértjük: „az országra, valamint térségeire kiterjedő társadalmi, gazdasági és környezeti területi folyamatok figyelése, értékelése, a szükséges tervszerű beavatkozási irányok meghatározása, rövid, közép- és hosszú távú átfogó fejlesztési célok, koncepciók és intézkedések meghatározása, összehangolása és megvalósítása a fejlesztési programok keretében, érvényesítése az egyéb ágazati döntésekben”. Az értelmezett fogalom céljaként a területi különbségek mérséklését, a gazdasági-társadalmi térszerkezet harmonikus fejlődését és a decentralizációt nevezi meg. Azonban ez a törvény a területfejlesztés intézményi szintjeinek tárgyalásakor még nem rendelkezik a civil szervezetek tanácsok munkáiban történő bevonásáról.

Ezt a hiányosságot a törvény 1999-es módosítása sem pótolja, **az első változást** a 2004-es LXXV. törvény a területfejlesztésről és a területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény és egyes kapcsolódó törvények módosításáról hozza, mely révén tanácskozási, szavazati,

meghívott és konzultációs joggal vehetnek részt az Országos Területfejlesztési Tanács munkájában résztvevő nonprofit szervezetek. „Szavazati jogot kapnak a köztestületek és érdekszövetségek részéről: az országos gazdasági kamarák elnökei; az Országos Érdekegyeztető Tanács munkaadói és munkavállalói oldalának egy-egy képviselője; az országos önkormányzati érdekszövetségek összesen három képviselője. Tanácskozási joggal rendelkező tagként vesznek részt: az országos környezetvédelmi és természetvédelmi szervezetek egy-egy állandó képviselője, a nők és férfiak esélyegyenlőségéért küzdő országos szervezetek egy állandó képviselője. Meghívottként, a tevékenységüket, illetve szervezetüket érintő napirendek tárgyalásán tanácskozási joggal részt vesznek mindazon szervezetek vezetői, amelyeket a Tanács döntése közvetlenül érint. A Tanács az ügyrendjében dönthet az állandó meghívottokról. Konzultációs joggal rendelkeznek mindazon bírósági nyilvántartásba vett országos társadalmi szervezetek, amelyek a területfejlesztést érintő kérdések tárgyalására egyeztető fórumot hoznak létre. Az egyeztető fórum véleményét a Tanács ülésén az adott napirend tárgyalásakor ismertetni kell.” (2004-es LXXV. törvény) Így a 2004-es törvény, mely a területfejlesztési- és rendezési törvény módosítása, teret ad a civil szervezeteknek, megalkotja az intézményes kereteket és biztosítja a részvétel jogát a területfejlesztés intézményi szintjein.

A civil szervezetek fejlesztési **tanácsokba történő bejelentkezéséről a 258/2004-es kormányrendelet** dönt, mely meghatározza és tovább **bővíti a szervezetek érdekképviseleti lehetőségeit a területfejlesztés további szintjein**. A bejelentkezést a kistérségi fejlesztési tanács esetén bármely nyilvántartásba vett társadalmi szervezetnek megteheti, ha kinyilvánítja érdeklődését a területfejlesztés iránt és a kistérség településeinek felén működik. A megyei területfejlesztési tanács tekintetében „a területfejlesztési, környezetvédelmi, természetvédelmi társadalmi szervezetek és a nők és férfiak esélyegyenlőségéért küzdő szervezeteknek a területfejlesztést érintő kérdések megtárgyalására vonatkozó szándéka kinyilvánításával” teheti meg a regisztrációt, amennyiben tevékenységét az adott megye kistérségeinek felében folytatja. A regionális fejlesztési tanácshoz „a területfejlesztési, a nők és férfiak esélyegyenlőségéért küzdő szervezeteknek a területfejlesztést érintő kérdések megtárgyalására vonatkozó szándéka kinyilvánításával” csatlakozhatnak és a régióban található megyék egyikében a megye egész területére kiterjedő tevékenységgel bír. Az Országos Területfejlesztési Tanács tekintetében - bármely országos társadalmi szervezetnek (tevékenysége legalább 7 megyére kiterjed), az országos környezetvédelmi és természetvédelmi szervezetnek és a nők és férfiak esélyegyenlőségéért küzdő országos szervezeteknek a területfejlesztést

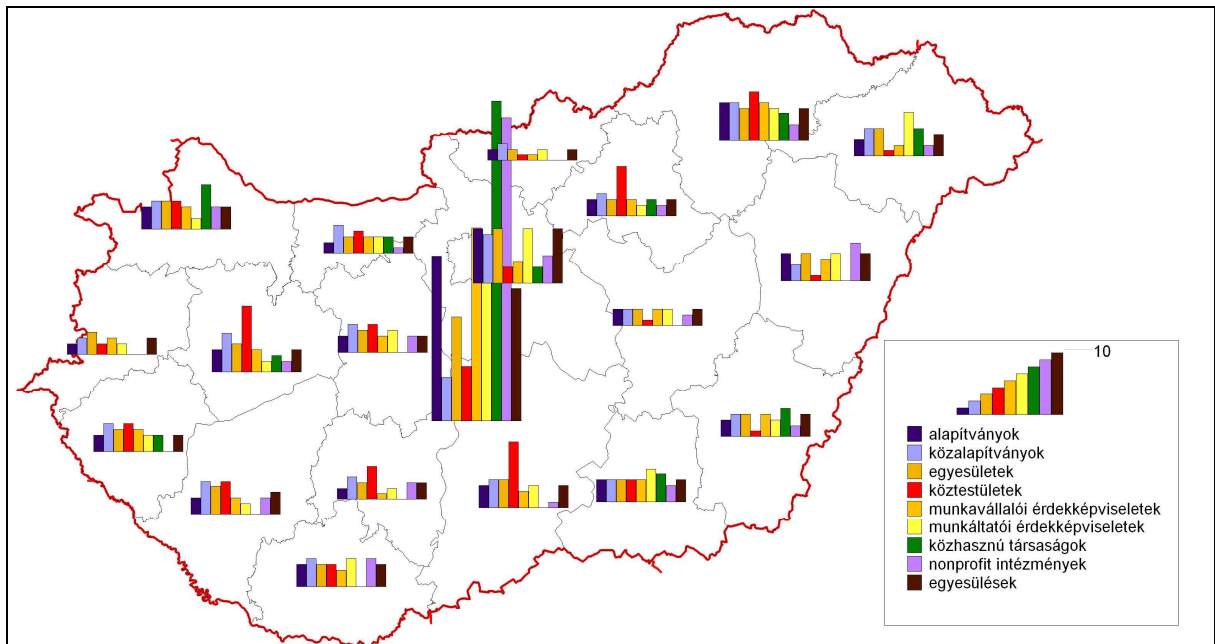
érintő kérdések megtárgyalására vonatkozó szándéka kinyilvánításával - a Hivatalhoz kell írásban előterjeszteni kérelmüket.” (258/2004-es kormányrendelet)

A 258/2004-es kormányrendelet e mellett a **Civil Fórumok működési kereteit fekteti le**. A civil szervezetek megint egy lépéssel közelebb jutottak a területfejlesztés kérdésköréhez, hiszen ez egy együttműködési keret, amely nagyobb beleszólást, tervezést, véleményezést ad számukra, mely egyben az érdekérvényesítő képességeiket erősíti. Az egyeztető Civil Fórum munkájában részt vehet a törvényben meghatározott tevékenységgel rendelkező bejelentkezett és nyilvántartásba vett szervezet, a fórumok egy főt küldhetnek az adott fejlesztési tanácsba. A regisztrált szervezetek jogosultak javaslatokat tenni, kezdeményezésekkel élni. A döntés-előkészítésben és a döntésben való részvételi jog, arra vonatkozik, hogy az általuk küldött tag teljes jogú tagként részt vehet a döntésben. A véleményezési jog arra jogosít, hogy a készülő fejlesztési stratégiákat, programokat és azok társadalmi következményeit hivatalosan is véleményezzék. A tanácskozási jog révén kezdeményezhetik a tematikus fórumok összehívását. Az információs együttműködéshez való jog biztosítja, hogy a civil szervezetekhez eljusson az információ, illetve ezek elérhetőek legyenek. (258/2004-es kormányrendelet)

3.4 Szervezeti formák

A magyar jogrendszer nem ismeri a nonprofit szervezet kifejezést, mégis a legfontosabb tájékozódási pont abban a tekintetben melyek azok a tipikus szervezeti formák, amelyek a magyar nonprofit szektor sokszínű és kusza világát alkotják. A jogi terület elméleti fogalma tágabb, mint a gyakorlati, hiszen a szektorra irányuló konkrét jogszabályok a statisztikához hasonlóan kirekesztik a pártokat és az egyházakat. (BARTAL A. M. 2005)

2. ábra: A szervezeti formák megoszlása Magyarországon, 2006

Készítette: Pirisi Gábor, Forrás: KSH, 2006

A magyar nonprofit szektor tipikus szervezeti formái és jellemzői a következők:

- Az alapítvány¹¹

Magánszemély, jogi személy és jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság tartós közérdekű célra alapító okiratban alapítványt hozhat létre. Alapítvány elsődlegesen gazdasági tevékenység folytatása céljából nem alapítható. Az alapítvány javára a célja megvalósításához szükséges vagyont kell rendelni. Az alapítvány jogi személy, mely a bírósági nyilvántartásba vétellel jön létre, melyet az alapítvány székhelye szerinti illetékes megyei bíróság, illetve a Fővárosi Bíróságnál kérelmezi az alapító az alapító okirat egyidejű benyújtásával. A nyilvántartásba vétel nem tagadható meg, ha az alapító okirat a törvényben meghatározott feltételeknek megfelel. Az alapító okiratnak tartalmazni kell: az alapítvány nevét, célját, a céljára rendelt vagyont, és annak felhasználási módját, székhelyét. Az alapító okiratban az alapító rendelkezhet az alapítványhoz való csatlakozás lehetőségéről és egyéb feltételekről is. Az alapító az alapító okiratban az alapítvány szervezeti egységét jogi személynek nyilváníthatja, ha a szervezeti egységnek önálló ügyintéző és képviseleti szerve van, valamint ha rendelkezik a működéséhez szükséges, az alapítvány céljára rendelt vagyonból elkülönített vagyonnal. A bíróság az alapítvány

¹¹ Ptk. 74/A-74/G. §-1987.

nyilvántartásba vételéről határozatot hoz (nem peres eljárás keretében, hanem soron kívüli határozattal), melyet az ügyészségnek is kézbesít. A nyilvántartásba vétel után az alapító az alapítványt nem vonhatja vissza. Az alapítvány a nyilvántartásból való törléssel szűnik meg.

- A közalapítvány ¹²

A közalapítvány olyan alapítvány, amelyet az „Országgyűlés a kormány, valamint a helyi önkormányzat képviselő testülete közfeladat ellátásának folyamatos biztosítása céljából” hoz létre. Törvény közalapítvány létrehozását kötelezővé is teheti. Közfeladatnak minősül az az állami vagy helyi önkormányzati feladat, amelynek ellátásáról – jogszabály alapján – az államnak vagy az önkormányzatnak kell gondoskodnia. A közalapítvány létrehozása nem érinti az államnak, illetve az önkormányzatnak a feladat ellátására vonatkozó kötelezettségét. Közalapítvány létrejöhet úgy is, hogy az alapítvány a teljes vagyonát – alapítójának hozzájárulásával – azonos célú közalapítvány létesítése érdekében az arra jogosult szervnek felajánlja és a közalapítvány alapítására jogosult az ajánlatot elfogadja, a közalapítványt az alapítvány alapítójával közösen létrehozza. A közalapítvány létrehozásával az alapítvány megszűnik, jogutódja a közalapítvány, amelynek alapítói az alapítót megillető jogosultságokat – ha az alapító okirat eltérően nem rendelkezik – együttesen gyakorolják. Csak olyan alapítvány alakítható át közalapítvánnyá, amelynek eredeti célkitűzései is közfeladat ellátását célozták. A közalapítvány alapítására jogosult szerv alapítványt csak közalapítványként hozhat létre. A közalapítvány alapító okiratát hivatalos lapban közzé kell tenni. A közalapítványhoz – ha törvény eltérően nem rendelkezik – bárki feltétel nélkül csatlakozhat, de az alapító okirat előírhatja, hogy a csatlakozás elfogadásához a kezelő szerv (szervezet) jóváhagyása szükséges. A kezelő szerv (szervezet) a közalapítvány működéséről köteles az alapítónak évente beszámolni és gazdálkodásának legfontosabb adatait nyilvánosságra hozni. A közalapítvány gazdálkodásának törvényességét és célszerűségét – a helyi önkormányzat képviselő testülete által alapított közalapítvány kivételével – az Állami Számvevőszék ellenőrzi. A bíróság a közalapítványt az alapító kérelmére nem peres eljárásban megszünteti, ha a közfeladat iránti szükséglet ellátásának biztosítása más módon, illetőleg más szervezeti keretben hatékonyabban megvalósítható. A közalapítvány megszűnése esetén a közalapítvány vagyona – a hitelezők kielégítése után – az alapítót illeti meg, aki köteles azt

¹² Polgári törvénykönyv 74/G. §-1994

a megszűnt közalapítvány céljához hasonló célra fordítani és erről a nyilvánosságot megfelelően tájékoztatni. A közalapítvány a helyi önkormányzat által önként vállalt feladat- és hatáskör ellátásának biztosítása céljából is alapítható. A közalapítvány alapítója a jogszabályok alapján őt kötelezően terhelő közfeladat alól a közalapítvány létesítésével nem mentesülhet.

- Az egyesület¹³

Az egyesület olyan önkéntesen létrehozott, önkormányzattal rendelkező szervezet, amely az alapszabályában meghatározott célra alakul, nyilvántartott tagsággal rendelkezik és céljának elérésére szervezi tagjai tevékenységét. Az egyesület jogi személy. Az egyesület alapszabályában rendelkezni kell az egyesület nevééről, céljáról, és székhelyéről, valamint a szervezetéről. Az egyesület is a bírósági nyilvántartásba vételével jön létre. Az egyesület a vagyonával önállóan gazdálkodik. Egyesület elsődlegesen gazdasági tevékenység folytatására nem alapítható. Az egyesület tartozásaiért saját vagyonával felel. A tagok – a tagdíj megfizetésén túl – az egyesület tartozásaiért saját vagyonukkal nem felelnek. Az egyesület megszűnik, ha felosztását vagy más egyesülettel való egyesülését a legfelsőbb szerve kimondja. Sajátosság, hogy az egyesülési jog alapján létrehozott társadalmi szervezetekre is az egyesületekre vonatkozó szabályok az irányadók.

- A köztestület¹⁴

A köztestület önkormányzattal és nyilvántartott tagsággal rendelkező szervezet, amelynek létrehozását törvény rendeli el. A köztestület a tagságához, illetőleg a tagsága által végzett tevékenységhez kapcsolódó közfeladatot lát el. A köztestület jogi személy. Köztestület a Magyar Tudományos Akadémia, a gazdasági, illetve szakmai kamara. Törvény meghatározhat olyan közfeladatot, amelyet a köztestület köteles ellátni. A köztestület a közfeladat ellátásához szükséges – törvényben meghatározott – jogosítványokkal rendelkezik és ezeket önigazgatása útján érvényesíti. Törvény előírhatja, hogy valamely közfeladatot kizárólag köztestület láthat el, illetve, hogy meghatározott tevékenység csak köztestület tagjaként folytatható. A köztestület által ellátott közfeladatokkal kapcsolatos adatok közérdekűek. A köztestületre – ha törvény eltérően nem rendelkezik – az egyesületekre vonatkozó szabályokat kell alkalmazni.

¹³ Polgári Törvénykönyv és az 1989. évi II. tv. Az egyesülési jogról

¹⁴ 1993. évi XCII. Tv.-el módosított Polgári Törvénykönyv

- Közhasznú társaság¹⁵

A közhasznú társaság közhasznú – a társadalom közös szükségleteinek kielégítését nyereség- és vagyonszerzési cél nélkül szolgáló – tevékenységet rendszeresen végző jogi személy. A közhasznú társaság üzletszerű gazdasági tevékenységet a közhasznú tevékenység elősegítése érdekében folytathat, a társaság tevékenységéből származó nyereség nem osztható fel a tagok között. A közhasznú társaságra vonatkozóan a gazdasági társaságokról szóló törvénynek a gazdasági társaságokra irányadó közös szabályait, valamint a korlátolt felelősségű társaságra vonatkozó szabályait kell megfelelően alkalmazni. A társasági szerződésben meg kell határozni a közhasznú társaság által végzett közhasznú tevékenységet és szükség szerint – az általa folytatott üzletszerű gazdasági tevékenységet. A társasági szerződésben meg kell határozni a társaság megszűnése esetén a vagyon közhasznú célra való fordításának módját is. Közhasznú társaság alapítható úgy is, hogy az egyes jogi személyek vállalata – ideértve azt a vállaltot is, amelynek cégnevében az intézet szerepel – illetve a gazdasági társaság közhasznú társasággá alakul át. Ebben az esetben a közhasznú társaság válik az egyes jogi személyek vállalata (intézete), illetve a gazdasági társaság jogutódjává. Ilyen esetekben a közhasznú társaság alapítására megfelelően alkalmazni kell a gazdasági társaságok átalakulására vonatkozó szabályokat, korlátolt felelősségű társaság esetében a társasági szerződés megfelelő módosításával hozható létre közhasznú társaság. A közhasznú társaság a cégjegyzékbe történő bejegyzéssel, a bejegyzés napjával jön létre. A közhasznú társaság elnevezést – vagy annak „kht” rövidítését – a társaság cégnevében fel kell tüntetni. A közhasznú társaság tagjait nyilvános felhívással is lehet gyűjteni. A közhasznú társaság taggyűlésének kizárólagos hatáskörébe tartozik az olyan szerződés jóváhagyása, amelyet a társaság a társadalmi közös szükséglet kielégítéséért felelős szervvel köt a közhasznú tevékenység folytatásának feltételeiről. A közhasznú társaságnál felügyelő bizottság létrehozása és könyvvizsgáló választása kötelező. Ha a felügyelő bizottság a közhasznú tevékenység folytatásának feltételeiről kötött szerződés megszegését észleli, köteles haladéktalanul összehívni a közhasznú társaság taggyűlését. Közhasznú társaság gazdasági társasággá nem alakulhat át, csak közhasznú társasággal egyesülhet, illetve csak közhasznú társaságokká válhat szét. Közhasznú társaság jogutód nélküli megszűnése esetén – a társaság tagjai részére a tartozások kiegyenlítését követően csak a törzsbetétjeik alapításkori értéke adható ki, az ezt meghaladó megmaradó vagyont közhasznú célra kell fordítani.

¹⁵Polgári törvénykönyv 57-60. §. 1997. évi CXLIV. Törvény a gazdasági társaságokról. Jelenleg a közhasznú társaság gazdasági társasággá alakul át.

Külön kell megemlíteni az egyesülési jogban meghatározott társadalmi szervezet fogalomról, melyet a statisztika nem használ. A társadalmi szervezet gyűjtőfogalom, beletartoznak az egyesületek, szakszervezetek, a szakmai és munkáltatói érdekképviselők, önkéntes szövetségek és csoportosulások.¹⁶

¹⁶ Az 1989. évi. egyesülési törvény alapján a társadalmi szervezetet tíz alapító tag hozza létre önkéntesen, saját önkormányzattal és nyilvántartó testülettel.

4. MAGYARORSZÁG NONPROFIT SZÉKTORÁNAK TERÜLETI, TELEPÜLÉSI SAJÁTOSÁGAI

4.1 A szektor mérete és szerkezete

Magyarországon 2006-ban a KSH nyilvántartása alapján 22 464 alapítvány és 35 778 társas nonprofit szervezet működött, összesen **58 242**. A szektor Magyarországon viszonylag rövid idő alatt gyors mennyiségi növekedésen ment keresztül. A szervezetek száma a bíróságok nyilvántartása alapján eléri a hetvenezret

5. táblázat: A nonprofit szervezetek száma Magyarországon 1989 és 2006 között

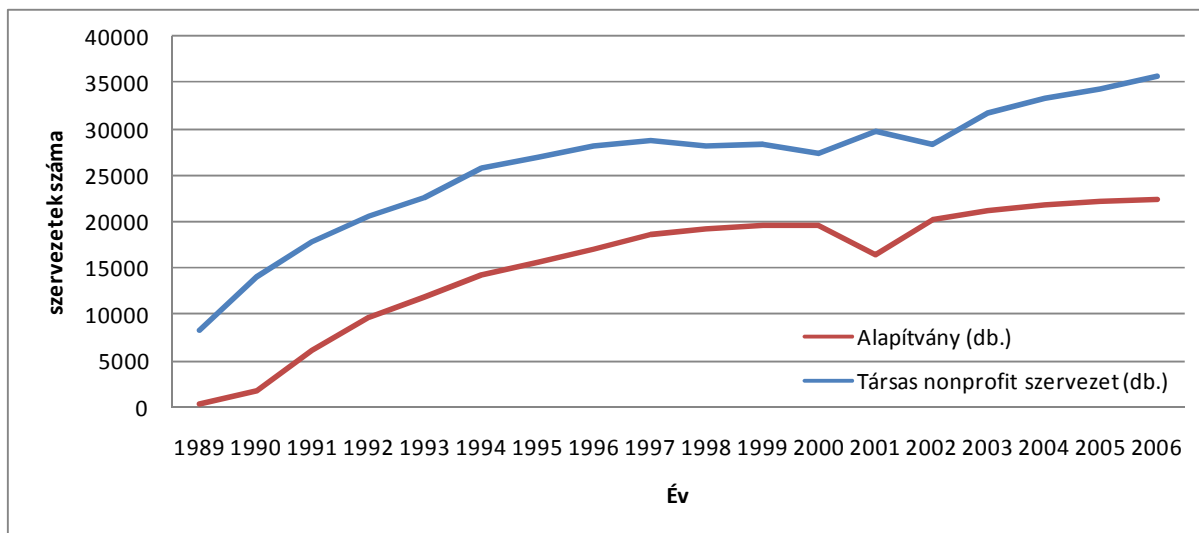
Év	Alapítvány (db.)	Társas nonprofit szervezet (db.)	Összesen (db.)
1989	400	8 396	8 796
1990	1 865	14 080	15 945
1991	6 182	17 869	24 051
1992	9 703	20 660	30 363
1993	11 884	22 778	34 662
1994	14 216	25 943	40 159
1995	15 650	27 133	42 783
1996	17 109	28 207	45 316
1997	18 603	28 762	47 365
1998	19 225	28 159	47 384
1999	19 754	28 417	48 171
2000	19 700	27 444	47 144
2001	16 515	29 748	46 263
2002	20 295	28 526	48 821
2003	21 216	31 806	53 022
2004	21 817	33 380	55 197
2005	22 255	34 439	56 694
2006	22 464	35 778	58 242

Forrás: KSH, Nonprofit szervezetek Magyarországon, 2006

A szervezetek számának alakulását nézve a kezdeti jelentős **extenzív gyarapodás** után azonban egyfajta **stagnálást**, majd **lassú növekedést** figyelhetünk meg, mely csökkenés 1997-ben kezdődött el. Az 1997-ig terjedő időszakban az alapítványok száma 46 szorosára, a társas nonprofit szervezetek száma 3,5 szeresére nőtt. Ettől az időponttól kezdve (1997) nagyobb arányú gyarapodás nem figyelhető meg. 1998 és 2000 között működő szervezetek száma alig változott, sőt csökkent. Ugyanakkor a 2003-ban végzett teljes körű adatgyűjtés eredményei már növekedést mutatnak, majd minden évben egy-két ezres gyarapodást. Az adatok megerősítik azt a tényt, hogy a szektor jelentős mértékű

számbeli növekedése, a kisebb ingadozásoktól eltekintve lezárult. A rendkívül dinamikus fejlődés megtorpanása, majd a lassú növekedést jellemző évek után megindult a szervezetek minőségi fejlődése, társadalmi súlyának növekedése.

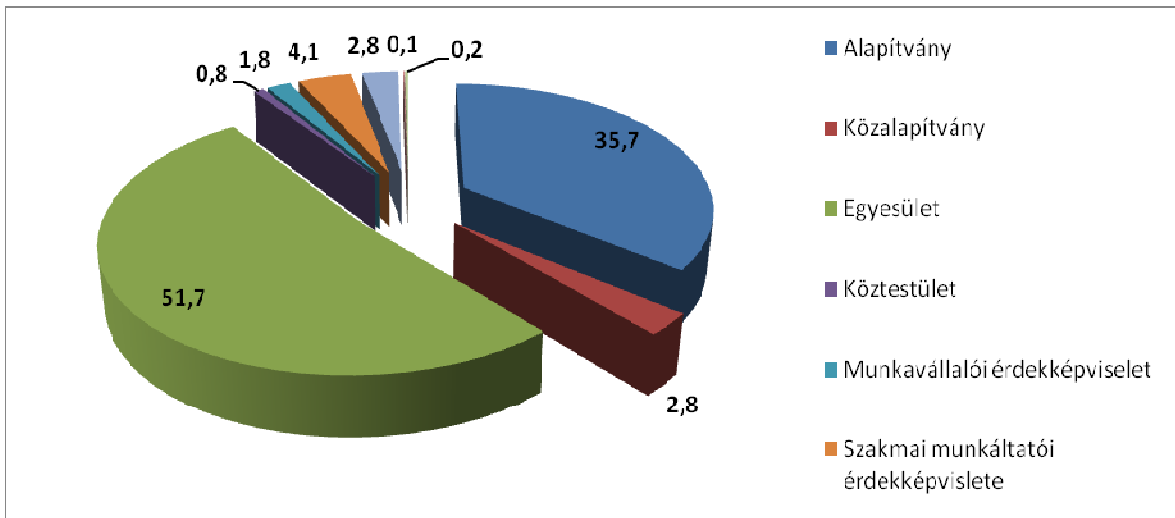
3. ábra: Nonprofit szervezetek számának alakulása Magyarországon 1989 és 2006 között

Forrás: KSH, Nonprofit szervezetek Magyarországon, 2006

Bartal (2005) elemzése alapján elmondható, hogy a magyar nonprofit szektort a **civil jelleg határozza meg**, mivel a szektor több mint 4/5-ét a magánszemélyek által létrehozott alapítványok és egyesületek teszik ki. Az elmúlt tíz év legdinamikusabb fejlődését az állam közeli nonprofit szervezetek produkálták, de a szektoron belüli arányuk csupán 5% körüli. Magyar sajátosságként emelhető ki az érdekképviselői szervezetek számottevő aránya. Ezen a területen belül is történtek változások: a szakmai, munkáltatói érdekképviselőek a szektoron belül a harmadik meghatározó csoporttá nőttek ki magukat, míg a szakszervezetek a munkavállalói érdekképviselőek száma csökkent.

4. ábra: A nonprofit szervezetek százalékos megoszlása jogi formájuk szerint, 2006

Forrás: KSH, Nonprofit szervezetek Magyarországon, 2006

4.2 Területi, települési sajátosságok

A társadalom életében, a településhálózat minden szintjén kiemelkedő szerepe van a nonprofit szektor szerveződéseinek, számuk, szerepük, tevékenységi területük jól jelzi a helyi társadalom aktivitását, fogékonyságát a lokális problémák megoldására, kezelésére. Működésükkel csökkenthetik az egyes településtípusok közötti társadalmi, gazdasági különbségeket, ellensúlyozzák az ebből adódó hátrányokat. (KÁKAI L. 2009) A magyar nonprofit szektor településtípus szerinti sajátosságai - Budapest és vidék, város és község - nagyon korán kirajzolódtak, élesen leképezték és ma is jelzik az egyre inkább mélyülő területi, települési különbségeket. A rendelkezésre álló statisztikai adatok idősorainak vizsgálata (1993-2006) bemutatja a szektor területi, települési sajátosságait, illetve egy adott terület gazdasági fejlettsége, potenciálja és a nonprofit szervezetek közötti párhuzamot. A szektorban tapasztalt gyors számbeli gyarapodás, majd a lassú intenzív fejlődés nem egyforma mértékben érzékelhető az ország különböző területi egységeiben, településtípusában. Magyarországon 3152¹⁷ település található, ezek 12%-ában egy sem, 10,9%-ában egy nonprofit szervezet működik (KSH 2008). A települések több mint felében egynél több, de tíznél kevesebb szervezet tevékenykedik, ennél többet csak minden ötödik településen és kizárólag városokban találhatunk (KSH 2008).

¹⁷ http://www.nepszamlalas.hu/hun/egyeb/hnk2008/tablak/prnt1_1.html, 2009-08-03

A szektoron belül a szervezetek **több mint felének a tevékenységi köre egy településre, vagy településrészre korlátozódik.** A szervezetek legnagyobb hányadának (32%) tevékenysége egy településhez, vagy kisebb településrészhez kötődik, de számottevő a regionális (22%) és az egy intézményhez, vagy konkrét cél támogatására alakult szervezetek (21%) aránya. Országos és nemzetközi hatókörű volt szervezetek 14%-a és 3%-a. (KSH 2006)

6. táblázat: A települések száma és megoszlása a helyben működő nonprofit szervezetek szerint, 2006

Szervezetek száma	Főváros aránya (%)	Megyeszékhely aránya (%)	Többi város aránya (%)	Község aránya (%)	Összesen aránya (%)
Nincs	-	-	-	13,2	12,0
1	-	-	-	12,0	10,9
2-3	-	-	-	22,7	20,7
4-9	-	-	0,7	37,7	34,2
10-100	-	-	81,5	14,4	20,1
100-x	100,0	100,0	17,8	-	2,1
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: KSH, Nonprofit szervezetek Magyarországon, 2006

A települési hatókörrel bíró szervezetek közel egyharmada a községekhez és ugyanakkora részük a többi város kategóriához köthető. Térségi, regionális szervezetek már inkább a városokra és a megyeszékhelyekre jellemzőek, az országos és nemzetközi hatókörűek a fővárosban tevékenykednek. A nemzetközi hatókörrel rendelkező szervezetek aránya az országghatárral bíró és nem bíró megyék között nem számottevő, a régiók közül Közép- Magyarország, Közép-Dunántúl és Dél-Alföld emelendő ki.

7. táblázat: A nonprofit szervezetek száma földrajzi hatókör és településtípus szerint, 2006

Településtípus	Települési szintű	Térségi, regionális	Országos, Nemzetközi	Nem jellemző
Főváros	5074	988	6112	1710
Megyeszékhely	5494	4661	1549	1151
Többi város	9310	4912	1422	1166
Község	9947	3111	738	897
Összesen	29825	13672	9821	4924

Forrás: KSH, Nonprofit szervezetek Magyarországon, 2006

A szervezetekre jellemző hatókör alapján arra következtethetünk, hogy a szervezeteink **helyi, lokális jellegűek**, egy-egy településre koncentrálódnak, a település határán kívül nincs kiépült kapcsolatrendszerük, a nagyobb területi egységek gazdasági-társadalmi folyamataiban nincs érdekképviselőjük. (PÁLNÉ KOVÁCS. I. 1999)

A szervezetek számát és megoszlását településtípusonként vizsgálva, megállapíthatjuk, hogy **valamennyi településkategóriában jelentős változás következett be 1993 és 2006 között**. Rendszerváltás követően a főváros járt élen a szektor szervezeteinek gyarapodása szempontjából, a számuk rohamos léptekben emelkedett. 1993 és 2000 között viszont a városi szervezetek száma kétszeresére, a budapestieké alig másfélszeresére nőtt. A települési megoszlások megváltoztak, **az új évezred elejére a nonprofit vidéki városi jellegűvé vált**. A helyi szinten történő kutatások is a városi civil szektor megerősödését mutatták. A megyeszékhelyek és a községek esetében arányait tekintve változás nem történt. (BARTAL A. M. 2005)

8. táblázat: A nonprofit szervezetek megoszlása településtípus szerint, 1993-2006

Településtípus	1993	1996	2000	2003	2006
Főváros	28,2	27,3	26,1	25,1	23,8
Megyeszékhely	22,4	23,1	22,4	22,4	22,1
Többi város	22,5	23,7	26,1	27,1	28,9
Község	26,9	25,9	25,4	25,1	25,2
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: KSH, Nonprofit szervezetek Magyarországon, 2006

A nonprofit szervezetek **megszűnési rátája** is a kis és középvárosi szervezetek életképességét, erős kötődését mutatják. A KSH statisztikai adatai alapján a megyei és a fővárosi szervezetek számában mutatható ki nagyobb ingadozás, ezek a társadalmi szerveződések érzékenyebben reagálnak a társadalmi - gazdasági változásokra, míg a városok esetében a **helyi társadalomban betöltött szerep, a társadalmi beágyazottság** megvédi, és életben tartja a nehéz időkben is a közösségi képződményeket. (BARTAL A. M 2005)

Az adománygyűjtő alapítványok a fővárosra, a közalapítványok, a községekre jellemzőek. A falvakban a közalapítványok viszonylag magas számának oka a forrásaik bővítésére vezethető vissza, hiszen így számos lehetőség nyílik meg előttük a helyi tevékenységeik gyakorlására. Az egyesületek magas száma is erre a településformára jellemző, hiszen ezek az alulról történő szerveződések színterei, ugyanakkor ez a forma képezi le leginkább a népesség településtípusok szerinti arányát. A köztestületek esetében a falusi-kisvárosi dominancia a hegyközségek magas számával magyarázható. A közhasznú szervezetek Budapestre és a megyeszékhelyekre jellemzők. (KSH 2006)

9. táblázat: A nonprofit szervezetek százalékos megoszlása településtípus szerint, szervezeti formánként, 2006

Szervezeti forma	Főváros	Megyeszékhely	Többi város	Község	Összesen
Alapítvány	30,0	23,7	29,5	16,8	100,0
Közalapítvány	7,7	11,6	26,1	54,6	100,0
Egyesület	18,9	21,1	29,2	30,8	100,0
Köztestület	9,5	23,0	21,3	46,2	100,0
Közhasznú társaság	27,1	24,3	28,5	20,1	100,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	

Forrás: KSH, Nonprofit szervezetek Magyarországon, 2006

A különböző **szervezeti formák területi aspektusai** is megváltoztak a rendszerváltás óta. Az alapítványokra minden régióban a „relatív diffúzió” jellemző. A 1990-es évek elején a fővárosban és a Dél-Dunántúlon jött létre a legtöbb szervezet, addig napjainkra Budapest után Észak-Magyarország, Észak-Alföld és Dél-Alföld következik. A Dunántúlon a településformák közötti eloszlás közel egyenletes volt, addig az Alföldön inkább a megyeszékhelyek és a városok lakossága hozott létre alapítványokat, a falvakra

ez nem jellemző. A közalapítványok a Dunántúlra jellemzőek, leginkább az aprófalvas térségekre. Az egyesületek regionális megoszlása nagyobb eltéréseket mutat, mint az alapítványé. A Dunántúlon található az összes egyesület egyharmada, addig az Észak-Magyarországi régióban csupán egytizede. 2006-ben a nonprofit szervezetek egyharmada a Közép-Magyarországi régióban működött, de kiemelkedő adatokkal bír a három dunántúli régió is, melyek együtt tesznek ki annyi szervezetet, mint a Központi régió egymaga. A két alföldi régióban összpontosul a szervezetek egyötöde, Észak-Magyarországon a 11%-a.

10. táblázat: A nonprofit szervezetek százalékos megoszlása és sűrűségi mutatói, megyék, régiók szerint, 1993, 1999, 2006,

Főváros, megye, régió	1993		1999		2006	
	Szervezetek megoszlása, %	Ezer lakosra jutó szervezetek száma, db.	Szervezetek megoszlása, %	Ezer lakosra jutó szervezetek száma, db	Szervezetek megoszlása, %	Ezer lakosra jutó szervezetek száma, db
Budapest	28,2	4,9	27,1	7,1	23,8	8,2
Pest	6,4	2,3	7,3	3,4	9,5	4,7
Közép- Magyarország	34,6	3,6	34,2	5,8	33,3	6,8
Fejér	3,2	2,6	2,9	3,3	3,3	4,5
Komárom- Esztergom	3	3,3	2,8	4,4	2,6	4,8
Veszprém	4,4	4,0	4,6	5,9	4,3	6,7
Közép- Dunántúl	10,6		10,3	4,5	10,2	5,4
Győr-Moson- Sopron	4,1	3,4	4,0	4,1	4,1	5,4
Vas	2,7	3,4	2,8	5,1	2,9	6,4
Zala	3,5	4,0	3,6	5,3	3,4	6,8
Nyugat- Dunántúl	10,3		10,4	5,1	10,4	6,0
Baranya	4,4	3,7	3,9	4,7	4,1	6,0
Somogy	4,6	4,7	4,2	6,0	3,8	6,8
Tolna	1,9	2,6	2,5	4,9	2,6	6,3
Dél-Dunántúl	10,9		10,6	5,2	10,6	6,4
Borsod-Abaúj- Zemplén	5,0	2,3	5,8	3,8	6,1	4,9
Heves	3,1	3,3	3,2	4,8	3,2	5,8
Nógrád	2,4	3,7	1,7	3,7	1,9	5,3

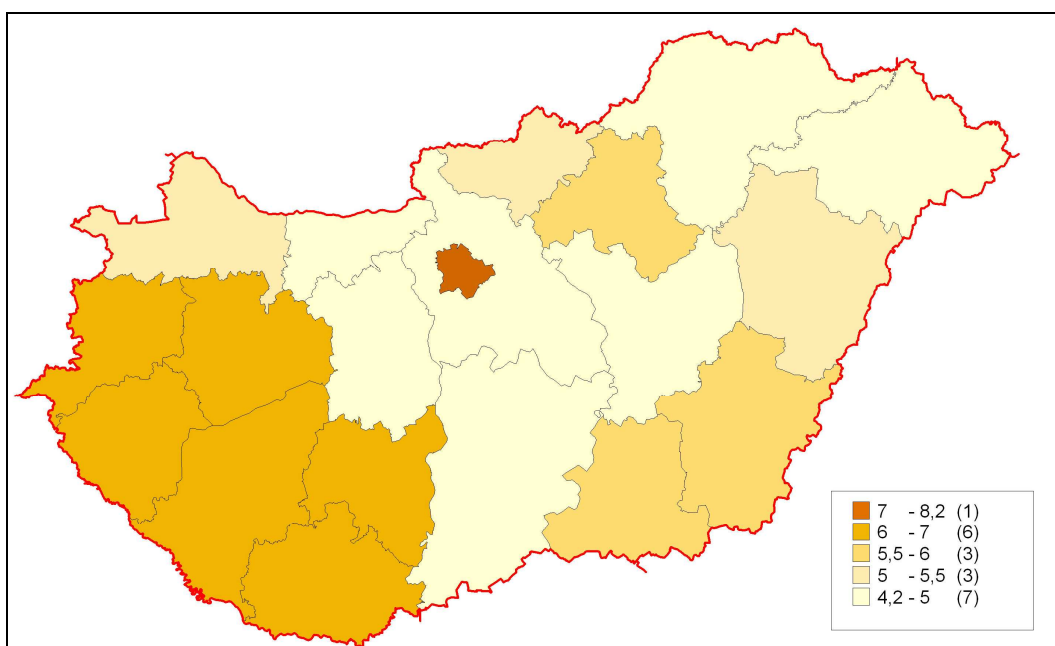
Főváros, megye, régió	1993		1999		2006	
	Szervezetek megoszlása, %	Ezer lakosra jutó szervezetek száma, db.	Szervezetek megoszlása, %	Ezer lakosra jutó szervezetek száma, db	Szervezetek megoszlása, %	Ezer lakosra jutó szervezetek száma, db
Észak- Magyarország	10,5		10,8	4,1	11,2	5,2
Hajdú-Bihar	4,0	2,5	4,4	3,9	4,8	5,1
Jász-Nagykun- Szolnok	3,9	3,2	3,6	4,2	3,2	4,6
Szabolcs- Szatmár-Bereg	3,7	2,3	3,8	3,2	4,1	4,2
Észak-Alföld	11,6		11,8	3,7	12,0	4,6
Bács-Kiskun	4,6	3,0	4,4	4,0	4,4	4,8
Békés	3,5	3,0	3,6	4,4	3,7	5,6
Csongrád	3,4	2,7	3,8	4,4	4,2	5,8
Dél-Alföld	11,5		11,9	4,2	12,3	5,3
Összesen	100,0	3,4	100,0	4,8	100,0	5,8

Forrás: KSH, A nonprofit statisztika 10 éve, Nonprofit szervezetek Magyarországon, 1993, 1999,

2006

Megyei megoszlás szerint a legtöbb szervezet a fővárosban és Pest megyében végezte munkáját, de kiemelkednek Borsod-Abaúj-Zemplén és Hajdú-Bihar is. A legkevesebb szervezet Tolna, Nógrád és Komárom-Esztergom megyében működik. Azonban csupán a szervezetszámokat figyelembe véve torz képet kapunk a szektor jellegzetességeiről, pontosabb adatokkal számolhatunk, ha figyelembe vesszük egy-egy területi egység népességszámát is. (KSH 2008) A szervezetek területi elhelyezkedésére és lakosságszámára vonatkozó adatok, azt mutatják, hogy nonprofit szervezetek nagyobb számban koncentrálódnak a fővárosban és a három dunántúli régióban, mint az északi országrészben és az Alföldön. Ez leginkább a régiók eltérő társadalmi, gazdasági helyzetére, történeti és kulturális hagyományaira vezethető vissza.

5. ábra: 1000 lakosra jutó szervezetszám Magyarországon, 2006

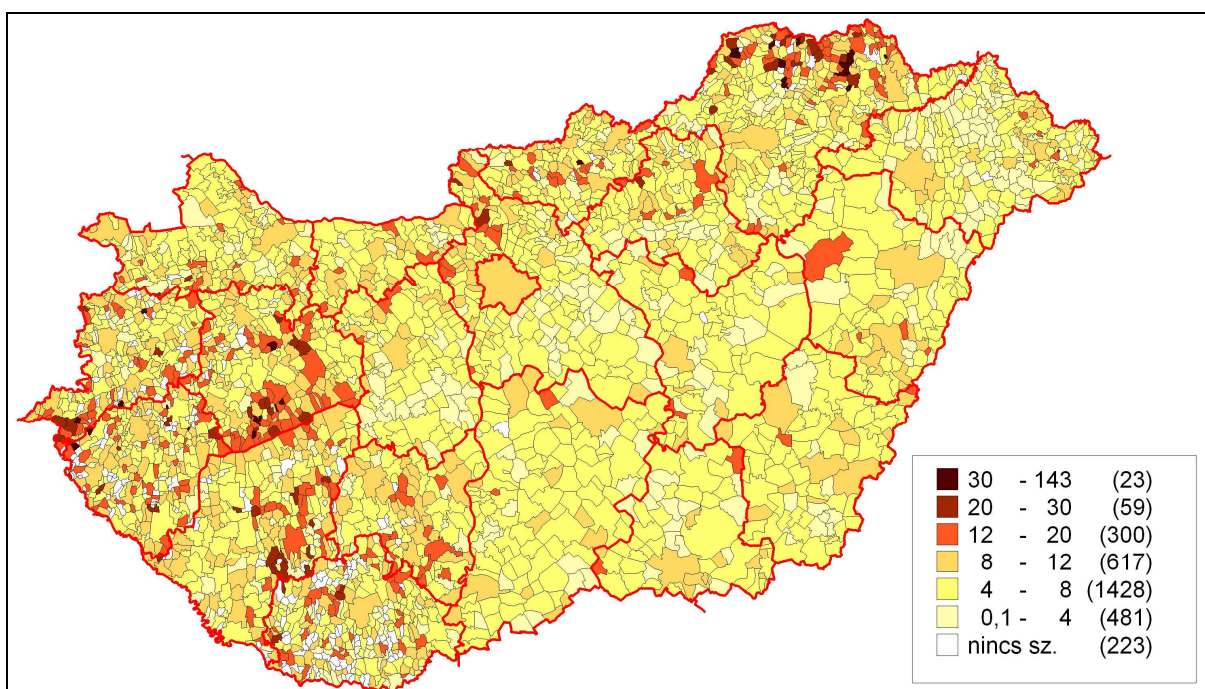

Készítette: Pirisi Gábor, Forrás: KSH, 2008

Az 1000 lakosra jutó szervezetszám 1993-óta 3,4-ről 5,8-ra emelkedett, amelyet a lakosságszám csökkenése is segített. Már évek óta Budapest emelkedik ki az ezer lakosra jutó nonprofit szervezetek száma alapján. Jelentős számú nonprofit szervezettel rendelkezik Veszprém, Zala és Somogy megye is, ahol a szervezetek relatív előfordulása átlagon felüli. A régiókat nézve a Dél-Dunántúl áll az első, az Észak Alföld az utolsó helyen. (KSH 2008)

Sokkal árnyaltabb képet kapunk a nonprofit szervezetek sűrűségéről, ha a települések szintjén vizsgálódunk. Az ország ekkor is kettészakad, de már nem annyira egyértelműek a regionális különbségek. A Dunántúl nonprofit szektora színes, változatos képet mutat, kulturális, történelmi, közösségi hagyományainak és egyes esetekben gazdasági fejlettségének köszönhetően. Somogy, Baranya, Veszprém és Vas megye déli része jellemezhető magas mutatókkal, az átlagot jóval meghaladó közösségi élettel. Somogyban Kaposvár és vonzáskörzete, Veszprémben a bakonyi és balatonparti települések, Vasban Óriszentpéter és falvai, Baranyában a pécsi kistérség északnyugati települései és Sellye környéke rendelkezik számottevő szervezetszámmal a népességhez viszonyítva. A Dél-Dunántúlon egyértelműen látható az aprófalvas településhálózat következménye, amely kifejtheti a térképet, valamint a Balaton társadalmi életet élénkítő hatása.

6. ábra: 1000 lakosra jutó szervezetszám települési bontásban, 2008

Készítette: Pirisi Gábor, Forrás: KSH, 2008

A Duna másik oldalán már nem jelennek meg a nonprofit szektorra jellemző regionális sajátosságok, nincsenek éles különbségek. Egyedül az Észak-magyarországi régió, azon belül is Borsod-Abaúj-Zemplén megye határmenti települései emelhetők ki rendkívüli szervezetszámukkal. Annak a magyarázata azonban további kutatásokat kíván, hogy a Cserhát, Aggteleki-karszt, Hegyköz falvai minek köszönhetik az önszerveződések relatív magas előfordulását. A Sajó völgyi bányászfalvak városias jellemzőket öltöttek az évek során, alacsony népességszámukkal párosuló magas szervezetszámuk magyarázatul szolgálhat kivételes helyzetükre.

4.3 Tevékenységi szerkezet

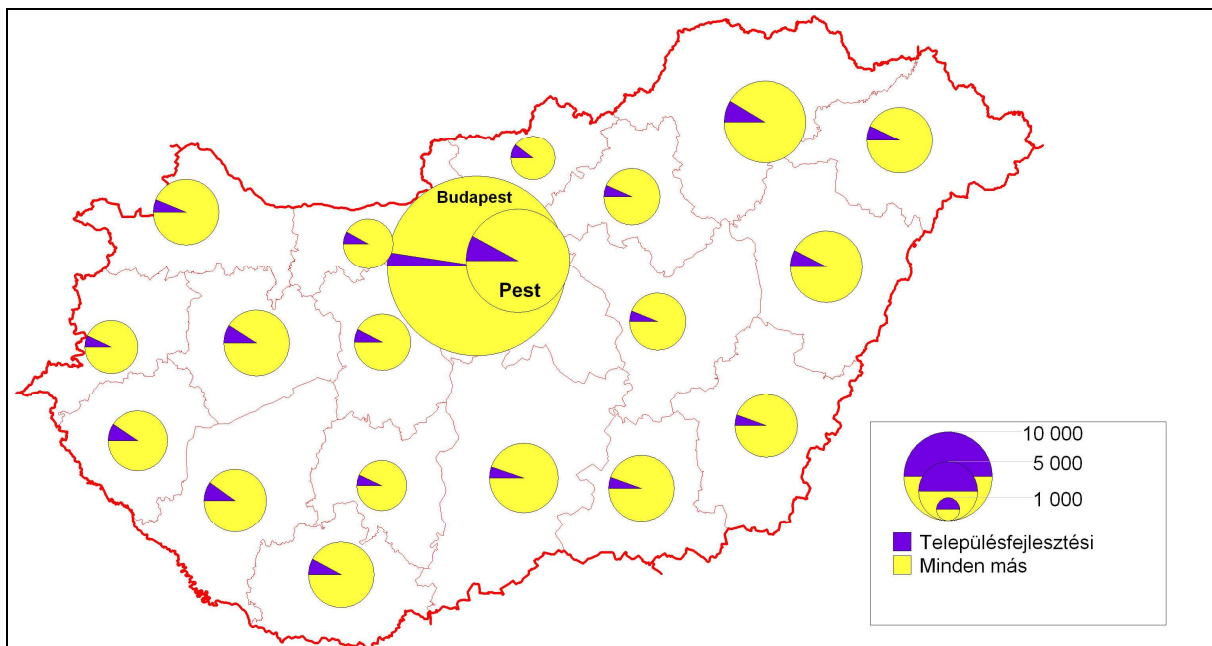
A KSH a nonprofit szervezeteket tevékenységük alapján **18 főcsoportba** sorolta. A besorolás alapja a nemzetközi gyakorlatban használatos John Hopkins Comparative Nonprofit Sector projekt adaptálásával készült. Ezek a következők:

- kultúra;
- vallással kapcsolatos tevékenység;
- sport;
- szabadidő, hobbi;
- oktatás;

- kutatás;
- egészségügy;
- szociális ellátás;
- polgárvédelem,
- tűzoltás;
- környezetvédelem;
- településfejlesztés és lakásügy;
- gazdaságfejlesztés, munkaügy;
- jogvédelem;
- közbiztonság védelme;
- többcélú adományozás, nonprofit szövetségek;
- nemzetközi kapcsolatok;
- szakmai, gazdasági érdekképviselet;
- politika.

A **településfejlesztés, mint tevékenység** a „Településfejlesztés és lakásügy” főcsoportban került nevesítésre. Ide került besorolásra a területfejlesztés fogalomköre, mint „Regionális területfejlesztés”, ami ebben az esetben úgy látszik, hogy a településfejlesztés fogalmának része.

7. ábra: A településfejlesztési célú nonprofit szervezetek, 2006

Készítette: Pirisi G. Forrás: KSH, 2006

A területfejlesztés fogalmának egy tágabb értelmezése nyomán azonban eljuthatunk odáig, hogy számos, más „ágazati” kategóriába sorolt nonprofit szervezet is végez olyan tevékenységet, amellyel nagymértékben hozzájárul a szűkebb települési, vagy tágabb térségi környezetének fejlődéséhez. Különösen ilyen a „környezetvédelem” főcsoporton belül, az épített környezet védelmét célzó szervezetek köre, illetve a gazdaságfejlesztésen belül nevesített „Helyi, regionális gazdaságfejlesztés” cím takar település-, illetve területfejlesztési jellegű tevékenységet. (LÁSZLÓ M. – PIRISI G.)

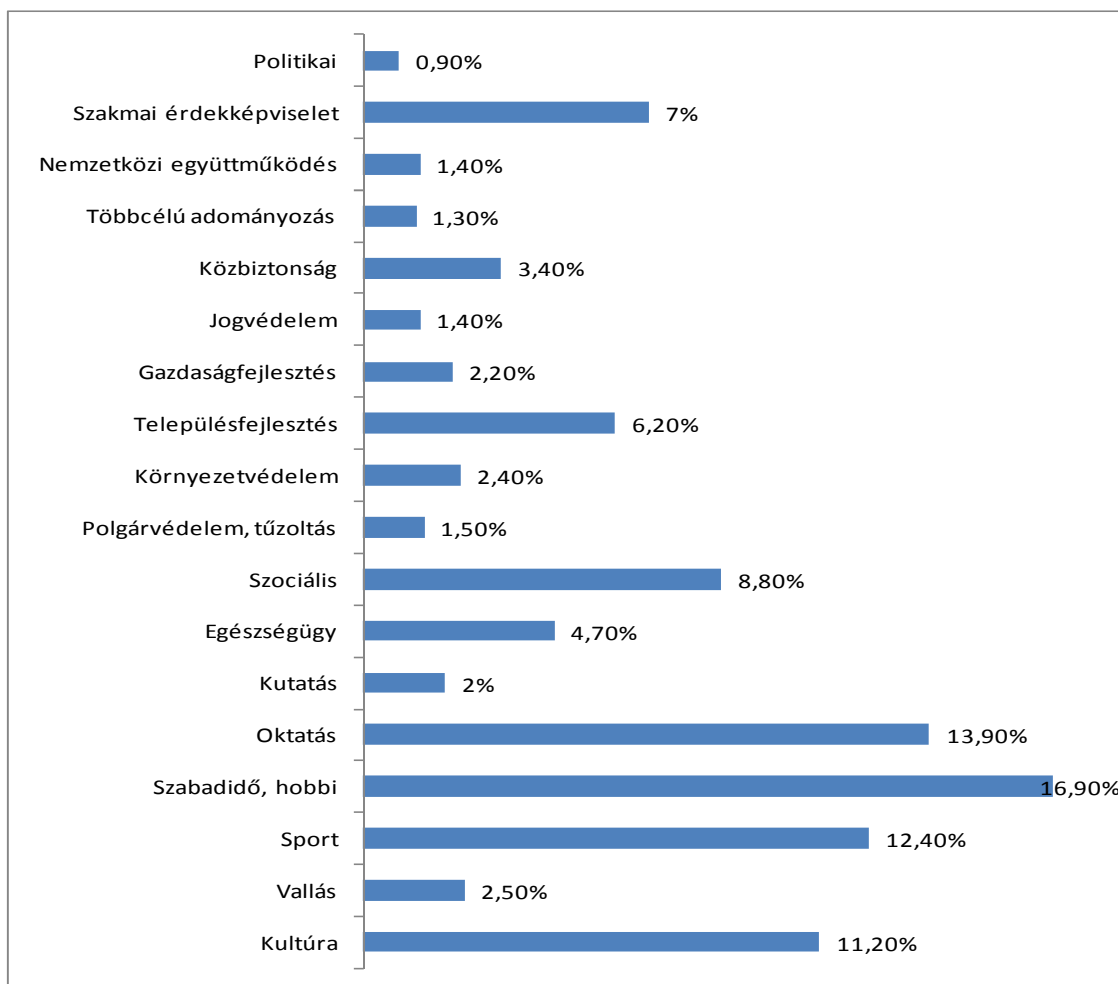
11. táblázat: A településfejlesztés, lakásügy főcsoportba sorolt szervezetek tevékenységi területük szerint, 2006

Tevékenységi területek	Alapítvány		Társas nonprofit szervezet		Összesen	
	Szám	Arány (%)	Szám	Arány (%)	Szám	Arány (%)
Településfejlesztés	1415	97,72	1904	86,98	3319	91,26
Általános és országos településfejlesztés	1	0,07	3	0,14	4	0,11
Regionális területfejlesztés	9	0,62	191	8,73	281	7,73
Város-, falufejlesztés	1169	80,73	222	10,14	1391	38,25
Helyi infrastruktúra fejlesztése, fenntartása	56	3,87	5	0,23	61	1,68
Közhasznú közlekedésfejlesztés, Fenntartás:						
Közösség- és településfejlesztés, polgári körök:	-	0,00	7	0,32	7	0,19
Közhasznú kommunális és Településsellátás						
Közlekedési rendszer fejlesztése, Fenntartása:	83	5,73	1314	60,03	1397	38,41
Lakásügy, bérlők és tulajdonosok szervezetei:						
Többcélú és általános Településfejlesztés:	-	0,00	161	7,35	161	4,43
Többcélú és egyéb település- és lakásfejlesztés:						
Közhasznú településfejlesztés	16	1,10	1	0,05	17	0,47
Összesen	1448	100,00	2189	100,00	3637	100,00

Forrás: KSH, Nonprofit szervezetek Magyarországon, 2006

A teljes nonprofit szektor **több mint fele, 53%-a, négy meghatározó tevékenységi körhöz kötődik**. Ezek a szabadidő és hobbi, a sport, a kultúra és az oktatás. Azonban napjainkban a tevékenységi szerkezet átalakulóban van. Előtérbe került a településfejlesztés, az egészségügy, a környezetvédelem és a gazdaságfejlesztés.

8. ábra: Tevékenységcsoport szerinti összehasonlítás, 2006,

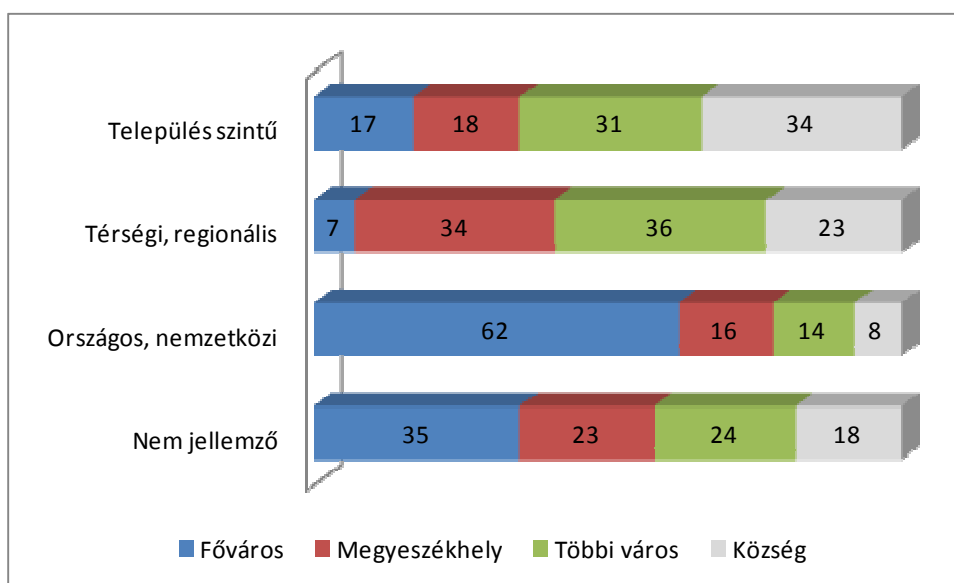

Forrás: KSH, Nonprofit szervezetek Magyarországon, 2006

Tevékenységcsoportok szerint jelentős különbségeket találunk a **szervezeti formák között**. Az alapítványok jelentős részben az oktatás, kultúra és szociális szolgáltatás terén működik, ezt a három tevékenységet űzi 62%-uk. Az önkormányzati alapítású közalapítványok a helyi források bővítése céljából alakultak, ezért nem meglepő, hogy a településfejlesztés (36%), az oktatás és a kultúra területe jellemzi őket. Az egyesületként működő szervezetek közel kétharmada, szabadidő, hobbi, kulturális és sport szervezetként tevékenykedik. A helyi városszépítő, fejlesztő és szociális szervezetek a szektor klasszikus önszerveződésai, míg a közbiztonság védelmét segítő polgárőrség, a rendszerváltás után

jött létre. 1994 óta számos önkormányzat, vállalkozás, iparkamara, vagy állami intézmény hozott létre közhasznú társaságot. Szerteágazó tevékenységi körrel rendelkeznek: közműfejlesztés, gazdaságfejlesztés, szociális, kulturális, egészségügyi. 2004-ben az összes közhasznú társaság közel fele gazdaság- és településfejlesztés terén működött. (KSH 2006)

9. ábra: Nonprofit szervezetek megoszlása hatókör és tevékenységcsoport szerint.

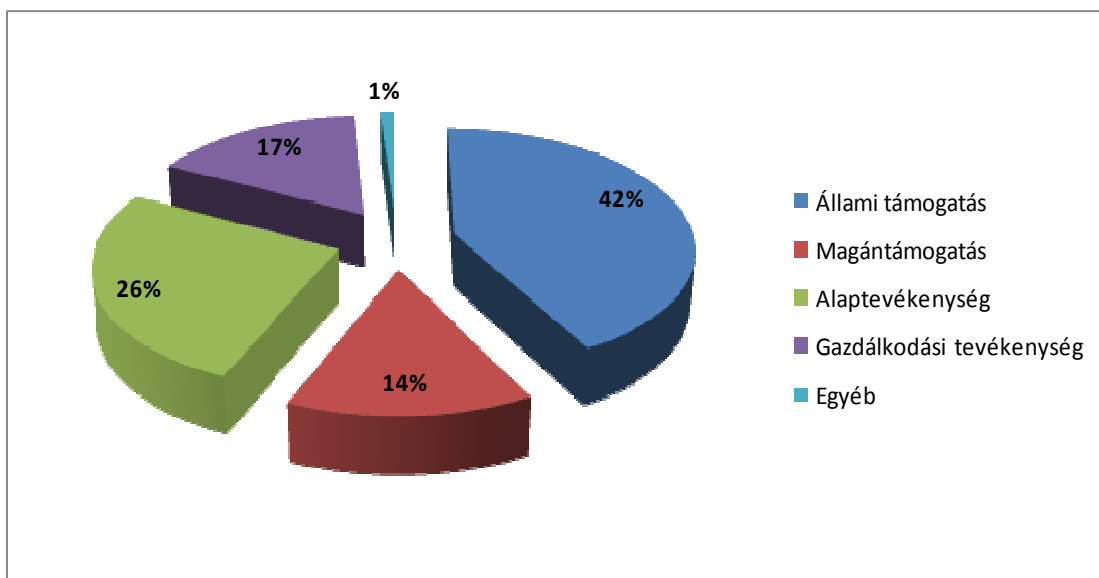
Forrás: KSH, Nonprofit szervezetek Magyarországon, 2006

A nonprofit szervezetek több mint fele egy településen, vagy településrészen működnek, amelyre jó példaként szolgálnak a településfejlesztéssel, az oktatással, a közbiztonság védelemmel foglalkozó falu és városvédő-szépítő egyesületek és polgárőrök. A több településre, kistérségre, megyére kiterjedő szervezetek általában adományosztással, illetve gazdaságfejlesztéssel foglalkoznak. Az országos és nemzetközi hatókörrel rendelkezők általában kultúra, kutatás, jogvédelem területén tevékenykednek. (KSH 2006)

4.4 Gazdálkodás

A **szektor gazdasági hozzájárulás** és foglalkoztatáson belül betöltött szerepe meghatározóvá vált a magyar társadalomban. A KSH 2000-es évi statisztikai adatai alapján a nonprofit szektor bevétele a vizsgált évben 495 milliárd forint volt, 2004-ben 817 milliárd forint, ez az adat 2006-ben 896 milliárd forintra nőtt. A szervezetek 80 %-ára jellemző a pénzforgalom. Az elmúlt öt évben erősödött a szektor szolgáltató szerepe és javultak a gazdasági mutatói. (KSH 2008)

10. ábra: A nonprofit szervezetek bevételi forrásai, 2006

Forrás: KSH, Nonprofit szervezetek Magyarországon, 2006

A magyar nonprofit szektor bevételi szerkezete egyre nagyobb hasonlóságot mutat más nyugat-európai országokkal. Ezekben az országokban a szektor **bevételeinek közel fele külső forrásból nyerik**, ennek is jelentős része központi támogatásokból ered, mivel magántámogatások aránya alacsony. A magyar nonprofit szervezetek bevételének 56,3%-át ún. külső forrásokból szerzik, állami és magántámogatásból. Az ún. belső források (alap- és gazdálkodási tevékenység) aránya folyamatosan csökken. A bevételek eloszlása a pozitív folyamatok ellenére **aránytalan**, a fővárosi szervezetek realizálódik az összes bevétel 62%-a.

A rendszerváltás óta a szektor bevételeit érintő változások között meghatározó volt az állami szerepvállalás alakulása, míg 1992-ben 30%, a kilencvenes években, átlagban 22-23%, addig napjainkra 40% a bevételi forrás alakulása. Az állami támogatás több mint felét az állam által működtetett közalapítványok, közhasznú társaságok kapták, annak ellenére, hogy a két szervezet típus a szféra 5%-át teszi ki. Ezzel párhuzamosan csökkent a magántámogatások aránya 16%-ról 13%-ra. A külső forrásoktól való függést erősíti az alaptevékenységből származó források mértékének csökkenése (2004-ben 36%, 2006-ben 26,3%) Ugyanakkor a gazdálkodói bevételek arány nőtt (2005-ben 16,4%). A szektor 128 milliárd forintnyi támogatást nyújtott, ez 2000-hez képest 33%-os növekedés. Az adományok több mint 70%-a a szervezeteknek közel 30%-a magánszemélyeknek jutott. (STATISZTIKAI TÜKÖR 2007)

A szektor összes **bevételének megoszlása** alapján még mindig a **főváros** vezet és emiatt a Közép-magyarországi régió **dominanciája** figyelhető meg. A bevételek több mint kétharmada ebben a régióban realizálódik. A budapesti koncentráció oka, hogy bizonyos tevékenységi területek, melyeket a nagy bevétellel rendelkező ernyőszervezetek látnak el és koordinálnak, mint a szakmai, a gazdasági érdekvédelem, a többcélú adományozás, a gazdaság- és településfejlesztés, a kormányzati központhoz, így a fővároshoz kötődnek.

12. táblázat: Nonprofit szervezetek bevétel és településtípus szerint megoszlása, 2000, 2006

Településtípus	Nonprofit szervezetek		
	Megoszlás %	Bevételek %	
		2000-ben	2006-ban
Főváros	23,8	62,8	59,8
Megyeszékhely	22,1	19,4	16,2
Többi város	28,9	11,4	17,2
Község	25,2	6,4	6,8
Összesen:	100,0	100,0	100,0

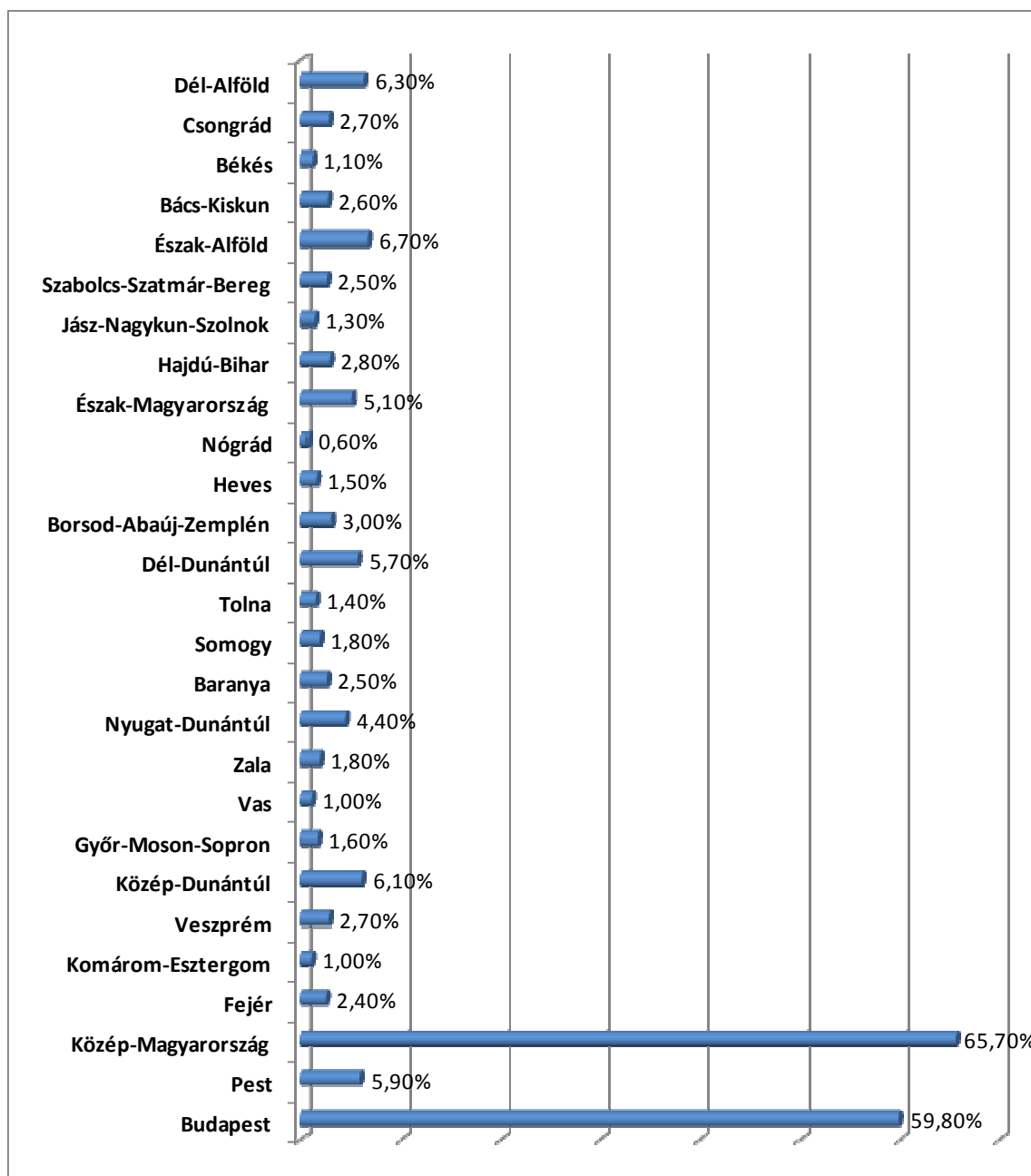
Forrás: KSH. Nonprofit szervezetek Magyarországon, 2002, 2006

A harmadik szektor szervezeteinek jelentős része alapítvány és egyesület, amelyek gazdaságilag gyengék. Ugyanakkor a szektor 6,4 %-át kitevő köztestületek, közalapítványok és közhasznú társaságok kapják a bevételek több mint felét. Ha megnézzük a különböző nagy bevétellel rendelkező szervezetek településtípus szerinti megoszlását, azt az eredményt kapjuk, hogy a közhasznú társaságok több mint fele, a köztestületek 1/3-a, a közalapítványok 18%-a a fővárosban és ugyanennyi a megyeszékhelyen található. A statisztikai adatok arra világítanak rá, hogy a civilek gazdasági bázisát jelentő szervezetek a fővárosban és a megyeszékhelyen segítik a szféra gyarapodását. A támogatások területén előnyökkel rendelkező és adókedvezmény igénybevételére jogosult közhasznú és kiemelten közhasznú szervezetek¹⁸ magas számban figyelhetők meg a fővárosunkban. A közhasznú szervezetek egyharmada és a kiemelten közhasznúak közel tíz százaléka Budapesten található. A kis települések viszont a szektor összbevételének töredékét kapják, és ezzel megpecsétlődik a sorsuk. A községek civil szervezetei egy ördögi körbe kerülnek, hiszen nem rendelkeznek megfelelő bevételekkel, kevesebb szolgáltatást, programot tudnak nyújtani alacsonyabb színvonalon, nincs megfelelő anyagi bázisuk képzett szakemberek alkalmazására, nincsenek jól felszerelt

¹⁸ Az 1997. évi CLVI. törvény teszi lehetővé, hogy bizonyos szervezetek megszerezhessék a közhasznú és kiemelten közhasznú minősítést.

közösségi házaik, megfelelő számítástechnikai háttérük és ezzel a kör bezárult a pályázási, fejlesztési esélyeik meghatározottak. A vidék az összes bevételi forráslehetőségben alul marad a fővároshoz képest. Azonban ezek az egyenlőtlenségek túlságosan nagyok ahhoz, hogy egyedüli oka a településeken működő eltérő tevékenységi szerkezet legyen. A bevételváltozás területi különbségeket vizsgálva némi javulást figyelhetünk meg, az egyenlőtlenségek valamelyest mérséklődtek. A budapesti szervezetek bevétel-növekedése lelassult, a leggyengébb jövedelmi pozícióval rendelkező községek bevétel növekedése átlag feletti volt, de leginkább a városok helyzete javult több százalékponttal.

11. ábra: A nonprofit szektor összes bevétele megyék, régiók szerint, 2006

Forrás: KSH, Nonprofit szervezetek Magyarországon, 2006

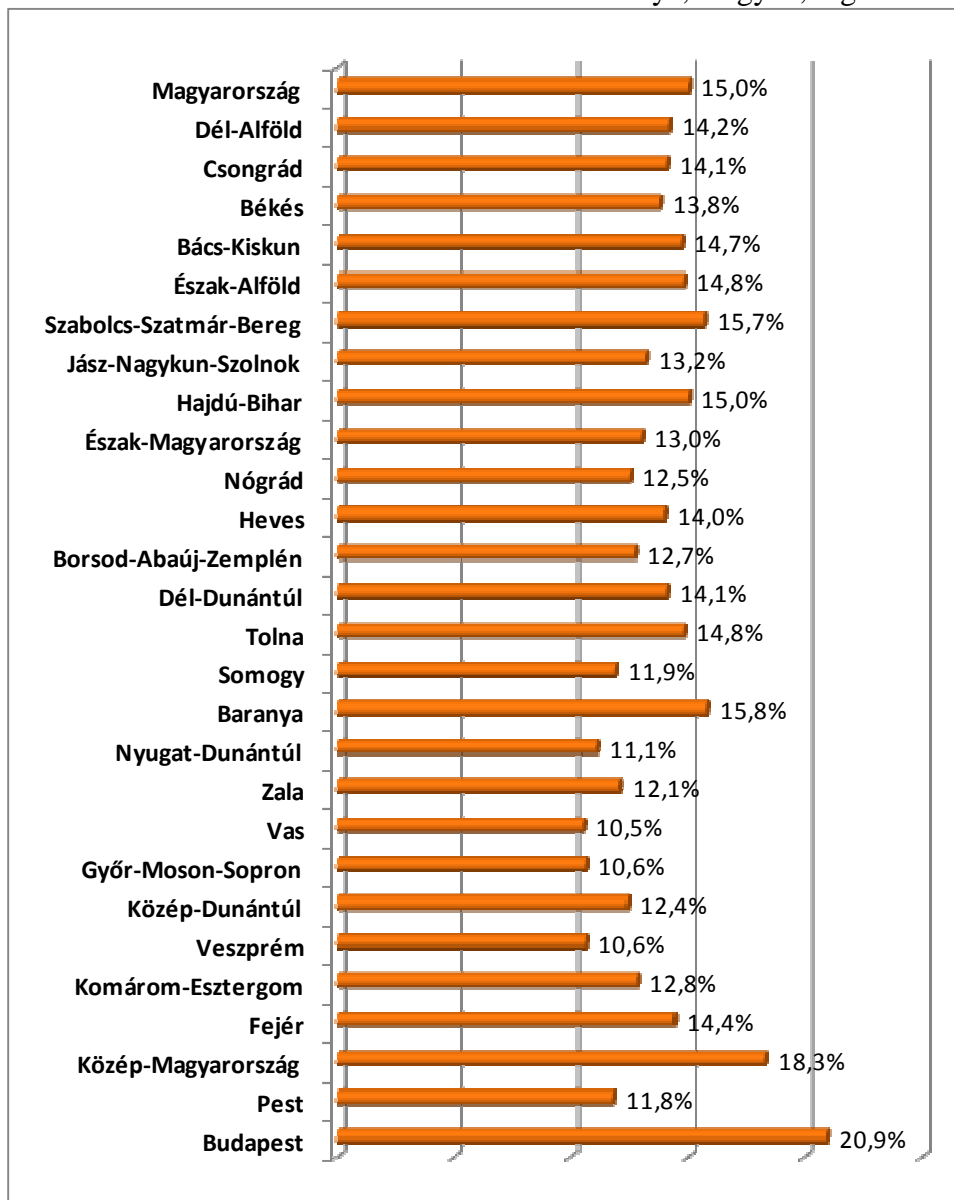
4.5 Humánerőforrás

A szektorban dolgozók száma az elmúlt két évben közel **20%-al emelkedett**. 2005-ben a főállású munkavállalók száma 74 000 fő volt és ehhez 21 000 részmunkaidőben foglalkoztatott társult.¹⁹ Munkavállalók leginkább a közhasznú társaságoknak, érdekképviseléseknek, nonprofit intézményeknek, közalapítványoknak vannak. Az egyesületek közel egyhateddel rendelkezik valamilyen fizetett munkavállalóval, mely átlagosnak mondható. Ennél kevesebb a munkaerő az alapítványoknál, ennek legfőbb oka, hogy valamely intézmény által alapították őket, adminisztratív, könyvelési munkát végeznek. Elsősorban a szervezeti szempontból intézményesebb nonprofit szervezetek, a tökeerős gazdaságfejlesztési szervezetek, valamint a koordinációs munkát ellátó nonprofit szövetségek, érdekképviselések alkalmaztak nagyobb arányban foglalkoztatottat.

A **főállású és a részmunkaidős** munkavállalók mutatói jelzésértékűek, arra vonatkozóan, hogy mely szervezetek rendelkeznek erős, jól szervezett stabil háttérrel. Tevékenység alapján ezek a szabadidő, a hobbi, a kutatás, a szociális ellátás, a környezetvédelem, a településfejlesztés, a gazdaságfejlesztés, a jogvédelem, az érdekképviselés és a többcélú adományozás. (KSH 2006) A fizetett alkalmazottak kétharmadának a fővárosban és a megyeszékhelyen tevékenykedő szervezetek adtak munkaalkalmat, községi szervezeteknél alig egytizedük dolgozott. A fővárost is magába foglaló Közép-magyarországi régiót a két alföldi és a Dél-dunántúli régió követi fizetett munkaerőt alkalmazó szervezetek arányában (KSH 2006).

¹⁹ Forrás: Statisztikai Tükör I. évf. 15 szám 2007. május 30. KSH Budapest

12. ábra: Fizetett munkaerőt alkalmazó szervezetek aránya, megyék, régiók szerint, 2006

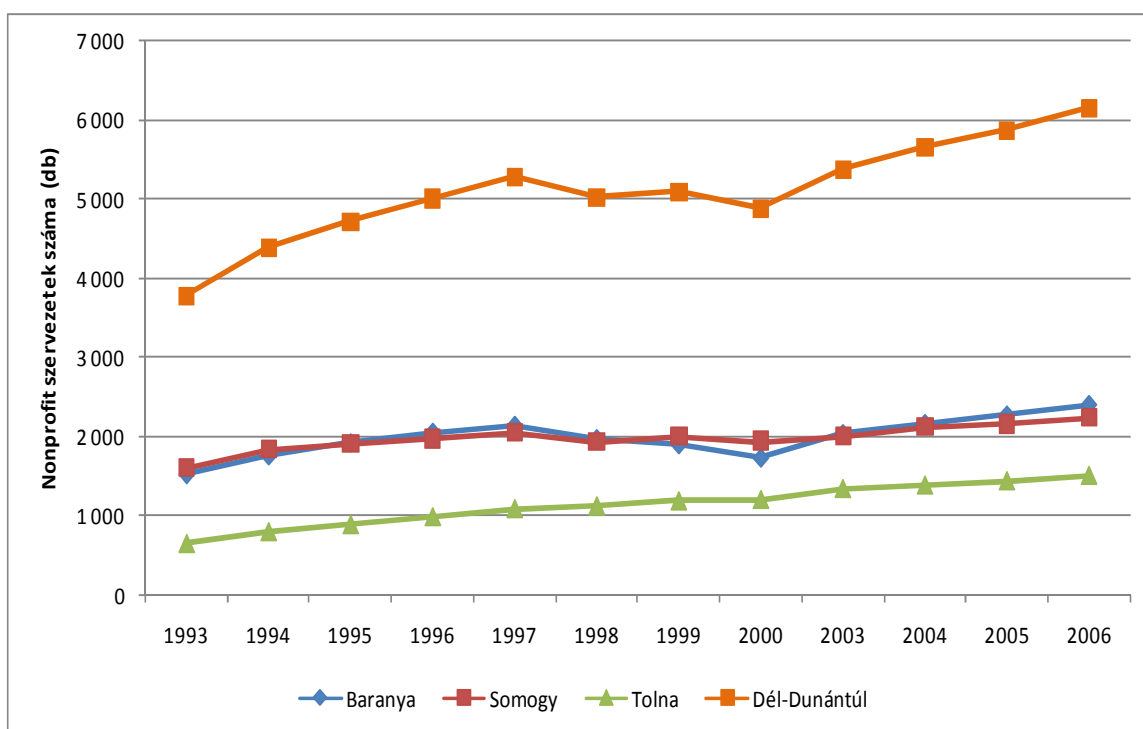
Forrás: KSH, Nonprofit szervezetek Magyarországon, 2006

A nonprofit szektor humán erőforrás szempontjából egy **nagy előnnyel rendelkezik** és ezek **az önkéntesei**. Magyarországon az önkéntességnek hosszú évszázadokra visszanyúló hagyománya van, amely a szociális ellátáshoz, a segélyezési alapok létrehozásához kapcsolódott. 2005-ben az önkéntes segítők száma 370 000 fő volt, tevékenységük 36 000 főállású foglalkoztatott munkaidejének felel meg. Ez a típusú munkavállalás az egyesületekre és az alapítványokra jellemző, melyek szabadidő, hobbi, kultúra, oktatás területén tevékenykednek. (KSH 2006)

5. A DÉL-DUNÁNTÚLI RÉGIÓ NONPROFIT SZÉKTORÁNAK TERÜLETI, TELEPÜLÉSI ELEMZÉSE

A Dél-dunántúli régió területén a KSH adatközlése alapján 2006-ban 6154 nonprofit szervezet tevékenykedett, amely az ország szervezeteinek több mint egytizedét teszi ki. A régióban a nonprofit szervezetek közel 40%-a Baranyában (2402 db.), 36%-a Somogy (2239 db.) és 24,5%-a Tolna megyében (1513 db.) található. Rechnitzer János a Dél Dunántúlt **aktivizáló térségnek** nevezi, ahol a nonprofit szervezetek növekedési üteme a kilencvenes évek elejétől az évtized közepéig az országos átlagnál jobban emelkedett. Ezekben a térségekben a gazdasági bázis gyenge, alacsony gazdasági potenciál, de erősek a közösségi hagyományok. (RECHNITZER J. 1998).

13. ábra: A nonprofit szervezetek számának alakulása Dél-dunántúli régió területén, 1993-2006

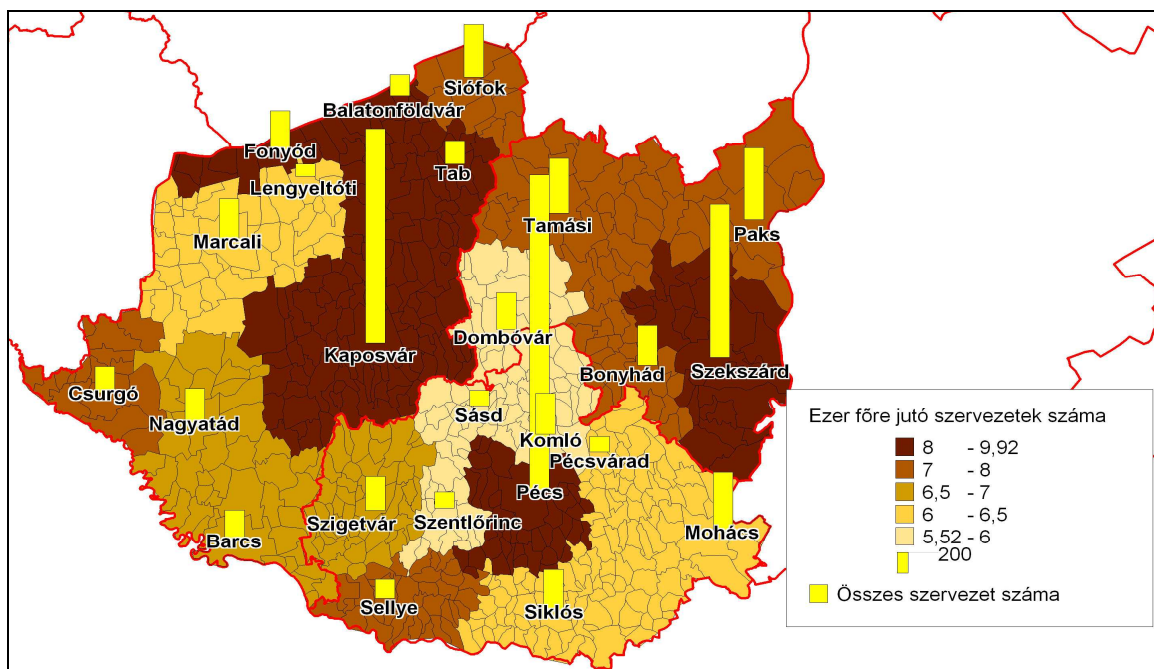
Forrás: KSH Nonprofit szervezetek Magyarországon. 2005, Módszer és gyakorlat. A nonprofit statisztika 10 éve

Az öntevékeny szektor gyarapodása **hasonló képet mutat az országos adatokéhoz**, de nem teljes mértékben. Elmondható a régióra is, hogy a kezdeti mennyiségi

növekedésen túl, ma már inkább a minőségi fejlődés a mérvadó. A szervezetek száma a régióban 1993 óta folyamatosan és jelentős mértékben nőtt egészen 1997-ig. Ekkorra a szektor másfélszeresére gyarapodott (1993-as évet tekintjük bázis évnak). 1997 után a kezdeti csökkenés majd stagnálás 2000-ig tart, melyet egy kiegyensúlyozott, biztos gyarapodás, fejlődés követ. Az ezredfordulót követően 2003-ra több mint 500, majd évente 200, 300 szervezettel gyarapodott a régió harmadik szektora. Az adatok megerősítik azt a tényt, hogy a szektor jelentős mértékű számbeli növekedése a kisebb ingadozásoktól eltekintve lezárult.

A **megyék** közül 1993 és 1999 között Baranyában és Somogyban 25%-al nőtt a szervezetek száma. Tolna megyében több mint 80%-os volt ez az adat. A kiugró növekedés javarészt abból ered, hogy 1993-ban Tolna megyében a működő szervezetek száma csak 17%-a volt a régió szerveződéseinek, tehát a növekedés hatása ide később érkezett meg.²⁰ A régió nonprofit szervezeteinek megoszlását nézve jelentős változás nem történt, a Dél-Dunántúl szervezetei a rendszerváltás óta néhány tized százalékos eltéréssel 10%-át teszik ki a hazai nonprofit szervezeteknek. Megyei bontásban a baranyai szervezetek megoszlása a szektoron belül csökken, Somogyé stagnál, viszont Tolnáé nő. (KSH 2006)

14. ábra: Kistérségi szervezetszám és sűrűség a Dél-dunántúli régióban, 2006

Készítette: Pirisi Gábor, Forrás: KSH, 2006

²⁰ Nonprofit szervezetek Magyarországon, 1999, nonprofit szervezetek a Dél-dunántúlon 1999-ben, KSH kiadvány

A régió **kistérségeiben** tevékenykedő nonprofit szervezetek száma a régióközpontot is magába foglaló Pécsi kistérség területén a legmagasabb, de kitűnnek a megyeközpontok Szekszárd és Kaposvár is, ahol a szervezetek sűrűsége meghaladja az országos átlagot.

A nonprofit szervezetekkel való ellátottságot befolyásolja a **Balatontól való távolság**, ahol a „magyar tenger” gazdaságélénkítő hatásának eredményeként Somogy megyében, illetve a Balaton parti kistérségekben a nonprofit szervezetek száma magasabb. Ettől távolodva a gazdaság fejlettsége kevésbé meghatározó, a **településhálózatban elfoglalt hely** válik mérvadóvá. A megyeszékhelyek és azok a települések, melyek történelmi, társadalmi, kulturális hagyományaival kitűnnek a régióban, jelentős helyi társadalommal és aktív közösségekkel rendelkeznek. A több funkcióval rendelkező kis- és középvárosok, illetve a megyeszékhelyek agglomerációjához tartozó 1500 és 2000 lakosú községek esetében a civil szervezetek társadalmi beágyazottsága erős, ezt mutatja az alacsony fluktuáció, a társadalmi kötelek szilárdsága, melyek a szerepvállalást segítik a terület- és településfejlesztés terén. A nonprofit szervezetekkel való ellátottság tekintetében, a régióban egy belső periféria mutatkozik meg, amely a környezetüket ellátni képes érdemi térségi központok hiányával, a települések előnytelen gazdasági szerkezetével, az erőforrások szűkösségével magyarázható.

13. táblázat: Nonprofit szervezetek száma a Dél-dunántúli régióban, kistérségek szerint, 1999, 2004

Területi egység	Nonprofit szervezet	
	1999	2004
Komlói kistérség	118	222
Mohácsi kistérség	228	321
Pécsi kistérség	1153	1694
Pécsváradi kistérség	37	82
Sásdi kistérség	52	85
Sellyei kistérség	72	106
Siklói kistérség	122	227
Szentlőrinci kistérség	-	88
Szigetvári kistérség	117	182
Baranya megye	1899	3007
Bonyhádi kistérség	133	215
Dombóvári kistérség	125	201

Területi egység	Nonprofit szervezet	
	1999	2004
Paksi kistérség	245	382
Szekszárdi kistérség	519	819
Tamási kistérség	175	293
Tolna megye	1191	1910
Balatonföldvári kistérség	-	114
Barcsi kistérség	113	163
Csurgói kistérség	102	141
Fonyódi kistérség	201	216
Kaposvári kistérség	860	1148
Lengyeltóti kistérség	64	69
Marcali kistérség	163	224
Nagyatádi kistérség	131	188
Siófoki kistérség	292	283
Tabi kistérség	84	127
Somogy megye	2010	2673
Dél-Dunántúl	5100	7590

Forrás: KSH, Nonprofit szervezetek Magyarországon, 1999, Gazdasági szervezetek számának alakulása a Dél-Dunántúlon, 2004

Az 13. táblázat tanulmányozása során a régióra is kijelenthetjük, hogy **a gazdasági fejlettség és a szervezetszám alakulása között szoros kapcsolat** mutatkozik meg, erre mutat rá Rechnitzer (1998) és Kákai (2008) is. A településhálózatban elfoglalt hely és a földrajzi fekvés meghatározó szerepet tölt be a szervezetek elterjedésében. Elmondható az is, hogy a gazdasági innovációk térbeli terjedését jól követték a nonprofit szervezetek. Szoros kapcsolat figyelhető meg a térségek gazdasági potenciálja között és nonprofit szervezetek alakulása között.

A nonprofit szervezetek elterjedéséről pontos képet akkor kapunk, ha figyelembe vesszük a területen élő lakosság számát. **A szervezetek száma a lakosságszámhoz viszonyítva**, kiemeli a régiót a többi területi egység közül. A Dél-dunántúli régióban 1000 lakosra 6,4 szervezet jut, amely meghaladja az országos (5,8) átlagot. Megyei lebontásban mindig kiemelkedett és kiemelkedik Somogy, hiszen messze felülmúlja, mind az országos és regionális mutatókat, feltűnő az önszerveződések relatív előfordulása, amely nem teljes mértékben, de a Balaton társadalmi-gazdasági fejlődésben játszott szerepével magyarázható. 1996 és 2006 között mindhárom megyében (a régióban 0,9%-al) nőtt az ezer lakosra jutó szervezetek száma legnagyobb mértékben Tolna megyében.

14. táblázat: A nonprofit szervezetek sűrűségi mutatói, 2006

Megye, régió	A nonprofit szervezetek		Lakónépesség		Ezer lakosra jutó szervezetek száma
	száma	százalékos megoszlása	száma, ezer fő	százalékos megoszlása	
Baranya	2402	38,6	398	41,0	6,0
Somogy	2239	37,0	328	34,0	6,8
Tolna	1513	24,4	228	25,0	6,3
Dél-Dunántúl	5878	100,0	968	100,0	6,4

Forrás: KSH, Nonprofit szervezetek Magyarországon, 2006

15. táblázat: A nonprofit szervezetek százalékos megoszlása a Dél-dunántúli régióban szervezeti jelleg szerint, 2006

Megye, régió	Klasszikus civil szervezetek	Érdekképviseltek	Egyéb nonprofit szervezetek	Összesen
Baranya	87,1	5,8	7,1	100,0
Somogy	85,7	8,1	6,2	100,0
Tolna	86,6	7,3	6,1	100,0
Dél-Dunántúl	86,5	7,0	6,5	100,0
Magyarország	87,0	7,4	5,6	100,0

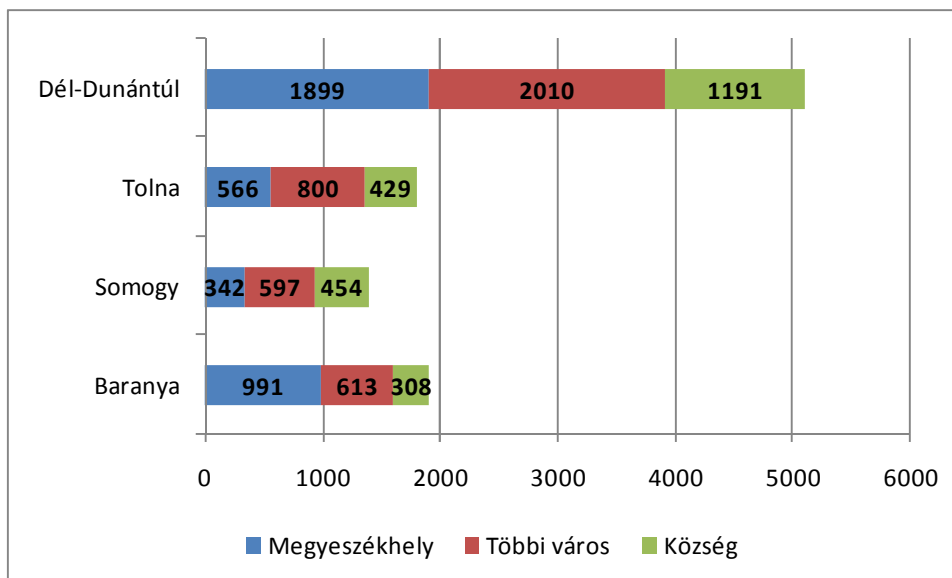
Forrás: KSH, Nonprofit szervezetek Magyarországon, 2006

A Dél-Dunántúlon az országoshoz hasonló arányokat állapíthatunk meg a szervezeti jelleget figyelembe véve. Elmondható, hogy magas az alulról szerveződő civil kezdeményezések aránya, amely a civil társadalom erős társadalmi tőkéjére, közösség-szervező képességére enged következtetni. Az érdekképviseltek aránya folyamatosan csökkent, kiváltképp Baranyában. Az egyéb nonprofit szervezetek aránya a régióban 1%-al meghaladja az országos átlagot, amely leginkább az aprófalvas településhálózattal magyarázható, hiszen a sok kis településesen előszeretettel hoznak létre az önkormányzatok forrásszerzési és megtakarítási céllal közalapítványokat. Baranyában a civil jelleg a legmeghatározóbb, az érdekképviseltek száma alacsony, viszont az egyéb nonprofit szervezetek aránya magas, az előbb említett okok miatt.

A Dél-Dunántúlra is mint Magyarország egész területére elmondható, hogy a települések egynegyedében nem működik, és körülbelül egynegyedükben csak egy szervezet tevékenykedik. Ez az egy szervezet általában az önkormányzat által alapított közalapítvány, vagy alulról szerveződő közösségi szerveződés, leginkább egyesület. Gyakori jelenség az aprófalvas településhálózattal bíró területeken, hogy nincs bejelentett nonprofit szervezet, amely nem azt jelenti, hogy nincs közösségi élet a településen csupán

az emberek informális szervezetek keretében tevékenykednek, sokszor nem érzik fontosságát a szervezet bejelentésének.

15. ábra: A nonprofit szervezetek száma településtípusonként, 1999, (db.)

Forrás: KSH, Nonprofit szervezetek Magyarországon, 1999, Nonprofit szervezetek a Dél-Dunántúlon, 1999.

A **településtípusonkénti felmérés** jelentős különbségeket mutat a régióon belül. Baranyában a legerőteljesebb a koncentráció, a szervezetek több mint fele tevékenykedik a megyeszékhelyen, a többi városban 18%-uk, a falvakban 30%-uk. Somogyban sokkal magasabb a falvakban működő nonprofit szervezetek száma és aránya (40%), Tolna megyében a megyeszékhely nem játszik meghatározó szerepet, hiszen itt a kis- és középvárosok, valamint a falvak szervezeteinek száma és aránya magas. A nonprofit szervezetek tevékenységi csoportjait nézve a régiós és a megyei megoszlás hasonlóan alakult, alakul, mint az országos arányok. A szektor szervezeteinek 53%-a, négy meghatározó tevékenységi területhez kötődik: szabadidő és hobbi, sport, kultúra, oktatás. Ugyanez mondható el a vizsgált területi egységekre is.

16. táblázat: Nonprofit szervezetek tevékenységcsoport szerinti százalékos összetétele a Dél-dunántúli régióban, 1993-2006 és Magyarországon, 2006

Tevékenység csoport	1993	1999	2006	Magyarország 2006
Kultúra	9,3	10,1	11,2	11,0
Vallás	1,3	1,7	1,4	2,5
Sport	23,1	15,3	13,2	12,4
Szabadidő, hobbi	14,6	17,9	19,4	16,5
Oktatás	8,0	12,2	12,3	14,1
Kutatás	0,9	0,9	1,1	2,1
Egészségügy	3,2	4,0	3,8	4,7
Szociális ellátás	4,5	8,0	7,4	8,8
Polgárvédelem, tűzoltás	4,7	2,2	1,6	1,5
Környezetvédelem	1,9	2,1	2,1	2,4
Településfejlesztés	3,6	6,2	8,2	6,0
Gazdaságfejlesztés	1,7	1,6	2,5	2,2
Jogvédelem	2,0	1,8	2,0	1,4
Közbiztonság védelme	2,6	2,7	3,7	3,3
Többcélú adományosztás, nonprofit szövetségek	1,2	1,4	1,1	1,3
Nemzetközi kapcsolatok	1,5	1,4	1,1	1,5
Szakmai, gazdasági érdekképviselő	14,8	10,1	7,1	7,4
Politika	0,6	0,4	0,6	0,9
Egyéb	0,3	n.a.	n.a.	n.a.
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: KSH, Nonprofit szervezetek Magyarországon, 1993, 1999, 2006

A várt regionális jellegzetességek nem mutatkoztak meg. A tevékenységek közül nem emelkedik ki jelentősen a kultúra, az egészségügy, a szociális ellátás és a kutatás. Ennek oka többféleképpen magyarázható. Az állami szektor ezeket a feladatokat teljes mértékben betölti, az emberekben nem mutatkozik meg hiányérzet a szolgáltatások terén, vagy ezek azok a területek, ahol nagyon nehéz a szervezetek működése, nagyon erős az állam szerepe, jelentős anyagi, és szellemi bázis szükségeltetik a fenntartásukhoz. Regionális szinten a kulturális sokszínűség kevésbé tükröződik vissza, a települések, kistérségek nonprofit tevékenységi szerkezetében viszont megmutatkoznak a helyi társadalmi sajátosságok. A régióban **magas a településfejlesztés terén és a közbiztonság védelméért dolgozó szervezetek száma.** A településfejlesztő szervezetek magas száma a településhálózathoz ered, a vizsgált területi egységben jellemző az aprófalvas település jelleg, ezekben a kis községekben, ha működik civil kezdeményezés, az a településfejlesztést tűzte zászlajára. A megyeszékhelyeken és a többi városban a szervezetek magas számából és a tagoltabb társadalmi szerkezetből adódóan a szerveződések tevékenysége színesebb, szerteágazóbb, mint a községekben.

17. táblázat: 10000 lakosra jutó településfejlesztési célú nonprofit szervezetek száma megyék és régiók szerint, 2006

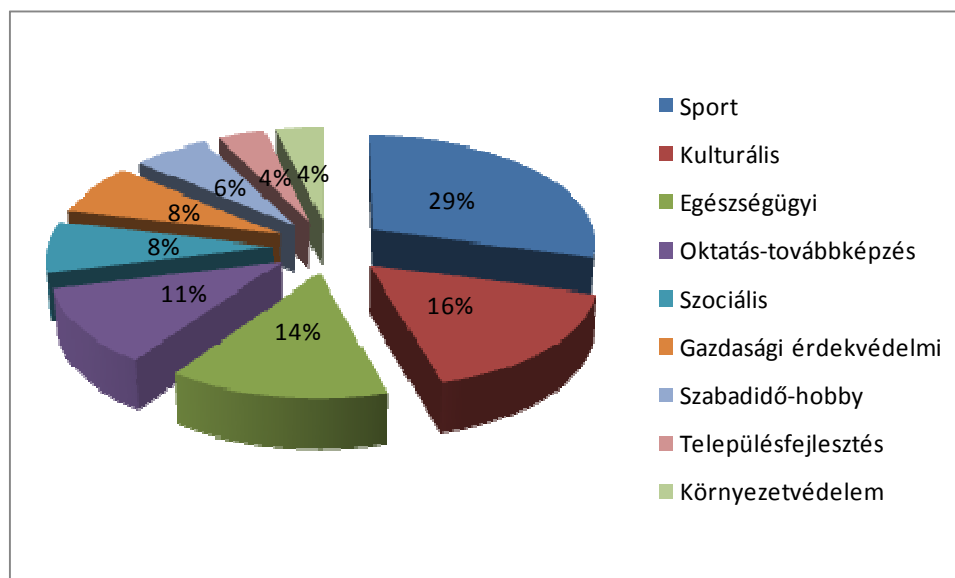
Megye és régió	Összes szervezet száma (db)	100 000 lakosra jutó szervezetek száma (db)
Közép-Magyarország	763	39,34
Közép-Dunántúl	497	44,89
Nyugat-Dunántúl	447	44,74
Dél-Dunántúl	512	52,89
<i>Baranya</i>	188	47,20
<i>Somogy</i>	218	66,40
<i>Tolna</i>	106	43,98
Észak-Magyarország	546	43,64
Észak-Alföld	488	32,00
Dél-Alföld	384	28,50
Összesen	3 637	36,13

Forrás: KSH, Nonprofit szervezetek Magyarországon, 2006

A településfejlesztési célú nonprofit szervezetek régiók szerinti megoszlását vizsgálva szembetűnő, a dél-dunántúli régió szervezetekkel való ellátottsága. 100000 lakosra 53 településfejlesztéssel foglalkozó szervezet jut. Számuk a régióban közel tíz év alatt másfélszeresére nőtt. A tanulmányozott szervezetek majdnem fele községekben működött, különösen magas a falvakban a helyi önkormányzatok által létrehozott közalapítványok száma, mivel a fejlesztési célok eléréséhez szükséges anyagi források kiegészítésül szolgálnak, kiegészítő pályázati forrást jelentenek. (KSH 2008) A vizsgált területi egységben a legnagyobb növekedés Somogy és Baranya megyében érhető tetten. Ez magyarázható a csökkenő népességszámmal, illetve az aprófalvas településhálózattal, valamint az önkormányzatok nehéz gazdasági helyzetével, mely pótlólagos források bevonására ösztönzi őket.

A Dél-Dunántúlon a tevékenységi struktúra nem tükrözi vissza a vár regionális jellegzetességeket, még megyei szinten sem, a **kistérségek és a települések** esetében azonban **jelentős mértékben leképezi a helyi társadalom sajátosságait**. Dombóváron kiemelkedően magas a sporttal foglalkozó önszerveződések aránya (29,1%), melynek az oka az, hogy a város önkormányzata a kultúra szerves részének tekinti a testnevelést, tömegsportot. Évente számos embert megmozgató eseménnyel – Sport Napja, Nemdohányzó Világnap alkalmából utcai futóverseny – tereli a lakosokat a helyi vezetőség az egészséges élet felé, melyben természetesen közreműködnek a civil szervezetek is. A rendezvények célja nem csak a mozgás örömeinek megszerettetése, hanem az egészséges életmód elsajátítása a lakosság szélesebb köreiből.

16. ábra: Dombóvár nonprofit szervezeteinek tevékenység szerinti megoszlása

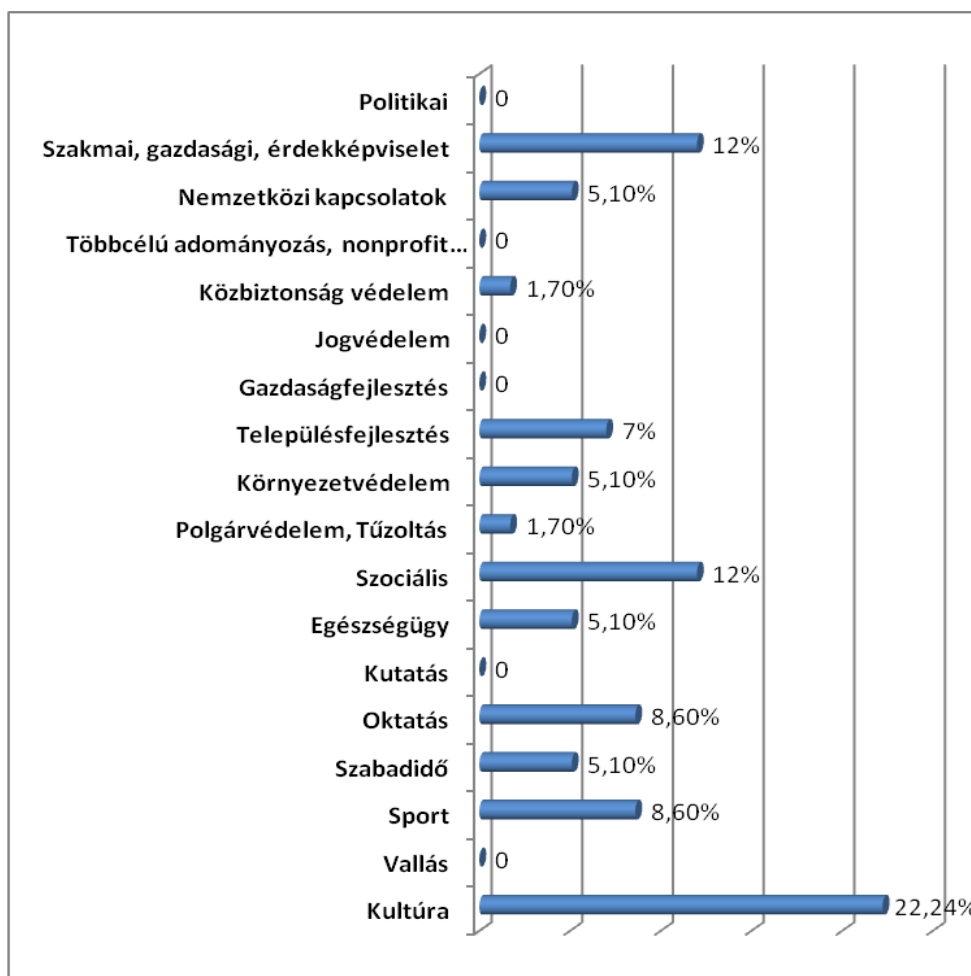

Forrás: KSH, T-STAR adatbázis alapján

Kiemelkedően magas a kulturális célú szervezetek aránya, amely meghaladja az országos adatokat. Ennek egyik oka az, hogy a településen a hagyományőrzést az emberek fontos feladatuknak tartják. A Dombóváron élő német kisebbség a mai napig megőrizte jelenlétét, és hagyományaik, ünnepeik ápolásával gazdagítja a város polgárainak életét. A civil élet területén is képviseltetik magukat. (Magyarországi Német Nemzetiségűek Egyesülete Dombóvár, Dombóvári Német Kultúregyesület, Dombóvár Kernén i.R. Baráti Kör). Oktatással-továbbképzéssel kapcsolatos tevékenység igen magasnak mondható (11,4%). E területen kimagasló szerepet vállalnak az alapítványok, majdnem 90%-os arányszámmal. Az egészségügy területén is jelentős a nonprofit szervezetek száma, amely majdnem kétszerese az országosnak. A környezetvédelem és településfejlesztés témakörökben tevékenykedő önszerveződések száma csekély, mindössze 3,8%. Ez azért különös, mert a város önkormányzata kiemelt figyelmet szentel e prioritásnak. Viszont ha megnézzük a szabadidő, hobbi tevékenységet folytató szervezeteket, találunk közülük néhányat, akik mellék-tevékenységként foglalkoznak természetvédelemmel, mint a Dombóvár Városi Horgász Egyesület és Dombóvári Nyerges – völgyi Horgász Egyesület.

Mohácson a legtöbb szervezet kulturális célú, amely nemzetiségi sokszínű összetételével, a kultúra és hagyományápolással magyarázható, jelentős számot mutatnak a településen a sport, az oktatás, a szakmai érdekképviseleti és a településfejlesztéssel foglalkozó civil szervezetek.

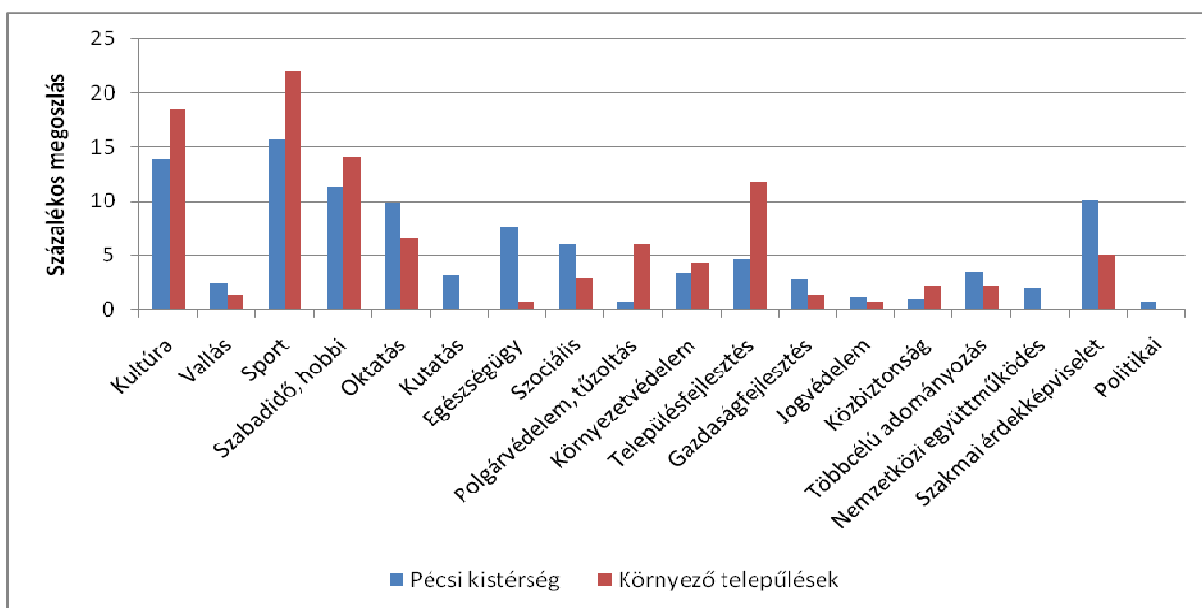
17. ábra: A mohácsi civil szervezetek megoszlása tevékenységcsoport szerint, 2002-ben

Forrás: Saját adatgyűjtés, a szerző saját besorolása alapján.

A **pécsi kistérség** öntevékeny szervezeteinek tevékenységi köre eltér az országos átlagtól. A szervezetek közel felére három tevékenység a jellemző, a sport, szabadidő (ezen belül hobbi) és a kultúra.

18. ábra: Tevékenységcsoport szerinti összehasonlítás, Pécsi kistérség, 2003

Forrás: A kistérségi és az országos adatok 2003-re vonatkoznak. KSH, T-STAR leválogatás, a tevékenységi körök meghatározása a szerző saját besorolása alapján.

A sporttal és a szabadidő hasznos eltöltésével foglalkozó szervezetek a szféra egynegyedét teszik ki. Jelentős számban található a kulturális tevékenységet folytató civil szervezetek, melyek a települések gazdag történelmi, hagyományával és sokszínű nemzetiségeivel magyarázhatók. Meghatározó a kutatás, az egészségügy, az oktatás területén működő szervezetek aránya, ennek oka a megyeszékhely regionális, sőt országos hatáskörű felsőoktatási intézményeinek, kutató központjainak és egészségügyi intézményeinek sokrétű tevékenysége.

A környező kistelepülésekre leginkább a helyi társadalom életét, fejlődését elősegítő, a hagyományok és a nemzetiségi összetartozást erősítő civil szervezetek a jellemzőek úgy, mint a sport, a kultúra, a szabadidő, a hobbi, és a településfejlesztés. A kistérség nonprofit szervezetekkel is rendelkező községeiben mindenhol megtalálhatók a faluvédő- és szépítő egyesületek, valamint az önkormányzatok által alapított közalapítványok, melyeket főképp a pénzügyi források bővítésére, pályázási esélyek növelésére hoznak létre. A településfejlesztéssel kapcsolatos szervezetek magas száma a térségben, arra enged következtetni, hogy a helyi lakosság jól érzékeli a terület- és településfejlesztés területén található lehetőségeket, hiányosságokat és alulról jövő kezdeményezések formájában igyekszik a települést jól élhető környezetté alakítani.

A térség egészét tekintve a szervezeti struktúra hasonló az országoshoz, jelentősebb eltéréseket nem találhatunk. Ám ha a területi egységen belül elválasztjuk egymástól a

centrum szerepet betöltő megyeszékhelyet és az annak periferiáját jelentő községeket, jelentős különbségeket találunk (TRÓCSÁNYI A. – TÓTH J. 2002). A községekben az egyesületek vannak abszolút többségben, a nonprofit szféra közel háromnegyedét teszik ki. Köztisztviselő, nonprofit intézmény nem működik, a szakmai és munkavállalói érdekképviseletek jelenléte alacsony.

A szervezetek működéséhez, a szektor megerősödéséhez, mind társadalmi, mind gazdasági szempontból kiszámítható és stabil anyagi háttérre van szükség. A régióban a szervezetek **bevételei mutatói** egyértelmű növekedésről és fejlődésről tanúskodnak. A szektor összbevétele öt-hatszorosára növekedett a rendszerváltozás óta. A Dél-Dunántúlon a szervezetek éves bevétele 46950,2 millió Ft. A hazai nonprofit szektor összbevételének 5,5%-a realizálódik itt. Az egy lakosra jutó bevétel 47732 Ft, mellyel leszámítva a Közép-magyarországi régiót a vizsgált területi egység a legmagasabb értékkel bír. (KSH 2007)

18. táblázat: A szervezetek bevétele a Dél-Dunántúlon, 2005

Megye, régió	Bevétel, millió Ft.	Bevétel százalékos megoszlása	Egy lakosra jutó bevétel, Ft.	Nonprofit szervezetek	
				Száma, db.	Százalékos megoszlása
Baranya	20691,3	44,0	51437	2273	38,6
Somogy	14337,8	30,6	42918	2161	37,0
Tolna	11921,1	25,4	48207	1444	24,4
Dél-Dunántúl	46950,2	100,0	47732	5878	100,0

Forrás: KSH, Nonprofit szervezetek Magyarországon, 2005

Baranya megye mind az egy lakosra jutó bevétel, mind a bevételek megoszlásában megelőzi a két másik megyét, ez Baranya társadalmi, gazdasági és regionális szerepkörével magyarázható. A régióban a szervezetek közel 90%-a rendelkezik bevétellel, kiadással, 6%-uk pénz nélkül működik, hasonlóan az országos adatokhoz. (KSH 2007)

19. táblázat: Pályázati úton nyert bevételek, 2005

Megye, régió	Pályázati bevételek		Pályázati bevételek az összes bevétel százalékában	Egy lakosra jutó pályázati bevétel
	Millió Ft.	Százalék		
Baranya	2064,4	3,4	10,0	5131
Somogy	1287,2	2,1	9,0	3853
Tolna	873,1	1,4	7,3	3530
Dél-Dunántúl	4224,7	6,9	9,0	4295
Magyarország	61237,1	100,0	7,2	6053

Forrás: KSH, Nonprofit szervezetek Magyarországon, 2005

A **pályázati úton** elnyert támogatások 2003 és 2005 között 15%-al növekedtek, azonban a bevételfajta aránya az összbevételen belül még mindig alacsony. A pályázati bevételek több mint háromnegyede állami forrásból származik, ezen belül is a központi alapból (38%). A vállalati szektortól elnyerhető összegek továbbra is kifejezetten alacsonyak. A következő években növekedés várható az európai uniós pályázati források aránya terén. (KSH 2007) A Dél-Dunántúlon a pályázati bevételek az összbevételen belül magasabb arányban szerepelnek, mint országosan, a megyék közül Baranya emelendő ki. A régióra ugyanaz a területi koncentráció jellemző, mint az egész országra, hiszen a megyeszékhelyek dominálnak, valamint a nagyobb települések. A községek bevételi struktúrája és nagysága jelentősen eltér a kívánatostól.

Egy szektor társadalmi, gazdasági erejének egyik mutatója, hogy hányan, illetve milyen foglalkoztatási státuszban dolgoznak az adott területen. (BARTAL A. M. 2005) A Dél-Dunántúl nonprofit szervezeteinek 2005-ben 15%-a alkalmazott fizetett munkaerőt, főállású teljes munkaidős foglalkoztatottja 12%-uknak volt. Megyei felbontásban Baranya megye mutatói emelendők ki. Foglalkoztatottak terén, településtípus alapján a megyeszékhelyek, szervezeti formák alapján a nonprofit intézmények, közhasznú társaságok és köztestületek rendelkeznek fizetett munkaerővel. (KSH 2007)

20. táblázat: Foglalkoztatottal rendelkező nonprofit szervezetek, 2005

Megye, régió	Fizetett munkaerőt alkalmazó szervezetek		Főállású teljes munkaidős foglalkoztatottal rendelkező szervezetek	
	darab szám	aránya %	darab szám	aránya %
Baranya	366	16,1	296	13,0
Somogy	288	13,3	236	10,9
Tolna	226	15,7	184	12,7
Dél-Dunántúl	880	15,0	716	12,2
Magyarország	9027	15,9	7335	12,9

Forrás: KSH, Nonprofit szervezetek Magyarországon, 2005

6. NONPROFIT SZERVEZETEK A TERÜLET- ÉS TELEPÜLÉSFEJLESZTÉS KÜLÖNBÖZŐ SZINTJEIN

A 258/2004-es kormányrendelet értelmében az Európai Unió statisztikai besorolása alapján a NUTS 1-es országos területi szinten tevékenykedő Országos Fejlesztési Tanács munkájában aktív szerepet tölthet be az Országos Területfejlesztési Civil Egyeztető Fórum. A NUTS 2-es szinten a Regionális Fejlesztési Tanácsok keretén belül működhet a Regionális Civil Egyeztető Fórum. NUTS 3-as szinten a megyei szintű Civil Egyeztető Fórumok, NUTS 4-es szinten kistérségi Civil Egyeztető Fórumok.

Az **Országos Területfejlesztési Civil Egyeztető Fórum** (OTCEF) vezetője legfontosabb feladatukként jelöli meg, hogy véleményezik az Országos Területfejlesztési Tanács üléseire készített szakmai anyagokat, és állást foglalnak. Komoly feladatot vállaltak a NFT I-II elkészítésében, kiemelten kezelik a vidékfejlesztés kérdését, a decentralizációt, a tervezés területén a fenntarthatóság szempontjait. Küldetésüknek tekintik az információk áramoltatását és a tervezés folyamatának társadalmisítását.²¹ Az OTCEF 3 tagot delegál (környezetvédelmi, természetvédelmi, esélyegyenlőségi) az Országos Területfejlesztési Tanácsba.²²

6.1 Regionális szint

Az ország területén a régiók számának megfelelően **hét Civil Egyeztető Fórum** (CEF) működik. A CEF tagok száma nagy szórást mutat, számuk hat és 50 között mozog. A CEF tagjai minden régióban maguk közül választják képviselőiket, akik a tanács üléseire meghívót kapnak, konzultációs joggal rendelkeznek. Külön kérésre a bizottságok munkájába is bekapcsolódhatnak a civilek. Az Észak-magyarországi régióban szakértői háttér működik, amiben a civil szféra is képviselteti magát, funkcionál a Kistérségi Kapcsolat Projekt, a kistérségi szakértői hálózat, aminek szintén lehetnek civil tagjai. Közép-Magyarországon a társadalmi szervezetekkel való együttműködést a negyedévente, 800 példányban megjelenő „Kamera” című hírújság segíti. Ugyancsak ebben a régióban maga a CEF is bizottságként működik, de ezen kívül számtalan civil szervezettel állnak közvetlen kapcsolatban. Az Alföldön az Agóra című konferenciával próbálták az együttműködést elősegíteni. 1999-ben egy 6 helyszínen, az Egyesült Államokban zajló, két

²¹ Körösi Katalin Rajnai Gáborral készített interjúja alapján.

²² <http://ddrcf.hu/?site=0&terseg=0&cat=szov&id=36>

napos képzési projekt keretében bővítettek a területfejlesztés területén hiányos ismereteiket. A Nyugat-Dunántúlon nemcsak a CEF képviselője hanem 160-170 szervezet kap meghívót a Regionális Fejlesztési Tanács üléseire. A CEF tagok magas száma annak is köszönhető, hogy maga az ügynökség is közreműködött a „tagok toborzásában”. (KÖRNYEZETI TANÁCSADÓK EGYESÜLETE 2006)

A **Dél-dunántúli régióban** a terület- és településfejlesztés érdekében történő civil-állami partnerség és együttműködés a terület- és településfejlesztés különböző szintjein vagy nem létezik, vagy látszólagos formában van jelen. A régióban a társadalmi szereplők közötti együttműködésre elviekben mind két oldal nyitott, azonban példa a tényleges együttműködésekre kevés található. Minden esetben **megalakultak** a törvény által biztosított fórumok, de számottevő munkát csak kevés végez. A nonprofit szervezetek gyengeségét és együttműködő képességének hiányát jelzi, hogy saját magukat nehezen vagy egyáltalán nem szervezik meg, nincs kapcsolat a különböző szintek között, egy-két szervezet viseli a vállán a szektor egészének feladatait. A másik oldalon a szervezetek annak ellenére, hogy sok esetben komoly tevékenységgel, szakmai múlttal rendelkeznek, **nem találnak együttműködő partnerre** az önkormányzatokban, kistérségekben, megyei, regionális szervezetekben. A két szféra egymás mellett működik és nem kiegészítve egymást. Ugyanakkor egyes településeken mindkét oldal elmondása alapján megkezdődött egyfajta közeledés egymás felé. A megyei önkormányzatok mindhárom megyében elkészítették a civil stratégiájukat, ahol kiemelik a civilek fontos szerepét, sőt közfeladatok ellátására is alkalmasnak tartják a szervezeteket. Kaposvár, Szekszárd és Dombóvár (civil referense is van) rendelkezik civil koncepcióval, Pakson kerekasztal működik. Ugyanakkor a néhány pozitív példával rendelkező település mellett számos működik úgy, hogy „nem kérnek” a civilek munkájából.

A kormányrendelet²³ elfogadásával megnyílt a lehetőség a régióban működő civil szervezetek részére - akik területfejlesztéssel foglalkoznak, nők és férfiak esélyegyenlőségéért küzdenek - hogy együttműködjenek a Dél-Dunántúli Regionális Fejlesztési Tanáccsal.

A Kormányrendelet **annak a lehetőségét teremti** meg, hogy a civil érdekképviselő hatékonyabban működjön, azaz a civil érdekek megfogalmazásának és kinyilvánításának, az érdekegyeztetésben való részvételnek, valamint az érdekvényesítés megvalósításának intézményi keretei legyenek. A fórumok munkájában a bejelentkezett és nyilvántartásba

²³ 258/2004-es kormányrendelet

vett szervezetek vesznek részt, és ezek a fórumok egy főt delegálhatnak az adott fejlesztési tanácsba. A Civil Fórum célja, hogy a civilek számára társadalmi részvételt biztosítson a területfejlesztést kérdések megvitatásánál és a döntések meghozatalánál. A Civil Fórumokban regisztrált szervezetek jogosultak javaslatokat és kezdeményezéseket tenni, amely az egyes programok, tervek és koncepciók tematikai összeállítására vonatkozik. A szervezetek döntéselőkészítésben és döntésben való részvétel joggal rendelkeznek, amelynek értelmében teljes jogú tagként vesznek részt a fejlesztési tanács döntéselőkészítésben. A véleményezhetik a területfejlesztési stratégiákat és programokat. Valamint biztosítják a civilek közötti információ áramoltatást is.

A **Dél-Dunántúli Regionális Civil Fórum (DDRCEf)** jelenleg 20 civil szervezetet tömörít, melynek egyötöde pécsi, egynegyede kaposvári székhelyű. A szervezetek 90%-a egyesületi formában működik, a fennmaradó 10%-ék alapítvány. Tevékenységük alapján a szervezetek 40-40%-a terület- és településfejlesztéssel és környezetvédelemmel foglalkozik, 20%-uk a szociális szektorban működik. Feladataik közé sorolják²⁴:

- kapcsolattartás a Dél-Dunántúli Regionális Fejlesztési Tanáccsal (DDRFT) és a Dél-Dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökséggel (DDRfÜ);
- lehetőség szerint részvétel az előkészítési és az ellenőrzési folyamatokban;
- egyenrangú, partnerségi viszonyok kialakítása a szereplőkkel;
- a DDRCEf aktivitásának fokozása;
- a működőképes civil fórumok kialakítása kistérségi szinteken is;
- szakmai háttér kialakítása, biztosítása a vélemények kialakításánál;
- civil partnerségi viszonyok kialakítása.

A DDRCEf havonta ülésezik és véleményezi a fejlesztési dokumentumokat, a régió két éves akciótervéneél is aktív résztvevők voltak.

A Dél-dunántúli régióban a civil fórum elnöke állandó meghívottja és aktív résztvevője a tanács üléseinek, rendszeresen felszólal, javaslatait beépítik. A CEF tagjain kívül a régióban más civil szervezeteket is megszólítottak. A következő tervezési időszak dokumentumainak véleményezésekor az ő javaslataikra, munkájukra is számítottak. A régió a TIPP program keretében partnerség-építő és kommunikációs képzéseket szervez, amelynek vannak civil résztvevői is, ezzel segítve a szféra érdekérvényesítő képességének fokozását. A civil szervezetek a konzultációs jogukkal élnek leginkább, de a tervezés és a projektgenerálás terén is aktívak.

²⁴ A DDRCEf munkáját a <http://ddrcf.hu/?site=0&terseg=0&cat=szov&id=8> oldal segítségével ismertetjük.

6.2 Megyei szint

Hazánkban a megyeszékhelyek és a megyei önkormányzatok jelentős része rendelkezik civil stratégiával, amely az együttműködést rögzíti a nonprofit szférával, kötelezettségeket és célokat fogalmaz meg az önkormányzat és a partner szervezet között. A nonprofit szervezetek bekapcsolódását a helyi társadalom ügyeinek intézésébe, az önkormányzati döntések előkészítésébe és véleményezésébe elősegítené, ha a jelenleg szétaprózódott helyi szervezetek összefognának, képesek lennének alulról megszervezni magukat és így egységes erőként partnerévé válni az önkormányzatnak. Ennek egyik módja, ha kerekasztalokba szerveződnek. Ezek a fajta egyeztető fórumok viszonylag új jelenségek hazánkban, két-három éve jelentek meg és számuk nagyon lassan gyarapszik. Az egy-egy szakágazatra lebontott kerekasztalok létrehozásának lényege a civil szervezetek összefogása. Ezek a fórumok lehetőséget jelentenek arra, hogy megismerjék egymást, közösen pályázhassanak, és könnyebbé válják az információ-áramlás és az érdekegyeztetés, egységes fellépés (CSEGÉNY P. – KÁKAI L. 2001).

Megyei szinten Baranyában már **a kormányrendeletet megelőzően** működnek kerekasztalok, a megyei közgyűlés elfogadta a civil stratégiát, melyben feladatául tűzte ki a civil szervezetek érdekképviselésének megteremtését, Civil Kerekasztalok létrehozásának ösztönzését. Kilenc alakult meg, köztük:

- az egészségügyi;
- szociális;
- kulturális;
- oktatási;
- nemzeti és etnikai kisebbségi;
- gyermek és ifjúságvédelmi, sport;
- környezetvédelmi és területfejlesztési;
- idegenforgalmi;
- közrend és közbiztonsági.

A megyei civil stratégia széles körű kapcsolatrendszer kialakítására törekszik, célja a civil társadalom erősítése, társadalmi szerepvállalás segítése. A megyei önkormányzat részéről arra törekednek, hogy a kötelező és önként vállalt feladatokban a civilek partnerré váljanak. A civil koncepció megfogalmaz horizontális és vertikális célokat, ahol a civilekre

is számítanak²⁵. A stratégia támogatja a Civil Fórum, Tanács és Kerekasztalok létrejöttét. A Baranya Megyei Önkormányzat Közgyűlésének, bizottságainak üléseire a civilek saját elhatározás alapján, saját szervezésében felállított érdekképviselői szervnek a képviselője meghívást kaphat. A civil kerekasztalok a bizottsági üléseket megelőzően véleményezhetik a civil szférát érintő kérdéseket. Az együttműködési megállapodás rögzíti a támogatás formáit, pénzügyi, szakmai és infrastrukturális területen. Az önkormányzat a civil együttműködést az alábbi témákban ösztönzi a terület- és településfejlesztés terén:

- az EU források fogadása, programokba való bekapcsolódás, projekt tervezetek kidolgozása;
- partneri együttműködés hálózatának kiépítése;
- elmaradott térségek felzárkóztatása;
- humánerőforrás-fejlesztés;
- modernizációs, innovációs, regionalizációs kezdeményezések támogatása;
- közös pályázás;
- együttes fellépés.

A **Baranya Megyei Civil Környezetvédelem és Területfejlesztés Kerekasztal** közel 40 szervezettel működik, mint minden kezdeményezés a civil szférán belül kezdetben több szervezetet vonzott, ma már az alakuló ülésen megjelent szervezetek töredéke tevékenykedik együtt ebben a formában. A megnevezett szerveződés tevékenysége közé sorolja a természetvédelmet, állatvédelmet, környezetvédelmet, műemlékvédelmet és a területfejlesztést. Feladataik, közé tartozik, hogy véleményezik a civil szférát érintő kérdéseket, javaslatokat tehetnek a Közgyűlés, illetve a bizottságok munkaterveire. Tagjai az egész megye területéről jelentkeztek. A szervezetek kétharmada pécsi bejegyzésű. A megye városai közül Pécsvárad és Sásd nem képviselteti magát civil kezdeményezéssel, a szervezetek 13%-a községi. (BARANYA MEGYEI ÖNKORMÁNYZAT CIVIL STRATÉGIÁJA)

A Területfejlesztési Tanács felhívására jelentkeztek civil szervezetek, de napjainkra egy **nyolcas kör alakult ki**, akikre az önkormányzat állítása szerint számítani lehet (Khetanipe a Romák Összefogásáért Egyesület, Baranya Megyei Természetbarát Szövetség, Baranya Természeti Értékeiért Alapítvány, Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Köre, Magyar Település és Területfejlesztők Szövetsége, Zöld Forrás Környezetvédő Egyesület, Pécsi Zöld Kör). Ezek közül is kiemelendő a Zöld Kör, mely a legaktívabb szereplő és saját maga is igyekszik a civil aktivitás növelésére a terület- és

²⁵ Forrás: Baranya megyei civil stratégia.

településfejlesztés kérdéseiben. Az egyesület az egyedüli akivel a megye pályázott. A Tanács velük egyeztet érdemi döntés meghozatala előtt, véleményezési és tanácskozái joguk van.

A Baranya Megyei Civil Környezetvédelmi és Területfejlesztési Kerekasztallal való együttműködést a megye a következő feladatokban látja:

- környezeti, természeti értékek megóvása, környezettudatos megyei arculat kialakítása;
- a megyei környezetvédelmi program végrehajtása, a hulladékgazdálkodás, a levegőminőség és a szennyvízkezelés javítása;
- Garé-Szalánta-Bosta körzetében tárolt veszélyes hulladékok, valamint az uránérc- és szénbányászat következtében hátrahagyott környezetkárosítások felszámolásának gyors, hatékony és eredményes megoldása;
- a Térségfejlesztési Alap fenntartása, a települések sikeres pályázati esélyeinek növelése.

A kerekasztal **működése már többször veszélybe került**, a regionális fejlesztési programokba és az NFT egyeztetéseibe sikerült bevonni őket, de szerepük fokozatosan csökken. 2007-ben és 2008-ban háromszor üléseztek. A Területfejlesztési Tanács és a szervezetek között együttműködési megállapodás nincs, a kapcsolat a megyei anyagok véleményezésére terjed ki.

A korábbi próbálkozások mellett párhuzamosan, a 258/2004-es kormányrendelet eredményeként a régió mindhárom megyéjében létrejött és alkalmi jelleggel működik a Civil Egyeztető Fórum. Rendszeresen megvitatják és véleményezik a megyét érintő területfejlesztési ügyeket. Azonban a területfejlesztés megyei szintje visszaszorulóban van, ezért itt a szervezetek szerepe is egyre korlátozottabb. Baranya megyében a kormányrendelet megjelenése után megalakult a Baranya Megyei Civil Egyeztető Fórum, 7 taggal.²⁶ A szervezetek egyesületi és alapítványi formában működnek, főképp a területfejlesztés, a környezetvédelem és a kultúra területén. A szervezetek 90%-a pécsi székhelyű. A megyei területfejlesztési tanács a legnagyobb problémának azt látják, hogy a civilek „belecsöppentek” egy bejáratott döntési mechanizmusba, igazából nincs rálátásuk a tanács munkájára. A Munkájuk és a tanács feladatai között nincsenek átfedések. A programozás időszaka már lezárult. A CEF képviselői nem mennek el az ülésekre, mostanra ellehetetlenedett a munkájuk. A tanács csupán annyit tehet, hogy minden eseményre meghívják a civileket. (KÖRNYEZETI TANÁCSADÓK EGYESÜLETE 2006)

²⁶ <http://ddref.hu/?site=1&terseg=0&cat=szov&id=10>, : Dél-Dunántúli Környezetvédelmi EU Hírlevél 5. évf. 2007. március-április, 4. oldal forrása szerint 18 szervezettel működik

A Baranya Megyei Területfejlesztési Tanács titkára véleménye szerint a programozás és a döntés-előkészítés terén lát még lehetőséget a civilek bevonására. Azonban összességében elmondható, hogy a megyei szint tevékenységének fokozatos kiüresedése, a bizonytalan jövő, ami leginkább gátolja az együttműködést. Így nem lehet érdemben tervezni, hiszen azt sem tudni, hogy a területfejlesztés ezen szintje, hogy és milyen feladatokkal marad meg.

A **MTA Politikai Tudományok Intézetének kutatása** alapján elmondható, hogy a szervezetek tisztában vannak az együttműködés lehetőségével, amit a törvény biztosít számukra, azonban **nagyon kevesen élnek vele.** (KOVÁCH I. 2005) A vizsgálat részletesen tárgyalja a Kistérségi Területfejlesztési Tanácsokhoz bejelentkezett szervezetek alakulását. A kistérségi tanácsok iránt a baranyai szervezetek érdeklődése nagyon alacsony szintet mutat (1-2%), országosan a regisztrált szervezetek aránya is hasonló, mindössze a kistérségek 17%-ban haladja meg az öt százalékot a bejegyzett szervezetek aránya. Ennek oka abban keresendő, hogy a szervezetek jelentős része szabadidő, sport és oktatási ügyekkel foglalkozik, amely magyarázatot adhat az alacsony regisztrációra. A területfejlesztéssel foglalkozó szervezetek távolmaradását magyarázhatja az a tény, hogy arányuk a kistalvas térségekben magasabb, a tapasztalatok azt mutatják, hogy hozzájuk az információ nehezen ér el, érdekeiket kevésbé képesek érvényesíteni. (KOVÁCH I. 2005)

21. táblázat: A Kistérségi területfejlesztési tanácsokba regisztrált szervezetek száma Baranya megyében, kistérségi felbontásban, 2005

Kistérség	Regisztráltak száma (db.)	A regisztrált civil szervezetek az összes százalékában
Komlói	1	1% alatt
Mohácsi	4	1-2%
Sásdi		Nincs adat
Sellyei	1	1-2%
Siklói	2	1-2%
Szigetvári	1	1% alatt
Pécsi	4	1%
Pécsváradi	1	1%
Szentlőrinci		Nincs adat

Forrás: Kovách I. 2005 alapján saját szerkesztés

A régióban mindhárom megye Területfejlesztési Tanácsának van saját honlapja. A honlapon rajta vannak a meghívók, határozatok, pályázatok, szervezeti dokumentumok. A tanács ülései nyilvánosak, kevés a zárt ülést. Az egyeztetési anyagokat a civilek is megkapják, de kevés javaslat, hozzászólás érkezett tőlük. A tervezés folyamatába csak

néhány civil szervezet kapcsolódik be. A területfejlesztési tanácsok műhelymunkákat, kistérségi egyeztetéseket, workshopokat szerveztek.

Somogy megyének is elkészült a civil koncepciója, amely rögzíti az önkormányzat, és a civil szervezetek közötti együttműködés lehetőségeit, céljai közül kiemelendő, hogy a civil szervezeteket bevonják a döntés-előkészítés és megvalósítás folyamatába, elősegítik, hogy a civil szervezetek hatékonyan vegyenek részt a közfeladatok ellátásában. Az együttműködés keretében a megye egy fórum létrehozását támogatja, amely alkalmas a civil kezdeményezések megjelenésére az önkormányzati munkában, vélemény-nyilvánító és érdekképviseleti munkára. E mellett léteznek a Civil Szakmai Tanácsok (7), amelyek az adott szakterületen javaslatokat dolgoznak ki, előterjesztéseket nyújtanak be, illetve a tanács elnöke és helyettese részt vesz a Megyei Civil Koordinációs Tanács munkájában. Az önkormányzatok részéről azonban kevés a nyitás a civilek felé, az önkormányzatoknak nincs nyilvántartása a civilekről, nem jellemző az együttműködés és a feladatátadás. A civil és az önkormányzati oldal egyelőre a párbeszéd kialakítására törekszik, jó példák erre Tab, Fonyód, Kaposvár, Nagyatád. A megyében civil kezdeményezésű összefogás a térség fejlődéséért az Összefogás a Drávaért, melynek célja a hazai civil szervezetek mellett a határ túloldalán tevékenykedő civilekkel való kapcsolat ápolása a térség fejlődése és környezetvédelme érdekében. A Balatoni Szervezetek Szövetsége, mely a Balaton, és környezetének hulladékgazdálkodási kérdéseivel foglalkozik és a környezettudatos felfogást terjeszti. A már létező fórum mellett a 258/2004-es kormányrendelet alapján a Somogy Megyei Civil Egyeztető Fórum 15 taggal alakult meg.²⁷ A baranyai és a tolnai egyeztető fórumhoz hasonlóan a környezetvédelem a területfejlesztés és a szociális szolgáltatások területén működnek, alapítványi és egyesületi formában, a szervezetek közel felének székhelye Kaposvár.

Tolnában a megye nem, de a megyeszékhely, Szekszárd és Dombóvár városa rendelkezik civil stratégiával. Szekszárdon működik helyi civil fórum, melynek körülbelül 25-30 tagja van, e mellett a Civil Ház körül gyűltek össze szervezetek. A már többször említett kormányrendelet eredményeként létrejött a Tolna Megyei Civil Egyeztető Fórum hat taggal.²⁸ A szervezetek fele szekszárdi székhelyű, e mellett egy faddi és egy dombóvári és egy országos szervezet jelentkezett be. A fórum tagjainak fele egyesület, másik fele alapítvány. A partnerség létrejöttének alapját képezi a civil szervezetek érdekképviseletének kialakulása. Ennek egyik lehetséges és működő formája a Civil

²⁷ <http://ddrcf.hu/?site=2&terseg=0&cat=szov&id=11>

²⁸ <http://ddrcf.hu/?site=3&terseg=0&cat=szov&id=16>

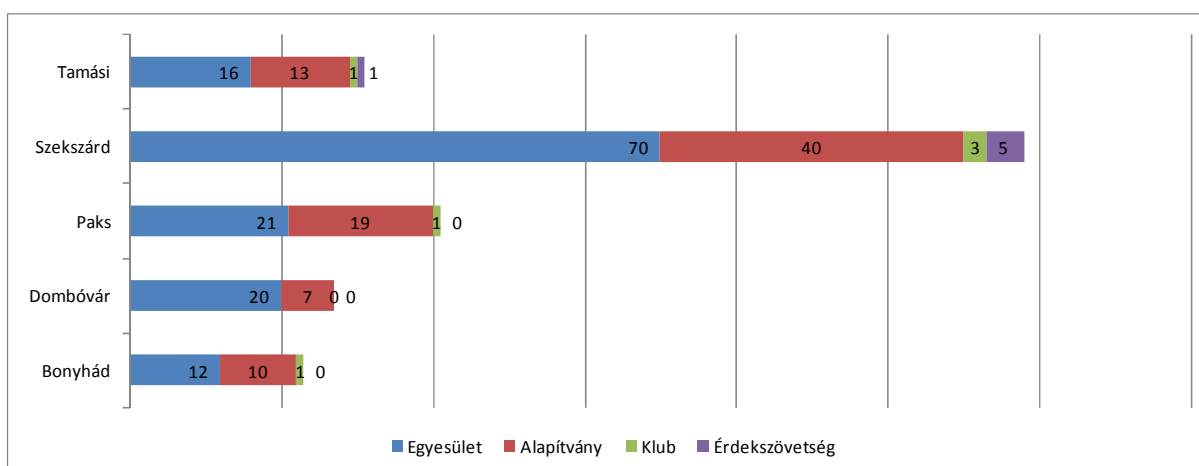
Kerekasztalok felállítása. Pakson és Szekszárdon már működik. A Paksi Kerekasztal a Művelődési Központban székel, észrevételeik alapján az önkormányzat lehetőségeihez képest, támogatja a társadalmi szervezetek munkáit. Szekszárdon Civil Konceptiót hoztak létre, melynek értelmében a közgyűlés együttműködési megállapodást kötött a Szekszárdi Civil Kerekasztallal. Az összefogás keretében az önkormányzat térítésmentes megjelenést biztosít a szervezeteiknek a Szekszárdi Vasárnap Önkormányzati lapban. Közösségi teret biztosít számukra. Elősegíti kapcsolatainak kialakulását a település partner- és testvérvárosi szervezeteivel. Meghívást kapnak a képviselőik a közgyűlés és a bizottságok nyilvános üléseire, ahol tanácskozási joggal vehetnek részt. Az önkormányzat pályázati alapot hoz létre annak érdekében, hogy megkönnyítse a civilek részvételét más pályázatokon, valamint a szektorra vonatkozó pályázatok kiírásánál és elosztásánál véleményezési jogot kapnak. Szervezeteik az önkormányzat át nem ruházható hatáskörébe nem tartozó feladatokat szükség szerint átvállalhatják, illetve azokhoz segítséget nyújthatnak.

A megyében működő Civil Szolgáltató Központ sokat tesz a szervezetek összefogásáért, fejlődéséért. A Tolna Megyei Civil Szolgáltató Központ a Városi Mentálhigiénés Műhely közösségi szolgáltatásának egyike. A Műhely 2003-ban nyerte el a megyei civil koordinációs feladatok ellátására meghirdetett pályázatot és a Miniszterelnöki Hivatal erre a célra elkülönített 3,5 millió forintos támogatását. A Tolna Megyei Civil Szolgáltató Központ megalakulása előtt a Gyermek és Ifjúsági Közalapítvány által működtetett Civil Ház töltötte be ezt a feladatot. A Városi Mentálhigiénés Műhely 1990-ben jött létre 1998 óta kiemelt közhasznú minősítést szerzett társadalmi szervezet. A központ fő célja a szektorfejlesztés, az állampolgári öntevékenységen és társadalmi önszerveződésen alapuló, nonprofit, önszervező és közhasznú közösségek szervezeteinek segítése, fejlesztése, újabbak létrejöttének segítése. A Szolgáltató Központ tevékenységével elsősorban az alulról jövő szerveződések – mint az alapítványok és egyesületek, be nem jegyzett közösségek – célozza meg, de szívesen fogad minden más a szférába tartozó nonprofit szervezetet.

A Központ fő tevékenységei:

- Az információ áramlásának biztosítása, amelynek érdekében honlapot működtet, melyen minden aktuális hír megtalálható.
- Havi hírlevelet adnak ki, amelyben a társadalmi szerveződések lehetőséget kapnak a bemutatkozásra, programjaik hirdetésére, valamint praktikus ismeretek megszerzésére.

19. ábra: Civil szervezetek Tolna megyében, szervezeti forma alapján, 2006

Forrás: Tolna Megyei Civil Szolgáltató Központ, adatnyilvántartás

– A hasznos információk áramoltatásának elengedhetetlen feltétele a megyében működő szervezetekkel való kapcsolatfelvétel. A Szolgáltató Központ ennek érdekében olyan adatbázis létrehozására törekszik, amely lefedi az egész megyét, amely egyedülálló a maga nemében, hiszen a megyében eddig nem készült el ilyen adatbázis. Az ábra az eddig beérkezett civil szervezetek adatait tartalmazza.

– Képzések szervezése és lebonyolítása, melynek keretében közösségi és személyre szóló programokat is indítanak, konferenciákat rendeznek.

– Érdekvédelem, jogi, pénzügyi, nonprofit menedzsment tanácsadás. Cél a piaci és az állami szektor mellett a civil szektor egyenrangúvá válása, egy civil szövetség létrehozása, a társadalmi, a civil kontroll biztosítása. Azonban a szféra érdekképviselőinek kérdése igen bonyolult. Véleménykialakítási rendszerre van szükség, hogy ne fordulhasson az elő, hogy egyes emberek véleményei tűnjenek úgy, mint a szféra érdekei.

– Pályázatfigyelés, az aktuális pályázati forrásos ismertetése, mind az internetes honlapon, mind a Hírlevélben.

– Internet hozzáférési, fénymásolási, email elérhetőség, fax lehetőség biztosítása az erre igényt tartó civil szervezetek számára.

A Szolgáltató Központ példás együttműködést épített ki Szekszárd város önkormányzatával és a megyei önkormányzattal. Az intézménnyel közös projekt kidolgozására készülnek, melynek vizsgálata a civil érdekképviselő kialakítására irányul, illetve annak kiderítése, hogy az érdekképviselő milyen módon működik más megyékben. Hasonlóan jó ez együttműködés a Szekszárdi Kistérségi Társulással. A központ minden kistérségben rendelkezik alközponttal, ezek székhelye Paks, Bonyhád, Dombóvár, Tamási.

6.3 Kistérségi szint

6.3.1 Civil Egyeztető Fórumok

A régió kistérségeit nézve a civil aktivitás igen változó képet mutat, bár mindenképpen javuló tendencia figyelhető meg, hiszen **2006 előtt** a régió kistérségeiben **még csak elvétele működött** egy-egy Civil fórum, ma közel tíz aktív szerepvállaló van²⁹.

Ennek legfőbb oka, hogy a civil szervezetek **nem rendelkeznek kistérségi tudattal**, a saját településeikre fókuszálnak, sok esetben hiányzik a tudás és erőforrás bázis, amely a sikeres fellépéshez és az érdekérvényesítéshez szükséges, valamint a kistérségi fejlesztési tanácsok sem minden esetben törekednek a civilek bevonására.³⁰

22. táblázat: A Dél-dunántúli régió kistérségei, megalakult és működő Civil Egyeztető Fórum szerint

Kistérségek	Megalakult CEF	Működő CEF
Somogy	X	x
Balatonföldvár	X	
Barcs	X	x
Csurgó	X	n.a.
Fonyód	X	
Kaposvár	X	
Lengyeltóti	X	n.a.
Marcali	X	n.a.
Nagyatád	X	
Siófok	X	
Tab	X	
Baranya	X	x
Komló		
Mohács	X	
Pécs	X	x

²⁹ <http://ddrcf.hu/?site=&terseg=0&cat=story&id=30>,

³⁰ Mező János nyilatkozata alapján, Pécsi Zöld Kör

Kistérségek	Megalakult CEF	Működő CEF
Pécsvárad		
Sásd	más formában	más formában
Sellye		
Siklós	X	x
Szentlőrinc	n.a.	n.a.
Szigetvár		
Tolna	X	x
Bonyhád	X	
Dombóvár	más formában	más formában
Paks	X	
Szekszárd	X	x
Tamási	X	

Forrás: Dél-Dunántúli Környezetvédelmi EU Hírlevél
2007. március-április, Pécsi Zöld Kör NCA kutatási eredményei

A 22. táblázat alapján elmondható, hogy a régió kistérségeinek 84%-a rendelkezik Civil Egyeztető Fórummal. A statisztikai adatokat Baranya megye kistérségei rontják, ahol négy olyan területet is találunk, ahol a fórum létrejötte sem valósult meg, ezek közül kettő (Sellye, Szigetvár) a leghátrányosabb helyzetű kistérségekhez tartozik. A kezdeti lelkesedés után a kistérségek közel felében nem tapasztalható további működés, mely a civil szervezetek alacsony térségi aktivitására és érdekérvényesítő képességre enged következtetni.³¹

A kistérségek között **példa értékűnek** tekinthető a **Pécsi Kistérség Civil Fóruma** és egyben egyedüli elemezhető terepnek tekinthető, ahol a megalakulás után tényleges és aktív civil munka folyik a kistérséggel együttműködve. A Pécsi Kistérségi Civil Egyeztető Fórum (PKCEF) 2004 őszén alakult meg. Fő tevékenységei közé sorolja: a pécsi kistérséget érintő területfejlesztési, valamint a nők és férfiak esélyegyenlőségével foglalkozó kérdésekben való együttműködést a Többcélú Kistérségi Társulással. A Fórum a Pécsi Kistérségben a fentebb említett tevékenységű civil szervezeteket foglalja magában,

³¹ Forrás: Dél-Dunántúli Környezetvédelmi EU Hírlevél 5. évf. 2007. március-április, 4. oldal Pécsi Zöld Kör NCA kutatási eredményei

titkársági feladatait, pedig a Pécsi Többcélú Kistérségi Társulás látja el. A PKCEF megalakulása után hosszabb inaktív időszak után 2007-ben kezdte újra tevékenységét új elnökkel Dr. Majoros Tiborral, akit a Misina Természet- és Állatvédő Egyesület jelölt. Azóta a Civil Fórum tagjai rendszeresen egyeztetik az előterjesztett dokumentumokról és egyéb időszerű kérdésekről a véleményüket. A PKCEF ma kilenc tagszervezettel működik. A civil fórum rendszeres tájékoztatást kap a Pécsi Többcélú Kistérségi Társulás munkájáról, betekintést nyert a következő időszak Cselekvési Tervének kialakítási folyamatába. A fórum rendszeres tagja a kistérségi és a Leader csoport üléseinek. Legfontosabb feladatuknak tekintik az információáramlás javítását, ezért minden hónapban kiadják a Pécsi Kistérségi Területfejlesztési Civil Hírmondót. Az elektronikus újságba részletesen foglalkoznak a helyi területfejlesztési ügyekkel, véleményt alkotnak és tesznek közzé, bemutatjuk a CEF intézményrendszerét, az országos híreket. Aktívan együttműködnek a kistérségi irodával, a Helyi Vidékfejlesztési Irodával, részt vesznek a helyi Leader-tervezés folyamatában. 2007 márciusától a Környezet- és Természetvédő Szervezetek XVII. Országos Találkozójának küldöttjeként az egyesület munkatársai részt vesznek az Országos Területfejlesztési Tanács és az Országos Területfejlesztési Civil Egyeztető Fórum (OTCEF) munkájában, 2004 év végétől facilitátori szerepkörben segítik a régiós CEF munkáját, ezzel elősegítve a horizontális kapcsolatok erősödését, az információáramlást, a hálózatosodást (így egyesületünk a döntéshozatal, területfejlesztés 3 térségi szintjében vesz részt: kistérségi, régiós és országos).

A Pécsi Zöld Kör létrehozott és folyamatosan frissít a területfejlesztésben aktív civil szervezetek számára egy honlapot a közös munka és a kapcsolattartás megkönnyítésére. Ezen megtalálható egy összesített adatbázis mindhárom szinten (kistérségek, megyék, Dél-Dunántúl) az érintett, aktív civil szervezetek listája, elérhetőséggel, valamint mindig fölkerülnek az aktuális pályázati kiírások, civil elemzések, Civil Egyeztető Fórumok meghívói, jegyzőkönyvei, a területfejlesztési tervek civil véleményezései. A honlap integrálja a három dél-dunántúli szintet: kistérségek, megyék, régió, ezzel segítve elő a horizontális egyeztetést és információáramlást. 2007 ősztől a kommunikáció megkönnyítése érdekében elindították levelezőlistájukat, melyre bármely a kistérségben működő és a területfejlesztésben aktív civil szervezet jelentkezhet. Ez a belső fórumunkként fog működni, melyen megvitatják az aktuális kérdéseket. Összességében elmondható, hogy mind a Pécsi Többcélú Kistérségi Társulás Irodája, mind a Területfejlesztési Bizottság, mind a Leader tervezést koordinálók tekintetében a teljes

nyitottságot és segítőkészséget tapasztaltak, így tennivaló a saját bevallásuk szerint civil portájukon akad: ennek az önszerveződő folyamatnak a kiterjesztése, fejlesztése.³²

Eseti jelleggel működő civil egyeztető fórum a barcsi, a nagyatádi, a fonyódi, a marcali, a dombóvári, a szekszárdi, a tamási, a mohácsi, a sásdi, a sellyei, a siklósi kistérségben található, de ez többnyire nem jelent mást, mint évenként egy-egy összejövetelet.

6.3.2 Nonprofit szervezetek megjelenése a kistérségi programokban, stratégiákban

Általánosan elmondható, hogy **a civilek szerepvállalására támaszkodás nem jellemző**, egyes kistérségi stratégiákban a célcsoportok között **ritkán, de szerepelnek** nonprofit szervezetek is. A kistérségi stratégiákban szerepel a partnerségre való törekvés, így globálisan minden téren megjelenhetnek a civil szervezetek, de **konkrét feladatokat ritkán kapnak**. A stratégiák készítése során több esetben próbálták az általuk ismert szervezeteken keresztül felvenni a kapcsolatot más civil szervezetekkel, de sok esetben közömbösek maradtak. A Mohácsi kistérségi iroda több alkalommal próbálkozott a civilek összetoborzására, de ez minden alkalommal kudarcba fulladt. Hasonló próbálkozás Komlón, Szekszárdon és Pécsen is történt hasonló eredménnyel. A kistérségi stratégiákban a hagyományörzés, a kultúra és a humánerőforrás fejlesztés az a terület, ahol megnevezik a civileket, mint együttműködő partnereket, de minden esetben általános formában, konkrét szerepet nem adva nekik. A kistérségi stratégiákat átnézve kiemeljük azokat a kistérségeket, ahol érdemi említés történik a nonprofit szervezetekről.

Baranya megyén belül a kistérségi stratégiákban egyedül a Pécsi kistérség szán feladatot a civil szervezeteknek, a kooperáció és a hatékony együttműködés mellett foglal állást. A többi kistérség stratégiájában is megjelennek a civil szervezetek, de elsősorban a kulturális és a hagyományörzés terén. A kistérségekben nem kapnak kimondott feladatot a civilek, csak az érintőleges témákban, mint a helyi identitástudat erősítése, a térségi együttműködések kialakítása, a közéleti szerepvállalás, a civil szféra megerősítése, a humánerőforrás fejlesztése, a bűnmegelőzés, az épített környezetvédelme, a közösségfejlesztés és a turizmusfejlesztés.

A **Pécsi kistérség** stratégiájában a II. prioritási ponton belül a pécsi fejlesztési pólusra támaszkodva a versenyképes gazdasági szerkezet kialakítása terén a különböző egészségügyi, valamint környezetvédelmi és kulturális tevékenységgel foglalkozó

³² Mező János, Pécsi Zöld Kör, Pécsi Civil Egyeztető Fórum titkára

nonprofit, illetve profitorientált szervezetek, intézmények is szerepet kapnak. A feladatuk a rendelkezésre álló erőforrásokhoz mérten egy környezeti szempontból kedvező gazdasági állapot elérése. Az eredmények ilyen tevékenységek folytatása esetén lassabban mutatkoznak, de hosszabb ideig tartanak: egyrészt szemléletváltás következik be a lakosság körében, a környezettudatos nevelés, illetve a környezet állapotához fűződő attitűdök tekintetében:

- tisztább levegő;
- tisztább környezet;
- hulladékmentes talaj;
- egészségesebb, hosszabb életkor;
- jobb egészségügyi szolgáltatás,
- a szabadidő színvonalas eltöltésének lehetősége,
- színvonalas kulturális rendezvények megtartása,
- kulturális turizmus növekvő intenzitása, melynek elérésére a Világörökség részének bemutathatóságának javításán felül, Pécs „Európa kulturális fővárosa” címének elnyerésével még inkább lehetőség nyílik.

II.1. intézkedéscsoporton belül: Az Európai Unió szakágazati politikájának megfelelően cél, hogy a környezetvédelem és az ehhez kapcsolódó szektorok a kistérségben fejlődjenek. Ezen belül az első, hogy Pécs város és a Pécsi kistérség környezeti állapota javuljon, fenntartható legyen. A civil szervezetek így fontos szerepet kapnak a környezettudatos nevelés és a fenntartható fejlődés elveinek terjesztése terén.

A II. prioritási ponton belül a kistérség fontosnak tarja a környezetvédelem terén való jobb együttműködés érdekében a civil szervezetek és munkájuk megismerését, valamint a tárgyi infrastruktúrájuk fejlesztését. Stratégiai cél a meglévő környezetvédelemmel kapcsolatos, környezetipari infrastruktúra állapotának megóvása, minőségi fejlesztése. Továbbá a még nem kiépített szolgáltatások (pl. állati hulladék-elhelyezés) fejlesztése.

A szemléletformálás terén a nonprofit szervezetek kiemelt szerepet kaphatnak. (környezettudatos tevékenységek hangsúlyozása, valamint a környezeti ártalmak csökkentése térségi szinten.)

A Pécsvárad kistérség fontosnak tartja a fenntartható fejlődésben szerepet játszó társadalmi hálót képező civil szervezetek anyagi – szakmai - szellemi megerősödésének segítségét.

A Barcsi, a Csurgói, a Fonyódi, a Kaposvári, a Lengyeltóti, a Nagyatádi, a Siófoki, a Tabi kistérségben nem kapnak feladatot a civilek, csak az érintőleges témákban,

mint helyi identitástudat erősítése, a térségi együttműködések kialakítása, a közéleti szerepvállalás, a civil szféra megerősítése, a humánerőforrás fejlesztése, a bűnmegelőzés, az épített környezetvédelme, a közösségfejlesztés.

Bonyhádi (Völgységi) kistérség stratégiai programján belül a II. prioritási pontban a civilek a környezetfejlesztés terén a következő feladatokban kapnak szerepet:

- A környezeti tudatosság kialakítása – oktatás – nevelés – felvilágosítás:
 - o a fiatalabb generációk iskolai környezeti tudatosságra nevelése;
 - o az óvodai, általános és középiskolai oktatási programok szervezése, a témával kapcsolatos továbbképzések és tanfolyamok szervezése az oktatók számára, a szemléltetőeszközök és segédanyagok bővítése;
 - o felsőoktatási programok és képzések megismertetése az érintettekkel, posztgraduális kurzusokon való részvétel támogatása;
 - o a különböző tudományos műhelyekben születő kutatási eredmények széleskörű publikálásának támogatása, a témával foglalkozó alap kutatások elősegítése a kistérségben.
- Előadássorozatok meghirdetése a lakosság tájékoztatása, szóróanyagok, felvilágosító füzetek készítése a környezeti tudatosság kialakulásának elősegítése érdekében.
- A környezeti és természeti érték védelme és fejlesztése, a hatékony hulladékgazdálkodás megteremtése.
- A környezeti és természeti értékekkel történő fenntartható gazdálkodás megvalósítása.
- A környezeti és ökológiai fenntarthatóságot elősegítő tudatformálás erősítése a térségben.
- A kistérségi lakosság életkörülményeinek javítása.
- Falumegújítás és fejlesztés, a vidék tárgyi és szellemi örökségének megőrzése, közösségfejlesztés.
- A környezeti és természeti érték védelme és fejlesztése, a hatékony hulladékgazdálkodás megteremtése.
- A környezeti és természeti értékekkel történő fenntartható gazdálkodás megvalósítása.
- A környezeti és ökológiai fenntarthatóságot elősegítő tudatformálás erősítése a térségben.
- Környezetbarát hulladékgazdálkodási szemlélet kialakítása a lakosság körében.

A **Dombóvári kistérség** célja az együttműködés kialakítása a civil, az önkormányzati és a gazdasági szféra szereplői között. A helyi társadalmi szervezeteket be szeretné vonni a vidék- és területfejlesztési problémák megoldásába.

Az intézkedés tartalma:

- az innovációs potenciál erősítése az agráriumban és a vidékfejlesztésben a civil szféra bevonásával;
- szolgáltatáscsomagok kidolgozása;
- az érdekérvényesítő képesség fokozása;
- egy civil kuckó kialakítása;
- a környezeti és természeti érték védelme és fejlesztése, a hatékony hulladékgazdálkodás megteremtése;
- a környezeti és természeti értékekkel történő fenntartható gazdálkodás megvalósítása;
- a környezeti és ökológiai fenntarthatóságot elősegítő tudatformálás erősítése a térségben;
- a kistérségi lakosság életkörülményeinek javítása;
- falumegújítás és fejlesztés, a vidék tárgyi és szellemi örökségének megőrzése, közösségfejlesztés;
- a környezeti és természeti érték védelme és fejlesztése, a hatékony hulladékgazdálkodás megteremtése;
- a környezeti és természeti értékekkel történő fenntartható gazdálkodás megvalósítása;
- a környezeti és ökológiai fenntarthatóságot elősegítő tudatformálás erősítése a térségben;
- környezetbarát hulladékgazdálkodási szemlélet kialakítása a lakosság körében.

A kistérségi stratégiák elviekben megfogalmazott elképzelései után kiábrándító tény, hogy a kistérségben működő szervezetek számát nem ismerik, nyilvántartásuk nincs róluk, ennek fontosságát nem érzik. A stratégiák javarészt úgy készültek, hogy nem ismerték a térség nonprofit szervezeteit, a készítésbe bevonni nem kívánták őket. Legjobb esetben a kapcsolat kimerül egy-egy pályázat támogatásában, ritka esetben aktív szerepvállalóként, a kistérségi munkába csak egy-két szervezet kapcsolódik be, főleg a személyes kapcsolatok révén, feladatátadás és megosztás nem jellemző.

6.4 Települési szint

6.4.1 Az önkormányzati rendszer és a nonprofit szervezetek

A magyar önkormányzati szabályozás, mely a rendszerváltás egyik első törvényeként került elfogadásra, rendkívül liberális, különösen az önkormányzati szervezeti rendszer és a döntéshozatal önállóságának jogi garanciáit illetően. Az önkormányzati törvény jogilag megszüntette a települések hierarchikus rendszerét, megteremtette az esélyegyenlőség lehetőségét a települések számára a forrásallokáció folyamatában. Az önkormányzati önállóság pozitív jogi és politikai változása mellett **a közszolgáltatások szervezését, a települések együttműködését nem igazán ösztönözte** a szétaprózott önkormányzati rendszer, hiszen a települések többsége az önállóság és nem a térségi együttműködés irányába mozdult el az önkormányzatiság első időszakában.

A területi különbségek nyílt felszínre kerülése, az önkormányzati struktúra dezintegrációja, a gazdasági és társadalmi problémák és a területi hátrányok összefüggései egyre inkább sürgőssé tették a térségi, kistérségi együttműködést, valamint az önkormányzati szférán kívüli szereplők bevonását és aktivizálását a szolgáltatások nyújtása terén. Az önkormányzatok gyakorlati problémái összefüggnek azzal, hogy a KSH adatközlése alapján létrejött 3167 települési önkormányzat átlagos népességszáma 3340 fő, az 1000 főnél kisebb népességszámú önkormányzatok részaránya 54,3%, míg a 10000 főnél nagyobb népességszámú önkormányzatok aránya 4,4%. Ezek a mutatók nemzetközi összehasonlításban is jelzik, hogy a magyar önkormányzati rendszer az önkormányzati feladatokat illetően a méretgazdaságosság, a hatékonyság, a kapacitáskihasználtság szempontjából súlyos gondokkal kell, hogy szembenézzon. Az önkormányzati rendszer a közszolgáltatások ellátásában, főként a kötelező önkormányzati feladatok terén hol alulról kezdeményezett, hol pedig az állam részéről történő ösztönzési eszközökkel létrehozott kistérségi társulási formák keretében történő együttműködésben keresi napjainkban is a kiutat. Az alulról történő kezdeményezések megjelennek a civil társadalom nagyobb aktivitásában, hiszen egyre több nonprofit szervezet jött létre az önkormányzati feladatok, a közszolgáltatások, a terület- és településfejlesztés segítése, átvállalása, a két szféra közös céljainak megvalósítása céljából. (LÁSZLÓ M. – BÁTORI G. – BUCHER E. 2008)

A nonprofit szervezetek **jelentős része települési szinten működik**. A település lakosságának érdekeit, céljait, az alulról jövő kezdeményezéseket képviseli, így ezek a közösségek együttműködő partnerei lehetnek a települési önkormányzatoknak. A szektor

szervezetei az önkormányzatok számára jelezhetik a településen lakók társadalmi igényeit, problémáit, szükségleteit, segíthetik munkájukat, feladatokat vállalhatnak át, egyfajta összekötő szerepet tölthetnek be a lakosság és az önkormányzatok között.

Az önkormányzatok és a civil szervezetek számára a rendszerváltozás óta eltelt két évtized elegendőnek bizonyult arra, hogy rájöjjenek együttműködésük fontosságára, és sikerességére. Egymásra találásuk **mindkét fél érdeke**. Másrészt az önkormányzatok számára törvény mondja ki a helyi társadalom közösségeinek támogatását. E mellett hasonlóan fontos a nonprofit szervezetek önkormányzati szövetségekbe, társulásokba való bevonása, hiszen a térségfejlesztésben elengedhetetlenül fontos szerepet töltenek be ezek a települési kapcsolatok. Azonban bármennyire ismert a két szektor egymásra utaltsága, az önkormányzatok csak lassan válnak nyitottá a civilek felé és ugyanez elmondható a szervezetek részéről is.

Az önkormányzatok feladatai az évek során folyamatosan gyarapodtak, azonban az erre **rendelkezésre álló pénz nem nőtt, hanem csökkent**. Az anyagi forráshoz képest túlméretezett a feladatok köre (GÁSPÁR M. 1999). Ezért kézenfekvő megoldás lenne ezeket a feladatokat átadni olyan civil szervezeteknek, akik képesek megfelelő segítséggel, szakmai háttérrel megoldani őket. Hiszen ha a nyugati példákat nézzük, akkor a nyolcvanas évek végén az állam megkezdte kivonulását a jóléti ellátási szférából és ezeket a szerepeket átadta a civil szervezeteknek. Ezt a nyugat- európai országok azért tehették meg, mert a civil szektor igen erős, hagyományokkal rendelkezik és rábízhatók ezek a feladatok. (KATONA P. 1999) Az önkormányzatokkal való **együttműködés kulcsa az egymás iránti bizalom és a partnerség, valamint a nonprofit szervezetek szakmai és anyagi megerősödése**. Ez elengedhetetlen feltétele annak, hogy az önkormányzat egyenrangú félként tudja kezelni a harmadik szférát. Gyakran a szervezetekkel szembeni bizalmatlanság, az ismeretek hiánya jellemzi az önkormányzatokat, és ez lesz a legfőbb gátja a két szektor közötti együttműködés sikerességének. A helyi önkormányzatokról szóló törvény más törvényekkel együtt szabályozza a települések egymás közötti és a szintek közötti feladatmegosztásnak, feladatátadásnak a kérdéseit, valamint a nonprofit szervezetekkel való együttműködés lehetőségeit is.

Az önkormányzatok részéről talán a **legelső lépés a nonprofit szervezetek felé** a településen tevékenykedő szervezetek **számbavétele, megismerése**. A pécsi kistérségben kilenc önkormányzat jelezte vissza, hogy nincs nyilvántartása a szervezetekről, mert tudomása szerint nem működik a községben nonprofit szervezet. Bakonyának nincs nyilvántartása, bár hat szervezet is működik a településen. A fennmaradó 14 településen

működik öntevékeny szervezet és minden esetben, van nyilvántartásuk a szervezetekről. Azonban ennek problémáiról az önkormányzatok is beszámoltak, hiszen nehéz követni a megalakuló, megszűnő szervezetek számát. A községek esetében sok helyen elhangzott ez a két mondat, hogy „amiről mi nem tudunk, az nem működik”, illetve „mi csak arról tudunk, akivel kapcsolatban állunk”. A kisebb községek esetében a személyes kapcsolatok miatt a nyilvántartás sokszor csak a fejekben létezik, nem papíron.

23. táblázat: Pécsi kistérség önkormányzatának nyilvántartása a térség nonprofit szervezeteiről, 2004

Nyilvántartott nonprofit szervezetek száma	Települési önkormányzatok száma	Települési önkormányzatok %
Nincs nyilvántartása	10	41,6
1	3	12,5
2	2	8,3
3	2	8,3
5	2	8,3
8	1	4,2
10	2	8,3
13	1	4,2
425	1	4,2
Összesen	24	100,0

Forrás: kérdőíves vizsgálat

Az önkormányzat és a nonprofit szervezetek közötti kapcsolattartás és egyeztetés legegyszerűbb módja, ha az önkormányzat **civil referenst alkalmaz**. Azonban ez még **nem terjedt el**. Főállásban való alkalmazása nagyon ritka, a településeken általában felvett feladatként töltik be a szerepkört. Pécsnek, Szekszárdnak, Kaposvárnak, Dombóvárnak főállású referense van erre a feladatra, aki kapcsolatot tart fenn a város egyesületeivel, alapítványjaival. A civil referens feladata a polgármesteri hivatal munkájának segítése, illetve kapcsolatot ápol a civil szférával és a helyi vállalkozókkal. Hozzá érkeznek be újonnan bejegyzett szervezetek dokumentumai, és ezeket egységes nyilvántartásban kezelik. A referens az összekötő szerepét jelenti az önkormányzat és a szervezetek között, artikulálja és segíti a két oldal elképzeléseinek egymásra találását, munkáját. A civil referens ugyanis nem csak a város vezetőségének „igényeit” közvetíti a civilek felé, hanem fordítva is igaz, a civileknek lehetősége van a felmerült elvárásokat megfogalmazni az önkormányzat irányába. A pécsi kistérségben 11 község egyáltalán nem alkalmaz olyan személyt, aki ezt a feladatkört betöltené. 10 település esetében a polgármester az a személy, aki a kapcsolatot tartja. A helyzet az országos állapotnak megfelelő, hiszen civil

referens foglalkoztatása csak a városokra, azok közül is a megyeszékhelyekre jellemző. Azokon a településeken, ahol mégis fontosnak érzik az alkalmazását, általában a pályázati forrásokból oldják meg a foglalkoztatását.

24. táblázat: Az önkormányzat rendelkezik-e kapcsolattartó személlyel, Pécsi kistérség, 2004

Kapcsolattartó	Önkormányzatok száma	Önkormányzatok százalék
Nincs kapcsolattartó személy	11	45,8
Van, ez a polgármester	10	41,6
Van kapcsolt munkakörben	1	4,2
Van a művelődési ház	1	4,2
Civil referens	1	4,2
Összesen	24	100,0

Forrás: kérdőíves vizsgálat

A kutatók, a politikusok és a nonprofit szervezetek között állandó vitatémává vált annak kérdése, hogy az önkormányzat működésében, a **döntések előkészítésében és magában a döntési folyamatban részt kell-e venniük a civil szervezeteknek**. A kutatók véleménye szerint indokolt lenne a szerepük ebben a kérdésben, de ezt a döntéshozatali kérdések kinyitásával és társadalmosításával tartják elképzelhetőnek. Másrészt ha a civil szervezetek bekerülnek a képviselői testületbe, az nehezen összeegyeztethető a politikamentességgel és céljaikkal, főképp abban az esetben ha a képviselő testületekben a mérleg nyelve szerepet töltik be. A helyi politikusok szerint, a lakosság őket választotta meg a település ügyeinek irányítására. A nonprofit szervezetek szerint, a testületi munka gyakran esik a pártpolitika áldozatává és ezen a civil szervezetek jelenléte segíthet. (CSEGÉNY P. – KÁKAI L. 2001)

25. táblázat: Az önkormányzat és a nonprofit szervezetek kapcsolata, 2004

Kapcsolat formája	Nonprofit szervezetek a Pécsi kistérség területén, akik, a megnevezett kapcsolati formában jelen vannak		Önkormányzatok száma, akik a megnevezett kapcsolati formában kapcsolatot tartanak nonprofit szervezetekkel	
	Száma	%	Száma	%
Az önkormányzati ülésekre meghívót kapnak az önkormányzattól, ha az adott témában érdekeltek.	36	24,8	9	37,5
Szerepet kapnak a településsel kapcsolatos ügyek megvitatásában, tanácskozási joggal bírnak.	17	11,7	4	16,7
Az önkormányzat előzetes véleményezésre előterjesztéseket küld.	13	9,0	4	16,7
Az Önök civil szervezetének képviselője részt vesznek az egyes szakbizottságok munkáiban.	13	9,0	14	58,3
Az önkormányzattal együtt nyújtanak be közös pályázatot.	9	6,2	5	20,8
Nem tartanak igényt az Önök, munkájára, segítségére az önkormányzati munka terén.	96	66,2	0	0,0

Forrás: kérdőíves vizsgálat

A kérdőíves vizsgálat és az interjúk segítségével képet kaphatunk a pécsi kistérségben található települési önkormányzatok és szervezetek közötti együttműködés létéről az önkormányzati munkában. A civil szervezetek oldaláról nézve csak részlegesen létezik kapcsolat és összekötő szerep, hiszen a szervezetek több mint kétharmada úgy érzi, hogy az önkormányzat semmilyen formában nem számít a tevékenységére. Ugyanakkor tudjuk, hogy milyen fontos lenne a közös munka és egymás segítése a helyi feladatok ellátásában. Az önkormányzat kevés esetben hívja meg a szervezeteket az önkormányzati ülésekre, a szakbizottságok munkájában való részvételre. Az önkormányzatok oldaláról nézve, jelen helyzetben legitimebbnek érzik a helyüket és szerepüket a helyi társadalom életében. A társadalom jelentős része sajnos még nincs tudatában annak, hogy a képviseleti demokráciában a képviselők megválasztásán kívül szervezetekbe tömörülve lehetőségük és joguk van a helyi ügyek véleményezésére, megvitatására.

A térség néhány önkormányzata már tisztában van az együttműködés pozitívumaival és partnereket lát a nonprofit szervezetekben. Ezek között szerepel

példamutatóként Pécs, ahol több éve formálódik a kapcsolat és egy igen erős, aktív civil szféra alakult ki. Hasonló módon kiemelhető Bakonya, Pellérd, Szalánta, Cserkút és Orfű.

A civil szervezeti tagok a kistérségben általában nem önkormányzati képviselőként akarnak résztvenni a helyi ügyek alakításában. Az önkormányzati ülésekre Pécsen a szervezetek egynegyede kap meghívót, a községi szervezetek több mint fele. A községek helyzete a kistérségben jobb a kapcsolatkiépítés és annak elmélyítésében. A nonprofit szervezetek száma ezeken a településeken öt és tíz körüli, a lakosság alacsony számú, így könnyebb az érdekeket és elképzeléseket egymáshoz közelíteni. A szerepkörök sok esetben összefolynak. Számos esetben a településeken található szervezetek tagjai nem csak a civil életben, hanem a települési politikában, a képviselőtestületi munkában is aktív szerepet vállalnak. Kiemelt szerepet játszanak a települések azon személyei, akik jelentős társadalmi tőkével, közösségi szemlélettel bírnak. A települések jelentős többségében ezeken, a személyeken múlik a helyi közösségek létrejötte és munkája. A községek lakónépessége alapján a 250 és 500, az 1000 és 1500 valamint a 1500 és 2500 közötti népességgel rendelkező települések fele meghívja az ügyben érintett civil szervezetet az önkormányzati ülésekre.

A nonprofit szervezetek szemszögéből nézve **a döntés – élőkészítő feladatokban való részvétel ritka vagy nem jellemző**. Ebben az esetben nem találhatunk településméretük alapján különbségeket. A községekben működő nonprofit szervezetek helyzete a kistérségben az országos átlagnak megfelelő, viszont a pécsi szervezetek esetében jelentős az elmaradás.

A szakbizottságok munkájába az önkormányzatok fele bevonja a civil szervezeteket, a községekben ez a szám alig haladja meg a 10%-ot. A községekben a civil szféra részvételének esélye korlátozott, hiszen több esetben nincsenek bizottságok, illetve alacsony a számuk. A pécsi önkormányzat 2002 óta működteti az Ifjúsági és Civil Kapcsolatok Bizottságát, mely segíti az együttműködést a két fél között, többek között anyagi támogatást, érdekképviselést nyújt a szervezetek számára, ellenőrzi az átadott feladatkörök hatékony ellátását.

Pécsi Ifjúsági Kerekasztal, a városban működő gyermek és ifjúsági korosztályokkal foglalkozó civil szervezetek, diákönkormányzatok, felsőoktatási hallgatói önkormányzatok, valamint politikai ifjúsági szervezetek közötti érdekegyeztetés fóruma. Ezen intézményszerű érdekegyeztetési fórum működtetését, valamint adminisztratív háttérének biztosítását a Baranya Ifjúságáért Kht. keretein belül foglalkoztatott ifjúsági referens végzi. A Pécsi Ifjúsági Kerekasztal létrehozásának célja, hogy a városban a

gyermek és ifjúsági korosztály érdekei, igényei megjelenjenek az önkormányzat ifjúságot érintő döntéseinek meghozatala során. A fiatalok reprezentációjának megteremtése eredményeképp kialakulhat az egységes ifjúsági érdekképviselő, a fiatalok egymás közötti párbeszéde elősegítheti, hogy az önkormányzat konkrét kezdeményezéseket konkrét támogatások nyújtásával tudja segíteni. Pécs önkormányzata többször jelezte nyitottságát a fiatalok felé, és most a civil szervezeteken, diák- és hallgatói önkormányzatokon, politikai ifjúsági szervezeteken a sor, hogy az önszerveződés útján létrejövő szervezeti erő alkalmazásával legyenek partnerek, ha kell nyomásgyakorló tényezők az önkormányzat mellett vagy akár azzal szemben is.

6.4.2 Az önkormányzatok által alapított nonprofit szervezetek

Az önkormányzatok az alapítványok, közalapítványok kétharmadát önállóan, a többit társalapítóként hozták létre. Az önkormányzatok mintegy 20%-a közhasznú társaságok létrehozásában is részt vett. Utóbbiak a 2000-es vizsgálatig működőképesebbnek bizonyultak, hiszen a felszámoltak aránya csak 5% volt. Bár azt is fontos megjegyezni, hogy a jelentős tőkét igénylő közhasznú társaságok alapítására 2000-ig csak kevés számú önkormányzat vállalkozott. A közhasznú társaságoknak csak mintegy negyede alakult meg 1996-ig, ettől kezdve azonban számuk folyamatosan nőtt. (SEBESTÉNY I. 2002) Az **önkormányzatok több okból alapítanak maguk is szervezetet**. Ennek oka lehet a hatékonyabb ellátás, és költségcsökkentés, az önkormányzatokra jellemző rengeteg formáság kikerülése.

A **Pécsi kistérségben** a települési önkormányzatok **75%-a nem vett részt** nonprofit szervezet alapításában. Két önkormányzat egy-egy, két önkormányzat két-két szervezet létrehozásában működött közre. Pécs önkormányzata közel 50 szervezetet alapított részben vagy egészben, 23 alapítványt, öt közhasznú társaságot, mint alapító. Négy alapítványt és 11 közhasznú társaságot, mint társalapító hozott létre. Egerág öt egyesületet és egy közalapítványt, Görcsöny és Bakonya egy egyesületet és egy közalapítványt, Orfű és Gyód egy közalapítványt, Keszü egy egyesületet alapított.

Siklós város önkormányzata két alapítványt hozott létre: a Siklói Könyvtárért Közalapítványt (2000 óta működik, célja a könyvtár állományának fejlesztése) és a Siklós Városért Alapítványt. Ezen kívül vannak még a településen működő oktatási intézményekhez kapcsolódó alapítványok (ezeket a szülők hozták létre) és két szociális tevékenységet folytató alapítvány valamint kettő közhasznú társaság működik. Az egyiket

az önkormányzat a településfejlesztés céljával hozta létre, a másik, pedig a Siklói Várszínház Kht., melyben az önkormányzati közreműködés nem tisztázott. Mohácson két közalapítvány működik, de számuk az évek során többször változott.

Dombóvár a 1990-es években számos esetben hozott létre szervezetet, mint alapító, társalapító. Ezek többsége leginkább az oktatás területén tevékenykedik, mint például a Bárány Vera Alapítvány, Dombóvári Zrínyi Iskola Alapítvány, Gyöngyszem Alapítvány, Balázs György Alapítvány. Viszont az alapítások között egyetlen olyan társadalmi szervezet van, mely közvetlenül önkormányzati fennhatóság alá tartozik.

6.4.3 Szerződéses feladatellátás

A szerződéses feladatátadás **kevésbé jellemző** hazánkban. Ennek több okát ismerjük: az önkormányzatok bizalmatlansága mellett, jelentős jogi, gazdasági és közalkalmazotti lobbieredek is szerepet játszanak. Az önkormányzat elsősorban munkájának **féltése** miatt nehezen mond le a feladatokról, **nem érdeke** a civil szektor bevonása. Azonban ez a helyzet sokáig nem tartható fenn, a költségvetési intézmények alkalmazkodnak a társadalmi igényekhez, korszerűsödnek. Az intézményfenntartó önkormányzatok rövid időn belül feladatellátó intézményekké válnak. Az együttműködés **jogi akadályai** az elmúlt időben jelentősen **csökkentek**, ez leginkább az állam törvényeinek kényszerével magyarázható, amely szorgalmazza a feladatellátást (gyermekvédelmi törvény, szociális igazgatásról szóló törvény, nonprofit törvény, Nemzeti Civil Alapprogram). **A szerződéses feladatellátás legnagyobb akadálya a civil szektor tőkehiánya** és az ebből következő **szakértelem hiánya**. E mellett az önkormányzatok több esetben az ellenőrizhetőség, a garanciák hiányára, a feladatellátás minőségére hivatkoznak (KATONA P. 1999). A szerződéses feladatátvállalás jogi lehetőségei a 1990-es években teremtődtek meg Magyarországon. Az önkormányzatok számára az önkormányzati törvény írja elő az együttműködést a lakosság közösségeivel. Ugyanez a törvény ad alapot arra, hogy az önkormányzatok feladataikat más, nem állami szférában működő szervezetek útján is biztosíthatják. (KINYIK M. – VITÁL A. 2005)

A helyi önkormányzatok a feladatok átadása és megosztása érdekében szerződést köthetnek civil szervezetekkel. 1996 és 2000 között az önkormányzatok és a nonprofit szervezetek között kötött szerződéses kapcsolatok száma megduplázódott. A KSH adatai szerint 1996-ban a települési önkormányzat közel 10%-a állt szerződéses viszonyban összesen 905 nonprofit szervezettel, míg 2000-ben már az önkormányzatok 20%-ának volt

közfeladat-ellátási szerződése 1666 szervezettel (KINYIK M. – VITÁL A. 2005). 2003-ban minden ötödik településen találtunk erre példát. Ebben az évben az önkormányzatok 2183 szervezettel álltak szerződéses viszonyban. (KSH 2003). 2003-tól napjainkig az együttműködés számát tekintve a stagnálás volt a jellemző, mivel az utóbbi három, négy évben az önkormányzatok inkább a kistérségi együttműködés lehetőségeivel foglalkoztak, főként a kormányzati pénzügyi ösztönzők alkalmazása miatt.

A szerződéses feladatátadások számát a település típusa a térbeli elhelyezkedés, a szervezeti forma és a tevékenységi kör is meghatározza. A KSH 2003-as adatai alapján jelentős regionális eltéréseket találunk hazánk területén. Az önkormányzati tevékenységbe nonprofit szervezeteket bevonó önkormányzatok száma a Középmagyarországi régióban a legmagasabb, ezt követi a Dél-alföldi, majd az Észak-alföldi régió. A felsorolás alapján megállapítható, hogy nincs párhuzam az önkormányzatok kapcsolatteremtési készsége és az ezer lakosra jutó szervezetszám között, hiszen a két alföldi régió a legalacsonyabb mutatókkal rendelkezik. A legkevésbé jellemző ez az együttműködési forma a Dél-Dunántúl településeire. Közfeladat ellátási szerződés alapján a közép-magyarországi régió vezet, ezt követi a nyugat-dunántúli régió, majd Középmagyarországi és Észak-Magyarország. A szerződések száma, a gazdasági fejlettség és az ezer lakosra jutó szervezet szám között párhuzamot vonhatunk (KSH 2000).

Az önkormányzatok és a civil szervezetek közötti szerződéses kapcsolatok kialakulására, számára jelentős befolyással van a település típusa. A 26. táblázat azt mutatja, hogy a fővárosban, illetve a városokban az önkormányzatok jelentős hányadának van ellátási szerződése a nonprofit szektorral.

26. táblázat: Az önkormányzati tevékenységbe nonprofit szervezeteket bevonó települési önkormányzatok száma és aránya településtípus szerint, 2003

Településtípus	Nonprofit szervezetekkel közfeladat ellátására szerződött önkormányzatok	
	száma (db)	százalékos aránya
Főváros	1	100,0
Megyeszékhely	18	100,0
Többi város	190	80,2
Község	440	15,2
Összesen	649	20,6

Forrás: KSH, Nonprofit szervezetek Magyarországon, 2005

A budapesti kerületek közel 70%-a kötött szerződés közfeladat ellátására. A szerződések összegei nagyon változóak, 150 ezer és 80 millió forint között mozognak. Minél alacsonyabb a kerületek egy lakosra jutó bevétele, annál több a megkötött szerződés. A szerződések előfordulási gyakorisága függ az önkormányzat gazdasági helyzetétől, a szufficites önkormányzatok, és a kiegyensúlyozott gazdálkodású kerületek javára. A civil képviselő léte jelentősen befolyásolja a szerződéskötések gyakoriságát. A városok esetében azok szerződnek ilyen módon, ahol a civil szervezetekre a legkisebb bevételi arányú támogatást költik. A civil referens léte hasonlóan pozitív irányba mozgatja a kapcsolatokat (CSEGÉNY P. – KÁKAI L. 2001).

A KSH adatai alapján szám szerint **a legtöbb közfeladat-ellátási szerződéssel a községek rendelkeznek.** A kistelepülések helyzetét és a nonprofit szervezetek földrajzi eloszlását, valamint a kistelepüléseken működő nonprofit szervezetek működési sajátosságait figyelembe véve azonban feltehetjük a kérdés, hogy valóban milyen módon jön létre és működik a feladat-átvállalás. A szervezeti forma alapján is jelentős eltéréseket találunk. Kiemelkedően magas a feladatátadás az egyesületi formában. Ez a szektoron belüli magas részesedésükkel is magyarázható. Ezt követik az alapítványok, a közalapítványok majd a közhasznú társaságok. A közhasznú társaságok térnyerése szembevetendő a szerződéses feladat-átvállalásban. Ezeket, a szervezeteket maguk az önkormányzatok alapították, ugyanakkor a szervezeti forma a törvényi szabályozás változása miatt a közeljövőben átalakul (KINYIK M. – VITÁL A. 2005).

Tevékenységi szerkezet alapján az önkormányzati feladatellátás szinte minden tevékenységi csoportban előfordult, azonban a leggyakoribb területnek a kultúra, az oktatás; az egészségügyi és szociális ellátás, a településfejlesztés, a gazdaságfejlesztés, valamint a szabadidő (sport, hobbi) és a közbiztonság védelme bizonyult. A kulturális és az oktatási területen folytatott együttműködések száma közel 10%-al csökkentek. Néhány százalékkal nőtt az egészség, a szociális ellátás, a terület- és gazdaságfejlesztés, a sport, a szabadidő, a hobbi. Jelentős gyarapodás a bűnözés megelőzés és állampolgári jogvédelem területén történt. A fővárosban leginkább a sport, a szabadidő, a hobbi a támogatott tevékenységi forma, valamint az oktatás és a kultúra. A megyeszékhelyeken az egészségügy, a szociális ellátás, valamint az oktatás, a városokban közel azonos arányban a kultúra-oktatás és a sport, a hobbi, a szabadidő tevékenységet végző szervezetek jelennek meg, a településfejlesztés aránya itt már jelentős. Az 1000 fő fölötti községekben a településfejlesztés, míg a legkisebb településeken az egészségügyi, a szociális és a

településfejlesztési ellátások területén tevékenykedő szervezetek a leggyakrabban szerződő partnerek (KINYIK M. – VITÁL A. 2005).

2004-ben a **siklói önkormányzat** hat nonprofit szervezettel állt szerződéses kapcsolatban. Mindegyik, egy-egy kardinális pontja a helyi civil szektornak. A szerződő felek közül a legnagyobb támogatásban a siklói kézilabda egyesület és a siklói futball klub részesült. A Társadalmi Egyesülések Szövetsége Siklói Szervezete biztosítja a nonprofit szervezeteknek, a kluboknak, a köröknek, a Dél-Baranya Televízióknak és a Civil Fórumnak a megfelelő helyet, működésükhöz; a siklói Teleház és a Tenkes Népfőiskola részére infrastruktúrát biztosít. Szerződéssel kívánja a nagy múltú Siklói Polgárőr Egyesület talpra állítását elősegíteni, hogy a helyi polgári önkéntesek ismét segíthessék a rendőrség bűnmegelőző munkáját, a rendfenntartást. Ugyancsak szerződés szerint biztosít anyagi támogatást a Tenkes Vegyeskari Egyesületnek, akik versenyeken való részvételük révén viszik a város hírért szerte az országban. Végül, de nem utolsó sorban a Siklói önkormányzat is csatlakozott a Dél-Dunántúli Regionális Forrásközpont Kht. „Újra dolgozom” és „Lépésről lépésre” programjaihoz. Ezek működéséhez is anyagi támogatást biztosít, szerződéses feladatvállalás keretében. Megállapíthatjuk, hogy Siklós önkormányzata is elsősorban a sport, szabadidős, a kulturális, bűnmegelőzési és a szociális ellátás terén tevékenykedő szervezetekkel kötött szerződést. Az alpolgármester ezt a szervezetek hatékonysági fokával (tömegbázis) és elért eredményeivel magyarázta.

A **Pécsi kistérségben** az együttműködési megállapodások száma a településmérettől is függ. Az együttműködési megállapodás nagyobb településeken jellemzőbb, még a kisebb községekben kevésbé. Azonban ez a megállapítás nem minden esetben igaz, a Pécsi kistérség esetében kivételt képeznek ez alól az 1001 és 1500 lakossal rendelkező települések. Valamint megint csak kitűnik az 501 és 1000 lakossal rendelkező községek köre.

27. táblázat: A Pécsi kistérség önkormányzatainak száma, akik együttműködési megállapodásban állnak nonprofit szervezettel, 2004

Együttműködési megállapodások számokban	Önkormányzatok száma
Nincs együttműködése nonprofit szervezettel	15
1 szervezettel	3
2 szervezettel	2
3 szervezettel	1
5 szervezettel	2
10 szervezetnél többel	1
Összesen	24

Forrás: kérdőíves vizsgálat

28. táblázat: Azon önkormányzatok száma, akik együttműködési megállapodást kötöttek nonprofit szervezetekkel, településméret alapján, 2004

Lakónépesség szerinti település kategóriák	Az önkormányzatoknak együttműködési megállapodásuk van					
	Nincs	Egy szervezettel	Két szervezettel	Három szervezettel	Öt szervezettel	Több mint tíz szervezettel
1-250	5	-	-	-	-	-
251-500	3	2	1	-	-	-
501-1 000	2	-	1	1	1	-
1 001-1 500	4	1	-	-	-	-
1 501-2 500	1	-	-	-	1	-
2 501 felett	-	-	-	-	-	1
Összesen	15	3	2	1	2	1

Forrás: kérdőíves vizsgálat

A kistérség községi önkormányzatokra jellemző, hogy a sport, a szabadidő, a kultúra, a településfejlesztés, a polgárvédelem területén tevékenykedő szervezetekkel kötnek megállapodást. Továbbá megállapítható, hogy a településméret és a támogatott tevékenységi körök skálájának bővülése között párhuzam van. A nonprofit szervezetektől visszaérkezett kérdőívek alapján, együttműködési szerződése van a községekben működő 38 szervezetből négynek. A következő feladatok ellátására: a cserkúti látványtó halasítására, közvetlen környékének gondozására, természetvédelemre, az Orfű magazin kiadására, kulturális rendezvények szervezésére, településfejlesztési feladatokra, idegenforgalmi célra, művészeti oktatás biztosítására. Pécs esetében nonprofit szféra és önkormányzat együttműködése nem tekinthető zökkenőmentesnek, de már a kapcsolat és együttműködés egy bizonyos szintjéről lehet beszélni. A civil szféra ennek okát az önkormányzat kezdeményező készségének hiányában látja, valamint a feladatföltétést jelöli meg okként. Az önkormányzat szemszögéből nézve igényt támasztanak az öntevékeny szervezetek képviselőire a bizottságok munkájában, de amíg a szféra nem tud egy egységes érdeket képviselni és mindenki által elfogadott képviselőt kiállítani, aki tényleges érdekvédelemre van feljogosítva, a közös munka lehetetlen. A szervezetek nem mondhatók autonómnak, hiszen az alacsony tagdíjbevételek mellett a pályázatokból tudnak megélni,

az elnyerésükért folyó versengésben lassan egymás vetélytársává válnak, hiányzik az együttműködés, a közös fellépés.

Az **együttműködést mindenképpen segítné**, ha a város kidolgozná a Civil Konceptióját. A település városfejlesztési koncepciójában ugyanakkor a civil szervezeteket számos esetben segítségül hívják, mint partnereket, közoktatási programokban, a szociális rendszer fejlesztésében, a városi közintézmény rekonstrukciójában, kulturális élet és városarculat tervezés terén, környezetvédelem területén. Azonban a nonprofit szervezetek ennél szélesebb körű feladatvállalásra képesek a település életének formálásában. Néhány példa a lehetőségek közül: a környezetvédelem, az esélyegyenlőség megteremtése, az egészségmegőrzés, a fogyatékos rehabilitáció, a kapcsolatépítés, a fejlesztési koncepciók kidolgozása és az oktatás terén.

A **pécsi önkormányzat több mint tíz szervezettel áll szerződéses partneri viszonyban**, akik megbízási szerződések alapján kapják az anyagi támogatást. A teljesség igénye nélkül néhány szervezet: Támasz Alapítvány, Máltai Szeretetszolgálat, Kerekvilág Jóléti Szolgálat Alapítvány, Fogd a Kezem Alapítvány, Ifjúságért Egyesület, Istenkúti Közösségért Egyesület, Civil Közösségek Háza, Pécsi Bányász Kulturális Egyesület, Közéltés Művészeti Egyesület stb. Mindannyian jól kiépült infrastruktúrával és megfelelő anyagi bázissal rendelkeznek. A Pécssett tevékenykedő szervezetekkel az alábbi feladatok ellátására kötött együttműködést a város: kulturális programok, környezetvédelem, közművelődési feladatok ellátása, ifjúsági terület, cukorbeteg programjainak szervezése, kóbor állatok befogadása, hajléktalan gondozás, nyugdíjas korosztály programjainak szervezése.

Dombóváron az önkormányzat nyitott arra, hogy egyes közszolgáltatások ellátására, az arra alkalmas civil szervezetekkel szerződéses viszonyra lépjen. Ugyanakkor sok esetben nem talál, olyan szervezetet, amely alkalmas lenne erre. Véleményük szerint a civil szféra viszonylagos szervezetlensége ad okot arra, hogy az önkormányzat az előző civil koncepció elfogadásakor, és azóta sem élt kiterjedten a társadalmi szervezeteknek történő szerződéses feladatátadás lehetőségével. Sőt éppen ellenkezőleg arra láthattunk példákat, hogy több, korábban civil szervezethez kiszereződött feladat került intézményi berkekben. A kiszereződésre azonban továbbra is maradtak jó példák. Gyümölcsöző együttműködésnek lehetünk tanúi az önkormányzat és a Városszépítő és Városvédő Egyesület között. A szervezet működteti az önkormányzat tulajdonában lévő Helytörténeti Gyűjteményt. Gondozzák a sírkertet (térkövezés, tereprendezés, fészületek szállítása) a

városban, mely szintén önkormányzati tevékenység volna. A helyi iskolák bevonásával interaktív programokat szerveznek jeles ünnepek alkalmával. Az önkormányzati feladatok kiszervezésére jó példa a Dombóvár Városi Horgász Egyesülettel való együttműködés. A szervezet feladata a Tüskei-tó és környezetének gondozása. Ez azért fontos, mert a tó a város lakosságának jelentős hányadának fontos szerepet tölt be a szabadidő eltöltésében. Az egyesület ad hoc módon is bekapcsolódik a terület- és településfejlesztésbe a parlagfű irtási akciókkal, környezetvédelmi programok szervezésével. A Roma Közhasznú Alapítvány 2005 óta akkreditált felnőttképzési intézményként működik, valamint lehetőséget ad a hátrányos helyzetű gyermekek iskola utáni felzárkóztatására képezett tanárok alkalmazására. Az alapítvány így saját munkájával segíti az iskolai feladatok ellátását.

Dombóvár Város Önkormányzata, Dombóvári Városvédő és Városszépítő Egyesület, Dombóvári Roma Közhasznú Alapítvány, Dombóvári Művelődési Ház Kht, Dombóvár és Környéke Többcélú Kistérségi Társulás és a Magyarországi Német Nemzetiségűek Egyesülete között jött létre, amely egy jól működő szakmai együttműködés, a helyi társadalmi szereplők között. A megállapodás „A leromlott városi területek közösségi célú integrált rehabilitációja” elnevezésű pályázat kollektív megvalósításáért jött létre. Az együttműködésben civil szervezetek fontos szerepet kapnak a közösségfejlesztés, képzés, kultúra- és hagyományörzés terén.

6.4.4 Közös pályázat, pályázás

„Az önkormányzatok számára pótlólagos bevételi források, megszerzésére nyújt lehetőséget, ha a helyi nonprofit szervezetekkel közösen... nyújtanak be pályázatot. Erre azonban 2000-ben csak a települések 6%-ában volt példa.” (SEBESTYÉN I. 2002) **Siklóson** hasonló helyzetet tapasztaltunk. A különböző egyesületekkel készített interjúkból kiderült, hogy a szervezetek **nemhogyan közösen nem pályáznak** az önkormányzattal, **de maguk sem igen veszik igénybe ezt a lehetőséget**. Az indokok között általában a megfelelő technikai felszerelés, kellő mennyiségű önrész és szaktudás hiányosságát említik, amelyik szervezet mégis pályázik, inkább az állami pályázatokat említi, s csak az erős, hatékony szervezetek (Villány-Siklósi Borút Egyesület) merészkednek az Európai Unió pályázatok területére. A siklósi önkormányzat nem nyitott eddig a nonprofit szervezetek felé, bár most némi előrelépés volt tapasztalható. A Teleház vezetője elmondta, hogy tervezi egy fő pályázati felvételét, amennyiben erre sor kerülne, nagyban fellendíthetné a helyi

nonprofit szervezetek működését, esetleges összefogását és lehetőségeket céljaik megvalósításában.

A **Pécsi kistérségben** sokkal nagyobb a pályázási kedv és sikeresség, mint országosan. A kistérség egészére nézve, a választ adó szervezetek 37%-ának van sikeres pályázata, Pécs esetében ez a szám 47%, a megyeszékhelyen tevékenykedő szervezetek közül csak minden harmadik szervezetre jellemző a pályázati úton való sikertelenség. A pályázati úton elnyerhető bevételeket tekintve ugyancsak megfigyelhető a településtípusonkénti eltérés. A kis települések pályázati szempontú hátrányos helyzetének elsősorban a pénzhiány az oka, amely továbbrontja pozíciójukat, hiszen nincs megfelelő infrastruktúra, szakképzett alkalmazott, az információ nem éri el megfelelő időben a települést. A szervezetek sokszor már nem látják értelmét a pályázásnak, nem írnak ki számukra megfelelő pályázatot, nem értenek a megírásukhoz, hiányoznak a tárgyi és személyi feltételek Ezekből az okokból kifolyólag pályázni sem tudnak, illetve az esélyeik nem ugyanolyanok, mint egy nagyvárosban.

29. táblázat: Sikeres pályázatok százalékos aránya az egyes területek szervezeteinél, 2006

Pályázók szervezetei	Sikeres pályázatok százalékos aránya
Vizsgált térségben	
Pécsi kistérség	37
Pécs	47
A községek	14
Országosan	
Főváros	24
Megyeszékhely	25
Többi város	30
Község	21

Forrás: kérdőíves vizsgálat

A **pályázatokért való versengés** azonban **nagyon veszélyes** a szervezetekre nézve. Kevés a rendelkezésre álló pályázat, amelyet viszonylag sokan akarnak elérni, de mindenki nem nyerheti el pályázatot, és ez ellenségeskedést szül a szervezetek között. Egyáltalán **nem segíti egy egységes, együttműködő szektorként való fellépést, nehezíti** a nonprofit szervezetek kapcsolatainak kiépítését a hasonló tevékenységet végző szervezetekkel, hiszen sok esetben egymás ellenfeleivé válnak, és egymás esélyeit rontják. Ezt a helyzetet

igyekeznek segíteni az az elv, melyet napjainkban a pályázatok kiírói egyre inkább szorgalmaznak, hogy szervezetek együtt, a partnerség jegyében induljanak.

6.4.5 Pénzügyi támogatások

A pénzügyi hozzájárulás a **legjellemzőbb formája** az önkormányzatok és a nonprofit szervezetek közötti kapcsolatnak. 1996 óta nem történt jelentős elmozdulás. Az önkormányzatok leggyakrabban eseti támogatás formájában nyújtanak pénzügyi támogatást. Megfigyelhető, hogy az önkormányzatok nagyobb mértékben támogatták a saját alapítású vagy a velük szerződésben álló szervezeteket. Mára szinte teljesen elterjedt, hogy az önkormányzat helyi pályázat meghirdetése útján biztosít a településen működő nonprofit szervezetek számára pénzügyi támogatást. (SEBESTYÉN I. 2002) Így általában kisebb összeghez jutottak csak a helyi szervezetek. A legnagyobb támogatott kört az egyesületek alkották (nem meglepő, hiszen ezekből van a legtöbb), azonban a támogatás alig 40%-a jutott hozzájuk, míg 36%-a közhasznú társaságokhoz (általában részben vagy teljesen önkormányzati alapítású, hiszen nagy alaptőkét igényel) áramlott. Az önkormányzatok által leginkább preferált nonprofit szervezetek azok voltak, amelyek szabadidő eltöltést és sportolási lehetőséget tudtak biztosítani, ezeket követték a településfejlesztést megcélzók, majd a szociális vagy egészségügyi és a különböző polgár-érdekvédelmi és tűzoltó tevékenységet folytatók. A legkevesebb támogatás a kultúra, az oktatás-nevelés ügyére, az idősgondozást, az ifjúsághoz kötődő feladatok ellátását vállalóknak jutott. (SEBESTYÉN I. 2002)

Siklós önkormányzata is a pályázaton elnyerhető anyagi támogatás eszközével él elsősorban. 2004-ben harmincegy pályázat érkezett be az önkormányzathoz. Az eredmények ismételtelen az előző megállapítást igazolják. A legnagyobb mértékben a sport, a szabadidős tevékenységű, illetve az önkormányzattal szerződésben álló szervezeteket támogatták, a többi szervezet átlagosan 10-30 ezer forintnyi támogatásban részesültek. A siklói önkormányzat az elnyerhető támogatásra szánt teljes összeget (16 millió forintot) két részre osztotta. A pályázó 25 nonprofit szervezet között kettő, míg az ugyancsak pályázó hat sportegyesület között 14 millió forintot osztott ki. Ezt az elosztást azzal indokolták, hogy a nagyobb tömegbázisú szervezeteket jobban kell és érdemes támogatni, valamint a sport terén elért, illetve várható eredményeknek a város nagy hasznát veszi.

A **dombóvári** önkormányzat költségvetésében évről-évre egy bizonyos összeget különít el a városban működő civil szervezetek támogatására. A Civil Keret, amelynek felosztásáról a képviselőtestület határozatban dönt, 2005-ben 3 millió forintra tett ki, mely összeg nem változott 2006-ban sem. A Civil Tanáccsal megkötött együttműködési megállapodás értelmében a Tanács tesz javaslatot a Képviselő-testületnek a tárgyévi Civil Keret felosztására. Az elmúlt két évben a keret mértékénél jóval nagyobb támogatási igénnyel találták szemben magukat. Dombóváron az országoshoz hasonlóan a szervezetek bevételeinek legnagyobb részét az állami (önkormányzati) támogatások teszik ki, majd utána az alaptevékenységből származó források és legvégül a gazdálkodási tevékenységből és magántámogatásból származó bevételek következnek. 2005-ben 51 szervezet közül 18-an úgy nyilatkoztak, hogy bevételük nem éri el a 100 ezer forintot, további 12-nek bevételei 100 és 299 ezer forint között alakultak. Az önkormányzat által készített felmérés alapján a válaszadók több mint fele 300.000 alatti éves bevételből gazdálkodik. A 300 ezer és 999 ezer forint közötti bevételi kategóriába 14 szervezet sorolta magát, és csupán 7 nyilatkozó mondta, azt hogy, egymillió forintnál nagyobb költségvetésből gazdálkodhattak.³³

A **mohácsi önkormányzat** minden évben egy meghatározott keretet különít el a helyi civil szervezetek működésének támogatására. Ennek célja, a városban működő civil szervezetek programjaihoz és projektjeihez pénzügyi hozzájárulás nyújtása. A keret az évek során folyamatosan nőtt. Az rendelkezésre bocsátott pénzösszeg az önkormányzat évi költségvetésének körülbelül 1%-át teszi. Az önkormányzat így támogatja a természet- és környezetvédelem, érdekvédelem és közélet, valamint szabadidő hasznos eltöltését szervező civileket, de a város önkormányzata feladatának érzi a település kulturális sokszínűségének megőrzését is. A legnagyobb értékű támogatásra itt is a sportszervezeteknek számíthatnak. A város vezetése azért érzi fontosnak ezen szervezetek támogatását mert a sport közösség-szervező ereje képes jelentős számú tömegeket mozgósítani és így a befolyásoló képessége is nagyobb. A civil keret felosztásáról minden évben a beadott pályázatok alapján a képviselőtestület határozat formájában dönt. A megpályázható pénzösszegeből a város civil szervezeteinek több mint fele részesül.

³³ A város civil koncepciója alapján 6. old.

A **baranyai megyeszékhely** több mint nyolcféle tevékenységi területet támogat a költségvetésének kettő %-ával, úgy, mint a szociális ellátás, a környezetvédelem, a sport, a kultúra, az oktatás, a településfejlesztés, az egészségügyi ellátás és a kutatás. A pécsi EKF program keretében a település szervezetei plusztámogatáshoz juthatnak. A támogatások elosztásakor a hátrányos helyzetben lévő városrészek civil szervezetei vannak előnyben. A cél minél több szervezet támogatása, szemben azzal a felfogással, hogy kevesebb egyesületet finanszírozzanak nagyobb mértékben. Ezzel a céllal a civil szféra kreatív energiáinak kiaknázását segítik. 2009 év végéig 99 szervezet kapott támogatást, a pályázók egyharmada³⁴. A Pécsi kistérségben az önkormányzatok oldaláról érkező támogatás mértéke az évek során folyamatos növekedést mutatott, valamint azon önkormányzatok száma, akik egyáltalán nem támogatják a civil szférát, mára, kilencre csökkent. 2004-ben a költségvetése 1-2%-ának megfelelő összeget adott 12 önkormányzat, de ezen belül is nagyon nagy a szórás. Az önkormányzattól érkező bevétel sok tényezőtől függ: a szervezetek társadalomban betöltött szerepétől, taglétszámtól, érdekérvényesítő, artikuláló képességeitől, kapcsolataitól és nem utolsósorban az önkormányzat gazdasági helyzetétől. Ezen kívül meghatározó tényező a település típusa is, amit a táblázat egyértelműen alátámaszt, hiszen a megyeszékhelyen a szervezetek közel kétharmada, míg a községekben kevesebb, mint fele nem részesül ilyen jellegű támogatásban. A legjellemzőbb támogatási összeg az 50 000 és 500 000 közötti, a falvakban minden harmadik, a városban minden ötödik szervezet kap ekkora támogatást.

30. táblázat: Pécsi kistérség önkormányzatainak a civil szférára fordított támogatása, 2004

A civil szférát anyagilag támogató önkormányzatok	A település lakosság száma	A támogatás hány százalékát teszi ki a költségvetésnek	A támogatás összege (ezer forint)	Támogatott szervezetek száma	Egy szervezetre jutó átlagos támogatás (ezer forint)
Abaliget	637	0,09	120	1	120
Bakonya	401	1,44	838	5	167
Baksa	765	-	800	-	-
Cserkút	430	3,60	3 194	10	319
Egerág	1 004	-	3 500	6	583
Görcsöny	1 726	0,50	1 300	4	325
Gyód	618	0,90	600	1	600
Keszü	1 024	0,70	200	1	200
Kozármisleny	4 247	3,00	14 672	13	1 128
Kökény	566	1,80	900	2	450

³⁴ <http://www.pecsiujsg.hu/index.php?p=article&aid=24965>, 2010 jan.1.

A civil szférát anyagilag támogató önkormányzatok	A település lakosság száma	A támogatás hány százalékát teszi ki a költségvetésnek	A támogatás összege (ezer forint)	Támogatott szervezetek száma	Egy szervezetre jutó átlagos támogatás (ezer forint)
Ócsárd	430	2,00	1000	1	1 000
Orfű	761	1,00	2300	5	460
Pécs	158942	2,00	600 000	350	1 714
Péllérd	1 984	0,02	5 230	13	402
Pogány	1 083	2,00	300	10	30
Romonya	423	0,07	230	1	230
Szalánta	1 178	9,00	1 350	9	150

Forrás: kérdőíves vizsgálat

A kutatások alapján elmondható, hogy a támogatást nyújtó önkormányzatok fele a településen betöltött szerepkör alapján választja ki a támogatottak körét, egynegyedük egyedi kérelmek alapján dönt. Vannak olyan települések, ahol a két szempontot egyszerre veszik figyelembe, de eltekintve egy-két példától nem pályáztatják a szervezeteket a támogatásokért. Amikor már kiválasztották a szerencsés szervezetek körét, a támogatás összegszerű megállapításánál megint csak a helyi társadalomban betöltött szerepkör a meghatározó, néhány esetben meghatározó még a rászorultság. Érdekes módon a pécsi kistérségben az önkormányzatok egyetlen egy esetben sem döntöttek a szervezetek taglétszáma alapján, annak ellenére, hogy hazánkban az önkormányzatok az esetek többségében ezt a tényezőt tartják a helyi társadalomban betöltött szerep mellett mérvadónak. Ezen az alapon támogatják általában a nagy társadalmi bázissal rendelkező, szabadidő és sportegyesületeket. A kérdőívekből az is kiderül, hogy milyen tevékenységű szervezeteket támogatnak inkább az önkormányzatok és melyeket kevésbé. A leginkább támogatott, az önkormányzatok több mint fele által a sport és a kultúra, a polgárvédelem. A környezetvédelem, a közbiztonság minden harmadik támogatást nyújtó által részesül anyagi hozzájárulásban. Kevésbé jellemző az oktatással, az egészségüggyel, a szociális ellátással és a vallási célzattal alapított szervezetek segítése.

6.4.6 Természetbeni támogatások

Míg 1996-ban még nem, 2000-re már általánossá vált a városokban, hogy a helyi nonprofit szervezetek használatba vették az önkormányzati ingatlanokat, infrastruktúrát, szellemi tőkét, ezek a leggyakoribb formái a természetbeni támogatásnak. (SEBESTYÉN I. 2002)

Az önkormányzatok nem csak anyagi szempontból támogathatják a településén élő nonprofit szervezeteket, hanem egyéb módon is, erre mutat alternatívákat 31. számú táblázat. A **nem anyagi jellegű támogatások közül** az önkormányzatok **leginkább az ingyenes irodahasználattal segítik** a szervezetek munkáját. A községekben, ebben az esetben is tapasztalható az önkormányzat kiemelt figyelme a szervezetek felé, hiszen minden harmadik szervezet részesül ingyenes irodahasználatban, szakmai segítségnyújtásban, postaköltség és telefon támogatásban.

31. táblázat: Az önkormányzat által biztosított egyéb, nem anyagi jellegű támogatások, 2004

Nem anyagi támogatás formája	Támogatásban részesülő szervezetek százalékos eloszlása		
	Pécsi kistérség	Pécs	Községek
Ingyenes iroda, illetve ingatlan használat	18,6	11,7	40,0
Kedvezményes iroda, illetve ingatlan bérlet	2,8	2,7	2,9
Postaköltség, telefon, telefax, számítógép-használat	6,2	4,5	11,4
Járműhasználat	1,4	0,0	5,7
Könyvelés, nyilvántartás	0,7	0,9	0,0
Szakmai, szellemi segítségnyújtás	7,6	6,3	11,4
Egyéb	2,8	0,0	5,7

Forrás: kérdőíves vizsgálat

Siklós önkormányzata a papírforma szerint, ennek nagymértékben eleget tesz. A legtöbb egyesület és az önkormányzat is megjelölte a támogatás fent említett három formáját. Ezért úgy gondoljuk, hogy ezt megvalósult és működőképes támogatási formának tekinthetjük. A dombóvári önkormányzat az anyagi támogatáson kívül a természetbeni juttatásokkal is támogatja a helyi önszerveződések működését, fenntartását. Ilyen például:

- helybiztosítás és rendezvény lebonyolítása a Művelődési Házban több szervezet számára;
- a városüzemeltetés részéről a rendezvények technikai biztosítása (pl.: színpad felépítése, áram);
- a sportegyesületek térítésmentesen használhatnak létesítményeket.³⁵

³⁵ Forrás: Civil koncepció

6.4.7 Nonprofit hozzájárulás

A nonprofit szervezetek tevékenységükkel támogatják a helyi önkormányzatokat feladataik ellátásában, ugyanakkor lehetőség szerint, anyagi támogatással és önkéntes munkával is segíthetik azt. (SEBESTYÉN I. 2002) A civil szervezetek társadalmi, gazdasági ereje nem választható el egymástól, hiszen általában a két változó generálja és meghatározza egymást, kölcsönösen hatnak egymásra.

A **mohácsi kistérségben** végzett kutatás alapján igyekszünk bemutatni a nonprofit hozzájárulás sokszínűségét és végtelen lehetőségét, mely a kistérség gazdasági, társadalmi fejlődését közvetve, vagy közvetlenül befolyásolja, bár a kutatás csak a nemzetiségi alapon szerveződő civilekre terjed ki, alkalmas arra, hogy bemutassa a szervezetek ilyen irányú tevékenységét:

- **Közösségfejlesztő képesség**

A civil szervezetek a társadalom alulról szerveződő közösségei, összekötik a hasonló értékeket valló jelen esetben a német kultúrához, nyelvhez kötődő lakosokat és egységes erőt képeznek. A globalizálódó világban a kistérség helyi értékeit őrzi meg. A közösség így védeni tudja legfőbb értékeit, és hatékonyan tud fellépni céljaiért. A német nemzetiségi alapon szerveződő civil közösségek a kisebbségek jogait, érdekeit védik, hagyományaik, kultúrájukat, és a jellegzetes sváb nyelvet ápolják és őrzik meg a fiatalabb nemzedékek számára.

- **Szolgáltatások**

A településeken működő német közösséget nem egyszerűen összefogják tagjaikat, hanem szolgáltatásokat nyújtanak, melyek mindenki előtt nyitottak. Az öntevékeny szervezetek előnye, hogy olyan szükségletekre képes reagálni, amelyek nem a többség, hanem speciális helyzetben lévő társadalmi csoportok szükségletei. Ezek a szolgáltatások mindig emberibbek, innovatívabbak, mint az állami tucat szolgáltatások. E mellett az államtól, helyi önkormányzattól is vesznek át feladatokat. Ennek leghatékonyabb módja a megbízásos szerződéses forma, és a normatív támogatás, amelyhez a szervezet hozzá teszi a saját forrást. Ilyen szolgáltatások a kistérségben, melyeket a vizsgált szervezetek látnak el: az idősek gondozása, segítése, foglalkoztatása, a karitatív tevékenységek, az

intézmények fenntartása, a szakoktatás, a nyelvi képzés, a számítógépes oktatás és a kulturális programok szervezése.

- **Kapcsolati tőke társadalmi szerepe**

A nonprofit szervezetek nagy előnye, hogy ismeretségen, barátságon alapulnak, homogén, hasonló értékeket valló emberekből épülnek fel és mindennapi személyes kapcsolatot, nyújtanak a tagjaiknak. Ezeknek a közösségeknek legnagyobb hozadékuk a kapcsolati tőkéjük, melynek szerepe a település életében kiemelkedő szerepet kap.

A helyi svábság kapcsolatai közül a legmeghatározóbb az anyaországhoz kötődő szoros szálak ápolása. A vizsgált nonprofit szervezetek mindegyike rendelkezik osztrák, illetve német társszervezettel. Nagyon fontosnak tartják ezeket az alulról szerveződő spontán baráti, családi kapcsolatokból elinduló és egyre szorosabbá váló kezdeményezéseket. Bóly esetében minden fajta anyaországi szálnak ezek az egyszerű barátságok az alapjai. Rendszeres a hazai szervezetekből a kiutazás a német civil szervezetek szakmai tudásának megismerése és tapasztalatcsere céljából. Kapcsolataik révén a települések intézményei, dolgozói, oktatói, diákjai csereoktatásban, nyelvi képzésben, szakmai továbbképzésben vesznek részt. A külföldi társszerveztek e mellett még jelentős gazdasági segítségnyújtást, adnak, adományok, természetbeni juttatások formájában. Többek között számítástechnikai eszközökkel, tanműhely működtetésével, kisebbségi, szociális intézmények fenntartásához szükséges anyagi hozzájárulással, német nyelvoktatással, tűzoltóautó adományozásával, egészségügyi eszközökkel, oktatási segédanyagokkal, gyerekjátékokkal. Gazdasági téren külön kiemelendő, hogy az egykori Mohácsi Farostlemezgyár számítógépes szakemberei ismereteik gyarapodása érdekében több hónapot töltenek a Siemens cég helyi képviselőjénél a testvérvárosban, Bensheimben. Ugyanilyen fontos, hogy a helyi vegyes vállalatok alkalmazottjai is hónapokat tanulnak és dolgoznak az anyacégnél Németországban, ahol a német szaknyelvet, munkamorált sajátítják el.

A vizsgált szerveződések eredménye a testvérvárosi kapcsolatok jelentős része. Hiszen a kapcsolatok alapja mindkét esetben két közösség személyes kapcsolatán és kontaktusán alapul és ez teljeseedik ki a települési szintre. Szederkény a helyi Honismereti Egyesületnek köszönheti létrejött partnerkapcsolatát. Bóly és Mohács és a kistérség települései ugyanezen az elven létesítik testvérvárosi kapcsolatokat. Ezek a testvérvárosok

gyakran a második világháború utáni kitelepítettek otthonai, más esetben az a térség, ahonnan a betelepítettek származnak. (Baden – Württemberg, Hessen)

- **A kapcsolati tőke gazdasági szerepe**

Ebben az esetben három dolog emelhető ki a német nyelv ismerete, melynek ápolásában a civil szervezetek fontos szerepet játszanak. A nyelvtudás az, ami ide vonzza a külföldi vállalkozásokat, melyek a gépipar területén működnek és a német a szaknyelvük. A térségben a nyelvi ismereteket leginkább Bóly és Szederkény kamatoztatja, ami mindkét település munkanélküliségi mérőszámaiban mutatkozik meg. Hasonló motivációs erő, a rokoni szálak a környék településein mind megtalálható. Bóly esetében a legnagyobb helyi vállalkozás tulajdonosa kitelepített németek leszármazottja, aki németországi vállalkozását kiterjesztette Magyarországra és ennek helyszínéül ma is élő sváb rokonainak települését, választotta.

Hasonló gazdaságélénkítő hatása van a falusi turizmusnak. Nagynyárád és Bóly kiemelkedik a turizmus ezen ágának művelésében. Számos faluban őrzik a német hagyományokat, kulturális közösségek formájában. Ezek a tánccsoportok, zenekarok, ősi mesterségek a térségbe csalogatják a turistákat. A falvak 20%-a kapcsolódott be a falusi turizmusba. A kistelepüléseken a továbbélő hagyományok jelenthetik a falusi turizmus fejlesztésének alapjait, mely számos követelményt támaszt a résztvevő községek elé, mint rendezett településkép, minőségi alapszintű ellátások megléte. Ezek önmagukban is hozzájárulnak az életkörülmények fejlődéséhez.

A helyi németiség erős családi kapcsolatokkal rendelkezik német és osztrák rokonaik rendszeresen, látogatnak el hozzájuk ez az ún. rokonturizmus. Ez ugyan nem jár kimagasló bevételekkel, azonban óriási propaganda értéke van. „Ha a hozzánk látogatóknak vonzó és megfelelő minőségű programokat tudunk kínálni, ennek hírért tovább viszik és további klasszikusnak mondható turizmust, vonzanak.” A rokonturizmus a legerősebben Nagynyárád, Hímesháza, Bóly, Szajk, Babarc, Bár és Szűr településeken mutatkozik meg.

6.5 Településrész

A nonprofit szervezetek több mint **egynegyedének tevékenysége egy településrészhez**, ezen belül is egy intézményhez, kisebb lakókörzethez kötődik. Egy települési részben tevékenykedő nonprofit szervezetek munkáját és a bennük rejlő lehetőségeket **Pécs keleti**

városrészének példáján mutatjuk be, ahol a bányászat, mint közösségszervező erő megszűnése óta, a szociális városrehabilitációban látjuk annak esélyét, hogy az itt élő emberek szerves részévé válnak civil szervezeteik révén a fejlesztési folyamatoknak és újra aktív közösséggé tudnak formálódni. Esélyét látjuk annak, hogy a városrehabilitáció közösségfejlesztő szerepe révén aktivizálódna az egykoron erős közösségi hálózatok. Pécs keleti városrészében társadalmi, gazdasági szempontjából egy heterogén társadalom szerkezettel állunk szemben a helyi gazdaság motorja a szakképzett és kvalifikált munkaerő elhagyta a városrészt, helyette alacsony társadalmi státusú rétegek érkeztek. A fejlődés kulcsa abban a középosztályhoz tartozó csoport kezében van, akik ragaszkodva lakóhelyükhöz, ma is itt élnek és a közösségszervezés aktív szereplői. A civil szervezetek sikeressége és a városrehabilitációban való szerepük azon múlik, hogy sikerül felülkerekedniük a saját köreik igényeinek kielégítésén, valamint leginkább azon, hogy képesek lesznek közös munkára, a partnerség kiépítésére egymás közt és a helyi szereplőkkel, a lakossággal, az önkormányzattal és a vállalkozókkal. A városrehabilitáció folyamatában egyre nagyobb hangsúlyt kapnak a **horizontális összefonódások** és így a civil szervezetek is. Ez támasztja alá az a tény is, hogy a rehabilitáció során a „ne romboljuk” elv meghatározóvá vált, mely kiemelten kezeli a már meglévő társadalmi hálózatok védelmét, a társadalmi tőke fejlesztését és a már létező kötelekekre való építkezést. A hazai és a nemzetközi városrehabilitációs programok sikerének kulcsa minden esetben a helyi közösségek elfogadásán alapul, illetve azon, hogy sikerült-e a lakosságot együttműködő partnerré és a folyamat szerves aktív részesévé tenni. (FÜZÉR K. 2005)

A kutatás során, **arra kerestük a választ**, hogy a városrészben működő civil kezdeményezések alkalmasak-e arra, hogy a városfejlődés és a rehabilitáció aktív tagjaivá váljanak, illetve képesek-e a lakosságot megszólítani és érintetté tenni a vizsgált kérdésben. A kutatás az INTERREG IIIC³⁶ program által támogatott együttműködés keretében készült. A vizsgálat³⁷ során rendhagyó módon a kérdéskört két oldalról közelítettük meg, a civil szervezetek és a helyi lakosok szemszögéből. Kutatásunk

³⁶ Pécssett az Európai Unió - egyik közösségi kezdeményezése - INTERREG IIIC programja révén támogatott együttműködés keretében kerül kialakításra a leszakadóban lévő keleti városrész komplex rehabilitációs programja. A várakozások alapján a 2007-re elkészülő feltáró és előkészítő jellegű munkaanyag az Európai Unió későbbi városrehabilitációs programja révén valósul meg. Az ugyancsak Pécssett zajló Borbála 1 elnevezésű projekt a városrehabilitáció mintaterületének tekinthető, képzési és munkalehetőséget nyújtó elemei révén.

³⁷ A kutatás a 2005/2006 és 2006/2007-es évben lefolytatott társadalomkutatási gyakorlat eredményeire épül. A kutatásban PTE BTK Szociológia szakos hallgató vettek részt. (kérdőívek lekérdezése, interjúk elkészítése)

fókuszában egyrészt a civil szervezetek álltak, ahol felmértük a tevékenységüket, elképzelésüket a városrész megújításával kapcsolatban. Kerestük a választ arra, hogyan értékelik szerepkörüket Pécs keleten, milyen kapcsolataik vannak, milyen az érdekvédő és érdekképviselő, együttműködő képességük, mennyire sikeresek a helyi lakosság megszólításában, szervezésében. Egy szóval kérdéseink arra irányultak, hogy mit tehetnek maguk a civil szervezetek: alkalmasak -e arra, hogy összefogják a helyi társadalmat, és a fejlődés aktív tagjává váljanak, vagy csak kis csoportok speciális igényeit képesek kielégíteni. A városrészben lakó polgárokat ugyanebben a témakörben kérdeztük, kíváncsiak voltunk arra, hogy ismerik-e a városrészben működő civil kezdeményezéseket, munkájukat, mit várnak el tőlük. Egyúttal arra is kerestük a választ, hogy mennyire aktív a helyi lakosság: csupán a felülről jövő segítséget várja, vagy a jogait és az elképzeléseit szem előtt tartva a közösség erejével lép fel.

A Pécs keleti városrész elnevezés Pécs azon részeit kapcsolja össze, amelyek a jelenlegi városrehabilitációs program célterületeit is alkotják: Pécsbánya, István-akna, György-telep, Meszes, Fehérhegy, Györgytelep, Szabolcsfalu, Somogy, Vasas. A felosztás azokat a területeket érinti, ahol a kőszénbányászat volt a fő tevékenység, már a bányászat megszűnésével korábbi virágzó településképüket elveszítve, a város „mostohagyerek” szerepébe kényszerültek, leszakadt, szegregálódott városrészekké váltak. Azonban le kell szögeznünk, hogy ezek a településrészek nem mutatnak egységes képet, társadalmi szempontból igen sokszínűek, az elszegényedett deprivált népességcsoportokon kívül, a középosztályhoz tartozók is lakják, akiknek a szerepe a dzsentifikáció elkerülésében, a városrészek felemelkedésében és a negatív jelzővel illetett Pécs kelet fogalom megszüntetésében fontos lehet. A 2001-es népszámlálási adatok is a helyi társadalom sokszínűségét támasztják alá. A térség egésze nem nevezhető leszakadónak, ugyanakkor területe történeti, építészeti és a lakóterületek használata alapján kisebb egységekre bontható. A felosztás után nyilvánvalóvá válnak a különbségek, kirajzolódnak azok a krízisterületek³⁸, melyeknek köszönhetően a Pécs keleti városrész elnevezés negatív jelzőt kap és egy általános szegregálódási folyamat indul el.³⁹

³⁸ Meszes, Fehérhegy, Szabolcs, Hősök tere, Pécsbánya, Györgytelep és István-akna

³⁹ Andorka Rudolf születésének 75. évfordulójára rendezett emlékkonferencián elhangzott előadás: Füzér Katalin: A társadalmi tőke szerepe a társadalmi kirekesztődésben: egy leszakadó pécsi városrész az EU-SILC 2006 tükrében

Az általunk vizsgált hat településrész⁴⁰ Pécsbánya, Somogy, Vasas, Meszes, Fehérhegy és Szabolcsfalu, az összekapcsoló Pécs keleti jellegén túl sajátos egyedi jellemzőkkel bír. Az egykori bányászat jegyeit leginkább Pécsbánya viseli. Somogy, Vasas, Szabolcs eredetileg Pécs környéki falvak voltak, a várostól teljesen eltérő fejlődési struktúrával. Meszes a városból kivezető Komló út két oldalán fekszik, ahol az országút sok esetben társadalmi vízváltónak számít, tipikus, az 1950-es években épült panel- és téglapépületekkel. A legtöbb városrészre elmondható, hogy kedvező természeti környezettel, jó fekvéssel rendelkeznek, a város ennek ellenére mégis más irányba terjeszkedik.

A városrész(ek) **fejlődését egyértelműen a bányászat generálta**. A XIX. század elején már folyt az ipari kőszénkifejtés, megalakult a Dunai Gőzhajózási Társaság. A DGT nem csak a bányászatot jelentette, hanem a település szinte egybefonódott a vállalattal. A bányatelepeken egy jól működő szervezett gazdasági és társadalmi rendszer alakult ki. A bányászat 150 éve alatt a város bekapcsolódott a világgazdaság vérkeringésébe, a bányászat jelentős társadalomszervező erőt jelentett, vonzotta a szomszédos országok különböző nyelveken beszélő munkásait, akiket az általa felépített közintézmények, kulturális, egészségügyi, oktatási létesítmények révén, aktív társadalmi szereplővé formált, mely révén egy jól működő helyi társadalom alakult ki. A bányatelepeken iskolát, kölcsönkönyvtárat működtettek, a társaság támogatta a Levente mozgalmat a Szent Borbála Cserkész Csapatot.⁴¹ Ez az időszak jó példája annak, hogy egy közös társadalom szervező erő - a bányászat - képes egy társadalmi szempontból heterogén egyénekből, szerves, jól működő közösséget létrehozni.

Attól az időponttól kezdve, hogy az 1960-es években a bányászat szerepe háttérbe került, a dezintegráció jelei mutatkoztak meg. A lakosságcsere a cigány népesség betelepítésével kezdődik, amely révén a slummosodás folyamata indul el.⁴² A tehetősebb rétegek fokozatos elköltözésével egy torz társadalomszerkezet alakul ki, a városrész elszigetelté vált, az 1980-as évektől a különböző társadalmi csoportok között konfliktus alakult ki, amelyet sok esetben az önkormányzat is generált.⁴³ (Pécsbánya-külszínifejtés, Vasas- roma lakásépítési program, mohácsi úti roma lakosság István-aknára telepítése) Összességében elmondható, hogy egy fejlett gazdasági térség közelében elterülő

⁴⁰ István-aknán, és György-telepen és a Hősök terén kutatásunk idején nem működött civil szervezet. Azonban információink van arról, hogy István-aknán, a helyi városrehabilitációs iroda segítségével kialakulóban van egy civil kezdeményezés, mely a helyiek társadalmi életét kívánja javítani.

⁴¹ Szirtes Béla és Huszár Béla előadásai alapján a "Fókuszban a keleti városrész" konferencián hangzott el.

⁴² Nagy Endre előadása alapján, az előadás a „Fókuszban a keleti városrész” konferencián hangzott el.

⁴³ Pörös Béla előadása alapján, az előadás a „Fókuszban a keleti városrész” konferencián hangzott el.

városrészből, szegénygettókkal tűzdelt külvárosi lakóterületté vált, melynek egyes részein koncentráltan jelenik meg a társadalmi kirekesztődés⁴⁴.

Pécs keleten tehát a fő társadalomszervező erő a bányászat volt, megszűnése után nem alakult ki olyan tényező, amely szerepét pótolni tudta volna. Ehhez hozzájárultak a várospolitikai sokszor vitatható intézkedései, melyek révén megszűntek a közösségi színterek, a kulturális létesítmények, nincsenek olyan színterek, ahol a helyi lakosságnak módjában állna összejöveteleket, rendezvényeket szervezni.⁴⁵

A fiatalodó városrészeket döntő többségét elszegényedett társadalmi helyzetű rétegek lakják, magas az inaktívak aránya, valamint a roma népesség száma, a krízisterületek lakóinak iskolai végzettsége messze elmarad a pécsi átlagtól, a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya alacsony. A közbiztonság kritikus helyzetben van, a lakóépületek György-telepen, István-aknán sok esetben komfortfokozat nélküliek, vagy alacsony komfortfokozatúak. A közlekedési helyzet Meszest leszámítva rossznak ítélnélhető, a boltok, munkahelyek, közintézmények eléréséhez 2, 3 átszállásra van szükség.

6.5.1 Civil szervezetek Pécs keleti városrészében a szervezetek szemszögéből

A városrészben működő civil **szervezetek számának** meghatározása - mint a kutatás kezdő lépése - **nehézségekbe ütközött**. A pécsi városi önkormányzat, csak azokról tud, akikkel kapcsolatban áll, a Civil Közösségek Háza a pécsi civil szervezeteket tartja nyilván, **városrészi összeírás nem létezik**, emellett az önkormányzati alapítású szervezetek nem szerepelnek a listában. A saját adatgyűjtésünkre támaszkodva és arra tekintettel, hogy a három rendelkezésre álló forrásunk a Pákolitz Művelődési Ház, Pécs keleti városrész iroda és a KSH egymástól igen eltérő adatot közölt, 50-ben⁴⁶ határozhatjuk meg a szervezetek számát.

A városrészben működő civil szervezetekről összességében elmondható:

- Kirajzolódnak a városrész jellegzetességei: bányász múlt, roma kisebbség.
- A bányászat - amely leginkább a múlthoz kötődik, mint társadalomszervező erő - hatása még ma is igen erős. A bányász múltból gyökerező szakszervezetek, illetve a

⁴⁴ Andorka Rudolf születésének 75. évfordulójára rendezett emlékkonferencián elhangzott előadás: Füzér Katalin: A társadalmi tőke szerepe a társadalmi kirekesztődésben: egy leszakadó pécsi városrész az EU-SILC 2006 tükrében. http://www.bke.hu/szoc/doc/andorka_konferencia/fuzer.pdf

⁴⁵ Pörös Béla előadása a „Fókuszban a keleti városrész” konferencián.

⁴⁶ A Művelődési ház nyilvántartása alapján 39 szervezet tevékenykedik a városrészben a KSH T-STAR adatbázisa alapján 72, ugyanakkor itt szerepelnek olyan közösségek is, akik már megszűntek, vagy tényleges tevékenységet nem folytatnak. A Pécs- Keleti városrész iroda adatai alapján 45 szervezet működik.

bányáskultúrát, hagyományokat ápoló, valamint az egykori bányászokat, családtagjaikat segítő nyugdíjas, szociális, egészségügyi célú szervezetek száma jelentős. A városrészben tevékenykedő és a bányászathoz kötődő (egészségügy, szociális, kulturális, érdekképviselő) társadalmi szerveződések teszik ki a szervezetek egyharmadát.

- A civil szerveződések 15%-át teszik ki azok a szervezetek, amelyek az itt élő roma etnikum társadalmi felemelkedését, integrációját tűzték ki célul, ezek a társadalmi szervezetek igen változatosak: szociális ellátás, oktatás, képzés területére szakosodtak.

- Tevékenység alapján kiemelkedik a kultúrával, hagyományőrzéssel, szociális ellátással, érdekképviseléssel, szabadidő eltöltésével foglalkozó szervezetek aránya. Magas a környezetvédelem, a lakókörnyezet értékeinek védelme érdekében tevékenykedők száma.

- Szervezeti forma szerint a városrészre az alulról szerveződő társadalmi képződmények, a civil szervezetek a jellemzőek, amelyek a helyi társadalom aktivitását is mutatja. Kevés az önkormányzati alapítású közhasznú társaság, közalapítvány.

A kutatás során a városrész(ek) kiemelt tevékenységet folytató szervezeteit kerestük meg. A mintába került szervezetek száma 11⁴⁷.

Elemzési szempontok:

1. a városrész helyzetének értékelése:

A városrész helyzetének értékelésénél a kulcsszerep a bányászatnak, illetve annak megszűnésének jut, hiszen ezzel a fő megélhetési mód és a közös kapcsolódási pont, társadalomszervező erő szűnik meg. Egyöntetűen megfogalmazzák, hogy a városrész leszakadása a bányák felszámolásával kezdődik, amely magasabb társadalmi státuszú rétegek elvándorlását és nagyszámú társadalmi-gazdasági szempontból hátrányos helyzetű roma népesség betelepülését okozza. A városrész elhanyagolt külső kerületévé válik a városnak, amelyet az állami és magán beruházások egyaránt elkerülnek. A közösségi élet lehetséges színterei, mint fő társadalomszervező helyek megszűnnek. Pécs keletnek egy igen összetett problémával kell megküzdeni, ahol a társadalmi-gazdasági folyamatok egymást gerjesztik: munkanélküliség, szociális, egészségügyi problémák, alulképzettség, elvándorlás, iskola-összevonás, bezárás. A bányászati tevékenység miatt a terület

⁴⁷-Pécs-Somogy Tegyükünk Egyémásért Egyesület, Bányász Kulturális Szövetség, Pécs Kelet Érdekvédelmi Fórum, Somogyi Kulturális és Környezetvédő Egyesület, Misina Természetvédő-és Állatvédő Egyesület, Origo Ház, Gandhi Közalapítvány, Pécs Szélén Mecsekszabolcsért Egyesület, Jószerencsét Kulturális Egyesült, Meszesi Környezetvédő és Városszépítő Egyesület, Pécsbányáért Egyesület,

környezeti ártalmakkal erősen terhelt. Kiemelik problémaként az egyes városrészek széttagoltságát, a nagy távolságokat a szétaprózott helyi társadalmat.

2. a civil szervezetek szerepvállalása Pécs keleti városrészében, kapcsolatok, érdekérvényesítő tevékenység

A szervezetek szerepvállalása a városrészben inkább a társadalmi problémák **tűzoltására** irányul, mint azok megoldására. A szervezetek tevékenysége leginkább a múlt örökségeihez való ragaszkodást jelenti. A múltba ringatja a szebb időket megélt embereket, e mellett a szociális problémák megoldásának segítése, a környezet védelme a jellemző működési terület. A civil szervezetek szerepüket a társadalom összefogása, rendezvény, szabadidő szervezése, kulturált épített és természeti környezet védelme terén fogalmazzák meg. A városrész szervezetei közül kiemelendők a roma szervezetek, melyek oktatással, képzéssel, munkaalkalom teremtéssel, tranzit foglalkoztatással igyekeznek a társadalmi kirekesztődés folyamatát megállítani, a társadalmi integrációt segíteni.

A szervezetek nonprofit szektoron belüli együttműködése talán ezzel a két mondattal jellemezhető leginkább: „Hát ez **nehéz, nehéz ügy**”.⁴⁸ Sok a konkurens civil szervezet, a szférán belül is megfigyelhető az egymás mellett történő párhuzamos tevékenység, mely nem a problémák megoldására irányul. Saját bevallásuk szerint ennek oka, az hogy a politika rányomja bélyegét a közösségi kezdeményezésekre is. A szakmai egyeztetések is csak **részben működnek**, inkább a kapcsolatok mozgósítása révén lehet érdeket érvényesíteni. Több szervezet kiemelte a Borbála programot⁴⁹ és a benne rejlő lehetőséget a közös munkára, az együttgondolkodásra. Maga a program megadja a lehetőséget az együttműködésre, de nem szabad elfelejteni, hogy ez nem egy alulról jövő kezdeményezés a civilek között. A szervezeteknek nincs szoros kapcsolata egymással, van egyfajta **formális kötődés**, de rendszeres kapcsolat nincs.

Hangsúlyozzák az összekötő, artikuláló szerepüket a lakosság és az (rész) önkormányzat között. Fontosnak tartják, hogy a problémát a társadalmi szereplők összefogva oldják meg és ne egymás mellett párhuzamosan, alacsony hatékonysággal műveljék. Ugyanakkor az is megfogalmazódik, hogy a (rész)önkormányzat nem tekinti a civil szerveződések egyenlő partnernek, néhány szervezetet kivételével. Másokkal jó

⁴⁸ Interjú részlet.

⁴⁹ „A projekt legfontosabb célterülete a Pécs keleti városrészében levő István-akna és környéke. A leginkább veszélyeztetett lakossági csoportok társadalmi kirekesztődésének megelőzése, a szegénységben élők helyzetének javítása a helyi partnerség erősítésén keresztül.” <http://borbala.pecs.hu/index.php?oldal=2&nyelv=hu>

kapcsolatot ápolnak, amely inkább a személyes kötődésnek köszönhető. A civil szervezetekben aktív személyek gyakran tagjai valamely részönkormányzatnak, azonban ennek ellenére sem rendelkeznek megfelelő érdekképviselettel, sok esetben a szavazás a pártszimpátia alapján történik és a nem a civil érdekek mentén.⁵⁰

Az érdekképviselethez a szervezetek összefogására, közös fellépésére van szükség, az erre irányuló próbálkozások a városrészben eddig nem érték el céljaikat. Az egyik ilyen kezdeményezés a 2000-ben alakult **Öntevékeny Keleti Városrész Fórum**⁵¹, amelynek tevékenysége az elmúlt hét évben erősen változó volt, egyes vélemények szerint nem járt kellő sikerrel, azonban vannak vitathatatlan eredményei a szerveződésnek. A mozgalom célja Pécs keleti városrészeinek összefogása, többek közt a városrész kulturális életének felvirágoztatása, a közbiztonság javítása, a környezetvédelem segítése, a fejlesztési igények megfogalmazása. Az egyesület létrejöttének egyik oka, hogy segítse az együttműködést az önkormányzat és a helyi társadalom között. A Teleház (Origó-Ház) által működtetett Fórum egy szintér, ahol a társadalmi szereplők egymásra találhatnak. Ennek érdekében munkacsoportokat hoztak létre, melyek egy - egy területi problémát érintenek. (oktatás, lakás és szociálpolitika, család és gyermekvédelem, gazdaság- és területfejlesztés, helyben élő vállalkozók összefogása, közbiztonság)⁵² 2005 óta a Teleház naponta négy órán keresztül sugároz adást, tervei között szerepel a „Párbeszéd” elnevezésű helyi újság kiadása, mely lehetőséget biztosítana a civil szervezeteknek a megjelenésének, ismertetné a helyi programokat, a közösségi élet újraszerveződését. Céljaik közt olvasható a SZEM -Szomszédok Egymásáért Mozgalom - elindítása, mely a közbiztonság helyzetének javulását segítené.⁵³

Hasonló célt tűzött ki zászlajára a **Pécs Kelet Érdekvédelmi Fórum**, mely kezdetben egy kőfejtő bánya elleni tiltakozásból indul ki és mára kulturális célú szervezetté vált, mely főleg programokat, rendezvényeket, konferenciát szervez. Ezek közül kiemelendő a Közelítés program, amely a roma és nem roma helyi társadalom egymásra találását kívánta segíteni, kisebb nagyobb sikerekkel. Ennél nagyobb eredménnyel járó kezdeményezése „A Fókuszban a keleti városrész konferencia”, ahol a helyi társadalmi szereplők és a téma kutatói, oktatói keresték közösen a választ a keleti városrész helyzetének javítására.

⁵⁰ A készített interjúk alapján.

⁵¹ internetes elérhetőség <http://www.origo-haz.hu>

⁵² Új Dunántúli Napló 2003. 03. 28.

⁵³ Új Dunántúli Napló 2007. 07.25.

A Bányász Kulturális Szövetség emelendő ki, mint jelenleg is működő összefogás, mely a városrész területén működő civil szervezeteket fogja össze, fő rendező elv, amely alapján csoportosulnak: bányász kulturális örökség ápolása, érdekképviselet.

A felsorakoztatott szerveződések, összefogások ellenére tényleges érdekérvényesítő képessége nincs a városrészben tevékenykedő szervezeteknek, Civil Fórum, Civil Tanács, Kerekasztal nem működik, képviselőjük nincs, aki tanácskozási, döntés-előkészítési joggal bír, rendszeresen jelen van az (rész)önkormányzati, üléseken. A kezdeti próbálkozások egy közös érdekképviselet létrehozására, egy rövid aktív időszak után „ellaposodnak” majd célt vesztenek. „A civil szervezetek csak szórványos segítséget nyújtanak a városrésznek, mert ezt nem képesek következetesen tenni. Ennek fő oka, hogy nincs összefogás közöttünk, sőt inkább rivalizálás a jellemző.”⁵⁴

A civil szerepvállalás jövőjét ennek ellenére pozitívan ítélik meg „az itt élő lakosság és civil szervezetek előbb-utóbb felnőnek a problémákhoz”. A megoldás kulcsa a civilek kezében van „csak akkor történik változás, ha azt a civil szervezetek saját maguknak kiharcolják.”⁵⁵ Ebben véleményük szerint fontos szerepet kapnak az Európai Unió partnerségre épülő programjai (példaként említik meg a Borbála programot, melyben több helyi szervezet is részt vesz), melyek a szakmai felkészülést segítik, a helyes kommunikációs stratégiára készíti fel őket „így pedig ki lehet kényszeríteni akartunkat és megfelelni az elvárásoknak.”⁵⁶

3. társadalmi bázis

A szervezetek társadalmi bázisa **igen szűk**. Egy-egy szervezet aktív magja 5-10 főt tesz ki, akikhez társul még 20-25 fő. A tagság kis aktív létszámmal működő társadalmi szerveződések rendezvényei 50-100 fő érdeklődését keltik fel, a nagyobb szabadtéri rendezvényeik ritkák, többnyire nyáron zajlanak, több ezer lakos által látogatottak. A lakosság elérését hasonló módon teszik, leginkább személyes hívják meg tagjaikat, sokan elvárják ezt. A nagyobb eseményekre plakátokat is készítenek. Mindennapos rendezvényeikre (20-60 fő) a Somogyban található Művelődési Ház, a Kolping ház bérlik, e mellett a Pákolitz Művelődési Ház ad helyet a civil szervezetek számára. Nagyobb rendezvény megtartására helyszínnel nem rendelkeznek, általában a középiskolák tornatermei adnak ennek helyet. Arra, kérdésre, hogy társadalmi aktivitás hogyan változott

⁵⁴ Interjúrészlet.

⁵⁵ Interjúrészlet.

⁵⁶ Interjúrészlet.

az elmúlt években általában pozitív választ adtak. Rendezvényeik látogatottsága nőtt, de a tagságról ez nem mondható el. „Az emberek tévéznek inkább, de rengeteg a probléma, ami lefoglalja őket”. Olyan programjaik jelenleg nincsenek amelyek, jelentős számú népeiséget mozgatnának meg.

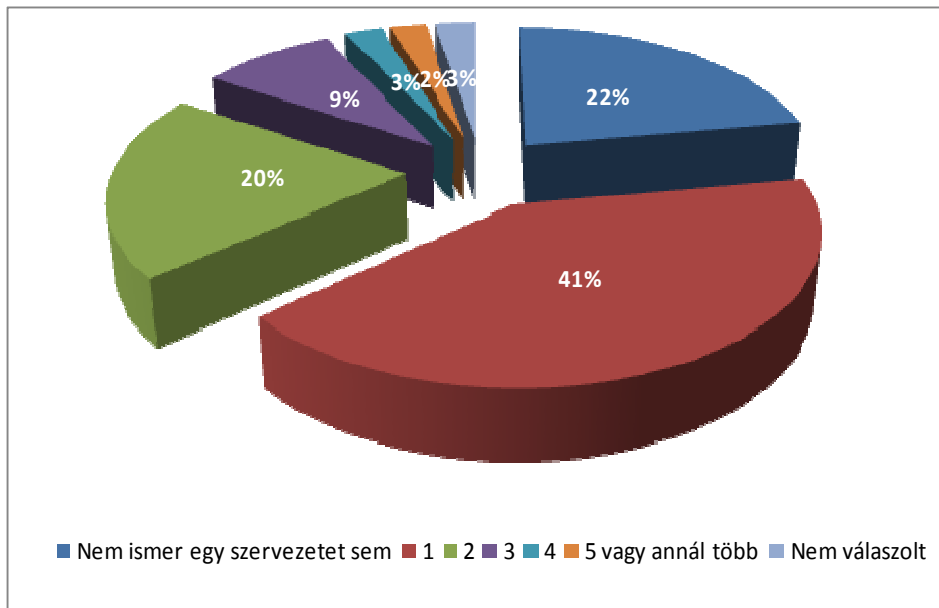
6.5.2 Társadalmi szerveződések a városrész lakói szemszögéből

A kutatás során fontosnak tartottuk a helyi lakosok megkeresését, amely lehetővé teszi, hogy a közösségi életről, ne csak a civil szervezetek szemszögéből tájékozódjunk, hanem maguktól a lakópolgároktól, akiket ezek a közösségek képviselnek. Vizsgálódásunk során kíváncsiak voltunk arra, hogy:

- az itt élők **ismerik-e a helyi szerveződések**et, önállóan vagy kis segítséggel fel tudják e idézni a nevüket;
- **tagjaik -e** valamilyen helyi kezdeményezésnek, illetve, ha nem, akkor mi az oka;
- **hogyan látják Pécs keleti városrészének helyzetét**, mit tehetnek a városrészt a civil szervezetek, illetve mit kellene tenniük;
- **van -e olyan személy** aki sokat tett, tesz a településrészt?

A kérdésre válaszolók közel **négyötöde tudott megnevezni olyan szervezetet, szervezeteket amely(ek) a városrészben végez(nek) közösségi munkát**, illetve kisebb segítség után ismerőssé váltak azok a nevek, amelyeket a kérdezőbiztosok felsoroltak. A megkérdezettek több mint egyötöde azonban egy szervezetet sem tudott megnevezni a Pécs keleten tevékenykedők közül és egyikük neve sem volt ismerős.

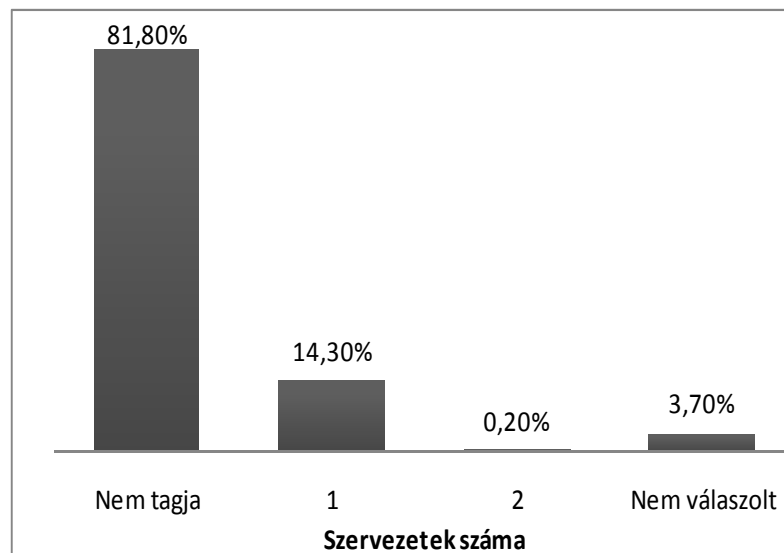
20. ábra: Hány civil szervezetet ismer?

Forrás: kérdőíves adatfelvétel

A szervezetek ismertségét több tényező is befolyásolhatja: az életkor, a nem, az iskolai végzettség, hogy mióta lakik Pécs keleten. Szignifikáns kapcsolatot azonban csak a magasabb iskolai végzettség, a városrészben eltöltött hosszú évek és a több civil szervezet ismerete között találtunk.

21. ábra: Hány szervezetnek tagja?

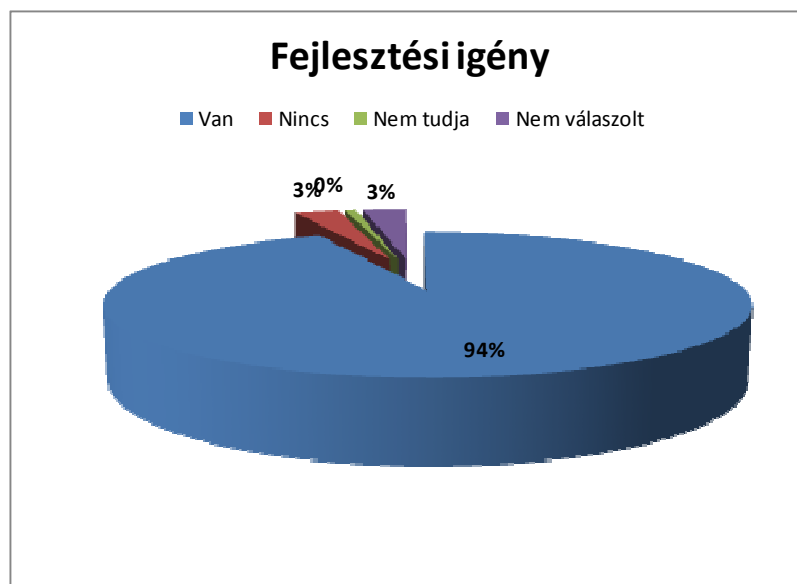

Forrás: kérdőíves adatfelvétel

A 21. ábra első megközelítésben egy viszonylag aktív helyi közösséget sejtet, de nem szabad elfelejtenünk az elemzéskor, hogy a leginkább elmaradott településrészekben: Hősök terén, István aknán, György telepen nincs helyi civil szervezet. Az ábra csak azokat a városrészeket mutatja, ahol működnek közösségi kezdeményezések. Tehát a kép korántsem olyan rózsás, mint első ránézésre. Városrészek alapján a legnagyobb civil aktivitás Somogyban tapasztalható, mely inkább jellemezhető falusias településjelleggel, mint városiassal. A megkérdezettek több mint négyötöde egy szervezetnek sem tagja, kevesebb, mint egy hatoda részese egy helyi társadalmi szerveződésnek, olyan nem találtunk, hogy három szervezetben is társadalmi munkát végezne valaki, ugyanakkor beszédes a két szervezetben tagsággal rendelkező egyetlen válasz is. Az előző kérdéshez hasonlóan az összefüggést a már felsorakoztatott ismérvekkel kapcsolatban ismertünk fel: a magasabb iskolai végzettségűek, a régebb óta itt élők, és az idősebb korosztály, akik civil szervezeti tagsággal bírnak. Összefüggés a nem és a társadalmi aktivitás között nem található, azonban annyit fontos megjegyezni, hogy a nők, és közülük is az idősebbek, akik több civil szervezetet ismernek és többnek is tagjai.

Arra a kérdésre, hogy **miért nem tagja civil szervezetnek** legtöbbször a „nem tudom választ” kaptuk, sokan feleslegesnek tartják, nem látják értelmét, de voltak olyanok is, akik szerint megélhetésüknek biztosítása felőrli minden energiájukat.

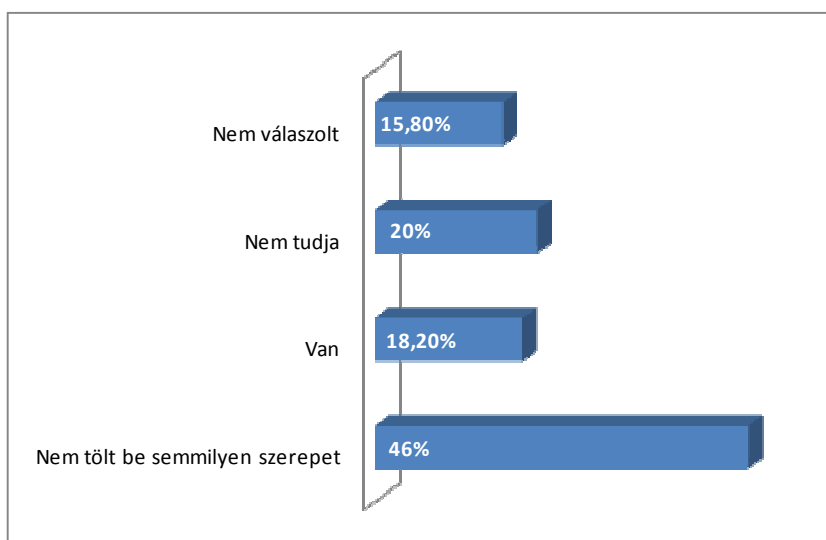
22. ábra: Szükség van fejlesztésekre a városrészben?

Forrás: kérdőíves adatfelvétel

A 22. ábra az itt élők nagyfokú igényét mutatja a változás, a fejlődés iránt, erről azonban csak a megkérdezettek fele szokott a családtagjaival, a szűkebb közösségével beszélni, ennél tágabb körben nem fordul elő a vizsgált kérdés. Akiket a kérdés leginkább foglalkoztat azok már több, mint tíz éve élnek Pécs keleten és iskolázottak. A felsorolt változtatások között kiemelt helyen szerepel a játszóterek, az utak építése, a csatornázás, a buszjáratok sűrítése, a közösségi programok szervezése, a közbiztonság javulása. Egy szóval az emberek egy élhetőbb környezetet szeretnének.

23. ábra: A civil szervezetek jelenleg betöltött szerepei?

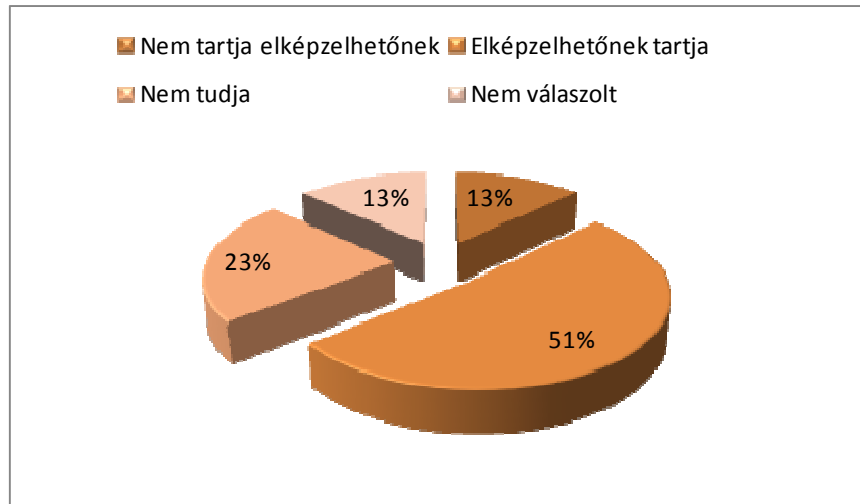

Forrás: kérdőíves adatfelvétel

A megkérdezettek egyötöde tekintette a civil szervezeteket a megfelelő szereplőnek ahhoz, hogy a fejlődés elinduljon a városrészben. Tevékenységüket és szerepüket jelentős százalékuk nem tartják meghatározónak. A pozitív válaszadók szerint a civil szervezetek napjainkban a kultúra területén aktívak, más jelenleg betöltött feladatkört nem tudtak megnevezni.

A jövőben azonban a megkérdezettek fele ad esélyt számukra, egyötöde nem tudta mit feleljen, közel egytizedük szerint a civil szervezeteknek nem lesz szerepük a városrész fejlesztésében. A szervezetek **lehetséges szerepkörének tekintik a jövőben a közösségi élet összefogását és szervezését, közvetítő szerepét az önkormányzat és a lakosok között.**

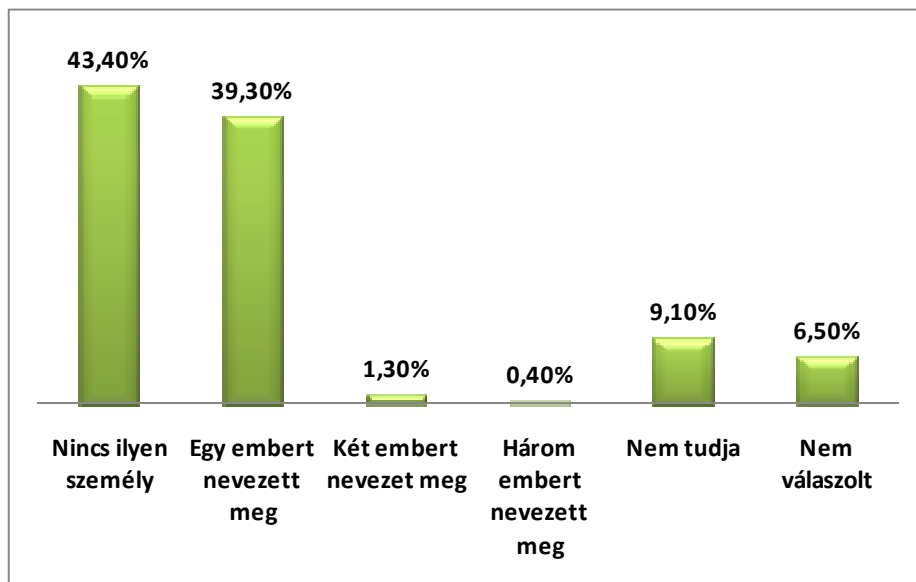
24. ábra: Lesz a civil szervezeteknek valamilyen szerepük a későbbiekben a város fejlődése szempontjából?

Forrás: kérdőíves adatfelvétel

Végezetül kíváncsiak voltunk arra, hogy **kik azok a személyek**, vagy vannak-e egyáltalán olyanok, akik az itt élők számára példaértékűek, akik sokat tesznek a városrész felemelkedéséért.

25. ábra: Kérem, nevezzen meg olyan személyt, vagy személyeket, akik sokat tesznek, tettek a városrész fejlődéséért!

Forrás: kérdőíves adatfelvétel

A megkérdezettek közel **kétötöde tudott megnevezni olyan személyt**, aki a városrészben kiemelkedő tevékenységet végez, akikhez fordulni lehet probléma esetén. A felsoroltak

között ismereteink szerint, nem szerepel civil szervezetnek a vezetője, leginkább helyi politikusok, polgármesterek, szomszéd neve ismétlődött.

Összefoglalásként elmondható, hogy az itt élők számára fontos a városrész előrejutása, hátrányos társadalmi, gazdasági helyzetének megváltozása. A kérdés a kutatás szemszögéből: az, hogy milyen szerepük van, vagy lehet a civil szervezeteknek, vagy talán ennél is fontosabb, hogy alkalmasak-e a városrehabilitáció segítésére, és szerves részévé tudnak válni a fejlesztési folyamatnak. Hiszen nem mindegy, hogy a helyi lakosság a felülről irányított fejlesztéseket segíteni kívánja, támogatja, aktív tagjává akar válni, hogy valaki segítsen rajta. A vizsgált területen tevékenykedő civil szervezetek és a helyi lakosság válaszai a kutatás kezdetén megfogalmazott hipotézisek jelentős részét igazolják. Fontos, hogy a lakosok tisztában legyenek a lehetőségeikkel, lehetséges szerepeikkel, a közös fellépés erejével, jogaikkal. Lényeges, hogy a helyzetükön változtatni akaró emberek rájöjjenek arra, hogy közösséggé alakulva meghatározó szereplői lehetnek saját, illetve városuk fejlődésének. Nehéz feladat előtt állnak a civil szervezetek, egy heterogén helyi társadalmat kell meggyőzniük arról, hogy a városrész fejlődése a kezükben van eredményekkel kell bizonyítaniuk (Borbála programban való tevékenységük), hogy a közösségi összefogásnak van ereje és értelme.

A kutatás eredményei alapján **az itt működő civil szervezetekben megvan a képesség arra, hogy a városrehabilitáció meghatározó tagjaivá váljanak** és érdekelté tegyék a lakosságot a részvételben és e folyamat révén **olyan közösség szervező erővé váljanak, mint egykoron a bányászat volt.** A szervezetek keresik a megoldást a fejlődés érdekében: a közös gondolkodás iránti igényt és az ezért tett kezdeti lépések a helyi újság, a rádió, a megrendezett konferencia és kerekasztalok mind ezt bizonyítják.

7. KÖVETKEZTETÉSEK

A disszertáció célja, hogy a Dél-dunántúli régió nonprofit szervezeti struktúrájának bemutatásával átfogó képet adjon a térség életében, fejlődésében szerepet játszó nonprofit szervezetek helyzetéről, jellegzetességéről. Az értekezés törekedett a régió szervezeteinek területi, települési szempontú vizsgálatára. A társadalmi szerveződések strukturális és működési sajátosságai mellett, további céljaként tűzte ki, hogy feltárja a szervezetek szerepét, lehetőségeit, társadalmi beágyazottságát, valamint a társadalmi szereplőkkel való kapcsolatrendszerét a kijelölt térségi egység területi szintjein és a települések életében. Kiemelt fontossággal kezeltük a helyi önkormányzattal, illetve a területfejlesztés különböző szintjeivel való kooperációt és annak lehetőségeit.

A terepbejárások során egy olyan nonprofit szektor képe rajzolódott ki a Dél-dunántúli régióban, amely **magán viseli az itt élők és a magyar társadalom jellegzetességeit**. Két gondolattal lehetne leginkább jellemezni a vizsgált szektort, az egyik a **bizonytalanság és útkeresés, a másik a paternalizmus**. A szervezetek **még ma is keresik a helyüket** a társadalmi, a gazdasági és **sokszor tévesen a helyi politikai életben** is. Nem találták meg a szerepüket az intézményrendszerben, feladatrendszerük nem világos. További problémát jelent, hogy a régió nonprofit szervezetei az esetek többségében anyagi, szakmai szempontból **erősen függnnek** az állami szektortól (az önkormányzatoktól). Ugyanakkor a régióban kiemelhetünk településeket, civil kezdeményezéseket, amelyek példaként állhatnak az egész szektor előtt.

A vizsgált terület nonprofit szervezetekkel való ellátottsága kiemelkedő. Baranya és Somogy megye már a kilencvenes évek elejétől **jelentős számú és sűrűségű** nonprofit szektorral rendelkezett, Tolna megye megkésve az elmúlt években zárkózott fel. A Dél-dunántúli régiót az országosnál erősebb önszerveződési hajlandóság jellemzi, az alulról szerveződő társadalmi képződmények aránya magas. Ennek oka a régió kulturális, társadalmi sokszínűségében, történelmi hagyományaiban keresendő. A vizsgált régió településstruktúrájából adódóan magas a kistelepülések száma, melyekben a településfejlesztéssel foglalkozó nonprofit szervezetek szinte minden esetben megtalálhatók.

Az értekezés során folytatott különböző vizsgálatok az alábbi eredményekhez vezettek:

- A témánk szempontjából releváns szakirodalmak széleskörű, több tudományágot érintő áttekintése összefoglalja és megalapozza a nonprofit szektor szerepét a települések életében, rámutat szolgáltató, közösségteremtő, formáló szerepére és legitimálja létét a terület- és településfejlesztés folyamatában. A nonprofit szervezetek szempontjából Rechnitzer (1998) a régiót **aktivizálódó térségnek nevezi**, ahol a gyenge társadalmi bázis, az alacsony gazdasági potenciál miatt csak az erős közösségi hagyományokra építhetnek a szervezetek.
- A kutatás egyértelműen igazolja azt, hogy a nonprofit szervezetekkel való ellátottságot befolyásolja a **Balatontól való távolság**, ahol a „magyar tenger” gazdaságélénkítő hatásának eredményeként Somogy megyében, illetve a Balaton parti kistérségekben a nonprofit szervezetek száma magasabb. Ettől távolodva a gazdaság fejlettsége kevésbé meghatározó, a **településhálózatban elfoglalt hely** válik mérvadóvá. A megyeszékhelyek és azok a települések, melyek történelmi, társadalmi, kulturális hagyományaikkal kitűnnek a régióban, jelentős helyi társadalommal és aktív közösségekkel rendelkeznek. A több funkcióval rendelkező kis- és középvárosok, illetve a megyeszékhelyek agglomerációjához tartozó 1500 és 2000 lakosú községek esetében a civil szervezetek társadalmi beágyazottsága erős, ezt mutatja az alacsony fluktuáció, a társadalmi kötelékek szilárdsága, melyek a szerepvállalást segítik a terület- és településfejlesztés terén. A nonprofit szervezetekkel való ellátottság tekintetében, a régióban egy belső periféria mutatkozik meg, amely a környezetüket ellátni képes érdemi térségi központok hiányával, a települések előnytelen gazdasági szerkezetével, az erőforrások szűkösségével magyarázható.
- A régió nonprofit szektora **bevétel** szempontjából **erősen centralizált**. Jelentős különbség mutatkozik meg a szervezeti erőforrások területi megjelenése között. A bevételeket és a személyi állományt erős koncentráció jellemzi. Megmutatkozik egy fajta **településlejtő**. A megyeszékhelyek szervezetei rendelkeznek a szektor bevételeinek kétharmadával, szakmailag és infrastrukturális tekintetben megfelelő háttérrel bírnak, pályáznak, érdekérvényesítő képességük számottevő. A községek bevétel szempontjából alulreprezentáltak. Lassan jut el hozzájuk az információ, infrastrukturális hátterük szegényes, ritkán pályáznak, alkalmazottakkal nem rendelkeznek.

- A szervezetek **tevékenységi struktúrája** egyenletesen oszlik el a megyék között és nem befolyásolja a megyék fejlődési pályáját. A régió tevékenységi szerkezete **nem tér el** az országotól, a szervezetek több mint fele négy területen működik: szabadidő-hobbi, kultúra, oktatás, sport.

A várt regionális jellegzetességek nem mutatkoztak meg. A tevékenységek közül nem emelkedik ki jelentősen a kultúra, az egészségügy, a szociális ellátás és a kutatás. Ennek oka többféleképpen magyarázható. Az állami szektor ezeket a feladatokat teljes mértékben betölti, az emberekben nem mutatkozik meg hiányérzet a szolgáltatások terén, vagy ezek azok a területek, ahol nagyon nehéz a szervezetek működése, nagyon erős az állam szerepe, jelentős anyagi, és szellemi bázis szükségeltetik a fenntartásukhoz. Regionális szinten a kulturális sokszínűség alig tükröződik vissza, a települések, kistérségek nonprofit tevékenységi szerkezetében viszont megmutatkoznak a helyi társadalmi sajátosságok. A régióban **magas a településfejlesztés terén és a közbiztonság védelméért dolgozó szervezetek száma**. A településfejlesztő szervezetek magas száma a településhálózathoz ered. A vizsgált területi egységre jellemző az aprófalvas település jelleg, ezekben a kis községekben, ha működik civil kezdeményezés, az a településfejlesztést tüzte zászlajára. A megyeszékhelyeken és a többi városban a szervezetek magas számából és a tagoltabb társadalmi szerkezetből adódóan a szerveződések tevékenysége színesebb, szerteágzóbb, mint a községekben.

Nonprofit szervezetek, önkormányzatok

A lakóhely értékeinek őrzése, a lakókörnyezet minősége, csinosítása, gazdagítása, már a 19. század óta foglalkoztatja a helyi társadalom tagjait, a városvédő, -szépítő egyesületek, fűrdőegyletek, társaságok formájában. A helyi társadalmi szervezetek településfejlesztő tevékenysége **komoly múltra tekint vissza**, amely a dualizmus korában volt a legmeghatározóbb. A rendszerváltás idején a civil szervezetek szerepe felértékelődött, a korlátozott lehetőségekkel rendelkező önkormányzatoknak szükségük volt az anyagi és önkéntes munkában megjelenő segítségre. A helyi önkormányzatok és a nonprofit szervezetek **kapcsolata** azonban **az elmúlt két évtizedben alig változott**, annak ellenére, hogy egy célért dolgoznak, tevékenységi körük sok esetben megegyezik. A településfejlesztés terén működő szervezetek teendői a helyi társadalmi élet szervezésére, klubok működtetésére, településszépítésre, emlékhely gondozásra, a település múltjának bemutatására, kiadványok készítésére terjednek ki. Kommunális szolgáltatásokat, helyi

utak, közművek fenntartását csak az önkormányzat saját alapítású szervezetei végzik. A településfejlesztésben tevékenykedő szervezetek formája településmérettől függő, a községekben közalapítványok, egyesületek működnek, a közhasznú társaságok a városokra jellemzőek.

A régió ellátottsága településfejlesztés terén tevékenykedő szervezetekkel kiváló, önkormányzati feladatokat azonban csak ritkán látnak el. A **feladatátadás is településmérettől függő**. A megyeszékhelyeken pozitív példát találunk a feladatellátásra, azonban ahogy haladunk a kisebb településméret felé, úgy csökken annak az esélye, hogy megosztják a helyi társadalom ellátását. A régióban **civilbarátnak mondható települések** önkormányzatai jónak ítélik meg kapcsolatukat a helyi szervezetekkel, civil referenssel, stratégiával rendelkeznek. Erejükhöz mérten, támogatják a szerveződések, de sok esetben még nem tartják alkalmasnak őket a feladatok ellátására, ennek szakmai, anyagi és infrastrukturális okai is vannak. Az önkormányzatok nagyobb, másik része úgy vélekedik, hogy nincs is helyük a civileknek ezen a területen, illetékességüket megkérdőjelezzik, mivel nem rendelkeznek megfelelő társadalmi bázissal. A munkakapcsolat az önkormányzatok és a nonprofit szervezetek között gyakorlatilag nem létezik. Az önkormányzatok nem tartják felkészültnek a helyi szervezeteket arra, hogy feladatokat lássanak el. Állami, önkormányzati támogatás nélkül a létük is megkérdőjeleződne. Sajnos negatív példa is előfordult már, ahol az ellenőrizhetetlen és színvonal alatti feladatellátás után visszavonta a tevékenységet az önkormányzat a megbízott szervezettől.

Az önkormányzatoknak lehetőségük van arra, hogy a közügyeket érintő döntéshozatali folyamatba bevonják a társadalmi szervezeteket, azonban ez ritkán valósul meg érdemi szempontból. Az önkormányzatok egy része megadja a lehetőséget a véleménynyilvánításra, de a kapcsolat csak ideig terjed. A településfejlesztő szervezetek helyzete ebben az esetben jobb, hiszen tevékenységüknél fogva több esetben tudnak véleményt nyilvánítani és formálni nemcsak az önkormányzati üléseken, hanem a bizottságok munkájában is.

A **partnerség** a településfejlesztés terén **nem létezik, nem egyenrangú** felek a nonprofit szervezetek és az önkormányzatok. A **szervezetek nem fognak össze, nincs érdekérvényesítő erejük, ennek oka leginkább szervezetlenségükből adódik**. A két szektor összefogásának alapja egymás megismerése és elfogadása lenne. A civileknek meg kell tanulniuk és ki kell ismerniük magukat az önkormányzati eljárásokban,

ügymenetekben. Az önkormányzatoknak fel kell ismerni a civilekben a szabad forrásokat, az egyedi esetkezelést és a társadalmassítás lehetőségét.

Nonprofit szervezetek, területfejlesztés

A területfejlesztés terén a jogi feltételek adottak a nonprofit szervezetek szerepvállalásához. Ennek ellenére a várt társadalmi aktivitás még nem tapasztalható. A szervezetek még mindig **lokális jellegűek**, nem koncentrálnak a települések határán kívül eső folyamatokra, ezért a területfejlesztésben való szerepkörük, vagy nem léteznek, vagy nagyon gyenge. **Regionális és kistérségi tudattal** a helyi lakossághoz hasonlóan **nem rendelkeznek**, nem érzik feladatuknak a településeken túli problémák megoldását. Megyei szinten vannak hagyományai az összefogásnak, ugyanakkor a potenciális együttműködési lehetőségek jelentősen leszűkültek az utóbbi években.

- A **területfejlesztés regionális szintjén** a nonprofit szervezetek **számottevő munkát nem végeznek**, kivéve egy-egy szervezet. A területfejlesztéssel foglalkozó szervezetek nem rendelkeznek érdekérvényesítő képességgel, mivel összefogás nincs közöttük, a legitimációhoz szükséges társadalmi bázist nem tudják felmutatni. A törvény által biztosított jogukkal éltek, létrehozták a civil egyeztető fórumokat, de érdemi munkát nem végeztek. A civil fórumokban megyeszékhelyek szervezetei aktívabbak, főleg a pécsi és kaposvári székhelyűek, községi nem található közöttük. Tevékenység szempontjából ezek a szervezetek terület- és településfejlesztők és környezetvédők. A **regionális területfejlesztési tanács** is mereven tartja magát a törvényekhez, nagyvonalú gesztust nem tesz a civilek felé, csak szükséges mértékben törekszik a kapcsolatra. A regisztrált szervezetek képviselője meghívót kap a tanács üléseire, meghallgatják. A fejlesztési tervek esetében megadják a lehetőséget a tervezés folyamatába való bekapcsolódáshoz, de ennél többet „nem engednek”, nem kezelik őket egyenrangú félként, elképzeléseiknek nincs foganatja.

- **Megyei szinten** a nonprofit szervezetek **lehetőségei jobbak** voltak. A megyei területfejlesztési tanácsok már a kilencvenes évek közepétől igyekeztek együttműködni a nonprofit szervezetekkel. Baranya és Somogy megye már a törvényi feltételek megszületése előtt rendelkeztek civil stratégiával, megjelölték azokat a területeket, ahol segítséget vártak a nonprofit szervezetektől. Mindhárom megyében civil referensek

dolgoznak, működnek Civil Szolgáltató Központok, akik jó kapcsolatot ápolnak az önkormányzatokkal. Közös pályázásra mindhárom megyében csak egy példát találtunk. A legjobb esély az együttműködés tényleges létrejöttére Baranya megyében van, a szervezetek itt aktívan résztvesznek a megyei területfejlesztési tanács munkájában. **Kialakult egy kör**, melynek szervezeteivel az önkormányzat jó kapcsolatot épített ki az évek során, azonban ide bekerülni nagyon nehéz másoknak. A területfejlesztési tanácsok véleménye szerint a civilek súlya a szervezetek képviselőinek aktivitásán múlik, amely csak néhány szervezet esetében van meg, velük egyeztet a tanács érdemi döntések meghozatala előtt, véleményezési és tanácskozási joguk van. Feladatátadás, együttműködési szerződés egyik megyében sincs, a kapcsolat abban merül ki, hogy a területfejlesztési tanács üléseinek anyagait elküldik az érdeklődő szervezeteknek, akik néha véleményezik ezeket. A programozás és a döntés-előkészítés során látnak lehetőséget a civilek intenzívebb bevonására, de összességében elmondható, hogy megyei szinten a potenciális tevékenységek, az együttműködési terek fokozatos kiüresedése, a bizonytalan jövő, amely leginkább gátolja a kooperációt.

- A **kistérségi** szint tűnik a legkézenfekvőbb együttműködési terepnek a területfejlesztési szervek és a nonprofit szervezetek között. Azonban **itt a legnagyobb az érdektelenség**, nem csak a területfejlesztési tanácsok, hanem a szervezetek részéről is. Ez a civilek számára legnehezebben megfogható térbeli kategória. Az egyeztető fórumok a régió kistérségeinek jelentős részében megalakultak, de nem működnek, a kezdeti lelkesedés után tényleges kapcsolatuk nincs. A régióban a megyeszékhely központú kistérségekben a legnagyobb a civil érdeklődés a fejlesztő munka iránt. Egyes kisvárosok kistérségi irodái több esetben igyekeztek a szervezetek összetoborzására, de nem sok sikerrel jártak. Azokban a kistérségekben, ahol ténylegesen működő civil egyeztető fórum van, ott a kistérségi iroda kezdeményezte a kapcsolatfelvételt. Minden ilyen esetben a kistérség központja funkciógazdag város, a szervezetek vezetői jelentős kapcsolati tőkével rendelkeznek a területfejlesztés terén, párhuzam kevésbé található a kistérség gazdasági fejlettsége és a civil fórumok működése között, sokkal nagyobb szerepe van a történelmi, kulturális hagyományoknak. Az együttműködés minden esetben a törvény által biztosított jogokra terjed ki, közös pályázás, feladatátadás nincs.

- A területfejlesztés terén a nonprofit szervezeteknek **vannak még betöltetlen feladataik**, ilyenek például a **szakmai tervezésben** való részvétel, a **mintaprojektek**

kidolgozása, üzemeltetése, a fejlesztési tervek **hatékonyságának mérése, visszacsatolások.**

Hipotézis ellenőrzés

- Előfeltételezéseink **beigazolódtak**, melyek szerint a régióban a civil társadalom szervezeteiben **visszatükröződnek** a térség történelmi hagyományai, nemzetiségi és kulturális sokszínűsége, illetve a földrajzi, gazdasági helyzete azzal a helyesbítéssel, hogy a szektor tevékenységi szerkezetében ez csak, kistérségi, települési szinten érhető nyomon.
- Második előfeltételezésünket is megerősítették a kutatások. A két szektor kapcsolatát a bizalmatlanság jellemzi, amely elsősorban abból ered, hogy nem ismerik és nem értik meg egymást. Együttműködésük csak addig terjed, amíg a törvény kötelezi őket, így tényleges partnerség nincs, nem becsülik meg egymás munkáját, nem ismerik fel a lehetséges kooperáció előnyeit. A két fél nem tesz lépéseket egymás megismerése felé, a közösségek szervezetlenek, nem rendelkeznek megfelelő társadalmi bázissal.
- **Mindezek ellenére** megállapítható, hogy **a fejlődés van a kapcsolatrendszerben**, azonban ez településméret függő. Találunk olyan nonprofit szervezetet is, mely „meghatározóbb” szerepet tölt be a helyi társadalom életében, tevékenysége egyre ismertebbé válik a terület- és településfejlesztés terén.

Az értekezés eredményeinek hasznosíthatósága, és a kutatás további irányai

- Az értekezés eredményei **beépíthetővé válnak** a terület- és településfejlesztés különböző szintjein működő, készülő fejlesztési programok, tervezési dokumentumok helyzetfeltárásába.
- Feltárja a jelenlegi állapotot, rávilágít a két szektor együttműködésének fontosságára, gátjaira, hibáira. Alapot ad a szakmai párbeszéd megindítására, a nonprofit szervezetek között és a terület- és településfejlesztés intézményeivel egyaránt.
- A törvényalkotók számára **visszajelzést ad** az eddigi törvényi, szakmai döntések hatékonyságáról, a különböző intézkedések hatásmechanizmusairól.

- A terület- és településfejlesztés iránt elkötelezett kutatók, szakemberek számára **újabb kutatási irányokat is sugallhatnak** az értekezés észrevételei, eredményei.

A disszertáció kapcsán megkezdett **kutatómunka folytatása**, több szempontból is fontos:

- további kutatási irányként vetődhet fel a nonprofit szektor **szélesebb körű** területi, települési elemzése, további régiók bevonásával;
- mivel a szektorral kapcsolatos statisztikák jelentős mértékben mellőzik a területi, települési aspektust, ezért további empirikus kutatások indokoltak főképp kistérségi szinten, jobban fókuszálva a **kisvárosok és a községek** civil szervezeti életére;
- szükségesnek tartjuk a terület- és településfejlesztés terén **jól működő partneri kapcsolatok feltérképezését, feldolgozását, publikálását**, mely sokat segítené a két szereplő közeledésében. Érdeemes lenne országos, vagy nemzetközi kutatásokat végezni, azokban az országokban, ahol a nonprofit szervezetek jelentősen erősítik a települések, a régiók helyzetét.

8. KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Ezúton szeretnék köszönetet mondani a doktori iskola oktatóinak, kutatóinak, a doktori iskola vezetőjének Tóth Józsefnek és témavezetőmnek László Máriának, akik az évek során formálták és alakították látásmódom és tudásom, figyelemmel kísérték munkámat, hasznos tanácsokkal, ötletekkel láttak el.

Külön köszönettel tartozom munkahelyem vezetőjének Schadt Máriának, aki mindig támogatta tudományos pályámat és biztosította számomra a dolgozat megírásához szükséges időt és ösztönzött annak megírására.

Ezúton szeretném megköszönni Pirisi Gábornak a segítségét, aki a térképeket készítette számomra.

Végezetül szeretnék köszönetet mondani szüleimnek és testvéremnek, akik segítségével sosem jutottam volna el az értekezés megírásáig. Férjemnek és kisfiamnak külön köszönöm a hosszú hónapokon keresztül tanúsított türelmet és támogatást.

9. FELHASZNÁLT IRODALOM

ANHEIER, H. – GLASIUS, M. – KALDOR, M. 2004: *Globális civil társadalom I-II*. Typotex Kiadó, Budapest, pp. 492-548.

ARATÓ A. 1992: *Civil társadalom Lengyelországban és Magyarországon*. Politikatudományi Szemle, 3. 2. pp. 53-80.

ARATÓ, A. – COHEN, J. 1988: *Social Movements, Civil Society and the Problem of Sovereignty*. Praxis International, 4. pp. 3.

A. GERGELY A. 1995: *Kisvárosok és helyi érdekek*. In: MIKÓ Zs.(szerk.): *Mezőváros-kisváros*. Csokonai Kiadó, Debrecen, pp. 269-278.

BABBIE, E. 2003: *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Balassi Kiadó, Budapest, pp. 381-437.

BAKOS O. – GAJZAGÓ É. – KÖVÁGÓ GY. 2007: *Civil szervezetek a dunaujvárosi kistérségben*. Civil Szemle, 4. 2. pp. 107-122.

BARANYI É. – BARTAL A. M. – CSEGÉNY P. – CZIKE K. – LILING T. – PÉTERFI F. – TÖRÖK M. 2003: *Mit érdemes tudni a nonprofit szervezeteknek a nonprofit kutatásokról*. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest, 48p.

BARTAL A. M. 1999: *Nonprofit alapismeretek kézikönyve*. Ligatura Kiadó, Budapest, 282 p.

BARTAL A. M. 2005: *Nonprofit elméletek, modellek, trendek*. Századvég Kiadó, Budapest, 314 p.

BARTAL A. M. 2006: *Milyen a magyar amőba? Avagy a magyar nonprofit szektor változásai a modellálási kísérlet tükrében 1991-2005*. Civil Szemle, 2. 3-4. pp. 141-178.

BARTAL A. M. 2009: *A válság elején-a nonprofit trilemmáról, valamint a „jó” és a „rossz” civil társadalom kérdéseiről*. Civil Szemle, 5. 1-2. pp. 8-22.

BARTAL A. M. – KÁKAI L. – SZABÓ I. 2005: *Civil szervezetek és civil projektek szerepe Debrecen város fejlesztésében*. Századvég Civil Akadémia, Budapest, 113p.

BIBÓ I. 1986: *Válogatott tanulmányok I.-IV.* Magvető Kiadó, Budapest

BÍRÓ E. 2002: *Nonprofit szektor analízis, a civil szervezetek jogi környezete Magyarországon*. NOSZA projekt, Budapest, pp. 10-27.

BOKOR I. 2003: *A Balaton régió nonprofit szektora*. Comitatus: Önkormányzati Szemle, 13. 7-8. pp. 73-88.

BOURDIEU, P. 1999: *Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke*. In: ANGELUSZ R. (szerk.): *A társadalmi rétegződés komponensei*. Új Mandátum Kiadó, Budapest, pp. 156-178.

BÓHM A. 1996: *A helyi társadalom*. Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola Társadalomtudományi és Közművelődési Tanszéke, Kaposvár, pp. 8–24.

BÓHM A. 1999: *A XX. századi magyar társadalom*. Korona Kiadó, Budapest, pp. 203–211.

BUCHER E. – LÁSZLÓ M. – PIRISI G. 2004: *Nonprofit szervezetek és a településfejlesztés a Dél-dunántúli régióban*. In: BARTONYI G. – DORMÁNY G. (szerk.): *Magyar Földrajzi Konferencia*. SZTE TTK Természeti Földrajz és Geoinformatikai Tanszék, CD Kiadvány, Szeged, 12 p.

BUCHER E. 2004: *Civilian Organisations Based on German Ethnic Origins as Promoters for Social-Economic Development*. In: LEHOCZKY L. – KALMÁR L. (szerk.): *microCAD 2004*. Miskolci Egyetem Innovációs és Technológiai Transzfer Centruma, Miskolc, pp. 21-27.

BUCHER E. 2005: *Tanulmány a pécsi kistérség civil szektoráról*. Zöld-Híd Alapítvány, Pécs, 41 p.

BUCHER E. 2005: *A nonprofit szektor területi és települési egyenlőtlenségei*. In: PIRISI G. TRÓCSÁNYI A. (szerk.): *Tanulmányok Tóth Józsefnek a PTE Földtudományok Doktori Iskola hallgatóitól*. PTE TTK FI és PTE TTK FDI, Pécs, pp. 169-179.

BUCHER E. 2005: *Az önkormányzatok és a nonprofit szervezetek kapcsolata a pécsi kistérség példáján*. *Acta Sociologica, Szociológia Szemle*, 2005/1. pp. 32-47.

BUCHER E. 2007: *The non-profit sector*. In: PAP N. (ed.): *Tolna - A Rural Area in Central-Europe*. Lomart Kiadó, Pécs, pp. 143-151.

BUCHER E. 2007: *Nonprofit szervezetek szerepe a terület-és településfejlesztés terén*. In: LÁSZLÓ M. – BUCHER E. (szerk.): *A terület- és településfejlesztés válogatott, annotált bibliográfiája*. Lomart Kiadó, Pécs, pp. 41-55.

BUCHER E. – JELENSZKYNÉ FÁBIÁN I. 2007: *A pécsi kistérség nonprofit szférájának gender alapú elemzése*. *Földrajzi Értesítő*, LVI. 3-4. pp. 205-220.

BUCHER E. 2007: *Social urban rehabilitation in Pécs East – Building Partnership with NGOs?* In: BUKOWSKI, A. – FÜZÉR, K. – JABŁOŃSKA, B. – SMAGACZ, M. (eds.): *Urban Rehabilitation in Segregated Districts of Central and Eastern European Cities: Studying Social Exclusion and Developing Urban Policy*. RABID, Krakko, pp. 75-90.

BUCHER, E. – PIRISI, G. – REMÉNYI, P. 2008: *Der Einfluss der Ungarndeutschen auf die gesellschaftlich-wirtschaftliche Entwicklung Ungarns in der Region Südtransdanubien*. In: HAMMER, E. – KUPA, L. (Hrsg.): *Ethno-Kulturelle Begegnungen in Mittel- und Osteuropa*. Verlag Dr. Kovač, Hamburg, pp. 131-146.

- BUCHER E.** 2009: *A Dél-dunántúli régió nonprofit szervezetei.* Területfejlesztés és Innováció, 3. 3. pp. 19-27.
- COLEMAN, J.** 1998: *A társadalmi tőke az emberi tőke termelésében.* In: LENGYEL GY. – SZÁNTÓ Z. (szerk.): *Tőkefajták: a társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája.* Aula Kiadó, Budapest, 320 p.
- CZIKE K.** 2001: *Önkéntesség számokban.* Esély - Társadalom-és Szociálpolitikai folyóirat, 12. 6. pp. 18-46.
- CSANÁDY D.** 2002: *Helyi önkormányzatok és civil szervezetek együttműködése Skóciában.* Esély - Társadalom- és Szociálpolitikai folyóirat, 13. 4. pp. 73-84.
- CSÁSZÁR ZS.** 2002: *Az oktatás területi különbségei - az oktatásföldrajz szerepe a területi kutatásokban.* In: *Múlt Jelen Jövő - Tiszteletkötet Kőszegfalvi György professzor úr 70. születésnapjára.* PTE TTK Földrajzi Intézet, Pécs, pp. 210-219.
- CSATÁRI B.** 1996: *A magyarországi kistérségek néhány jellegzetessége. Kistérségi folyamatok és területfejlesztési politika (Részletek).* Falu város régió, 10. pp. 6-8.
- CSEGÉNY P. – KÁKAI L.** 2001: *Köztes helyzet!? A civil szervezetek és az önkormányzatok kapcsolatában az ezredforduló Magyarországn.* Miniszterelnöki Hivatal Civil kapcsolatok Főosztálya, Budapest, 211p.
- CSETNEKI B.** 2009: *Dombóvár civil szervezetei.* Diplomamunka. PTE BTK, Szociológia Tanszék, Pécs, 44p.
- DOMBI G. – OLÁH M. – RETZ T.** 2007: *A közép-dunántúli nonprofit szektor helye és lehetséges jövőbeni szerepe a civil társadalom fejlesztésében.* Civil Szemle, 4. 3-4. pp. 12-27.
- DURKHEIM, E.** 1986: *A társadalmi munkamegosztásról.* MTA Szociológiai Kutató Intézet, Budapest, pp. 7-109.
- EGEDY T. – KOVÁCS Z.** 2005: *A városrehabilitáció néhány elméleti kérdése.* In: EGEDY T.(szerk.): *Városrehabilitáció és társadalom.* MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, pp. 9-21.
- ENYEDI GY.** 1996: *Regionális folyamatok Magyarországon az átmenet időszakában.* Ember. Település. Régió. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest, 82 p.
- FARKAS Z.** 2001: *A társadalmi viszonyok.* Bíbor Kiadó, Miskolc, pp. 310-311.
- FÜZÉR K.** 2005: *A társadalmi tőke szerepe a városrehabilitációban.* Acta Sociologica, Szociológia Szemle, 2005/1. pp. 5-18.
- FÜZÉR K. – GERÓ M. – SIK E. – ZONGOR I.** 2005: *A társadalmi tőke fejlesztésének lehetőségei fejlesztéspolitikai eszközökkel.* TÁRKI, Budapest, pp. 76-80.

FÜZÉR K. 2006: *A társadalmi tőke szerepe a társadalmi kirekesztődésben: egy leszakadó pécsi városrész az EU-SILC 2006 tükrében.* Andorka Rudolf születésének 75. évfordulójára rendezett emlékkonferencián elhangzott előadás http://www.bke.hu/szoc/doc/andorka_konferencia/fuzer.pdf

FUKUYAMA, F. 1995: *Trust: The social virtues and the creation of prosperity.* Hamish Hamilton, London, pp. 5-27.

GÁSPÁR M. 1999: *Magad uram...A civil önkormányzás körvonalai.* In: *Együttműködési lehetőségek a civil szervezetek és a helyi önkormányzatok között.* Dem Net könyvek 3, Hálózat a Demokráciáért Program, Budapest, pp. 33-51.

GYENES SZ. 1999: *Együttműködési és szerződéskötési lehetőségek a környezetvédelem, a természetvédelem és a területfejlesztés terén.* In: *Együttműködési lehetőségek a civil szervezetek és a helyi önkormányzatok között.* Dem Net könyvek 3, Hálózat a Demokráciáért Program, Budapest, pp. 83-100.

HABERMAS, J. 1993: *A posztmodern állapot.* Gondolat Kiadó, Budapest, 295 p.

HANKISS E. 1982: *Diagnózisok.* Magvető Kiadó, Budapest, pp. 63-99.

HANSMANN, H. 1991: *A nonprofit szervezetek közgazdasági elméletei.* In: KUTI É. – MARSHALL M. (szerk.): *A harmadik szektor.* Nonprofit Kutatócsoport, Budapest, pp. 29-44.

HARSÁNYI L. 1997: *Az állam és a nonprofit szektor.* INFO – Társadalomtudomány, 42. pp. 17-21.

HEGYESI G. – FEKETE O. (2006): *Kísérlet a nonprofit szervezetek felmérésére a Társadalmi Igazságosság Index segítségével.* *Civil Szemle*, 1. 5. p.33.

JAGASICS B. 1998: *Vázlat a Zalai megyei közösségi szervezetek fejlődéséről.* Comitatus: Önkormányzati Szemle, 7. 11-12. pp. 55-63.

JAGASICS B. 1999: *Zala megyei nonprofit szervezetek.* Honismeret, 27. 3. pp. 92-102.

JAMES, E. 1991: *A nonprofit szektor elmélete nemzetközi összehasonlítások tükrében.* In: KUTI É. – MARSHALL M. (szerk.): *A harmadik szektor.* Nonprofit Kutatócsoport, Budapest, pp. 45-56.

JENKINS, R. M. 1997: *A nonprofit szféra és a politikai rendszer kapcsolata Magyarországon.* In: *Egymás jobb megértése felé. Tanulmányok az állam, az önkormányzatok és a nonprofit szervezetek viszonyáról Magyarországon.* Civil Társadalom Fejlődéséért Alapítvány, Budapest, pp. 7-14.

JOHANCSIK J. 2002: *Átrendeződések a politikai térben: Politikai pártok a civil szervezetek kihívásaival szemben Franciaországban.* In: JOHANCSIK J. (szerk.) 2002: *Pártok változó térben.* Villányi úti könyvek, Budapest, pp. 69-118.

KÁKAI L. – VETŐ B. 2006: *Civil kapcsolati hálók Baranya megyében.* Kézirat, PTE BTK, Pécs, pp. 10-13.

KÁKAI L. 2004: *Önkormányzunk értetek, de nélkületek!* Századvég Kiadó, Budapest, 298 p.

KÁKAI L. 2003: *Civilek által létrehozott fórumok, kerekasztalok. Comitatus: Önkormányzati Szemle*, 13. 1-2. pp. 46-51.

KÁKAI L. 2009: *Civil szervezetek regionális összefüggései.* Civil Szemle, 6. 1-2. pp. 130-145.

KALDOR, M. – VEJVODA, I. 1997: *Az európai unióhoz való csatlakozás feltételei.* Politikai Tudományi Szemle, 2. 3. pp. 5-29

KASSÓ ZS. 1999: *Feltételek az önkormányzatok és a civil szervezetek közötti együttműködéshez. Hogyan válhatnak képessé az önkormányzatok az együttműködésre?* In: *Együttműködési lehetőségek a civil szervezetek és a helyi önkormányzatok között.* Dem Net könyvek 3, Hálózat a Demokráciáért Program, Budapest, 222 p.

KATONA P. 1999: *Az önkormányzatok és a nonprofit szektor kapcsolatáról.* In: *Együttműködési lehetőségek a civil szervezetek és a helyi önkormányzatok között.* Dem Net könyvek 3, Hálózat a Demokráciáért Program, Budapest, pp. 189–197.

KEANE, J. 2004: *A civil társadalom. Régi képzetek, új látomások.* Typotex, Budapest, p.231.

KINYIK M. – VITÁL A. 2005: *A közfeladat ellátása közfeladat-ellátási szerződéssel a civil szektorban.* Szocio East Egyesület Szociális Szolgáltató és Módszertani Központ, Nyíregyháza, 167 p.

KINYIK M. 2008: *Közfeladatátvállalás gyakorlata Skóciában.* Civil Szemle, 5. 4. pp. 119-124.

KLON-JAVOR 2006: *Nonprofit szervezetek Lengyelországban.* Civil Szemle, 4. 8-9. pp. 61-103.

KONDOROSI F. 1998: *A civil társadalom Magyarországon.* Politika+Kultúra Alap, Budapest, 175 p.

KOVÁCH I. (szerk.) 2005: *A civil szervezetek és a területfejlesztési politika.* MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest, 140 p.

KÖRÖSI K. 2006: *A horizontális egyeztetés előnyei.* A Falu Város Régió, 2006/1, pp. 69-71.

KŐSZEGFALVI GY. 2005: *Településfejlesztés, településpolitika.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 231p.

KUTI É. – MARSHALL M. (szerk.) 1991: *Harmadik szektor. Tanulmányok.* Nonprofit Kutatócsoport, Budapest, 334p.

KUTI É. 1991: *A nonprofit elméletek tanulságai és a nonprofit gyakorlat lehetőségei Magyarországon.* Közgazdasági szemle, 43. 1. pp. 18–30.

KUTI É. 1992: *A harmadik szektor helye és szerepe a magyar társadalom és gazdaság szerkezetének átalakulásában.* In: KUTI É.(szerk.) *A nonprofit szektor Magyarországon.* Nonprofit Kutatócsoport, Budapest, 140p.

KUTI É. 1997: *Van-e válaszunk a nonprofit szektor fejlődésével összefüggő kihívásokra?* INFO – Társadalomtudomány, 42. pp. 7-15.

KUTI É. 1998: *Hívjuk talán nonprofitnak...*– Nonprofit Kutatócsoport, Budapest, 220 p.

KUTI É. 2003: *Gazdaságfejlesztési célú nonprofit szervezetek.* KSH, Budapest, 230p.

KUTI É. 2001: *Döntéshozók és döntési mechanizmusok a nonprofit szektor finanszírozásában.* Közgazdasági Szemle, 12. 7. pp. 1039-1063.

KUTI É. 2002: *Fürdővízzel a Nemzeti Civil Alap.* – <http://www.nonprofit.hu/tanulmányok>

KUTI É. 2004: *Szándékok, szereplők, eredmények. A Nemzeti Civil Alapprogram első pályázati fordulójának tapasztalatai az adatok tükrében.* Civil Partnerség, Budapest, p.12.

KUTI É. 2008: *Stratégiai cselekvésen innen, illúziókon túl.* Régi problémák és új kihívások Magyarországi civil társadalmában és nonprofit szektorában. Civil Szemle, 8. 4. pp. 5-43.

LÁSZLÓ M. – PIRISI G. – BUCHER E. 2003: *Civil szervezetek és településfejlesztés a Dél-Dunántúlon.* Szegedi Tudományegyetem Természettudományi Kar, Természeti földrajzi és Geoinformatikai Tanszék, Magyar földrajzi Konferencia, Abstract kötete, Szeged, teljes publikáció a CD kiadványban

LÁSZLÓ M. – PIRISI G. 2005: *A civil szervezetek szerepe a terület- és településfejlesztésben.* In: PAP N. –TÓTH J. (szerk.) *Terület- és településfejlesztés I.* Alexandra Kiadó, Pécs, pp. 76-80.

LÁSZLÓ M. – KÖSZEGFALVI GY. 2007: *A településfejlesztés cél- és eszközrendszere.* In: LÁSZLÓ M. – PAP N. (szerk.): *Bevezetés a terület- és településfejlesztésbe.* Lomart Kiadó, Pécs, p.63.

LÁSZLÓ M. – PAP N. 2007: *A terület- és településfejlesztés társadalompolitikai aspektusai.* In: LÁSZLÓ M. – PAP N. (szerk.): *Bevezetés a terület- és településfejlesztésbe.* Lomart Kiadó, Pécs, pp. 11-23.

LÁSZLÓ M. – BÁTORI G. – BUCHER E. 2008: *The relationship between municipal governments and the non-profit sector.* In: LÓCZY, D. – TÓTH, J. – TRÓCSÁNYI, A. (eds.): *Progress in Geography in the European Capital of Culture 2010,* Imedias Publisher, Hungary, pp. 53-67.

LÁSZLÓ M. – BUCHER E. – PIRISI G. 2008: *Az önkormányzatok gazdálkodása és szerepe a területfejlesztés terén.* In: LÁSZLÓ M. – BUCHER E. (szerk.): *A terület- és településfejlesztés*

társadalomföldrajzi megközelítésben. Geographica Pannonica Nova 4. Imedias Kiadó, Pécs, pp. 139-186.

LES, E 1997: *Poland. The New Civic Atlas.* pp. 109-112.

MEDGYESI M. – TÓTH I. GY. (szerk.) 2005: *Kockázat, bizalom és részvétel a gazdaságban és a társadalomban.* TÁRKI, Budapest, pp. 10-18.

MÉSZÁROS G. – SEBESTYÉN I. 1997: *Gondolatok 1% körül.* Beszélő, 1997/3. 53-56 p.

MÉSZÁROS G. 1998: *Környezetvédelmi célú nonprofit szervezetek.* KSH, Budapest, pp. 10-78.

MÉSZÁROS G. 2002: *Településfejlesztési célú nonprofit szervezetek.* KSH, Budapest, pp. 4-76.

MÓDSZER ÉS GYAKORLAT. *A nonprofit statisztika 10 éve, 1992-2002.* Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 47 p.

NAGY I. 2005: *A területfejlesztésben működő civil szervezetek jogi működési keretei.* In: KOVÁCH I (szerk.): *A civil szervezetek és a területfejlesztési politika.* MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest, pp. 9-17.

NÁRAI M. 2003: *Civil szervezetek egy kisváros életében.* TÉT, 17. 1. pp. 91-115.

NÁRAI M. 2004: *A nonprofit szektor jellemzői az Európai Unióban és Magyarországon.* Comitatus: Önkormányzati Szemle, 14. 1-2. pp. 49-61

NEMES NAGY J. 1998: *A tér a társadalomkutatásban.* Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest, 260p.

NONPROFIT SZERVEZETEK MAGYARORSZÁGON. (Társadalomstatisztikai Közlemények) 1994. 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2003, 2004, 2005, 2006 Központi Statisztikai Hivatal, Budapest,

OSVÁTH L. 2008: *Budapest a nonprofit szektorban, Budapest nonprofit szektora.* Területi Statisztika, 11. 4. pp. 454-458.

OSVÁTH L. 2009: *A nonprofit szervezetek földrajzi képe Magyarországon.* ELTE Természettudományi Kar, Földtudományok Doktori Iskola, Budapest, pp. 6-9.

PÁLNÉ KOVÁCS I. 1999: *Regionális politika és közigazgatás.* Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, p. 252.

PAP N. – TÓTH J. (szerk.) 2005: *A terület- és településfejlesztés I. A terület- és településfejlesztés alapjai.* Pécsi Direkt Kft., Pécs, 232 p.

PAP N. 2007: *A kistérségek szerepe és jelentősége.* In: LÁSZLÓ M. – PAP N. (szerk.): *Bevezetés a terület- és településfejlesztésbe.* Lomart Kiadó, Pécs, pp. 103-115.

- PAVLUSKA V.** 1999: *A nonprofit szektor*. Janus Pannonius Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Intézet, Pécs, 217 p.
- PIRISI G.** 2008: *A kisvárosok kulturális infrastruktúrája a Dél-dunántúlon*. In: PAP N. (szerk.) *Kultúra-Területfejlesztés. Pécs-Európa Kulturális Fővárosa 2010-ben*. Imedias Kiadó, Pécs pp. 81-101.
- PUPEK E.** 2006: *Nonprofit szervezetek szubszidiaritás, fejlesztés politika*. Területi Statisztika, 9. 1. p.47.
- POP, L.** 2002: *Autonomy of Local Government Administration in Romania*. In: SOÓS, G. – TÓKA, G. – WRIGHT, G (szerk.): *The State of Local Democracy in Central Europe*. Open Society Institut, Budapest, pp. 332-340.
- RECHNITZER J.** 1998: *Nonprofit szervezetek területi szerkezete*. In: KURTÁN S. – SÁNDOR P.– VASS L. (szerk.): *Magyarország évtizedkönyve 1988-1998*. Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, Budapest, pp. 539-553.
- RECHNITZER J.** (szerk.) 2000: *Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón*. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, 615 p.
- SALAMON, L. M. – ANHEIER, HELMUT K.** 1995: *Szektor születik. A nonprofit szektor nemzetközi összehasonlításban*. Nonprofit kutatócsoport, Budapest, pp. 36-39.
- SALAMON, L. M. – ANHEIER, HELMUT K.** 1999: *Szektor születik II*. Acta Civilitas, Budapest, 71p.
- SALAMON, L. M. – SOKOLOWSKY, S. – WOJCIECH, G. – LIST R.** 2003: *A civil társadalom világnézetben*. Civilitas Egyesület, Budapest, pp. 12-78.
- SEBESTYÉN I.** 1998: *Önkormányzatok és a nonprofit szervezetek kapcsolata 1996*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, pp. 3-78.
- SEBESTYÉN I.** 2002: *Önkormányzatok és a nonprofit szervezetek kapcsolata 2000*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, pp. 2-67.
- SEBESTYÉN I.** 2005: *Civil dilemmák. Kihívások és alternatívák a civil szektorban*. Acta Civitalis 6. Civitalis Egyesület, Budapest, pp. 10-13.
- SEBESTYÉN I.** 2004: *Civil dilemmák, civil kételyek a civil szervezetek (köz)életében*. *Civil Szemle*, 3. 4. pp. 129-39.
- SELIGMAN, A.** 1992: *The idea of civil society (magyar) A civil társadalom eszméje / A. SELIGMAN [ford. Náday Judit]* Kávé Kiadó, Budapest, 235 p.
- SKRABSKI Á. – KOPP M.** 1999: *Társadalmi beállítottság, társadalmi tőke*. Századvég, Budapest, pp. 128-146.
- SKRABSKI Á. – KOPP M.** 2008: *A bizalom mint a társadalmi tőke központi jellemzője*. www.vigilia.hu/2008/10/skrabski.htm

SZALAINÉ HOMOLA A. – NAGY JÓZSEFNÉ 2002: *A nonprofit szervezetek fejlődése 1992-től napjainkig*. Statisztikai Szemle, 80. 5-6. pp. 537-576.

SZÉMAN ZS. – HARSÁNYI L. 1999: *Halak és hálók*. Nonprofit Kutatócsoport. MTA Szociológiai Kutató Intézet, Budapest, 185 p.

SZOBOSZLAI ZS – PÉTER J. 2000: *Civilek a regionális pályán*. In: HORVÁTH GY. – RECHNITZER J. (szerk.): *Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón*. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, 615 p.

SZOMOLÁNYI ZS. 2004: *A civil társadalom – határtalanul*. Civil Szemle, 1. 1. pp. 139-156.

UTASI Á. 2002: *A társadalmi integráció és szolidaritás jelzőszámai*. KSH, Budapest, 32p.

TÉSITS R. – PÓLA P. – BUCHER E. – SZÉKELY É. 2009: *A szociális gazdaság helyzete és lehetőségei a Dél-Dunántúlon*. Pécs Egyházmegyei Katolikus Caritas, Pécs, 166 p.

TÓTH K. 2005: *A civil szervezetek fejlődése Szlovákiában 1989 után*. Civil Szemle, 2. 3. pp. 131-141.

TÓTH J. – TRÓCSÁNYI A. 2003: *A magyarországi régiók történeti-földrajzi alapjai*. Fejlesztés és Finanszírozás, 2003/4. pp. 19-29.

TÓTH J. – TRÓCSÁNYI A. 2002: *A magyarság kulturális földrajza*. Pro Pannonia Kiadó, Pécs, p.56.

TÖNNIES, F. 1983: *Közösség és társadalom*. Gondolat Kiadó, Budapest, pp. 9-57.

VAJDA Á. – KUTI É. 2000: *Állampolgári „szavazás” közpénzekről és civil szervezetekről*. In: HARSÁNYI L. (szerk.): *1% „Forintszavazatok” civil szervezetekre*. Tanulmányok. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest, pp. 12-45.

VÁMOSI NAGY SZ. 1998. *1 százalék-közvetlen demokrácia*. In: *Magyarország politikai évkönyve 1998*. Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, Budapest, pp. 613-617.

WEISBROD, B. A. 1991: *A háromszektoros gazdaságban működő öntevékeny nonprofit szektor egy elmélete felé*. In: KUTI É. – MARSCHALL M. (szerk.): *A harmadik szektor - tanulmányok*. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest, pp. 15-28.

ZÁM M. 1997: *Civilbarát önkormányzatok*. Magyar Közigazgatás, 47, 7. pp. 421-425.

ZÁM M. 2001: *Együttműködés a helyi önkormányzatok és civil szervezetek között 1998 PHARE-program tapasztalatairól*. Magyar közigazgatás, 51, 5. pp. 275-282.

ZIKKERT A. – DANDÉ I. 2005: *Civil attitűdök és megoldókulcsok a dél-dunántúli régió hat kistérségében*. Civil Szemle, 2. 4. pp. 77-89.

WHITE, G. 1994 *Civil Society: Democratization and development: Clearing the Analytical Group*. Democratization, 3. pp. 375-380.

WEBER, M. 1987: *Gazdaság és társadalom, a megértő szociológia alapvonalai 1.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, pp. 66-69.

Jogsabályok:

1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről

1989. évi II. törvény az egyesülési jogról

1989. évi III. törvény a gyülekezési jogról

1990. évi LXV. törvény a helyi önkormányzatokról

1990. évi XCIII. törvény az illetékekről

1990. évi C. törvény a helyi adókról

1990. évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról

114/1992 (VII.23) Kormányrendelet a társadalmi szervezetek gazdálkodó tevékenységéről

115/1992 (VII.23) Kormányrendelet az alapítványok gazdálkodási rendjéről

1995. évi C. törvény a vámjogról, a vámeljárásról, valamint a vámigazgatásról.

1996. évi XXI. törvény a területfejlesztésről és a területrendezésről

1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és az osztalékadóról

1996. évi CXXVI. törvény a személyi jövedelemadó meghatározott részének az adózó rendelkezése szerinti felhasználásáról.

1997. évi XV. törvény a Helyi Önkormányzatok Európai Chartájáról szóló, 1985. október 15-én Strasbourgban kelt egyezmény kihirdetéséről

1997. évi CXLIV. törvény a gazdasági társaságokról

1997. évi CLVI. törvény a közhasznú szervezetekről

2003. évi L. törvény a Nemzeti Civil Alapprogramról

258/2004-es kormányrendelet

Egyéb tanulmányok, stratégiák

A Baranya Megyei Önkormányzat Civil Stratégiája

A Somogy Megyei önkormányzat Civil stratégiája

Dombóvár város civil stratégiája

Együttműködés a területfejlesztésben. Konzorcium a civil-önkormányzati együttműködésért a Dél-dunántúli régióban. DDRFÜ, Pécs, 2005

Együttműködés a területfejlesztésben (2005) Konzorcium a civil-önkormányzati együttműködésért a Dél-Dunántúli régióban. DDRFÜ, Pécs, 53 p.

Dél-Dunántúli Környezetvédelmi EU Hírlevél 5. évf. 2007. március-április, 4. oldal Pécsi Zöld Kör NCA kutatási eredményei. p. 4

Jelenléti ív a Baranya Megyei Civil Környezetvédelmi és Területfejlesztési Kerekasztal alakuló ülésére 2004 szept. 21

Környezeti Tanácsadók Egyesülete 2006: Civil kezdeményezések ösztönzése a területfejlesztésben. Ébredés/találkozás. Budapest 41p.

Pécs, az életminőség Pólusa, Stratégia Pécs Város fejlesztésére 2005

Pécsi Többcélú Kistérségi Társulás Stratégiai Programja, 2005

Pécs Ökováros - Mecsek-Dráva Ökorégió Program, 2005

Statisztikai Tükör 2007.I. évf. 15 szám. május 30. KSH Budapest

Tájékoztató a kiemelten támogatott kistérségekről, KSH, Budapest, 2008 p.11.

Internetes forrás

<http://nca.hu>

<http://ddrcf.hu/?site=0&terseg=0&cat=szov&id=36>

<http://ddrcf.hu/?site=0&terseg=0&cat=szov&id=8>

<http://ddrcf.hu/?site=1&terseg=0&cat=szov&id=10>

<http://ddrcf.hu/?site=3&terseg=0&cat=szov&id=16>

<http://ddrcf.hu/?site=2&terseg=0&cat=szov&id=11>

<http://ddrcf.hu/?site=&terseg=0&cat=story&id=30>

10. FÜGGELÉK

A kutatáshoz felhasznált kérdőívek:

NONPROFIT SZERVEZETEKNEK SZÓLÓ KÉRDŐÍV PÉCSI KISTÉRSÉG

A nonprofit szervezet neve:

Székhelye, telefonszáma:

Alapításának éve:

Szervezeti formája (alapítvány, egyesület, közalapítvány, kht., köztestület, érdekvédő szervezet, intézmény):

Tagok száma:

1. Kérem, határozza meg a szervezet fő tevékenységi körét. Kérem, karikázza be a megfelelő választ! Csak egy megoldás lehetséges!

1.kultúra	7.kutatás	12.településfejlesztés
2.vallás	8.egészségügy	13.gazdaságfejlesztés
3.sport	9.szociális ellátás	14.jogvédelem
4.szabadidő	10.polgárvédelem, tűzoltás	15.közbiztonság védelem
5.oktatás	11.környezetvédelem	16.többcélú támogatás
6.nemzetközi kapcsolatok		17.szakmai érdekképviselet, védelem

2. Milyen céllal jött létre a szervezet?

3. Ki alapította a nonprofit szervezetet. Kérem, karikázza be a megfelelő számot! Több megoldás is lehetséges.

1. magánszemély	5.egyház
2. önkormányzat	6.állami intézmény
3. gazdasági szervezet	7.párt
4. nonprofit szervezet	8.külföldi szervezet

4. Mekkora éves bevétellel rendelkeznek? A megfelelő sorba kérem, tegyen egy X-et!

A bevétel összege	2002-ben	2003-ban	2004-ben
-------------------	----------	----------	----------

0 - 50.000 Ft.			
51.000 - 500.000 Ft			
501.000 - 1.500.000Ft.			
1.501.000 - 3.500.000 Ft.			
3.500.001 - 5.000.000 Ft.			
5.000 000 Ft felett			

5. Kérem, becsülje meg bevételi forrásuk eloszlásának alakulását!

	2003-ban	2004-ben
1. állami támogatás%%
2. megyei támogatás %%
3. önkormányzati támogatás %%
4. magántámogatás %%
5. alaptevékenységből származó bevétel %%
6. gazdálkodási tevékenységből származó bevétel %%
7. egyéb, éspedig %%
	100 %	100 %

1. Kérem adja meg a SZJA 1 %-os felajánlásából származó bevételük összegét!

1. 2002-ben..... Ft.
2. 2003-ban.....Ft.
3. Nincs ilyen fajta bevételünk.

7. Kapnak-e anyagi támogatást a települési önkormányzattól? A megfelelő választ kérem, karikázza be!

1. Igen Mekkora összeget? 2003-ban..... 2004-ben.....
2. Nem

8. Az önkormányzattól kapott nem anyagi támogatás milyen jellegű? A megfelelő választ kérem, karikázza be! Lehet több megoldás is!

1. Ingyenes iroda, illetve ingatlan használat
2. Kedvezményes iroda, illetve ingatlan bérlet
3. Postaköltség, telefon, telefax, számítógép-használat
4. Járműhasználat
5. Könyvelés, nyilvántartás

6. Szakmai, szellemi segítségnyújtás

7. Egyéb éspedig:.....

8. Nem részesülünk ilyen jellegű támogatásban

9. Milyennek ítéli meg a szervezet viszonyát az önkormányzattal? A választ kérem bekarikázni! Több megoldás lehetséges!

1. Az önkormányzati ülésekre meghívót kapnak az önkormányzattól, ha az adott témában érdekeltek.

2. Szerepet kapnak a településsel kapcsolatos ügyek megvitatásában, tanácskozási joggal bírnak.

3. Az önkormányzat előzetes véleményezésre előterjesztéseket küld.

4. Az Önök civil szervezetének képviselője részt vesznek az egyes szakbizottságok munkáiban.

5. Az önkormányzattal együtt nyújtanak be közös pályázatot.

6. Nem tartanak igényt az Önök, munkájára, segítségére az önkormányzati munka terén.

10. Létezik-e együttműködési megállapodás az Önök nonprofit szervezete és az önkormányzat között?

1. Igen a. Milyen feladat ellátására kötöttek megállapodást?

b. Milyen módon finanszírozza az önkormányzat a feladatot?

2. Nem

11. Áll- e a nonprofit szervezet szerződéses jogviszonyban az önkormányzattal?

1. Igen a. Milyen feladat ellátására kötnek megállapodást?

b. Milyen módon finanszírozza az önkormányzat a feladatot?

2. Nem

12. Kérem, fogalmazza meg néhány mondatban, hogy az Önök civil szervezete milyen szerepkört lát el a helyi társadalom életében?

13. Kérem, határozza meg, hány önkéntes és hány foglalkoztatott segíti szervezetük életét?

1. Önkéntesek száma:
2. Foglalkoztatottak száma:

14. Működik-e a településen Civil Kerekasztal?

1. Igen, a. Mióta működik.....év, b.Tagok száma....., c. Az összejövetelek rendszeressége.....
2. Nem

15. A helyi médiában van-e megjelenési lehetőségük

1. Igen. Kérem, nevezze meg őket!
2. Nem. Kérem, írja le röviden ennek okát!

16. Áll-e a szervezet a környék bármely nonprofit szervezetével kapcsolatban?

1. Igen. Kérem, nevezze meg Őket!
2. Nem.

17. Pályázik, illetve pályázott-e a szervezet bevételeinek növelése céljából?

1. Igen. Kérem, nevezze meg a három utolsó pályázatát, adja meg beadási évét, illetve eredményét (sikeres, sikertelen)
2. Nem. Kérem, indokolja meg válaszát!

ÖNKORMÁNYZATOKNAK SZÓLÓ KÉRDŐÍV PÉCSI-KISTÉRSÉG

Adatszolgáltató önkormányzat neve:

A település lakóinak száma:

- 1. A nonprofit szervezetek száma a településen:**
- 2. Van-e az önkormányzatnak nyilvántartása a településen működő nonprofit szerveződésekről? Kérem, karikázza be a megfelelő számot!**
 1. Van, a nyilvántartott civil szervezetek száma....
 2. Nincs.
 3. A településen nem működik nonprofit szervezet.
- 3. Van-e olyan személy az önkormányzatnál, aki a helyi civil szervezetekkel tartja a kapcsolatot?**
 1. Van. Kérem, nevezze meg a személyt, tisztségét az önkormányzaton belül és elérhetőségét!
(Az adatok közlését későbbi beszélgetés, interjú céljából tartjuk fontosnak.)
 2. Nincs
- 4. Milyenek ítéli meg az önkormányzat kapcsolatát nonprofit szervezetekkel. Kérem a megfelelő választ, karikázza be! Több választ is megadhat!**
 1. Az önkormányzati ülésekre meghívót küldenek a témában érdekelt civil szervezeteknek.
 2. Egyes szervezetek szerepet kapnak a településsel kapcsolatos ügyek megvitatásában, tanácskozási joggal bírnak.
 3. Az önkormányzat előzetes véleményezésre előterjesztéseket küld az érintett civil szervezeteknek.
 4. A civil szervezetek képviselői részt vesznek az egyes szakbizottságok munkáiban.
 5. Az önkormányzat együtt is nyújt be közös pályázatot a település nonprofit szervezeteivel.
 6. Nem tartanak igényt a nonprofit szervezetek segítségére az önkormányzati munka terén.

5. Létezik-e jelenleg együttműködési megállapodás a nonprofit szervezetek és az önkormányzat között?

1. Igen

a. Melyek ezek a szervezetek? Kérem, nevezze meg őket!

b. Milyen feladat ellátására kötnek megállapodást?

2. Nem

6. Áll-e az önkormányzat szerződéses jogviszonyban nonprofit szervezettel jelenleg közfeladat ellátására?

1. Igen

a. Melyek ezek a szervezetek? Kérem, nevezze meg őket!

b. Milyen feladat ellátására kötnek megállapodást?

2. Nem

7. Amennyiben anyagilag támogatják a nonprofit szervezeteket mekkora összeggel?

	Mekkora összeggel	Hány nonprofit szervezetet	A támogatás hány %-át teszi ki a költségvetésnek
2001-ben			
2002-ben			
2003-ban			
2004-ben			
2005 előirányzott			

8. Támogat-e az önkormányzat nonprofit szervezeteket egyéb, nem anyagi formában? Ha igen kérem, írja a megfelelő kategória mellé a támogatott szervezetek számát.

Nem anyagi támogatás formája	Támogatott nonprofit szervezetek száma
Ingyenes iroda, illetve ingatlan használat	
Kedvezményes iroda, illetve ingatlan bérlet	
Postaköltség, telefon, telefax, számítógéphasználat	
Járműhasználat	
Könyvelés, nyilvántartás	
Szakmai, szellemi segítségnyújtás	
Egyéb éspedig:.....	

9. Milyen elvek alapján döntenek a támogatottak köréről? Kérem a megfelelő választ, karikázza be!

1. Pályáztatják a nonprofit szervezeteket
2. Egyedi kérelem benyújtása alapján
3. A településen betöltött szerepük alapján
4. Egyéb, éspedig

10. Milyen elvek alapján döntenek a támogatás összegéről? Kérem a megfelelő választ, karikázza be!

1. Pályázatok alapján
2. A településen betöltött szerepük alapján
3. Taglétszám alapján
4. Rászorultsági alapon
5. Egyéb, éspedig

11. Milyen tevékenységi körrel rendelkező szervezeteket támogat az önkormányzat elsősorban?

Kérem, a megfelelőket karikázza be! Maximum 3 vagy 4 tevékenységi kört karikázzon csak be!

1.kultúra	7.kutatás	12.településfejlesztés
2.vallás	8.egészségügy	13.gazdaságfejlesztés
3.sport	9.szociális ellátás	14.jogvédelem
4.szabadidő	10.polgárvédelem, tűzoltás	15.közbiztonság védelem
5.oktatás	11.környezetvédelem	16.többcélú támogatás
6. nemzetközi kapcsolatok		17.szakmai érdekképviselő, védelem

12. Van-e az önkormányzat által alapított nonprofit szervezet a településen? Vagy az önkormányzat közreműködött-e nonprofit szervezet létrehozásában?

1. Ha igen, hány esetben volt alapító?

2., hány esetben társalapító?

3. Kérem, nevezze meg ezeket!

13. Hol található a legközelebbi Civil Ház? A megfelelő aláhúzendó!

1. Saját településen
2. Megyeszékhelyen
3. Szomszéd megyében
4. Nincs tudomásom róla

Interjúvázlat – Dél-dunántúli régió

A kutatás vizsgálja a társadalmi szereplőkkel való együttműködés lehetséges formáit, kiemelve a lehetséges partnerség kialakítását az önkormányzatokkal és a kistérségi társulásokkal. A vizsgálat felhívja a figyelmet a civil szférán belüli együttműködés fontosságára, kerekasztalok, Civil Tanácsok, Fórumok formájában, ahol az érdekegyeztetés, egységes álláspont kialakítása a cél.

A minta

Regionális Fejlesztési Tanács

Baranya, Somogy, Tolna Megyei Területfejlesztési Tanács

Megyei jogú városok (Pécs, Kaposvár, Szekszárd)

Kistérségek (24:9,10,5)

Város (16:5,7,4)

Község (50:23,19,8)

Kutatási módszerek

- statisztikai adatok másodelemzése, KSH statisztikai adatok,
- célzott interjúk
- dokumentumelemzés (civil stratégia,(Ha nem rendelkezik a település civil stratégiával annak mi az oka?) (együttműködési megállapodások, civil adatbázisok),
- esettanulmányok készítése a tényleges együttműködésben álló szervezetekről, önkormányzatokról, területfejlesztési intézményekről.

Alaphipotézisei

- A Dél-Dunántúli régió kistérségei, települései számára a terület-és településfejlesztés terén a civil szektor megkerülhetetlen társadalmi szereplő, mely az elkövetkezendő években jelentős szakmai, minőségi változásokon megy majd keresztül. Ezt a jelenlegi társadalmi, gazdasági folyamatok és az Európai Unió alapelvei is elősegítik.
- A szektorok közötti együttműködést kezdeti együttműködési próbálkozások jellemzik, egy-egy példaértékű kooperációtól eltekintve. Ahhoz, hogy a civil oldal partnerként legyen elismert alakítója a terület-és településfejlesztésnek, az első lépés, ha a nonprofit szervezetek a szektoron belül találnak összhangra, képessé válnak az együttműködésre, összefogásra, egységes érdekképviseletre. Ezt követi a szakmai és gazdasági megerősödés. A civil szféra minőségi fejlődésének és társadalmi elfogadottságának alapja a szervezetek összefogásán nyugszik. Azonban a régió területén erős verseny van a szervezetek között a forrásszerzés terén, nincs összetartás, szolidaritás a civilek között.
- A társadalmi szereplők együttműködésének gyakori gátja, hogy az állami és a civil oldal szereplői nem ismerik egymást, az önkormányzat bizalmatlan, félti feladatait.
- Annak ellenére, hogy a jogi keretek biztosítják a területfejlesztés intézményrendszerével való együttműködést a civil szervezetek számára, az önkormányzatokkal való kooperáció még nem tisztázott (melyek azok a feladatok, amelyek átadhatóak a civil szervezetek számára). Ugyanakkor a régióban a civil szervezetek a településstruktúrának megfelelően elaprózottak, kis társadalmi bázissal rendelkeznek, legfeljebb települési, kistérségi szinten tudják érdekeiket képviselni, a megyei és regionális szint elérhetetlen.

II. a kérdések

- Kérem, mutassa be röviden az adott kistérséget (települések száma, társadalmi-gazdasági helyzet, feladataik, céljaik)(ha települési önkormányzatról van szó lakóinak száma)
- Hány nonprofit szervezet működik a kistérségben? Van-e civil szervezeteket nyilvántartó lista, honnan van? Ha erre válaszol, vagy nem tudja a választ szembesíteni a kistérségben található civil szervezetek számával (a megyeiről és kistérségről van adat, települési nincs)
- Kérem, emelje ki ezek közül azokat, amelyek meghatározó szerepet töltenek be a kistérség életében!
- Van a kistérségnek civil stratégiája? (vagy bármilyen stratégia, amelyben szerepel a civilekkel való viszony kialakításának, illetve a civilek szerepének alakítása) Ezt elkérni!!!
- Bevonják a civileket a kistérség stratégia tervezésébe, kiket, nevezze meg őket, milyen feladatokat kapnak!
- Ki az, aki a civilekkel a kapcsolatot tartja (Van-e civil referens)? Miből áll ez a feladatkör?
- Milyen együttműködések vannak civil szervezetekkel és ez mely területekre, terjed ki? (bármilyen forma az együttműködési szerződéstől (ez hogy néz ki, miből áll) a szóbeli megegyezésig)
- Kikkel a legsikeresebb az együttműködés és miért? Milyen szempontok alapján választották az adott civil szervezetet?
- Ha nincs annak mi az oka?
- Hogyan lehetne az együttműködést segíteni?
- Milyen feladatokat tud elképzelni a nonprofit szervezeteknek a kistérség terület-és településfejlesztésében? (Itt az ötleteire vagyunk kíváncsiak szerinte, mi lehetne vagy mi a civilek szerepe a terület-és településfejlesztésben)
- Van a kistérségben Civil Fórum! Hány szervezet a tagja (erről listát kérni)
- Milyen az együttműködés a civil szervezetekkel? Mennyire aktívak, melyek azok az ügyek, amelyek kimondottan érdeklik a civil szervezeteket?
- Az önkormányzati, kistérségi, megyei feladatokba bevonják a civileket?(a felsorakoztatott pontokra külön rákérdezni, részletes választ kapni)
 1. Az önkormányzati ülésekre meghívót küldenek a témában érdekelt civil szervezeteknek.
 2. Egyes szervezetek szerepet kapnak a településsel kapcsolatos ügyek megvitatásában, tanácskozási joggal bírnak.
 3. Az önkormányzat előzetes véleményezésre előterjesztéseket küld az érintett civil szervezeteknek.
 4. A civil szervezetek képviselői részt vesznek az egyes szakbizottságok munkáiban.
 5. Az önkormányzat együtt is nyújt be közös pályázatot a település nonprofit szervezeteivel.
 6. Nem tartanak igényt a nonprofit szervezetek segítségére az önkormányzati munka terén.
- Alapított a kistérség települése, vagy a kistérség maga nonprofit szervezetet?
- Nyújtanak be civilekkel együtt pályázatokat, ha igen milyen témakörökben?

- Támogatják a civil szervezetek? Milyen módon, ez nem szül ellenségeskedést a szervezetek között? Hogyan döntenek el a támogatás mértékét? Számon kérik-e a szervezeteken, hogy mire költötték az önkormányzati támogatást (mert ez közpénz)

	Mekkora összeggel	Hány nonprofit szervezetet	A támogatás hány %-át teszi ki a költségvetésnek
2005-ben			
2006-ben			
2007-ban			

Nem anyagi támogatás formája	Támogatott nonprofit szervezetek száma
Ingyenes iroda, illetve ingatlan használat	
Kedvezményes iroda, illetve ingatlan bérlet	
Postaköltség, telefon, telefax, számítógéphasználat	
Járműhasználat	
Könyvelés, nyilvántartás	
Szakmai, szellemi segítségnyújtás	
Egyéb és pedig:.....	

Pécs keleti városrész kutatás
Interjú civil szervezetekkel

1. Kérem, értékelje Pécs kelet helyzetét, helyzetének alakulását az elmúlt években!
2. Milyen szerepet tölt be az Önök civil szervezete a településrész életében?
3. Milyen tevékenységet folytat, mióta létezik, mit sikerült a céljaikból megvalósítani?
4. Mit gondol milyen téren segítenek a civil szervezetek ennek a városrésznek?
5. Mekkora szerep jut a civileknek Pécs kelet fejlesztésében? Ön, hogy látja bővülni fognak ezek a szerepek és ha igen milyen területen?
6. Hány tagja van a szervezetnek, mekkora az a lakosság szám, amit képesek megmozgatni egy-egy rendezvényeiken?
7. Ha szervez rendezvényeket, akkor milyeneket és hol? Hogyan éri el az érintetteket és az érdeklődőket?
8. Milyen kapcsolatban áll a többi helyi szervezettel?
9. Létezik Pécs keleten egy olyan szervezet, amely összefogja a szervezeteket? (érdekvédelem)
10. Milyen a részönkormányzattal való kapcsolatuk?
11. Milyen a helyi képviselővel kapcsolatuk?
12. Van-e olyan futó, illetve lezárult projekt, amelyben társadalmi összefogás alakult ki a fejlődés érdekében? Az Ön szervezete részt vesz-e ilyen programokban? (Borbála)
13. Mit gondol, nőtt, vagy csökkent a közösségi aktivitás az elmúlt években?

Interjúvázlat a helyi képviselővel

(pár bemutatkozó mondat kérése, cél a településrészhez való kötöttség kiderítése)

1. Miben látja Pécs kelet gazdasági elmaradottságának okait? Mikor realizálódott a probléma?
2. Milyen eddigi fejlesztések történtek eddig?
3. Ön szerint kinek a feladata és kinek van esélye a problémák megoldására?
4. Milyen szerepük van ma a civileknek ebben a kérdésben? Vannak-e olyan szervezetek, akik aktív szerepet vállalnak a térség fejlesztésében. Egyáltalán mi lenne a feladata a civil szervezeteknek?
5. Mi a véleménye a civil szervezetek profilja mennyire illeszkedik a problémákhoz?

Interjúvázlat (utca embere)

1. Ön, itt a környéken lakik? Ha igen mióta él itt?
2. Ismer Ön civil szervezeteket, közösségeket a lakóhelyén (Pécs kelet)? (Misina, Pácsbányaért E., Origo Ház, Etnikai Fórum, Vasasért E.)
-Ha igen sorolja fel őket és nevezze meg külön azokat, amelyekkel kapcsolatban áll, akiknek jár a rendezvényire!

-Tagja-e valamilyen szervezetnek a lakóhelyén?

-Kérem, nevezze meg ezeket!

-Hol szoktak találkozni, milyen közösségi terek vannak?

-Ha nem tagja semmilyen szervezetnek (néhány helyi szervezet megnevezése után sem ismer rá egyikre sem), annak mi az oka?

3. Ön szerint mely területek azok, ahol fejlesztésre lenne szükség Pécs keleten?
Milyen problémákkal küzd a településrész?

4. Szokott ezekről a problémákról beszélgetni? Ha igen kikkel?

5. Ön szerint a helyi civil szervezetek milyen szerepet tölthetnek be a környék fejlődése terén?

6. Jelenleg betöltik ezeket a feladatokat?

7. Van olyan személy, aki különösen sokat tesz a település fejlődése érdekében?

11. TÁBLAJEGYZÉK

1. táblázat: A különböző típusú nonprofit szektor funkciói és szerepkörei.....	12
2. táblázat: A nonprofit szektor kialakulásával, szerepével foglalkozó elméletek két nagy csoportja	16
3. táblázat: A NCA elektori gyűlésébe tagot delegált és elfogadott, valamint hiánypótlásra visszaküldött civil szervezetek, 2006	42
4. táblázat: A nonprofit szervezetek és az önkormányzatok közötti főbb azonosságok és különbségek	46
5. táblázat: A nonprofit szervezetek száma Magyarországon 1989 és 2006 között.....	55
6. táblázat: A települések száma és megoszlása a helyben működő nonprofit szervezetek szerint, 2006	58
7. táblázat: A nonprofit szervezetek száma földrajzi hatókör és településtípus szerint, 2006 .	59
8. táblázat: A nonprofit szervezetek megoszlása településtípus szerint, 1993-2006.....	59
9. táblázat: A nonprofit szervezetek százalékos megoszlása településtípus szerint, szervezeti formánként, 2006.....	60
10. táblázat: A nonprofit szervezetek százalékos megoszlása és sűrűségi mutatói, megyék, régiók szerint, 1993, 1999, 2006,	61
11. táblázat: A településfejlesztés, lakásügy főcsoportba sorolt szervezetek tevékenységi területük szerint, 2006	66
12. táblázat: Nonprofit szervezetek bevétel és településtípus szerint megoszlása, 2000, 2006	70
13. táblázat: Nonprofit szervezetek száma a Dél-dunántúli régióban, kistérségek szerint, 1999, 2004	76
14. táblázat: A nonprofit szervezetek sűrűségi mutatói, 2006.....	78
15. táblázat: A nonprofit szervezetek százalékos megoszlása a Dél-dunántúli régióban szervezeti jelleg szerint, 2006.....	78
16. táblázat: Nonprofit szervezetek tevékenységcsoport szerinti százalékos összetétele a Dél-dunántúli régióban, 1993-2006 és Magyarországon, 2006	80
17. táblázat: 10000 lakosra jutó településfejlesztési célú nonprofit szervezetek száma megyék és régiók szerint, 2006	81
18. táblázat: A szervezetek bevétele a Dél-Dunántúlon, 2005	85
19. táblázat: Pályázati úton nyert bevételek, 2005	86
20. táblázat: Foglalkoztatottal rendelkező nonprofit szervezetek, 2005	86
21. táblázat: A Kistérségi területfejlesztési tanácsokba regisztrált szervezetek száma Baranya megyében, kistérségi felbontásban, 2005.....	93
22. táblázat: A Dél-dunántúli régió kistérségei, megalakult és működő Civil Egyeztető Fórum szerint.....	97
23. táblázat: Pécsi kistérség önkormányzatának nyilvántartása a térség nonprofit szervezeteiről, 2004	106
24. táblázat: Az önkormányzat rendelkezik-e kapcsolattartó személlyel, Pécsi kistérség, 2004	107
25. táblázat: Az önkormányzat és a nonprofit szervezetek kapcsolata, 2004.....	108

26. táblázat: Az önkormányzati tevékenységbe nonprofit szervezeteket bevonó települési önkormányzatok száma és aránya településtípus szerint, 2003.....	112
27. táblázat: A Pécsi kistérség önkormányzatainak száma, akik együttműködési megállapodásban állnak nonprofit szervezettel, 2004.....	114
28. táblázat: Azon önkormányzatok száma, akik együttműködési megállapodást kötöttek nonprofit szervezetekkel, településméret alapján, 2004.....	115
29. táblázat: Sikeres pályázatok százalékos aránya az egyes területek szervezeteinél, 2006.....	118
30. táblázat: Pécsi kistérség önkormányzatainak a civil szférára fordított támogatása, 2004.....	121
31. táblázat: Az önkormányzat által biztosított egyéb, nem anyagi jellegű támogatások, 2004.....	123

12. ÁBRAJEGYZÉK

1. ábra: A Dél-dunántúli régió kistérségei.....	6
2. ábra: A szervezeti formák megoszlása Magyarországon, 2006	50
3. ábra: Nonprofit szervezetek számának alakulása Magyarországon 1989 és 2006 között....	56
4. ábra: A nonprofit szervezetek százalékos megoszlása jogi formájuk szerint, 2006.....	57
5. ábra: 1000 lakosra jutó szervezetszám Magyarországon, 2006	63
6. ábra: 1000 lakosra jutó szervezetszám települési bontásban, 2008.....	64
7. ábra: A településfejlesztési célú nonprofit szervezetek, 2006.....	65
8. ábra: Tevékenységcsoport szerinti összehasonlítás, 2006.....	67
9. ábra: Nonprofit szervezetek megoszlása hatókör és tevékenységcsoport szerint.....	68
10. ábra: A nonprofit szervezetek bevételi forrásai, 2006.....	69
11. ábra: A nonprofit szektor összes bevétele megyék, régiók szerint, 2006.....	71
12. ábra: Fizetett munkaerőt alkalmazó szervezetek aránya, megyék, régiók szerint, 2006....	73
13. ábra: A nonprofit szervezetek számának alakulása Dél-dunántúli régió területén, 1993- 2006	74
14. ábra: Kistérségi szervezetszám és sűrűség a Dél-dunántúli régióban, 2006	75
15. ábra: A nonprofit szervezetek száma településtípusonként, 1999, (db.)	79
16. ábra: Dombóvár nonprofit szervezeteinek tevékenység szerinti megoszlása.....	82
17. ábra: A mohácsi civil szervezetek megoszlása tevékenységcsoport szerint, 2002-ben	83
18. ábra: Tevékenységcsoport szerinti összehasonlítás, Pécsi kistérség, 2003	84
19. ábra: Civil szervezetek Tolna megyében, szervezeti forma alapján, 2006.....	96
20. ábra: Hány civil szervezet ismer?.....	136
21. ábra: Hány szervezetnek tagja?	136
22. ábra: Szükség van fejlesztésekre a városrészben?.....	138
23. ábra: A civil szervezetek jelenleg betöltött szerepei?.....	138
24. ábra: Lesz a civil szervezeteknek valamilyen szerepük a későbbiekben a város fejlődése szempontjából?.....	139
25. ábra: Kérem, nevezzen meg olyan személyt, vagy személyeket, akik sokat tesznek, tettek a városrész fejlődéséért!	139